

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTA ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**MEMLÛK DEVLETİ'NDE ELÇİLİK TEATİSİ
(1250-1382)**

ÖMER NARİN

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. BEKİR BİÇER**

KONYA-2025

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTA ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**MEMLÛK DEVLETİ'NDE ELÇİLİK TEATİSİ
(1250-1382)**

ÖMER NARİN

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. BEKİR BİÇER**

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	ÖMER NARİN		
	Numarası	19810501031		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/ ORTA ÇAĞ TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tezin Adı	MEMLÛK DEVLETİ'NDE ELÇİLİK TEATİSİ (1250-1382)		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

ÖMER NARİN

İmzası

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	ÖMER NARİN		
	Numarası	19810501031		
		ORTA ÇAĞ TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	Doktora
	Tez Danışmanı	PROF. DR. BEKİR BİÇER		
	Tezin Adı	MEMLÛK DEVLETİ'NDE ELÇİLİK TEATİSİ (1250-1382)		

ÖZET

Tezimizde Memlûk Devleti ile diğer siyasal güçler arasında 1250–1382 yılları arasında gerçekleşen elçilik teatisi kapsamlı biçimde incelenmiştir. Çalışmada Abbâsî halifeliği, Altın Orda, İlhanlı ve Celayırlı devletlerinden başlayarak Selçuklu Devleti, Anadolu Beylikleri, Osmanlı ve Bizans İmparatorluğu ile kurulan temaslar değerlendirilmiştir. Bunun yanında Resûlîler, Habeş Krallığı, Nûbe Krallığı, Mağrib'deki Merînî, Hafsî ve Zeyyânî hanedanları ile Seylan Krallığıyla yürütülen ilişkiler ele alınmıştır. Fransa, Ceneviz, Sicilya, Papalık, Marsilya, Aragon, Kastilya, Katalonya, Sevilya, Haçlı Kontlukları, Kilikya Ermeni Krallığı ve Kıbrıs Lusignan Krallığı ile gerçekleşen karşılıklı gönderimler de ayrıntılı biçimde ortaya konulmuştur. Araştırmada ayrıca hükümdarlar arasında hediyeleşme uygulamaları, elçilerin görev ve sorumlulukları, seçilmeleri, görevlendirilmeleri ve yolculuk sürecinde yaşadıkları tecrübeler araştırılmıştır. Hem Memlûk Devleti'ne gelen heyetlerin kabulü hem de bu devlet tarafından gönderilen elçilerin diğer saraylarda nasıl karşılandıkları üzerinde durulmuştur. Elde edilen bilgiler, Memlûklerin Doğu ve Batı dünyasıyla yürüttükleri elçilik faaliyetlerinin siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel açıdan belirleyici bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Memlûk Devleti, Elçi, Elçilik Teatisi, Orta Çağ

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	OMER NARIN		
	Student Number	19810501031		
		MEDIEVAL HISTORY		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		Doctoral Degree (Ph.D.)
		Doctoral Degree	X	
	Supervisor	PROF. DR. BEKIR BICER		
	Title of the Thesis/Dissertation	THE EXCHANGE OF ENVOYS IN THE MAMLUK STATE		

ABSTRACT

In this thesis, the exchange of embassies between the Mamluk Sultanate and other political powers during the years 1250–1382 has been examined in a comprehensive manner. The study evaluates the contacts established with the Abbasid Caliphate, the Golden Horde, the Ilkhanate, and the Jalayirid State, as well as the Seljuk Empire, the Anatolian Beyliks, the Ottoman Empire, and the Byzantine Empire. In addition, relations with the Rasulids, the Kingdom of Ethiopia, the Kingdom of Nubia, the Merinid, Hafsid, and Zayyanid dynasties in the Maghreb, and the Kingdom of Ceylon are discussed. The reciprocal missions conducted with France, Genoa, Sicily, the Papacy, Marseille, Aragon, Castile, Catalonia, Seville, the Crusader Principalities, the Armenian Kingdom of Cilicia, and the Lusignan Kingdom of Cyprus are also analyzed in detail. The study further examines the practice of gift-giving among rulers, the duties and responsibilities of envoys, their selection and appointment, as well as the experiences encountered during their journeys. Attention is given both to the reception of delegations arriving at the Mamluk court and to the treatment of Mamluk representatives sent to other courts. The findings reveal that the embassy exchanges carried out by the Mamluks with both the Eastern and Western worlds played a central role in political, military, socio-economic, and cultural contexts.

Key Words: Mamluk State, Envoy, Ambassadorial Exchange, Medieval Period

GİRİŞ.....	3
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, KURAMI VE METODU ..	3
I. Araştırmanın Konusu	3
II. Araştırmanın Amacı	3
III. Tezin Önemi ve Kuramı	4
IV. Tezin Metodu	4
B. KAYNAKLAR.....	5
I. Umûmî Kaynaklar	5
II. Hususî/Mahallî Kaynaklar	9
III. Ansiklopedik Kaynaklar ve Teşkilâta Dair Eserler	11
IV. Araştırma Eserleri	13
C. ELÇİ MEFHUMU: ETİMOLOJİSİ, ANLAMI VE TARİHÎ KULLANIMI	13
D. ELÇİLİK TEATİSİNDE TEŞKİLAT VE TEŞRÎFÂT.....	16
I. Elçi Göndermenin Önemi	16
II. Elçide Bulunması Gereken Vasıflar	17
III. Elçilerin Ağırlanması	18
IV. Elçinin Karşılanması	18
V. Elçi Kabulü Merasimi	19
VI. Gelen Elçiye Karşı Alınması Gereken Önlemler	21
I.BÖLÜM	
MEMLÛK DEVLETİ'NİN HİLÂFET MAKAMI VE MOĞOL DEVLETLERİ	
ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ	
I. MEMLÛK DEVLETİ İLE ABBASİ HALİFESİ ARASINDAKİ ELÇİLİK	22
TEATİSİ	22
II. MEMLÛK DEVLETİ İLE ALTIN ORDA DEVLETİ ARASINDA ELÇİLİK	23
TEATİSİ	23
II.I. Sultan Baybars ile Berke Han Arasında Elçilik Teatisi	24
II.II. Sultan Baybars ile Mengü Timur Arasında Elçilik Teatisi	37
II.III. Sultan Seyfeddin Kalavun'un Mengü Timur ile Tuda Mengü Arasında Elçilik	
Teatisi	41
II.IV. Sultan Nasır Muhammed ile Tokta Han Arasında Elçilik Teatisi	44
II.V. Sultan Nasır Muhammed ile Özbek Han Arasındaki Elçilik Teatisi	48
II.VI. Sultan Nasır Muhammed Sonrası Dönemde Memlûk Devleti ile Altın Orda	
Devleti Arasındaki Elçilik Teatisi	56
III. MEMLÛK DEVLETİ İLE İLHANLI DEVLETİ ARASINDA ELÇİLİK	57
TEATİSİ	57
III.I. Sultan Seyfeddin Kutuz ile Hülegü Han Arasında Elçilik Teatisi	58
III.II. Sultan Baybars ile Abaka Han Arasında Elçilik Teatisi	60
III.III. Sultan Seyfeddin Kalavun ile Sultan Ahmed Tegüder Arasında Elçilik Teatisi	
.....	68

III.IV. Sultan Eşref Halil ile Geyhatu Han Arasındaki Elçilik Teatisi.....	77
III.V. Sultan Zeynüddin Ketboğa ile Gazan Han Arasında Elçilik Teatisi	78
III.VI. Sultan Nasır Muhammed ile Gazan Han Arasında Elçilik Teatisi	78
III.VII. Sultan Nasır Muhammed ile Ölceytü Han Arasındaki elçilik Teatisi	90
III.VIII. Sultan Nasır Muhammed ile Ebû Said Arasında Elçilik Teatisi	94
IV. MEMLÛK DEVLETİ İLE CELAYIRLI DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ	107

II. BÖLÜM

MEMLÛK DEVLETİ'NİN ANADOLU DEVLET VE BEYLİKLERİ İLE ELÇİLİK TEATİSİ

II.I. MEMLÛK DEVLETİ İLE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ..... 113

II.I.I. Sultan İzzeddin Aybek et-Türkmânî ile Sultan II. Alâeddin Keykubad Arasındaki Elçilik Teatisi	113
II.I.II. Sultan Baybars ile II. İzzeddin Keykavus Arasındaki Elçilik Teatisi....	114
II.I.III. Selçuklu Devlet Adamları ile Sultan Baybars Arasındaki Elçilik Teatisi	116

II.II. MEMLÛK DEVLETİ'NİN ANADOLU BEYLİKLERİ İLE ELÇİLİK TEATİSİ..... 119

II.II.I. MEMLÛK DEVLETİ İLE KARAMANOĞULLARI ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ	120
II.II.II. MEMLÛK DEVLETİ İLE DULKADİROĞLU BEYLİĞİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ	125
II.II.III. MEMLÛK DEVLETİ İLE ERETNA BEYLİĞİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ	129

II.III. MEMLÛK DEVLETİ'NİN BİZANS İMPARATORLUĞU İLE ELÇİLİK TEATİSİ

II.III.I. Sultan Baybars ile VIII. Mikhail Arasındaki Elçilik Teatisi	134
II.III.II. Sultan Kalavun ile İmparator Mikhail Arasındaki Elçilik Teatisi.....	140
II.III.III. Sultan Kalavun ile İmparator II. Andronikos Arasındaki Elçilik Teatisi	141
II.III.IV. Sultan Eşref Halil ile İmparator II. Andronikos'un Arasındaki Elçilik Teatisi	142
II.III.V. Sultan Nasır Muhammed ile İmparator II. Andronikos Arasındaki Elçilik Teatisi	143
II.III.VI. Sultan Nasır Hasan ile İmparator VI. İoannes Kantakuzenos Arasındaki Elçilik Teatisi.....	145
II.III.VII. Sultan Zeynüddin Şaban ile İmparator V. İoannes Palaiologos Arasındaki Elçilik Teatisi	146

II.IV. MEMLÛK DEVLETİ İLE OSMANLI DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

III. BÖLÜM

MEMLÛK DEVLETİ'NİN YEMEN, ETİYOPYA, SUDAN, MAĞRİB VE SEYLAN'DAKİ DEVLETLERLE ELÇİLİK TEATİSİ

III.I. MEMLÛK DEVLETİ İLE YEMEN RESÛLÎLER DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ..... 149

- III.I.I. Sultan Baybars ile I. Yusuf Arasındaki Elçilik Teatisi 149
- III.I.II. Sultan Said Berke ile Sultan I. Yusuf Arasındaki Elçilik Teatisi 153
- III.I.III. Sultan Kalavun ile Sultan I. Yusuf Arasındaki Elçilik Teatisi 154
- III.I.IV. Sultan Nasır Muhammed ile Sultan Davud Arasındaki Elçilik Teatisi 156
- III.I.V. Sultan Nasır Muhammed ile Sultan Davud Arasındaki Elçilik Teatisi 157
- III.I.VI. Sultan Nasır Muhammed ile Sultan Ali Arasındaki Elçilik Teatisi 161
- III.I.VII. Sultan Selahaddin ile Sultan Ali Arasındaki Elçilik Teatisi 163
- III.I.VIII. Sultan II. Zeynüddin Şaban ile Sultan Abbas Arasındaki Elçilik Teatisi 165

III.II. MEMLÛK DEVLETİ İLE HABEŞİSTAN (HABEŞ/ETİYOPYA) ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ..... 165

III.III. MEMLÛK DEVLETİ İLE NÛBE KRALLIĞI ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ 171

III.IV. MEMLÛK DEVLETİ'NİN MAĞRİP DEVLETLERİ İLE ELÇİLİK TEATİSİ..... 174

- III.IV.I. MEMLÛK DEVLETİ İLE MERÎNÎLER DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ 175
- III.IV.II. MEMLÛK DEVLETİ İLE ABDÛLVÂDÎLER/ZEYYÂNÎLER DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ..... 185
- III.IV.III. MEMLÛK DEVLETİ İLE HAFSÎLER ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ 187

III.V. MEMLÛK DEVLETİ İLE SEYLAN KRALLIĞI ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ 191

IV. BÖLÜM

MEMLÛK DEVLETİ'NİN AVRUPA, ENDÛLÛS, GÜRCİSTAN, KİLİKYA ERMENİLERİ, KIBRIS DEVLETLERİ VE HAÇLILAR İLE ELÇİLİK TEATİSİ

IV.I. MEMLÛK DEVLETİ İLE AVRUPA DEVLETLERİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ 193

- IV.I.I. Memlûk Devleti ile Fransa Kralları Arasındaki Elçilik Teatisi 193
- IV.I.II. Memlûk Devleti ile Ceneviz Cumhuriyeti Arasında Elçilik Teatisi 195
- IV.I.III. Memlûk Devleti ile Venedik Cumhuriyeti Arasındaki Elçilik Teatisi 198
- IV.I.IV. Memlûk Devleti ile Sicilya Krallığı Arasındaki Elçilik Teatisi 200
- IV.I.V. Memlûk Devleti ile Papa (Roma) Arasındaki Elçilik Teatisi 202
- IV.I.VI. Memlûk Devleti ile Marsilya Krallığı Arasında Elçilik Teatisi 203

IV.II. MEMLÛK DEVLETİ İLE SIRP-BULGAR KRALLIĞI ARASINDA ELÇİLİK TEATİSİ	203
IV.III. MEMLÛK DEVLETİ İLE İSPANYA (ENDÛLÛS) DEVLETLERİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ.....	204
IV.III.I. Memlûk Devleti ile Aragon Krallığı Arasındaki Elçilik Teatisi.....	204
IV.III.II. Memlûk Devleti ile Sevilla Krallığı Arasındaki Elçilik Teatisi	215
IV.III.III. Memlûk Devleti ile Kastilya Krallığı Arasındaki Elçilik Teatisi.....	216
IV.III.IV. Memlûk Devleti ile Katalonya Krallığı Arasında Elçilik Teatisi.....	217
IV.IV. MEMLÛK DEVLETİ İLE GÛRCİSTAN KRALLIĞI ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ	217
IV.V. MEMLÛK DEVLETİ İLE KİLİKYA ERMENİLERİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ	220
IV.V.I. Sultan Baybars ile III. Leon Arasındaki elçilik Teatisi.....	223
IV.V.II. III.Leon'un Ölümünden Sonra Memlûk Devleti ile Kilikya Ermeni Krallığı Arasındaki Elçilik Teatisi.....	227
IV.VI. MEMLÛK DEVLETİ İLE KIBRIS LUSİGNAN KRALLIĞI ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ.....	236
IV.VII. MEMLÛK DEVLETİ İLE FRENKLER (HAÇLILAR) ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ	243
IV.VII.I. Emân Elçileri	244
IV.VII.II. Barış Elçileri	246
IV.VII.III. Frenk Elçilerinin Tutuklanması	253
SONUÇ	254
KAYNAKÇA.....	256

KISALTMALAR

b.	bin, ibn (oğlu)
bkz.	bakınız
C.	cilt
çev.	çeviren
ed.	editör
haz.	hazırlayan
İA	İslâm Ansiklopedisi
İSAM	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
İSAR	İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
nşr.	neşreden
not.	notlandıran
ö.	ölümü
s.	sayfa
S.	sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
thk.	tahkik eden
tsh.	tashih eden
TYEKB	Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Vd.	ve diğerleri
vr.	varak
yay.	yayınlayan

ÖNSÖZ

“Memlûk Devleti’nde Elçilik Teatısı” başlıklı bu çalışmada, 1250–1382 yılları arasında Memlûk Devleti ile diplomatik ilişkiler çerçevesinde gidip gelen elçiler araştırılmıştır. Çalışma, yalnızca Memlûk Devleti’ne gelen elçileri değil, aynı zamanda bu devletten gönderilen elçileri de kapsamaktadır. Bu sebeple öncelikle Memlûk Devleti ile komşu olan ve onunla diplomatik münasebet kurmuş devletler tespit edilmiştir. Ardından, hangi devletlerden en erken dönemde elçilerin geldiği araştırılmış, sonrasında ise elçilerin isimleri, ne zaman ve hangi yollarla geldikleri ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın elçiler özelinde hazırlanmasının sebebi, Memlûk tarihi üzerine yapılan araştırmalarda genellikle diplomasiye ağırlık verilmiş olmasına rağmen, elçi ve elçilik tarihinin yeterince araştırılmamış olmasıdır. Nitekim elçinin atanması, gönderilmesi, seyahati, görevleri ve karşılaştığı muamele gibi konular şimdiye kadar büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Bu çalışma, söz konusu eksikliği gidermeyi ve Memlûk döneminde elçilerle ilgili uygulamaları bütün yönleriyle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada ayrıca elçilerin beraberlerinde getirdikleri mektuplar ve bu mektupların içerikleri incelenmiştir. Elçilik kabul merasimlerinde elçilerin karşılanması ve ağırlanma şekilleri ayrıntılı olarak ele alınmış; elçilerin Sultan’ın huzuruna kabulü sırasında gerçekleşen görüşmeler ve bu görüşmelerin muhtevası anlatılmıştır. Bu bağlamda, elçiler ile Sultan arasındaki diyaloglar ve görüşmeler sonrasında yaşanan gelişmeler de değerlendirilmiştir. Öte yandan, Memlûk Devleti’nden diğer devletlere gönderilen elçiler de tespit edilmiş; bu elçilerin kara veya deniz yoluyla gönderilmelerine, gittikleri devletlerde nasıl karşılandıklarına, ne şekilde ağırlandıklarına, orada ne kadar süre kaldıklarına ve dönüş süreçlerine dair bilgiler kaynaklar ışığında ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, elçilerin beraberlerinde getirdikleri hediyeler ve hediyeleşme meselesi de çalışmada özel bir dikkatle ele alınmıştır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, *Memlûk Devleti’nin Hilâfet Makamı ve Moğol Devletleri ile Elçilik Teatısı* başlığı altında Abbâsî halifesi, Altın Orda, İlhanlı ve Celayırlı devletleriyle yürütülen elçilik teatısı

incelenmiştir. İkinci bölüm, *Memlûk Devleti'nin Anadolu'daki Devlet ve Beyliklerle Elçilik Teatisi* başlığı altında Selçuklu Devleti, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Devleti ve Bizans İmparatorluğu ile tesis edilen elçilik teatisini ele almaktadır. Üçüncü bölümde, *Memlûk Devleti'nin Yemen, Habeşistan, Sudan, Mağrib ve Seylan ile Elçilik Teatisi* başlığı çerçevesinde Resûlîler, Habeş Krallığı, Nûbe Krallığı, Mağrib'deki Merînî, Hafsî ve Zeyyânî hânedanları ile Seylan Krallığıyla kurulan elçilik teatisi değerlendirilmiştir. Dördüncü ve son bölüm ise, *Memlûk Devleti'nin Avrupa, Endülüs, Haçlılar, Gürcistan ve Kıbrıs ile Elçilik Teatisi* başlığı altında Fransa, Ceneviz, Sicilya, Papalık ve Marsilya; Aragon, Kastilya, Katalonya ve Sevilya; Haçlı Kontlukları, Kilikya Ermeni Krallığı ve Kıbrıs Lusignan Krallığı ile gerçekleştirilen elçilik teatisini kapsamaktadır.

Doktora sürecimin başından itibaren bana güvenen, sabırla destek olan, fikirlerime değer verip her aşamada yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Bekir Biçer'e müteşekkîr ve minnettarım. Doktora sürecim boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, kaynak temininde bulunan, çalışmamın şekillenmesinde ve gelişimimde önemli rol oynayan hocam Prof. Dr. Ayşe Dudu Kuşçu'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Bilhassa bu çalışmanın her aşamasını takip edip kıymetli fikirlerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ hocama şükranlarımı sunarım. Bu süreçte yardım ve desteklerini gördüğüm hocam Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ'a teşekkür ederim. Akademik çalışmalarında değerli fikirlerine başvurduğum ve bu çalışmayı okuyup kıymetli değerlendirmelerde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KORKMAZ ve Dr. Öğr. Üyesi Fatih BOSTANCI'ya sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca desteklerini benden esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Zafer BENZER'e de teşekkür ederim. Yine doktora süresince yardımını gördüğüm Arş. Gör. Burak ÇELİK'e teşekkür borçluyum. Lisans eğitimimden itibaren fikirlerine başvurduğum sevgili dostum Dr. İsmail YAKAN'ı yâd etmem gerekir. Tüm bunların yanında, çalışma süresince bana maddi ve manevi destek veren aileme büyük bir minnettarlıkla teşekkür ederim. Son olarak, her zaman sabırla beni destekleyen sevgili kardeşim Tansu NARİN'e de bir teşekkür borç bilirim.

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, KURAMI VE METODU

I. Araştırmanın Konusu

XIII. yüzyılın ikinci yarısında bölgesel bir güç olarak ortaya çıkan Memlûk Devleti, kısa sürede siyasî ve askerî başarılarıyla öne çıkmıştır. Özellikle Ayn-ı Calût Savaşı sonrasında Mısır ve Şam coğrafyasında hâkimiyetlerini sağlamlaştıran Memlûkler, bölgedeki siyasî dengeleri önemli ölçüde değiştirmişti. Bu başarıların doğal bir sonucu olarak diplomatik alanda da etkin bir rol üstlenen Memlûk Devleti, farklı coğrafyalardan gelen elçilik heyetleriyle yoğun ilişkiler kurmuş ve bu ilişkileri titizlikle uygulanan bir devlet protokolü çerçevesinde yürütmüştü. Bu çerçevede elçiler, yalnızca mektup ve mesajı taşıyan aracı kişiler değil, aynı zamanda temsil ettikleri devletin siyasi kudretini ve diplomatik hedeflerini yansıtan figürler olarak dikkat çekmişti. Bu araştırma, Memlûk Devleti'nin XIII. yüzyılın sonlarından itibaren farklı siyasi güçlerle gerçekleştirdiği elçilik teatileri üzerinden, onların diplomatik anlayışını, uluslararası ilişkilerdeki konumunu ve diplomasi sahasında oynadığı rolü incelemeyi amaçlamıştır.

II. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Memlûk Devleti ile diğer devletlerarasındaki elçilik teatisini kapsamlı bir şekilde incelemektir. Bu kapsamda hem Memlûk Devleti'nin sarayına gelen hem de Memlûk sultanları tarafından gönderilen elçilerin isimleri ve statüleri ortaya konulmuştur. Ayrıca, elçilerin ne zaman görevlendirildikleri ve hangi amaçlarla hareket ettikleri ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Seyahat güzergâhları değerlendirilerek, elçilik yolculukları sırasında karşılaşılan coğrafî, siyasi ve sosyal zorluklar ortaya konulmuştur. Bunun yanında, elçilerin ulaştıkları saraylarda karşılanma şekilleri, uygulanan protokol kuralları ve misafirperverlik anlayışı ele alınmıştır. Böylelikle, elçilik teatisinin hem pratik boyutları hem de dönemin diplomatik normları çerçevesindeki işleyişi bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

III. Tezin Önemi ve Kuramı

Çalışmada, Memlûk Devleti'nin diplomatik faaliyetleri çerçevesinde “elçilik teatisi” ele alınmaktadır. Memlûkler devrinde elçilik teatisine dair müstakil çalışmaların sınırlılığı, çalışmanın özgün katkısını daha belirgin kılmaktadır. Bu bağlamda, elçilik teatisi yalnızca yazılı anlaşmalardan ibaret kalmayıp, siyasi, içtimâî ve kültürel boyutlara da sahiptir. Elçilerin isim ve statüleri, geliş amaçları, seyahat güzergâhları ve bu esnada karşılaştıkları güçlüklerin tafsilatlı şekilde incelenmesi, çalışmanın dikkat çekici yönlerinden biridir. Memlûk Devleti'nin hem karada hem denizde bölgesel sınırlarını aşan elçilik anlayışı, dönemin diplomasi algısını yansıtmakla kalmayıp, Orta Çağ Türk-İslâm siyaset ve elçilik tarihine özgün bir bakış açısı kazandırmaktadır. Çalışma yalnızca tarih alanına değil, aynı zamanda günümüz diplomasi araştırmalarına da sağlam bir tarihî zemin sunmakta; devletlerarasındaki münasebetlerin tarihî gelişimini anlamaya çalışanlar için değerli bir başvuru eseri niteliği taşımaktadır. Netice itibarıyla, Memlûk Devleti döneminde elçilik teatisini her yönüyle ele alan bu tez, o devrin siyasi ve sosyal yapısının daha iyi kavranmasına yardımcı olmakta ve Orta Çağ elçilik teatisinin bugünkü devletlerarası anlayışa ışık tutma imkânı sağlamaktadır.

IV. Tezin Metodu

Araştırmamızda izlenen yöntemler sırasıyla tarama, tasnif, eleştiri, analiz ve sentez aşamalarını kapsamaktadır. Tarama sürecinde öncelikle birincil ve ikincil kaynaklar ile temel araştırma eserleri literatür dahilinde tespit edilip incelenmiş ve listelenmiştir. Tasnif aşamasında ise bu kaynaklar, ait oldukları dönem ve konu açısından sınıflandırılmıştır. Analiz aşamasında, olayları doğrudan gören tanıklar veya dönemin tarihçileri olan müelliflerin eserlerinde konuya yaklaşımları ve olayları işleyiş biçimleri incelenerek önemli tespitler yapılmıştır. Son olarak sentez aşamasında, elde edilen bulgular seçilmiş, diğer kaynaklarla karşılaştırılmış ve yorumlanarak aktarılmıştır.

B. KAYNAKLAR

Memlûk Devleti büyük, uzun ömürlü ve zengin bir devlet olduğu için kaynakları farklılık ve çeşitlilik arz etmektedir. Başlıca kaynakları arasında umûmî tarihler, hususî / mahallî tarihler ile ansiklopedik kitaplar ve taşkilat tarihi niteliğindeki eserler yer almaktadır. Memlûk kaynakları tanıtılırken bu ayrıma göre sınıflandırılmıştır. Kaynakların sıralamasında müelliflerin vefat tarihleri esas alınmış ve kronolojik olarak tasnif edilmiştir. Sonra istifade edilen belli başlı modern araştırmalara yer verilmiştir.

I. Umûmî Kaynaklar

Baybars el-Mansûrî (ö. 1325) tarafından kaleme alınan *Zübdetü'l-Fikre fî Târihi'l-Hicre* adlı eserin yalnızca birkaç cildi günümüze ulaşmıştır. Bu ciltlerden biri olan ve elimizde bulunan IX. cilt, 1257-1309 yılları arası dönemi kapsamaktadır. Müellifin *dîvânü'l-inşâ* başkanlığı görevinde bulunması, resmî belgelere erişimini kolaylaştırmış ve bunları doğrudan eserinde kullanmasını sağlamıştır. Eserde, Memlûk sultanlarının Moğol hanları, Tunus hükümdarları ve özellikle Merînîler ile yürüttükleri elçilik faaliyetlerine yer verilmiştir. Bilhassa Merînîler'e gönderilen elçilerin dönüşte yaşadıkları olaylara dair aktarımlar, esere ayrı bir değer katmaktadır.¹

Yûnînî (ö. 1326) tarafından kaleme alınan *Zeylû Mir'âti'z-Zamân* adlı eser, 1256-1312 yılları arasındaki Memlûk tarihini kapsamakta olup dört ciltten oluşmaktadır. Müellif, bu eserini Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin *Mir'âtü'z-zamân fî Târihi'l-A'yân* adlı çalışmasına bir zeyl olarak yazmıştır. Bu nedenle eserin başlarında, 1260-1261 yıllarına kadar Eyyûbîler merkezli bir anlatımı tercih etmiş olabilir. Yûnînî, devlet kademelerinde görev almamış olmasına rağmen Memlûk yöneticileri nezdinde itibarlı bir şahsiyetti. Bu sayede olaylara dışarıdan ve daha objektif bir bakış açısıyla yaklaşabilmiştir. Ayrıca günümüze ulaşmayan bazı Memlûk kaynaklarının eksikliğini telafi edecek şekilde bilgi aktarmış olması, esere ayrı bir kıymet katmaktadır. Bununla

¹ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre fî Târihi'l-Hicre*, thk. Zübeyde Muhammed Ata, C. IX, Ayn li'l-Dirâsât ve'l-Buhûs el-İnsâniyye ve'l-İctimâiyye, Kahire 1998.

birlikte hayatının büyük kısmı Şam bölgesinde geçtiğinden dolayı da özellikle Moğol elçilerine dair gelişmeleri ayrıntılı biçimde kaydetmiştir.²

Ebü'l-Fidâ (ö. 1331) tarafından kaleme alınan *Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer* adlı eser, Hz. Adem'den başlayarak 1329 yılına kadar olayları dört cilt hâlinde aktarmaktadır. Müellifin Hama Nâibi olması dolayısıyla Memlûk Devleti hakkında, özellikle de Dımaşk'a gelen ve oradan gönderilen elçiler konusunda doğrudan bilgi sahibi olmuştur. Nitekim bizzat naklettiği bilgiler arasında gelen elçilerin zaman zaman kendisine de hediyeler sunduğu yer almaktadır.³

İbnü'd-Devâdârî'nin (ö. 1336) *Kenzü'd-Dürer ve Câmi'u'l-Gurer* adlı eseri dokuz ciltten oluşmaktadır. Müellif, bu eserini 1309 yılında yazmaya başlamış ve 1335 yılına kadar olan olayları kaleme almıştır. Eserin VIII. ve IX. ciltleri doğrudan Memlûk tarihine ayrılmıştır. Müellif "Devâdârî" lakabıyla tanınmakta olup bu lakap, babası Abdullah b. Aybek'in Sultan Baybars (1269-1277) döneminde *divitdâr* olarak görev yapmasından kaynaklanmaktadır.⁴ Bu sebeple müellif, eserinde yer verdiği bazı bilgileri babasından bizzat duyduğunu ifade etmektedir. Nitekim İlhanlı Devleti'ne gönderilen elçilerin başından geçen olaylara dair geniş malumatı da babasından naklettiğini belirtmiştir. Ayrıca elçilerin isimlerine ve görevlerine yer vermesi, eserin diplomatik tarih açısından taşıdığı önemi artırmaktadır.

Zehebî'nin (ö. 1348) *Târîhu'l-İslâm* adlı eseri, Hicret'ten 1301 yılına kadarki İslâm tarihini kapsamaktadır ve toplam elli üç ciltten oluşmaktadır. Bu çalışmada eserin birçok cildinden istifade edilmiştir. Dımaşk'ta dünyaya gelen müellif, aslen Silvanlı Türkmen bir aileye mensup olup hayatını büyük ölçüde Dımaşk'ta geçirmiştir.

² Kutbüddîn Ebü'l-Feth Mûsâ b. Muhammed Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z- Zamân*, C. I-IV: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire 1992.

Fatih Yahya Ayaz, *Memlûkler'de Tarih ve Tarihçiler*, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s. 24-27.

³ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. I-IV. el-Matbaatu'l-Hüseyniyye, Kahire.

⁴ Ebû Bekr b. Abdullah b. Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer ve Câmi'u'l-Gurer*, thk. Ulrich Haarmann, C. VIII, İsa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Kahire, 1971; thk. Hans Robert Roemer C. IX. İsa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Kahire, 1960; Ayşe Dudu Kuşçu vd., *Selçuklu Tarihçiliği'ne Başlarken*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları, Konya, 2017, s. 39.

Bu sebeple, oraya gelen elçilere dair diğer kaynaklarda yer almayan bazı bilgileri eserinde nakletmiş olması, çalışmaya ayrı bir değer katmaktadır.⁵

Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil (ö. 1358), *en-Nehcü's-Sedîd* adlı eserini 1309 yılında tamamlamıştır. Müellif, Memlûkler döneminde yaşamış Kıptî asıllı Hristiyan tarihçilerden biridir. Bu çalışmada, onun gelen ve giden elçilerle ilgili verdiği bilgilerden istifade edilmiştir. Bazı olaylara bizzat tanıklık etmiş olması, verdiği bilgilerin değerini artırmaktadır. Eserde, Memlûk Devleti'nin Moğollar, Ermeniler ve Hristiyan devletlerle yürüttüğü elçilik faaliyetleri; elçilerin gönderilmesi ve kabulü, hediyeler, müzakereler ve yapılan anlaşmalar gibi konulara yer verilmektedir.⁶

İbnü'l-Furât'ın (ö. 1405) *Târîhu'd-Düvel* adlı eserinin VII. cildi, 1263-1283 yılları arasındaki olaylara dair bilgiler içermekte olup çalışmada özellikle bu ciltten yararlanılmıştır. Bilhassa Habeş ve Yemen krallarının elçilerine dair verdiği bilgiler son derece önemli görüldüğünden, ilgili bölümlerden doğrudan istifade edilmiştir.⁷

İbn Haldûn'un (ö. 1406) *Kitâbü'l-İber* adlı eseri, çalışmada en çok yararlanılan kaynaklardan biridir. Sekiz ciltten oluşan⁸ bu eserin giriş bölümü, *Mukaddime* adıyla müstakil olarak Türkçeye çevrilmiştir.⁹ Müellif 1332 yılında Tunus'ta doğmuş¹⁰ ve hayatının son yirmi dört yılını Mısır'da geçirmiştir.¹¹ Bu nedenle Mağrib devletleri hakkında derin bilgiye sahip olup, özellikle eserindeki Mağrib devletlerine dair bilgilerden önemli ölçüde istifade edilmiştir.

⁵ Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyattü'l-Meşâhir ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî, C. I- LIII, Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, 1991, s. 8; Kuşçu vd., *Selçuklu Tarihçiliği'ne Başlarken*, s. 40-41.

⁶ Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-Sedîd ve'd-Dürrü'l-Ferîd fî mâ ba'de Târîhi İbni'l-Amîd*, thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali es-Seyyid, Daru Saadüddin, Dimaşk 2017; Samira Kortantamer, *Ägypten und Syrien zwischen 1317 und 1341 in der Chronik des Mufaddal b. Abi l-Fadâ'il* (nşr. ve trc. Samira Kortantamer), Freiburg 1973.

⁷ Nâsirüddin Muhammed b. Abdürrahim b. Ali İbnü'l-Furât, *Târîhu'd-Düvel ve'l-Mülûk-Târîhu İbni'l-Furât*, nşr. Kostantin Züreyk, C. VII, Beyrut 1942.

⁸ Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn (Kitâbü'l-İber ve Dîvânü'l-Mübteda ve'l-Haber fî Eyyami'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber ve men 'Asarahüm Min Zevî's-Sultânî'l-Ekber)*, haz. Halil Şehhâde, C. I-VIII, Darü'l-Fikr, Beyrut 1985.

⁹ İbn-i Haldûn, *Mukaddime*, çev. Halil Kendir, C. I-II, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 2004.

¹⁰ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. I, s. 3.

¹¹ Ayaz, *Memlûkler'de Tarih*, s.52.

Makrîzî'nin (ö. 1442), *Kitabü's-Sülûk* adlı eseri yedi ciltten oluşmaktadır.¹² Eserde olayların aktarımı 1172 yılından itibaren kronolojik bir düzen içinde ilerleyerek¹³ 1441 yılında son bulmaktadır.¹⁴ Her ne kadar Memlûklerin geç dönemine ait bir kaynak olsa da, devletin erken dönem elçilik faaliyetleri hakkında oldukça geniş ve ayrıntılı bilgiler içermektedir. Özellikle 1250-1382 yılları arasındaki diplomatik ilişkilerde, Memlûklerin neredeyse bütün devletlerle yürüttüğü elçilik teatisi üzerinde durulmuştur. Bu diplomatik temaslar sebep-sonuç ilişkisi içinde değerlendirilmiş, böylece müellifin tanık olmadığı dönemlere ait elçilik kayıtlarını titizlikle araştırdığı anlaşılmaktadır.

Aynî'nin (ö. 1451) kaleme aldığı *İkdu'l-Cümân*, geç dönem Memlûk kaynaklarından biridir ve eserde 1250-1313 yılları arasındaki olaylar detaylı bir şekilde nakledilmektedir.¹⁵ Müellif, Antep'te doğmuş ve daha sonra Memlûk Devleti'nde müderislik, evkaf nazırlığı, muhtesiblik ile elçilik gibi önemli görevlerde bulunmuştur.¹⁶ Müellif, müşahade etmediği elçilik tarihine dair bilgileri eserinde, önceki kaynaklardan geniş alıntılar yaparak aktarmıştır. Bu durum, onun elçilik vazifesinde bulunmasından dolayı konuya özel bir ilgi duyduğunu göstermektedir.¹⁷

Malatî (ö. 1514) tarafından kaleme alınan *Neylû'l-Emel* adlı eser, 1343-1491 yılları arasındaki hadiseleri kapsayan önemli bir Memlûk dönemi kaynağıdır. Müellif, Kudüs, İskenderiye ve Malatya Nâibliği görevlerinde bulunmuş, meşhur âlim ve emir İbn Şahin ez-Zâhirî'nin oğludur. Bu sebeple *evlâdü'n-nâs* sınıfına mensup olması dolayısıyla iyi bir tahsil hayatı geçirmiş ve tarih alanında birçok eser kaleme almıştır. Ayrıca gerçekleştirdiği seyahatler sayesinde edindiği bilgi ve izlenimleri eserlerine

¹² Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *Kitabü's-Sülûk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, Muhammed Abdülkadir Ata, C. I-V, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

¹³ Ayaz, *Memlûkler'de Tarih*, s. 80-81.

¹⁴ Kuşçu vd., *Selçuklu Tarihçiliği'ne Başlarken*, s. 44.

¹⁵ Bedreddin Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *İkdu'l-Cümân fî Târîhi Ehli'z-Zamân*, thk. Muhammed Muhammed Emîn, C. I-V, Daru'l-Kütüb ve'l-Vesaik el-Kavmiyye, Kahire 2009.

¹⁶ Ayaz, *Memlûkler'de Tarih*, s. 53-54.

¹⁷ Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. I-V.

yansıtmış, bilhassa gelen elçilere dair bilgilere sıkça yer vermiştir. Çalışmada istifade edilen önemli eserler arasında yer almaktadır.¹⁸

II. Hususî/Mahallî Kaynaklar

İbn Şeddâd'ın (ö. 1285), *Târihu'l-Meliki'z-Zâhir* adlı eserinin ikinci cildi, çalışmada kullanılmış olup bu cilt günümüze ulaşmıştır. Çalışmada özellikle Selçuklu, Moğol devletleri ve Anadolu beyliklerinin giden ve gelen elçilerine dair verdiği bilgilerden istifade edilmiştir.¹⁹

İbn Abdüzzâhir'in (ö. 1293), *er-Ravzü'z-Zâhir fî Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir* adlı eseri, Memlûk hükümdarı Baybars'ın siyasi hayatını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Eserde, Sultan Baybars döneminde diğer devletlerden gelen ve gönderilen elçilerin isimleri ile geliş amaçları hakkında çok değerli bilgiler bulunmaktadır. Ancak, elçilerin geliş-gidiş tarihleri eserde genellikle net olarak belirtilmemektedir. Ayrıca müellif, bazen elçilerin getirdiği mektuplara yer verirken, bazen de Sultan Baybars'ın göndermiş olduğu mektupların asıllarını nakletmektedir.²⁰ Bu eser, Aydın Usta tarafından tercüme edilerek *Kâtibinin Gözünden Sultan Baybars* adıyla yayımlanmıştır.²¹ Diğer taraftan, İbn Abdüzzâhir zikredilen eserinin devamı niteliğindeki *Teşrifü'l-Eyyâm* adlı eserinde Memlûk hükümdarı Sultan Kalavun'un (1279-1290) siyasi hayatını kapsamlı şekilde ele almaktadır. Söz konusu eserde, Sultan Kalavun dönemi Memlûk Devleti'nin diğer devletlerle olan ilişkileri detaylı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda gelen ve giden elçilerle ilgili geniş bilgiler sunulmuştur. Ayrıca bazı mektuplar da metne dâhil edilmiştir. Ancak *er-Ravzü'z-Zâhir* adlı eserinde olduğu gibi, elçilerin geliş ve gidiş tarihleri bu eserde de genellikle belirgin değildir. Son olarak, müellifin *dîvânü'l-inşâ* başkanlığı yapmış olması, resmî

¹⁸ Zeyneddin Abdülbaş b. Halil b. Şahin ez-Zâhirî el-Malatî, *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî, C. I-VIII, Mektebeti'l-Asriyye, Beyrut 2002; Ayaz, *Memlûklerde Tarih*, s. 38-39.

¹⁹ İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, çev. Şerefüddin Yaltkaya, Ankara 2000.

²⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir fî Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*, thk. ve nşr. Abdülaziz el-Huveytîr, Riyad 1976.

²¹ Aydın Usta, *Kâtibinin Gözünden Sultan Baybars*, çev. Aydın Usta, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2023.

yazışmaların birçoğuna doğrudan erişimini mümkün kılmış ve kayıtlı mektupları incelemesine olanak sağlamıştır.²²

İbn Vâsıl'ın (ö. 1298), *Müferricü'l-Kürûb* adlı eserinin IV. ve V. cildinden yararlanılmıştır. Memlûk erken dönem kaynağı olmasından dolayı büyük önemi haizdir. Bunun yanı sıra müellifin, elçi olarak Sicilya Krallığı'na gitmiş ve orada müşahede ettiklerini eserinde nakletmesi eserden istifade etmemiz konusunda önemli bir etken olmuştur.²³

Baybars el-Mansûrî'nin (ö. 1325), *et-Tûhfetü'l-Mülûkiyye fi'd-Devleti't-Türkiyye* adlı eseri, Memlûk erken dönemi kaynaklarından biridir. Eserde 1252-1312 yılları arasındaki hadiseler yer verilmektedir. Eserin, erken dönem kaynağı olmasından dolayı elçilik tarihiyle ilgili diğer eserlerde bulunmayan önemli malumatlara da yer vermektedir. Eser, Hüseyin Polat tarafından tercüme edilerek yayınlanmıştır.²⁴

Birzâlî'nin (ö. 1339), *el-Muktefî 'Ala* adlı eseri, dört ciltten oluşmakta olup 1265-1329 yılları arasındaki hadiseleri nakletmektedir. Müellif, Memlûk Devleti'nin erken dönem elçilik tarihi için son derece önemli bir kaynaktır. Bu bağlamda, gelen ve giden elçilere dair kronolojik açıdan değerli bilgiler içermektedir. Nitekim eserde, elçilerin hangi devletten geldiği, ne zaman ve niçin bulunduklarına dair kısa da olsa bilgilere yer verilmesi, araştırma açısından kaynağın önemini artırmaktadır.²⁵

İbn Tağrîberdî'nin (ö. 1470), *en-Nücûmü'z-Zâhire* adlı eseri Memlûk geç dönemi kaynağı olmakla beraber istifade edilen eserler arasında yer alır.²⁶ Eser on altı

²² İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm ve'l-'Usûr fi Sîreti'l-Meliki'l-Mansûr*, thk. ve nşr. Murad Kâmil-Muhammed Ali en-Neccâr, Kahire 1961.

²³ Cemaleddin Muhammed b. Salim İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fi Ahbâri Benî Eyyûb*, thk. Hasaneyn Muhammed er-Rabie- Saîd Abdülfettâh Âşûr, C. V. Darü'l-Kütüb ve'l-Vesaik el-Kavmiyye, Kahire 1957.

²⁴ Baybars el-Mansûrî, *et-Tûhfetü'l-Mülûkiyye fi'd-Devleti't-Türkiyye*, çev. Hüseyin Polat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

²⁵ Alemüddin Kasım b. Muhammed b. Yusuf el-Birzâlî, *el-Muktefî 'Ala Kitabi'r-Ravzateyn*, thk. Ömer Abdusselam Tedmûrî, C. I-IV, Darü İbni Hazm, Beyrut 2006.

²⁶ Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-Zâhire fi Mülûk-ı Mısır ve'l-Kâhire*, C. I-XVI, Vizaretü's-Sekâfe ve'l-İrşad, Kahire 1929.

ciltten teşekkül etmektedir. Aynı zamanda eserin VII- XVI ciltleri Türkçeye de tercüme edilmiştir.²⁷

İbn İyâs'ın (ö. 1524), *Bedâi'u'z-Zühûr* adlı eseri, Memlûk tarihinin son temsilcisi olmasının yanı sıra, çalışmada yararlanılan önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Eser, Memlûk erken dönem kaynaklarında bulunmayan bilgileri aktarması bakımından değerlidir. Müellifin elçilerin geliş tarihine dair naklettiği bilgiler, eserin önemini daha da artırmaktadır. Çalışmada özellikle Osmanlı Devleti ile Yemen'den gelen elçilere ilişkin malumatlardan istifade edilmiştir.²⁸

III. Ansiklopedik Kaynaklar ve Teşkilâta Dair Eserler

Nüveyrî (ö. 1333), tarafından kaleme alınan *Nihâyetü'l-Ereb*,²⁹ Memlûk dönemine ait ansiklopedik bir eserdir. Müellif, 1279 yılında Yukarı Mısır'da (Saîd) doğmuştur. Tarih ve *inşâ* alanlarında önemli bir birikime sahip olan Nüveyrî, hayatı boyunca çeşitli *nazırlık* görevlerinde bulunmuştur.³⁰ Özellikle Trablusşam *dîvânü'l-inşâ* reisliği görevini yürütmüştür. Ayrıca 1325 yılında Yemen'den gelen bir elçilik heyeti vesilesiyle Yemen tarihine dair bilgileri de eserine dâhil etmiştir.³¹ Söz konusu eserde, erken Memlûk dönemine ait elçilik tarihine ilişkin bilgilerden istifade edilmiştir.

Ömerî'nin (ö. 1349), *Mesâlikü'l-Ebsâr* adlı eseri, tarih ve coğrafya ağırlıklı içeriğiyle öne çıkan ansiklopedik bir çalışmadır. Toplam 27 cüzden oluşan eser, Memlûk döneminin 1343 yılına kadar olan hadiseleri nakletmektedir ve iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde kara ve denizlerle ilgili fizikî coğrafya; ikinci bölümde ise farklı milletlerin tarihî ve beşerî özellikleri ele alınmaktadır. Müellif, eserin önsözünde amacını, dünyanın dört bir yanındaki ülkeler hakkında kısa bilgiler sunmak, bu ülkeleri tanıtmak ve halklarının sosyal yapılarını açıklamak şeklinde ifade etmektedir.

²⁷ İbn Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-Zahire'de Memluk Sultanları (Parlayan Yıldızlar)*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

²⁸ Muhammed b. Ahmed İbn İyâs, *Bedâ'u'z-Zühûr fî Vekâi'i'd-Dühûr*, thk. Muhammed Mustafa, C. I- V, el-Ma'hedü'l-Almânî li'l-Ebhâsi's-Şarkıyye, Beyrut 1975.

²⁹ Ahmed b. Abdülvehhab en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, nşr. Darü'l-Kütüb ve'l-Vesaiki'l-Kavmiyye, C. I- XXXIII, Kahire 2007.

³⁰ Kuşçu vd., *Selçuklu Tarihçiliği'ne Başlarken*, s. 38.

³¹ Ayaz, *Memlükler'de Tarih*, s. 135.

Ömerî'nin en kapsamlı ve etkili eseri kabul edilen, yirmi yedinci cildinde Memlûk tarihine yer verilmektedir. Ayrıca bu çalışmada, eserde yer alan coğrafi bilgilere ve elçilikle ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. Nitekim Ömerî, Dımaşk'ta doğmuş, ardından Kahire'ye giderek burada iyi bir eğitim almıştır. Hayatı boyunca *kâdılık* ve *divânü'l-inşâ* başkanlığı gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Bu nedenle müellifin aktardığı bazı bilgiler şifaî nakillere dayanmaktadır.³² Ayrıca, müellifin diğer bir kaynağı olan *et-Ta'rîf*, coğrafi bilgiler açısından son derece önemlidir; Bilhassa Habeş Krallığı ve elçilik kaidesine dair verdiği bilgilerden istifade edilmiştir.³³

Kalkaşendî'nin (ö. 1418), *Subhu'l-A'sâ* adlı eseri, ansiklopedik nitelikte bir çalışmadır. Müellif, Memlûk dönemi'nin meşhur münşîlerinden olup, yukarıda zikredilen Ömerî'nin iki eserini tamamlamaktadır. Ayrıca, Ömerî'nin eserlerindeki bilgileri yeniden değerlendirip genişletmiştir. Bu çalışmada, *Subhu'l-A'sâ*'da nakledilen mektuplardan yoğun şekilde faydalanılmıştır. Müellif, teati edilen elçilerin getirdiği mektupları eserine kaydetmiştir. Elçilerle ilgili olarak diğer kaynaklarda yer almayan bazı bilgiler, Kalkaşendî'nin naklettiği mektuplar sayesinde tespit edilmiştir. Özellikle de gelen ve gönderilen elçilerin amaçları bu mektuplar aracılığıyla ayrıntılı şekilde ortaya konulabilmiştir.³⁴

Zikredilen eserler, esas itibarıyla Memlûk dönemine ait Arapça kaynaklardan oluşmaktadır. Bu kaynaklar, dönemin siyasi, diplomatik ve kültürel yapısını yansıtan birincil nitelikte belgelerdir. Bununla birlikte, çalışmada yalnızca Arapça kaynaklarla sınırlı kalınmamıştır. Farsça ve Ermenice yazılmış, bir kısmı günümüzde Türkçeye çevrilmiş eserlere de yer verilmiştir. Ancak bu tür kaynaklar, çalışmanın bütününe doğrudan ilgilendirmekten ziyade, yalnızca belirli bir alt başlıkla sınırlı bir ilişki kurduğu için burada ayrıntılı şekilde ele alınmamıştır.

³² Şihabeddin Ahmed b. Yahya İbn Fazlullah Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr fî Memâlikü'l-Emsar*, C. I-XXVII, el-Mecma'ü's-Sekafi, Abu Dabi, 2002; Kuşçu vd., *Selçuklu Tarihçiliği'ne Başlarken*, s. 173; Ayaz, *Memlûkler'de Tarih*, s. 140-141.

³³ Ömerî, *et-Ta'rîf bi'l-Mustalahi's-Serîf*, nşr. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.

³⁴ Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ fî Sınâ'ati'l-İnşâ*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.

IV. Araştırma Eserleri

Memlûk Devleti'nin elçilik teatisini müstakil olarak konu edinen kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak devletin siyasî tarihe dair pek çok eser mevcuttur. Bu bağlamda, özellikle İsmail Yiğit'in *Memlûkler (1250–1517)*, Kazım Yaşar Kopraman'ın *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Fatih Yahya Ayaz'ın *Memlûkler (1250–1517)* ve Ahmet Sağlam'ın *en-Nâsır Muhammed Devri Memlûk Türk Devleti* adlı çalışmaları, başvuru temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Öte yandan, Memlûk Devleti'nin çeşitli devletlerle yürüttüğü diplomatik ilişkileri ele alan çok sayıda araştırma da literatürde yer almaktadır.

Çalışmada, birçok yüksek lisans ve doktora tezinden istifade edilmiştir. Bunlar arasında Kürşat Solak'ın *Memlûk Devleti'nin, Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*,³⁵ adlı doktora tezi yer almaktadır. Ayrıca Ghada Hassan'ın, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient (milieu du XIIIe-fin du XIVe siècle)*,³⁶ adlı doktora tezi başvuru çalışmalar arasındadır. Bu tezden, Memlûk Devleti ile Avrupalı devletlerarasındaki elçilik teatisi konusunda, özellikle de elçilerin isimlerinin tespitinde yararlanılmıştır. Amâl Sâlim Atiye'nin *es-Sefârâtü fî'l-Mağribi'l-İslâmî Hilâli'l-Karneyni's-Sâbi'i ve's-Sâmini'l-Hicriyeyn*,³⁷ adlı doktora tezi istifa edilen çalışmalar arasında yer almaktadır. Söz konusu tezden, Memlûk Devleti ile Mağrib devletleri arasındaki elçilik teatisine dair bilgilerden yararlanılmıştır.

C. ELÇİ MEFHUMU: ETİMOLOJİSİ, ANLAMI VE TARİHİ KULLANIMI

Elçi/ilçi kelimesi Türkçede *il* isim kökünden türetilmiştir. Bu isim kökünün “kavim, devlet, ülke” manasında olduğu umumiyetle kabul görülmektedir.

³⁵ Kürşat Solak, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), İzmir 2011.

³⁶ Gade Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient (milieu du XIIIe-fin du XIVe siècle)*, Sorbonne Université U.F.R d'Histoire (Doktora Tezi), Paris 2010.

³⁷ Amâl Sâlim Atiye, *es-Sefârâtü fî'l-Mağribi'l-İslâmî Hilâli'l-Karneyni's-Sâbi'i ve's-Sâmini'l-Hicriyeyn*, Mustapha Stambouli Üniversitesi (Doktora Tezi), Maskara 2016.

Günümüzde vilayet manasında kullanılan *il* de bunun bir yansımasıdır. Kelimeye bu şekliyle ve özel isim olarak ilk defa Uygur metinlerinde rastlanmaktadır.³⁸ Türkçe’de elçi kavramı eski devirlerden itibaren “haber getirici” anlamında kullanılmaktadır.³⁹ Kaşgarlı Mahmud *Dîvânu Lugâti’t-Türk* adlı eserinde *el/il* kelimesinin manasına yer vermiştir. *El/il*’in bu manaları: “Beyin hâkimiyetindeki bölge”, “beg ili”, “iki hakan arasındaki barış” ve “beg birle il boldı” şeklinde zikretmiştir.⁴⁰ Ziya Gökalp; *il* sözcüğünün asıl anlamının “sulh” olduğunu nakletmedir.⁴¹ Böylece devletin bir nizam ve barış unsuru olması dolayısıyla *ilçi/elçi* de barışçı anlamında kullanılmıştır. Eski Uygur Türkçesi sözlüğünde *ilin* aynı zamanda şehzadelere verilen bir unvan olduğu nakledilmektedir. Elçi kelimesinin tarih boyunca Türk ağzlarında farklı telaffuz ve fonetik şekilleri olduğu da bilinmektedir. Mesela eski Türklerde kullanılan *Ālci/alçi* kavramı, *Elçi* kelimesi ile eş anlamlıdır. Kelime ayrıca temsilci anlamında kullanılmıştır.⁴² Bu *il/el* isim kökü –çi, –ci meslek bildirme ekiyle oluşturulan halkın ve devletin temsilcisi manasını taşıyan bir kelimeye dönüşmüştür.⁴³

Elçi kelimesi tarih boyunca farklı kelimelerle ifade edilmiştir. *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’e göre; *Yalavaç* ile *Yalavar* genel manada elçi anlamına gelmektedir. Ancak özel manada bu iki kelime birbirinden ayrılmakladır. Nitekim hükümdarın elçisine *Yalavar* denilirken Allah’ın elçisine ise *Yalavaç* denilmiştir.⁴⁴ Örnek olarak; “Yalavaç uzak bardı” sözüyle “gönderilen kişi geç kaldı” manası ifade edilmiştir.⁴⁵ Elçi kelimesinin Arapçası *resûl* olup gönderene ise mürsîl denilmiştir. Ancak Arapça’nın zengin bir dil olması nedeniyle, “elçi” kelimesinin birçok eşanlamlısı bulunmaktadır. Bunlar: *Sefir*

³⁸ Mehmet İpşirli, “Elçi”, *TDVİA*, XI, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s. 3

³⁹ Mecdud Mansuroğlu, “Elçi”, *İA*, IV, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 231; İpşirli, “Elçi”, XI, s. 3; Bernard Lewis, “Elci”, *EL*, II, Leiden 1991, s. 694; Osman Turan, “İlig Unvanı Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 7, İstanbul 1942, s. 197; Ahmet Taşağıl, “İlig”, *TDVİA*, XXII, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 108; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012, s. 58; Hasan Amid, *Ferheng-i Faris-i Amid*, Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, C. I, Tahran 1947, s. 278; Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, İstanbul 2004, s. 247.

⁴⁰ Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, haz. Ahmet B. Ercilasun – Ziya Akkoyunlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 23.

⁴¹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, haz. Mahir Ünlü- Yusuf Çotuksöken, İnkılap Yayınları, İstanbul 2015, s. 135.

⁴² Nurdan Vardan, *İslâm Öncesi Türk Kültüründe Elçi ve Elçilik Müessesesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, s. 30-32.

⁴³ Lewis, “Elci”, s. 694; Mansuroğlu, “Elçi”, s. 231.

⁴⁴ Kaşgarlı, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, s. 40; 320; 529.

⁴⁵ Kaşgarlı, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, s. 31.

(سفیر), *mebûs* (مبعوث), *nebî* (نبي),⁴⁶ *saîy* (الساعي), *vefd* (وفد)⁴⁷... Bu *vefd* kelimesinin tekili *vâfid*, çoğulu ise *vüfuddur*. Söz konusu sözcük “elçi göndermek” anlamında mastar olduğu gibi “elçilik heyeti” anlamında isim olarak da kullanılmaktadır.⁴⁸ Arapça’da elçi kelimesine eşanlamlı olarak kullanılan diğer bir kelime ise *peygamber* kelimesidir. Ancak bu kelime Farsça’daki haber ve mesaj manasındaki *peygâm* ile götürmek anlamındaki *borden* fiilinin birleşiminden doğmuştur.⁴⁹ Öte yandan Arapça’da “göndermek; elçilik, mektup, mesaj” gibi manaları olan risâlet kelimesi mevcuttur. Bu kelime bir kimsenin irade beyanını diğer bir kimseye tebliğ etme manasına gelen fikhî terimidir. Aynı manada tasarrufta dahli olmaksızın irade beyanını diğer bir kimseye bildirmeyi ifade etmektedir. Bu bağlamda *elçi* ve *elçilik* meramını tam anlamıyla açıklamaktadır.⁵⁰

Elçi kelimesinin kullanımına tekrar gelinecek olursak; kelime Orta Çağ kaynaklarında tekil manada kullanılmaktadır. Elçilik heyetinde genellikle üç kişi bulunduğundan bir kişi daima lider konumundadır. Yakın zamana kadar *Büyükelçi* kavramının kullanımı çağdaş bir terim olduğu bilinmekteydi, ancak Orta Çağ kaynaklarında da günümüzdeki manada kullanıldığı rastlanmaktadır. Nitekim Eyyûbîler dönemi tarihçisi İbn Vâsıl ve Memlûkler dönemi tarihçileri Ebü’l-Fidâ ile İbn Hacer el-Askalânî eserlerinde “Resûlün Kebîrün (رسول كبير) yani “Büyükelçi” kavramını nakletmektedirler. Dolayısıyla “Büyükelçi” mefhumunun tarihsel kökeninin Orta Çağ’a dayandığı görülmektedir.⁵¹

⁴⁶ Osman Düzgün, *Türkçe-Arapça, Arapça – Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 90.

⁴⁷ Kaşgarlı, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, s. 538; 857.

⁴⁸ İpşirli, “Elçi”, XI, s. 3.

⁴⁹ Mehmet Kanar, *Büyük Farsça – Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2016, s. 401; Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *TDVİA*, XXXIV, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 257.

⁵⁰ Naşi Aslan, “Risalet”, *TDVİA*, XXXIV, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 125.

⁵¹ Ebü’l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî Ahbâri’l-Beşer*, C. IV, s. 100; İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâ’ü’l-gumr bi-ebnâ’i’l-Umr*, C. V. s. 75; İbn Vâsıl, *Müferricü’l-Kürûb*, C. V, s. 351.

D. ELÇİLİK TEATİSİNDE TEŞKİLAT VE TEŞRÎFÂT

I. Elçi Göndermenin Önemi

Tarihin her döneminde, devletlerin birbirleriyle kurduğu ilişkilerin en etkili ve belirleyici aracı elçi olmuştur. Elçi, sadece mektubu taşıyan bir görevli değildir. Aynı zamanda, temsil ettiği devletin onurunu, siyasal gücünü ve niyetini yansıtan stratejik bir aktördür. Bu önem ve saygınlık, Türk atasözüyle veciz biçimde ifade edildiği gibi, “*Elçiye zeval olmaz,*” sözünde hayat bulmaktadır. Çünkü elçiler, milletlerarası imtiyazlara ve dokunulmazlığa sahiptir. Dolayısıyla elçilere hakaret edilemez, aşağılanamaz ve öldürülemezdi. Ancak devletler arasında sorunlar varsa bazı devletlerin öbür devleti cezalandırmak için elçilere kötü davrandığı görülmüştür. Geleneksel olarak devam eden elçilerin dokunulmazlığı politikası İslâm hukuku ile de güvence altına alınmıştı. Müslümanlar elçilerin hukukuna daha çok riayet etmiştir. Elçilerin dokunulmazlık ve güvence altında olması, sadece diplomatik faaliyetlerin değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ticari ilişkilerin de güçlenmesine imkân tanımıştır. Bilhassa Orta Çağ’da elçilik teatisi, bahsi geçen alanlarda temasların artmasına önemli katkı sağlamıştır.⁵²

Elçi göndermek hem iç işleyişteki otoritenin hem de dış ilişkilerdeki egemenliğin en önemli sembollerinden biridir. Bu bağlamda, İbn Haldûn’a göre; elçi göndermek, hükümdarlık alametidir. Zira gerçek hükümdar, elçi göndermek, sınırları korumak, vergileri toplamak ve ordu sevk etmek gibi asli görevleri yerine getiren ve üzerinde başka bir gücü kabul etmeyendir. Bu görevleri yerine getiremeyen biri ise hükümdarlık vasfına tam anlamıyla haiz değildir.⁵³ Bu ilke, Memlûk dönemine ait siyasetnâmelerden *Tahrîru’l-Ahkâm fî Tedbîri Ehli’l-İslâm* adlı eserde de açıkça görülmektedir. Gerek hükümdarlar gerekse siyaset düşüncesiyle meşgul olan filozoflar, siyasal iktidarın meşruiyetinin, devletin devamlılığının ve hükümdarın

⁵² İpşirli, “Elçi”, XI, s. 2-7.

⁵³ İbn-i Haldûn, *Mukaddime*, C.1 s. 265-266.

otoritesinin belirli ilkelere dayanması gerektiğinde hemfikirdir. Bu ilkelerden biri de gelen heyet ve elçilerin çokluğu şeklinde tezahür eden diplomatik hareketliliklerdir.⁵⁴

II. Elçide Bulunması Gereken Vasıflar

Orta Çağ Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi, Memlûk Devleti'nde de elçi tayininde gözetilen önemli vasıflar bulunmaktaydı. Dönemin âlimleri tarafından hükümdarlara sunulan siyasetnameler, elçilerde bulunması gereken özelliklere dair bilgileri vermektedir. Nitekim Memlûk Devleti siyasetnamelerinden *et-Tarîku'l-Meslûk fî Siyâseti'l-Mülûk* adlı eserde, söz konusu vasıflar detaylı olarak ele alınmıştır. Bu vasıfları şu şekilde sıralamak mümkündür: Elçi adayının öncelikle ketum olup olmadığının deneyimlenmesinin yanı sıra dini hassasiyeti ve aklî yetkinliğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Buna ilaveten elçi adayı dünyevî menfaatlere aşırı düşkün olmamalı, devlet sırlarını gizleyebilmeli ve güvenilir bir kişiliğe sahip olmalıdır. Elçilik görevini üstlenecek şahsın sultandan korkan birisi olmamasına da özen gösterilmelidir. Zira elçi, sultandan korkarsa elçilik misyonunu tam bir şekilde yerine getiremeyebilir. Bunun yerine elçinin Allah'tan korkan, ahireti gözetken ve dünyaya meyletmeyen birisi olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Ayrıca elçi şahsî heves ve ihtirasların peşinden gitmeyen, adaleti gözetken ve aklî kendine rehber edinen birisi olmalıdır. Çünkü bu vasıflara sahip olan bir elçi, daha fazlasını talep etmeden bulunduğu itibarlı makama kanaat edebilirdi. İşte bu nitelikleri haiz kişiler, elçilik gibi hassas ve mühim görevlere layık görülürdü. Diğer taraftan elçi tayin edildikten sonra, gözetlenmesini ve denetlenmesini sağlamak amacıyla sultan tarafından yanında bir kişinin daha bulundurulması gerekli görülmüştür.⁵⁵ Buna ilave olarak, Memlûk Devleti'nin iktidarı, dışarıdan satın alınmış ve ordusunun vurucu gücünü oluşturan Türk *memlûklere* dayanmaktaydı.⁵⁶ Dolayısıyla, çalışmada ortaya konulacağı üzere, elçiler söz konusu *memlûkler* arasından seçilmekteydi. Nitekim

⁵⁴ Anonim, *Tuhfetü'l-Memlûk*, ed. Özgür Kavak. çev. Özgür Kavak, TYEKB Yayınları, İstanbul 2016, s. 85.

⁵⁵ Mahmûd Muhammed Muhammed, *et-Tarîku'l-Meslûk fî Siyâseti'l-Mülûk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 3502/1, vr. 83b-84b.

⁵⁶ André Clot, *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı*, çev. Turhan Ilgaz, Epsilon Yayınları, İstanbul 2005, s. 22.

istisnai durumlar dışında, elçiler genellikle ordu komutanı olan “*Emir*”ler arasından tayin edilmekteydi.

III. Elçilerin Ağırlanması

Tarih boyunca devletlere gelen elçilerin giderlerini karşılamak için bir kalem tesis etmeleri gerekmiştir. Memlûk Devleti’nde de elçilerin giderlerinin karşılanması *nazir-ı dâru’-d-diyâfe* ve *’l-esvâk* kurumunun sorumluluğu altındaydı. Ayrıca *Nazir-ı dâru’-d-diyâfe* ve *’l-esvâk* görev kapsamı, at ve köle gibi malların alım-satımının yapıldığı pazarlardan elde edilen gelirleri yönetmekti. Bu gelirlerle, Memlûk Devleti’ne gelen elçilerin ve diğer resmî misafirlerin ağırlandırma masrafları da karşılanıyordu.⁵⁷ *Dâru’-d-diyâfe*⁵⁸ ve *’l-esvâk nezareti*, *dîvânü’l-mâl* bünyesinde yer alan bir nâzırlıktı.⁵⁹ Memlûk sultanları, *dâru’-d-diyâfe*’ye önem verdikleri için zaman zaman kurumun onarım ve bakımı yapmaktaydı.⁶⁰ Söz konusu misafirhane, Kala’tül-Cebel civarında yer almaktaydı.⁶¹ Buraya *dârü’l-karâme* de denilmekteydi.⁶² Makrîzî; Fâtımî Devleti döneminde, *dâru’-d-diyâfe*’nin *Babü’l-Iyd Meydanı*’nda yer alıp karşısında ise *darü’l-vüzârâ*’nın bulunduğunu nakletmektedir.⁶³ Ayrıca, Memlûk Devleti’nin Dimaşk’ta da bir *dâru’-d-diyâfe*’sinin bulunduğu bilinmektedir.⁶⁴ *Dâru’-d-diyâfe*’de konaklayan elçilerin, halk ile görüşmeleri ve oradan çıkıp şehri gezmeleri izne tâbiydi.⁶⁵

IV. Elçinin Karşılanması

Herhangi bir hükümdarın elçisi Memlûk Devleti topraklarına ulaştığında, o bölgenin nâibi, sultana bir mektupla elçinin gelişini bildirir ve huzura kabul izni talep ederdi. Mektubu alan sultan, elçiyi kabul edip etmeyeceğini nâibe haber verirdi. Kabul

⁵⁷ Kalkaşendî, *Subhu’l-A’şâ*, C. IV, s. 32.

⁵⁸ Dimaşk’ta, gelen yolcuları ağırlamak üzere ilk Dâru’-d-Diyâfe’yi kuran kişi Halife Velîd b. Abdülmelik olmuştur. Tağrıberdî, *en-Nücümü’z-Zâhire*, C. I, s. 234.

⁵⁹ Kalkaşendî, *Subhu’l-A’şâ*, C. IX, s. 260-262.

⁶⁰ Malatî, *Neylû’l-Emel*, C. V, s. 298; Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. VI, s. 406.

⁶¹ İbn İyâs, *Bedâ’u’z-Zühûr*, C. I/k. 1, s. 232.

⁶² Kalkaşendî, *Subhu’l-A’şâ*, C. V, s. 157.

⁶³ Makrîzî, *Kitâbü’l-Meva’iz ve’l-İtibâr bi-Zikri’l-Hıtat ve’l-Âsâr*, C. II, Darül-Kütübil-İlmiyye, Beyrut 2002, s. 207.

⁶⁴ Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. VI, s. 48.

⁶⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâü’l-gumr bi’ebnâi’l-’Umr*, C. V, Dâiretü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, Haydarabad 1972, s. 130.

etmesi hâlinde, elçiyi karşılamak üzere bir görevli tayin edilirdi. Elçiyi gönderen hükümdarın devleti büyük ve itibarlıysa, karşılamaya üst düzey bir emir görevlendirilirdi. Örneğin, doğunun büyük hükümdarlarından biriye, elçinin karşılanması için *hâcibü'l-hüccâb* görevlendirilirdi. Buna ilaveten, elçi itibarlı bir hükümdar tarafından gönderilmişse, konakladığı mekâna da özen gösterilirdi. Örneğin sultanların *çevgân* oynadığı meydandaki saraylarında birinde ağırlandı. Buna karşılık, gönderen hükümdarın itibarı daha düşükse, nâib elçinin geldiğini *devâdâra* bildirirdi. Bunun üzerine, elçiyi karşılamak üzere bir *mihmandâr*⁶⁶ tayin edilirdi. Daha sonra, gelen elçi durumuna göre *dâru'd-diyâfe*'de veya başka bir mekânda ağırlandı.⁶⁷ Yusuf Has Hâcib'e göre, elçilerin istihkakları olan ihsan, hediye vesairenin teminine bakmak da *hâcibin* göreviydi.⁶⁸ Memlûk Devleti'nde bu görevin *mihmandârın* uhdesinde olduğu söylenebilir.

V. Elçi Kabulü Merasimi

Elçi ve beraberindekiler, karşılandıktan ve konaklamaları sağlandıktan sonra, sultanın huzuruna kabul edilecekleri merasim gününü beklerlerdi. Merasim günü geldiğinde sultan, *Eyvan/İyvan* adı verilen merasim salonunda tahtına otururdu.⁶⁹ *Eyvan*, sarayının dış kapısının önünde, kapısına yakın bir yerde bulunmaktaydı. Burası, yüksek ve kalın sütunlar üzerine oturtulmuş, yüksek tavanlı geniş bir *Eyvan* idi. Bu mekânın sağlam işçilikle yapılmış büyük demir pencereleri vardı. Bu *Eyvan* önünde geniş bir avlu bulunurdu. Ayrıca *Eyvan*'a *dâru'l-adl* da denilmekteydi. Nitekim söz konusu mekânda umumî hizmetler yürütülür, çoğunlukla da hükümdarların elçileri burada kabul edilirdi.⁷⁰ Diğer taraftan, hükümdarın tahtı, söz konusu *Eyvan*'ın başında yer alan mermer bir minber şeklindeydi. Bu minber, cami

⁶⁶ Görev adı, iki Farsça kelimenin birleşiminden oluşmaktadır. Buna göre *mihmandâr*, kelime anlamıyla “misafiri ağırlayan” ya da “misafirden sorumlu olan kişi” anlamına gelir. Terimle kastedilen ise, gelen misafirlerin işlerini üstlenen ve onların ağırlanmasıyla ilgilenen görevli kişidir. Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, C. V, s. 432.

⁶⁷ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, C. IV, s. 60; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 360.

⁶⁸ Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s. 133.

⁶⁹ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, C. IV, s. 60; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 360.

⁷⁰ Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C. III, s. 436; Kalkaşendî, C. III, s. 424-425; Hatice Güler, *Memlûk Sultanlığı (Mesâlikü'l-Ebsâr fî-Memâlikü'l-Emsâr'a Göre)*, Berikan Yayınları, Ankara 2019, s. 41-42.

minberleri tarzında yapılmış olup, duvara dayanmaktaydı. Sultan, önemli bir günde, örneğin elçiler geldiğinde, burada otururdu.⁷¹

Elçi kabulü töreninde, kılıç ve kalem erbabı ile devletin ileri gelenleri hazır bulunurdu. Bu esnada elçi, beraberinde getirdiği mektupla birlikte sultanın huzuruna kabul edilirdi. Elçi, *Eyvan*'a girince, yer öperek saygı gösterirdi. Akabinde, mektup *devâdâr (divitdâr)* tarafından elçiden alınır ve elçinin yüzüne sürülürdü. Mektubu elçinin yüzüne sürmek, ya ona saygı veya kutsiyet atfetmenin sembolik bir ifadesi ya da mektubun zehirli bir madde içerip içermediğini kontrol etme amacıyla yapılan bir hareket olabilir.⁷² Sultan mektubu açar ve *kâtibü's-sırr*'a verirdi. O da mektubu hükümdara okurdu.⁷³ Sultan mektubun içeriğine göre mektuba cevap yazması için emir verirdi.⁷⁴ Elçiler, Sultan'ın huzuruna resmî elçi kabul merasimi için çıkarıldığında, protokol gereği oturmalarına izin verilmezdi. Huzurda bulunma şekli, dönemin diplomatik adetlerine uygun olarak ayakta kabul edilme kuralına tabi tutulurdu.⁷⁵

Sir John Mandeville,⁷⁶ Memlûk Devleti'nin elçi kabulü merasimleriyle ilgili izlenimlerini, şu şekilde nakletmiştir: “*Yabancı ülkelerin elçileri sultanın huzuruna çıktıklarında veya yabancılar onunla konuşurken, sultanın maiyetindekiler etrafında hazır beklerdi. Konuşulan söz sultanın hoşuna gitmeyecek olursa, bu görevliler kılıçlarını çekmiş, silah ve baltalarını kuşanmış, kollarını yukarıya kaldırmış halde hemen müdahaleye hazır şekilde sultanın çevresinde dolaşırlardı. Ayrıca yabancı bir kimsenin sultanın yanına kabul edilmeden önce, sultanın yasalarına aykırı olmayan makul bir istekte bulunmuş olması gerekir.*”⁷⁷ Sultanın ihtişamını ve otoritesini vurgulamak amacıyla bazı abartılı unsurlar dile getirilse de Mandeville'in anlatımı

⁷¹ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. IV, s. 5.

⁷² Ayrıca mektubun zehirli bir madde içerip içermediğini kontrol amaçlı olabilir.

⁷³ Yukarıda zikredilen Memlûk Devleti'ndeki *kâtibü's-sırr*'ın elçi kabulü sırasındaki vazifesi, Eyyübî Devleti'ndeki ile aynıdır. Ayşe Dudu Kuşçu, *Eyyübî Devlet Teşkilâtı*, T. T. K., Ankara 2013, s. 256.

⁷⁴ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. IV, s. 60; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 360.

⁷⁵ Cihan Yüksel Muslu, *Osmanlılar ve Memlûklar*, çev. Z. Rona, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016, s. 81.

⁷⁶ Sir John Mandeville, İngiltere'de doğmuş ve 1322 yılında doğu seyahatine çıkmıştı. Bu yolculuğu sırasında Anadolu, Tataristan, İran, Mısır, Libya ve Hindistan gibi birçok ülkeyi ziyaret etmiştir. Bu seyahatleri sırasında Mısır'a gelip Memlûk Devleti'ne dair izlenimlerini aktarmıştı.

⁷⁷ Sir John Mandeville, *Mandeville Seyahatnamesi*, çev. M. Faruk Kurt, Herat Yayınları, İstanbul 2024, s. 42.

sultanın huzurundaki sıkı disiplini yansıtmaktadır. Ayrıca, sultanın huzuruna çıkabilmek için yasalarına uygun ve makul bir talepte bulunulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu ifade, Memlûk Devleti'nde elçilerin önce nâib aracılığıyla sultana bildirilmesi geleneğiyle örtüşmektedir. Mandeville'nin aktarımından, elçinin kabul edilip edilmeyeceği, getirdiği mektubun içeriğine bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

VI. Gelen Elçiye Karşı Alınması Gereken Önlemler

et-Tarîku'l-Meslûk adlı siyasetnamede, Memlûk Devleti'ne gelen elçiler için sultanın yapması gerekenler hakkında bilgiler verilmiştir. Gelen elçinin sadece bir temsilci değil, aynı zamanda elçiyi gönderen hükümdarı bütünüyle temsil ettiği ifade edilmektedir. Gönderilen mektuptan elçiyi gönderen hükümdarın gücü, zayıflığı, zekâsı ve çevikliği anlaşılabilmektedir. Bunun için elçiyi sınamak, onun gizli yönlerini açığa çıkarmak ve iç dünyasını ortaya koymak amacıyla kendisiyle uzun süre konuşulması gerektiği belirtilmektedir. Bu görüşme esnasında, özellikle elçiyi gönderen hükümdarın ülkesine dair hususlar üzerinde durulması gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece elçiyi gönderen hükümdarın, iyilik, kötülük, adalet ve zulüm gibi fikirlerinin anlaşılacağı belirtilmektedir. Ayrıca gelen elçiye iyi davranılması ve kendisine kapsamlı sorular yöneltilmesi önerilmektedir. Sultan, elçi ile görüşürken onun geliri hakkında bilgi almasının da gerekli olduğu ileri sürülmektedir. Öte yandan siyasetnamede, gelen elçinin söyledikleri her ne olursa olsun, sultanın onu hafife almaması ve elçiyi küçümsenmemesi özellikle tembih edilmektedir. Bilhassa sultanın elçiye “*Senin kıymetin bundan daha fazladır.*” diyerek onun gönlünü hoş etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu şekilde elçinin kendini rahat hissetmesine imkân tanınması ve sevildiği izleniminin verilmesi önerilmektedir. Bu vesileyle, elçiden hükümdarına dair sırların elde edilmesi mümkün kılınabilecekti. Bunların yanı sıra, Memlûk Devleti'nin elçilik kabul merasiminde güç, zenginlik, ordu ve muhafız gibi unsurların sergilenmesi gereklilik olarak görülmektedir.⁷⁸

Siyasetnamede, Sultan ve devlet erkânının, gelen elçilere karşı çok dikkatli olmaları önemle vurgulanmaktadır. Nitekim çoğu zaman devletlerin yıkılması ve

⁷⁸ Mahmûd Muhammed, *et-Tarîku'l-Meslûk fî Siyâseti'l-Mülûk*, vr. 84b-86a.

hükümdarların değişmesinin sebebinin güvenilmeyen elçilerden dolayı olduğu ifade edilmektedir. Çünkü bu elçiler güvensiz ve sözlerine sadık olmayan kimselerdi. Zira elçilerin geldiği ülkede fitne çıkarıp infial yaratmalarının nedeni de mal ve mülk sevdasından kaynaklanmaktaydı.⁷⁹ “*Memlûk Devleti ile İlhanlı Devleti Arasındaki Elçilik Teatisi*” başlığı altında zikredildiği üzere, Şeyh Abdurrahman’ın Memlûk Devleti’ne gelmesi ve Sultan Kalavun’un ona karşı tedbiri elden bırakmaması da buna bir örnektir.

⁷⁹ Mahmûd Muhammed, *et-Tarîku 'l-Meslûk fî Siyâseti 'l-Mülûk*, vr. 86b.

I.BÖLÜM

MEMLÛK DEVLETİ'NİN HİLÂFET MAKAMI VE MOĞOL DEVLETLERİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

I. MEMLÛK DEVLETİ İLE ABBASİ HALİFESİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Memlûk Devleti ile Abbasi halifeliği arasındaki ilk diplomatik temas, devletin kuruluş sürecinde yaşanmıştır. Nitekim Eyyûbî Devleti hükümdarı Necmeddin Eyyûb'un 23 Kasım 1249 tarihinde vefat etmesinin ardından, eşi Şecerü'd-Dürr, Hısn-ı Keyfa'da bulunan oğlu Turanşah'ı Mısır'da sultan olarak ilan etti. Ancak Turanşah, 30 Nisan 1250 tarihinde öldürülünce, Mısır'daki Eyyûbîler dönemi sona erdi ve Memlûkler devri resmen başlamış oldu. Şecerü'd-Dürr, küçük yaşta vefat eden oğlu Halil'e izafeten "Ümmü Halil es-Sâlihiyye" unvanıyla sultan ilan edildi. Şecerü'd-Dürr, Eyyûbî hanedanına mensup olmaması nedeniyle meşruiyet tartışmalarının odağına yerleşti. Üstelik bir kadın olarak tahta çıkması hem ülke içinde hem de dış dünyada yoğun tepkilere yol açtı.⁸⁰ Bu çerçevede, Memlûk Devleti'nin ümerası ve ileri gelenleri Şecerü'd-Dürr'ün sultanlığını onaylaması için halifeye mektup göndermişlerdi.⁸¹ Gelişmeler neticesinde, Abbasi halifesi Müstasım Billâh Kahire'ye gönderdiği mektupta şu ifadeleri kullandı: "*Eğer orada erkek kalmamışsa, bize bildirin; size adam gönderelim.*"⁸² Şecerü'd-Dürr'e yönelik itirazların bir ciheti de Suriye ve Filistin'deki Eyyûbî emirleri arasında açıkça kendini gösteriyordu. Ardından Şecerü'd-Dürr ümeranın muvafakatiyle saltanattan feragat edip Atabekü'l-Asakîr İzzeddin Aybek et-Türkmânî (1250-1257) ile evlenmişti.⁸³ Sultan Aybek'in iktidara gelişi, Eyyûbîler'in tepkisini bastırmaya yetmemişti. Çünkü Sultan Aybek, Eyyûbî ailesinden birisi değildi. Bu nedenle Sultan Aybek, saltanatını meşrulaştırmak ve genel siyasi ortamda tanınmak amacıyla kendini 'Halifenin Kahire'deki nâibi' olarak ilan etti. 1256 yılına gelindiğinde Memlûk elçisi, Şeyh Necmeddin el-Bedranî eşliğinde,

⁸⁰ Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s. 178-179.

⁸¹ Abdullah Mesut Ağır, "Memlûk Sultanlarının Gölgesi Altında Hilâfet Kurumu", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 2, 2011, s. 639.

⁸² Kazım Yaşar Koprman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 5.

⁸³ Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s. 179-180.

diğer hükümdarların izlediği usule uygun olarak Abbasi halifesine giderek Sultan Aybek adına *hil'at*, *sancak* ve *menşur (taklîd)* talebinde bulundu.⁸⁴

Sultan Aybek'in tahtını meşrulaştırma çabaları, Eyyûbî emirlerinin öfkesini dindiremedi. Bu yüzden Abbasi Halifesi, iki kez elçi göndererek taraflar arasında arabuluculuk yaptı. İlk elçilik, 1251'de Eyyûbî emirleri ile Memlûkler arasında yaşanan Abbâse Savaşı sırasında gerçekleşti.⁸⁵ İkinci arabuluculuk ise, Sultan Aybek'in *bahrî memlûklerin* önemli ismi Emir Fariseddin Aktay'ı ortadan kaldırmasından sonra oldu. Daha sonra, sıranın kendilerine geleceğini düşünen başta Rukneddin Baybars, Seyfeddin Kalavun, Sungur el-Aşkar ve Bedreddin Beysar gibi bazı emirler Şam'a kaçtı. Orada, Eyyûbîlerin Halep hâkimi Melik Nasır Yusuf'un himayesine sığındılar. Melik Nasır Yusuf, bu emirlerle birlikte Sultan Aybek'e karşı savaşmaları için ordusunu hazırladı. Ordu Şam'dan harekete geçip Avca'da konuşlandı. Sultan Aybek haberi alır almaz ordusunu toplayıp Abbâse yakınlarındaki Bayyara'ya yöneldi. İki ordu Acul Tepesi'nde karşılaştı. Savaş eşliğinde iken, beklenmedik bir şekilde Abbasi Halifesi Mutasım Billâh'ın elçileri geldi. Taraflar arasında yapılan görüşmelerin sonucunda barış anlaşma sağlandı.⁸⁶

II. MEMLÛK DEVLETİ İLE ALTIN ORDA DEVLETİ ARASINDA ELÇİLİK TEATİSİ

Memlûk Devleti ile Altın Orda Devleti, coğrafi olarak birbirlerine yakın olmamalarına rağmen, siyasi ve stratejik amaçlar doğrultusunda diplomatik ilişkiler aracılığıyla ortak bir zeminde buluşmuşlardı. Zira akraba iki devlet olan Altın Orda ve İlhanlılar arasında genel anlamda düşmanca süregelen siyasi mücadele; özelde ise Azerbaycan toprakları üzerindeki hâkimiyet mücadelesi mevcuttu. Bu bağlamda Sultan Baybars, Altın Orda Devleti hanı Berke⁸⁷ (1256-1266) hakkında bilgi

⁸⁴ Murat Mustafa Akın, *Memlûk Devleti'nde Abbasî Halifeleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2018, s. 46.

⁸⁵ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, s. 22; Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilatı*, s. 180.

⁸⁶ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, s. 22; Yiğit, *Memlûkler*, s. 25-26.

⁸⁷ Berke Han, Altın Orda Devleti'nin kurucu hükümdarı olan Batu Han'ın kardeşidir. Enver Konukçu, "Berke Han", *TDVİA*, V, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 506. Batu Han ölmeden önce kendisinden sonra dört oğlu "Sartak, Ulakçi, Togan ve Abukan" Reşidüddin Fazlullâh Hemedânî, *Câmi'u't-Tevârih*, haz. Muhammed Ruşen-Mustafa Musevi, C. I, Neşr-Alberz, Tahran 1957, s. 721. arasındaki taht mücadelesinin yaşanacağını biliyordu. Batu Han, oğlu Sartak'ın tek başına bu mücadeleyi

toplamaya başladı. Elde ettiği bilgilere göre, Berke Han'ın Müslüman olduğunu öğrendi. Sultan Baybars, bu durumu iki devletin ortak menfaatleri doğrultusunda arzu ettiği ilişkileri kurmak için bir fırsat olarak değerlendirdi. Bu nedenle, Memlûk Devleti ile Altın Orda Devleti arasında ilk temas Sultan Baybars tarafından başlatıldı.⁸⁸

II.I. Sultan Baybars ile Berke Han Arasında Elçilik Teatrisi

Sultan Baybars Kasım-Aralık 1261 tarihinde bir mektup yazarak Berke Han'a gönderdi. İbn Abdüzzâhir; Sultan Baybars'ın Berke Han'a gönderdiği mektubu şu şekilde nakletmektedir: "H. 660'ta (1261/1262) Sultan Baybars, Altın Orda hanı Berke'ye bir mektup yazdı. Adına kaleme aldığı mektupta, Hülegü Han'a karşı onu kışkırtıyor, aralarına düşmanlık ve nefret tohumları serpiyor ve İlhanlılarla cihada girişmesinin vacip olduğunu ifade ediyordu. Berke Han'ın Müslüman olduğu konusunda birçok haberler geliyordu. Bu durum karşısında, kendi ailesinden biri olsa bile cihad görevi ona düşüyordu; çünkü Peygamber (sav) en yakın akrabalarıyla çarpışmış ve Kureyşlilerle savaşmıştı. O'na "Lâ ilahe illallah" deyinceye kadar halk ile savaşması emrolunmuştu. Müslümanlık yalnızca sözle sınırlı kalmaz; cihat, İslam'ın temel ibadet ve sorumluluklarından biridir." Memlûk Devleti bu ilk irtibatı

sürdüremeyeceğinden emindi. Bu nedenle, Sartak'ın hükümdar olması için ona destek verilmesini Moğol Büyük Han'ı Möngke Kağan'a bildirmişti. Yaşamının son yıllarında ise devlet işlerinin yönetimini oğluna devretmişti. Batu Han 1255 yılında vefat ettiğinde, Sartak Karakorum'da bulunuyordu. Möngke Kağan'ın desteğiyle Altın Orda Devleti'nin tahtına çıktı. Ancak Sartak Han ülkesine dönerken amcası Berke'ye uğramayıp rızasını almamıştı. Bunun sebebi, Sartak'ın Hristiyan, Berke'nin ise Müslüman olmasıydı. Sartak Han, kısa bir süre sonra şüpheli bir şekilde hayatını kaybetti. Yerine Möngke Kağan'ın desteğiyle kardeşi Ulakçı geçti. Fakat Ulakçı Han da abisiyle benzer bir kaderi yaşadı ve kısa süre sonra tahttan indi. Alaüddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Guşa*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 246; Hamdullah el-Müstevfî Kazvinî, *Tarih-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018 s. 474; Genceli Kiragos, *Moğol İstilası (1220-1265)*, çev. ve not. Fuat Hacısalıhoğlu- İlhan Arslan, Post Yayınları, İstanbul 2018, s. 116; A. Yu Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, çev. Hasan Eren, TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 39; Böylece Altın Orda Devleti'nin tahtı boş kalmıştı. Altın Orda beyleri, durumu Hülegü Han'a bildirmiş olsalar da Berke Han buna fırsat vermedi ve ülkesindeki Müslüman kesimin desteğini de alarak Altın Orda Devleti'nin hükümdarı oldu. Geniş Bilgi için bkz. Fatih Bostancı, *Berke Han Dönemi Altın Orda Devleti Tarihi (1256-1266)*, Efe Akademi Yayınları, İstanbul 2021.

⁸⁸ Süleyman Özbek, *Moğolları Durduran Türk-Sultan Baybars*, Berikan Yayınları, Ankara 2018, 81; Fatih Bostancı, "Altın Orda Devleti'nde Yerleşik Hayatın İlk İzleri: Saray Şehri", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 6, 2021, s. 231; Mehmet Saray, "Altın Orda Hanlığı", *TDVİA*, II, TDV Yayınları, İstanbul 1989, s. 538-539.

sağlayana mektubu kendi elçileri aracılığıyla değil Alan unsurlu tüccar vasıtasıyla göndermişti.⁸⁹

Altın Orda Devleti ile İlhanlı Devleti arasında akrabalık üzerine kurulan bir ittifak söz konusuydu. Nitekim Altın Orda hükümdarı Batu hayattayken Hülegü'ya Bağdat seferi için yardımcı kuvvetler sevk etmişti. Ancak Berke Han ile Hülegü'nün arası bozulunca Berk Han bu birliğine mektup göndererek, geri dönmelerinin mümkün olmaması halinde Sultan Baybars'a sığınmalarını bildirmişti. Bu askerlerden bir kısmı Deşt-i Kıpçak'a geri dönerken bir kısmı da Memlûk Devleti'ne iltica etmişti.⁹⁰ Diğer bir görüşe göre ise; Hülegü Han (1256-1265) ordusundaki Altın Orda Devleti ile yakınlığı bilinen birçok askeri tasfiye etmişti. Dolayısıyla da tasfiye edilen asker ve komutanlar Memlûk Devleti'ne sığınmaya karar vermişlerdi.⁹¹ Bundan dolayı Dımaşk'ta idari işleri yürüten Emir Alaaddin Aydoğdu er-Ruknî aracılığıyla Memlûk Devleti'ne sığınma talebinde bulundular. er-Ruknî de sayıları 200'den fazla olan bu kuvvetlerin talebini Sultan Baybars'a ilettiler. Sultan Baybars ise bu topluluğun Kahire'ye gönderilmesini emretti. Sultan, devletine iltica edenleri 11 Kasım 1262 tarihinde Kahire'de karşıladı. Daha sonra, onları Kahire'deki *el-Lûk Meydanı*'ndaki⁹² evlere yerleştirdi. Ayrıca içinde kadınların da bulunduğu bu topluluğa hil'at göndererek onları onurlandırdı. Bu sırada onlara kıymet vermenin bir göstergesi olarak yemek ziyafeti tertip etti. Sultan Baybars bu topluluğu farklı işlerde görevlendirmek üzere hizmetine almıştı. Bu durumu işiten Moğol grupları peyderpey Memlûk Devleti'ne sığındılar. Sultan Baybars sözü edilen askerler vesilesiyle Berke Han'ın Müslüman olduğunu da öğrendi. Bu olay kaynaklara Berke Han'dan gelen elçilik

⁸⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzatü 'z-Zâhir*, s. 88-89; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve 'n-Nihaye*, C. XIII, s. 234; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve 'n-Nihaye*, Çağrı Yayınları, C. 13, s. 410; Tiesenhause, *Altın Orda Devletine Ait Metinler*, s. 239; Fatih Bostancı, "Altın Orda Devleti ve Memlûklü Devleti Arasında Diplomatik İlişkiler 1261-1264 (Berke Han ve Baybars Dönemi)", *Orta Çağ'da Diplomasi*, ed. Ercan Gördeğir, Efe Akademi Yayınları, İstanbul 2020, s. 90; Mustafa Akkuş, "Altın Orda-İlhanlı İlişkilerinde Dinin Rolü", *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S.11, 2016, s. 7.

⁹⁰ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Guşa*, s. 498; Bostancı, *Berke Han Dönemi*, s. 145.

⁹¹ Burak Çelik, *İran Moğollarının Atası Hülegü Han*, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya 2021, s. 210.

⁹² Söz konusu alan, Nil Nehri kıyısındaki el-Lûk topraklarının içerisinde konumlanmaktadır.

heyeti şeklinde yansıtmaktadır.⁹³ Bu görüşün de haklı gerekçeleri vardır. Nitekim Sultan Baybars, sözü edilen kişilerden Berke Han hakkında haberler aldı.

Sultan Baybars, topraklarına sığınan zümreyle görüştüktan sonra Berke Han'a elçi göndermeye karar verdi. Dolayısıyla Sultan, sözü edilen kişiler vesilesiyle Berke Han'ın ahvalini, Altın Orda Devleti'nin başkenti ve gidilecek güzergâh ile ilgili bilgi aldı. Bunu sormakla aslında göndereceği elçilerin izleyeceği yolu öğrenmek istedi. Sultan'ın elçilik heyetinde kendisine sığınan iki Moğol ile Emir Seyfeddin Kuşeribey ve Fakih Mecededdin Ruzraverî yer almaktaydı. Fakih Mecededdin Ruzraverî Türk kökenli olup Harezmsah Devleti'nde *câmedar* idi. Bu elçi Altın Orda Devleti'nin coğrafyası hakkında bilgi sahibi olup birçok dil biliyordu.⁹⁴

Sultan Baybars, Berke Han'a göndereceği elçilere bir mektup verdi. Bu mektubunda, Berke Han'ı cihat yapmaya teşvik ediyor; İslâm ordularının sayılarını ve etnik yapısını, Haçlı hükümdarlarından kendisine tâbi olanları, karşı çıkanları, isyan edenleri, uzlaşamayanları, anlaşılanları ve hediye göndererek barış yapanları bildiriyordu. Sonunda ise hepsinin kendisine boyun eğdiğini ifade ediyordu. Ayrıca mektubun içeriğinde, Hülegü Han'ı küçümseyen ve Berke Han'ı ona karşı kışkırtan ifadeler de yer almaktaydı. Bunun yanı sıra, Hülegü'den kaçan bir grubun kendisine sığındığını, bu grubun Berke Han'ın yoldaşları olduğunu iddia ettiklerini ve kendisinin bu askerlere Berke Han'a duyduğu saygıdan ötürü ihsanda bulunduğunu da mektubunda belirtmişti. Hülasası zikredilen bu mektubu, Kala'tül-Cebel'de devlet erkânı huzurunda iki defa okuttu. Akabinde oraya Halife geldi. Orada hazır bulunanların huzurunda ona biat edildi.⁹⁵ Daha sonra halifenin hutbesini dinlediler.

⁹³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 137; Ramazan Şeşen, *Sultan Baybars*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016, s. 40-41.

⁹⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 66-67.

⁹⁵ 1258 yılında Moğol istilasıyla Bağdat'taki Abbasi Halifesi Müstasım-Billâh'ın öldürülmesiyle İslâm âlemi yaklaşık üç yıl halifesiz kalmıştı. Memlûk Devleti'nin hükümdarı Sultan Baybars İslâm coğrafyasındaki dini liderlik makamı olan hilafetin hem dini hem de siyasi makamından istifade etmek suretiyle hilafetin Mısır'da ihdas etmek hususunda girişimde bulundu. Nitekim İslâm hukuk ananelerine göre hilafet ile Memlûk Devleti bir meşruiyet elde etmekteydi. Bu vesileyle de içte istikrarı sağlamak dışta da düşmana karşı güç birliği kazanmaktaydı. Sultan Baybars bu sırada Dımaşk'ta bulunan Abbasi halifelerinden Zahir (1225-1266)'in oğlu Ahmed ile irtibat kurarak onu Mısır'a davet etti. 13 Haziran 1261 tarihinde devlet erkânı, kâdılar ve âlimlerin olduğu bir sırada devlet merkezinde tören düzenlendi. Berke Han'ın elçilerinin de hazır olduğu bu tarihi anda halifeye biat ettiler. Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. II, s. 188; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzatü'z-Zâhir*, s. 100; Yiğit, *Memlûkler*, s. 42; Fatih Yahya

Sultan Baybars ise, hazır bulunanlar ve elçilerin huzurunda, Berke Han'ın düşmanı Hülegü'yü mağlup etmesi için dua ettiğini ve İslâm âleminin selameti adına onunla dostluk kurduğunu ifade etti. Sultan, kendi mektubuna ek olarak, Halife'nin soy şeceresinin hazırlanmasını ve altın yaldızla süslenmesini emretti. Halife'ye biat etmesini talep eden bu mektubu da aynı elçilik heyetiyle birlikte Berke Han'a takdim etmesi için Kâdılkudât Tâceddin'i görevlendirdi. Bu elçilik vasıtasıyla, halife de İslâm ümmetinin resmî lideri sıfatıyla Sultan Baybars'a meşruiyet sağlamış oldu. Ayrıca Sultan Baybars, Berke Han ile yürütülen müzakereleri onun adına temsil etmiş oldu.⁹⁶

Sultan elçilik heyetine aylarca yeteceği kadar erzak verdi ve onları Kasım-Aralık 1262 tarihinde İskenderiye'den Saray şehrine gönderdi. Bu elçilik heyeti İstanbul'a ulaşınca Berke Han tarafından Sultan Baybars'a gelen elçilik heyeti ile karşılaştı.⁹⁷ Bu sırada Sultan Baybars'ın elçilik heyetinde bulunan Fakih Mecdeddin Ruzraverî rahatsızlandı. Dolayısıyla Ruzraverî, Berke Han'ın elçileri olan Emîr Celaleddin b. Kâdı Dûkat ve Şeyh Nureddin Ali ile birlikte yanlarına Bizans İmparatoru'nun mektubunu da alarak Kahire'ye geldi.⁹⁸ Sultan Baybars'ın, Berke Han'a gönderdiği diğer elçisi Emir Seyfeddin Küşerbeg hediyelerle birlikte yolla devam ederek Saray şehrine gitti.⁹⁹

İbn Abdüzzâhir elçilik heyetinin Altın Orda Devleti topraklarındaki seyri ve Berke Han'ın huzuruna çıkmalarını böyle nakletmektedir: “Bizans toprağı olan Suğdak sahilinden Defensiya'ya doğru hareket ettiler. Akabinde başka bir kıyı şeridine geçmek üzere denize açıldılar.¹⁰⁰ Buranın mesafesi 2 ile 10 gün arasında değişmekteydi.” Ardından müellif ifadelerini şöyle sürdürmektedir: “Suğdak denilen

Ayaz, *Memlükler*, İSAM, İstanbul 2004, s. 90; Casım Avcı, “Hilâfet” *TDVİA*, XVII, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 546.

⁹⁶ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 138-140; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 66-67; Tiesenhhausen, *Altın Orda Devletine Ait Metinler*, s. 111; 239.

⁹⁷ P. M. Holt, *Haçlılar Çağı (11. Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğı)*, çev. Özden Arıkan, Isık Yayınları, İstanbul 2020, s. 254; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 161.

⁹⁸ Baybars el-Mansûrî; diğer müelliflerden farklı olarak Sultan Baybars'ın diğer elçisi Emir Kuşeribey'in de geri döndüğünü nakletmektedir. Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 114. Ancak dönemde kaynaklarında bu elçinin Altın Orda Devleti'ne gidip Berke Han'ın huzuruna çıktığı hususunda hemfikirdirler.

⁹⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 140; İbn Abdüzzâhir, *Kâtibin Gözünden Sultan Baybars*, s. 88-89; Şeşen, *Sultan Baybars*, s. 51-52.

¹⁰⁰ Bu durum denizin dalgalı olması ile izah edilebilir.

bir dağa çıktılar. Burada elçilik heyeti Kırım denilen bir köyün valisi tarafından karşılandı. Sahilden bu köye bir günlük mesafe var idi. Akabinde Kırım'dan Beriye'ye doğru yürüdüler. Burada 10 bin kadar süvariye komuta eden birisini buldular. Oradan mesafesi yaklaşık 20 gün süren Etil Denizi'ne¹⁰¹ ulaştılar. Berke Han'ın ikamet ettiği yer bu nehrin sahilinde yer almaktaydı. Bu güzergâhta elçilik heyetine konaklamaları için kolaylık sağlandı ve beslenmeleri için koyun gönderildi. Orda şehrine yaklaştıklarında Berke Han adına Vezir Şerafeddin el- Kazvîni onları karşıladı." Bu Vezir onları "Berke Han'ın huzuruna götürürken düzenlenecek olan merasim ve orada nasıl davranmalarının gereklilikleri hakkında bilgi vermişti." Altın Orda'nın devlet geleneği olarak "elçi sol taraftan içeri girerdi. Mektubu görevliye teslim ettikten sonra sağ tarafa geçip diz çökerdi. Berke Han'ın huzuruna yani otağına hiç kimse kılıçla, bıçak ve (ya herhangi bir) teçhizatla giremezdi. Otağın eşiğine kimse ayağıyla basmayacaktı. Berke Han'ın huzuruna giren hiç kimse teçhizatlarını sol taraftan başka bir yerde çıkaramazdı, yaylarını da sadakta bırakamazdı. Aynı zamanda terkisinden mızrak ve sadağında ok bulunduramazdı. Burada kar yenmez ve elbise yıkanmazdı.

Berke Han tahtına oturuyordu. Yanından da büyük eşi (hatun)¹⁰² bulunuyordu. Elli ya da altmış emir Berke Han'ın otağında sedirde oturmaktaydı." İbn Abdüzzahir, elçiler vesilesiyle Berke Han'ın devlet ananesini resmetmişti.¹⁰³ Ardından ise Berke Han'ın vezirine mektubu okumasını emrettiği ve sonra onu sol taraftan sağ tarafa aldırıldığını nakletmektedir. Sultan Baybars'ın mektubu Berke Han'ın huzurunda okunmuştu. Daha sonra Berke Han elçilerle yakından ilgilenip onlarla muhabbet etmişti. Bu sırada Berke Han, elçilere Nil Nehri ile ilgili "Duydum ki bir insanoğlunun kemiği nehrin üzerine uzatılmış ve insanlar onun üzerinden geçermiş" doğru mu diye

¹⁰¹ İdil Nehri'dir.

¹⁰² Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil; Berke Han'ın hatunlarından bahsederken Tagtagay Hatun'un büyük hatun olup, Sultan Baybars'ın elçilerinin kabulünde Berke Han'ın yanında hazır bulunduğunu ifade etmiştir. Ancak Çiçek Hatun'un elçilik heyetini ağırlamış olması Türk Devlet Teşkilatı'nda küçük eşlerin (hatunların) da elçilik merasimini düzenleyebileceklerini göstermektedir. Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedid*, s. 126; Berke Han'ın İslâmiyet'i kabulü ile birlikte büyükelçilik görevine emirlerin alınmasıyla her birinin müezzini ve imama sahip olmuştur. Keza her Hatun'un kendi elçisi olduğu gibi imam ve müezzini de vardı. Furkan Kutlu, "Berke Han Döneminde İslâm Dininin Altın Orda Devleti'ne Etkisi", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 5, 2020, s. 42.

¹⁰³ Holt; bu elçilik merasimi ile ilgili elçilerin Kahire'ye döndükten sonra Altın Orda Devleti'nin sarayındaki protokolündeki tuhaflıkları anlata anlata bitiremediklerini zikretmektedir. Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 254.

soru sormuştu. Elçiler ise buna tanık olmadıklarını ifade etmişlerdi.¹⁰⁴ Mufaddal, İbn Abdüzzâhir'e ilaveten Elçilik heyetini karşılayan valinin adı Tayuk olduğunu, onları karşılayan vezirin Arapça ve Türkçe konuşmasını bildiğini, onları iyi bir yere yerleştirdiğini nakletmektedir. Ayrıca Nil Nehri dışında Mısır'ın yağmur yağışı ile ilgili soru sorup onlara buğday, et, balık, süt vb. ikramlarda bulunduğunu aktarmaktadır.¹⁰⁵

Sultan Baybars'ın elçileri, Berke Han'ın huzurunda merasimi tamamladıktan sonra, Han tarafından Çiçek Hatun'un huzuruna gitmeleri emredildi.¹⁰⁶ Ertesi gün sabah vaktinde Çiçek Hatun elçileri otağında karşıladı. Bu sırada elçilere ziyafet verdi. Bununla da kalmayarak *kaftan*¹⁰⁷ hediye etti.¹⁰⁸ Elçiler, gün boyu Çiçek Hatun'un misafiri oldular ve akşamüzeri konakladıkları meskene döndüler. Berke Han, elçilere Bizans İmparatorluğu'nda rayiç olan bir miktar altın hediye etti. Bu durum elçilerin Bizans topraklarından geçtikleri sırada bireysel ihtiyaçlarını karşılamaları için verildi. Elçiler, Saray şehrinde yirmi altı gün ikamet etmişlerdi. Buradaki elçilik merasimini yerine getirdikten sonra, 2 Mayıs 1263 tarihinde yine deniz yoluyla Kahire'ye döndüler.¹⁰⁹ Beraberlerinde, Berke Han'ın elçileriyle birlikte onun mektubunu da getirdiler.¹¹⁰ Böylece, elçilik heyetinin Saray şehrine gidip görevini tamamlaması ve Kahire'ye dönmesi toplam yedi ay sürdü.

¹⁰⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 214-217.

¹⁰⁵ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 125.

¹⁰⁶ Burada hükümdar ile Hatun'un birbirleriyle diyalogları, ilişkileri bir protokol nezdinde yaşandığı görülmektedir. Bundan dolayı güçlü bir protokolün uygulanması güçlü bir devlet geleneğinin varlığının göstergesidir.

¹⁰⁷ Bu kelime aslında Farsça "haftân"dır. Kaftanın boyu diz kapağı, ayak bilekleri veya yere kadar uzanır. Önden açık, dik yahut devrik yakalıdır. Çeşitli renklerde kıymetli kumaştan yapılır. Ancak ekseriyetle mücevherlerle süslü veya nakışlıdır. Kuşaklı ve bele kadar iliklenenleri mevcuttur. Arapça kaynaklarda şemle, bürde, hamîsa, abâ, nemire, ferrûc, kabâ kelimeleriyle ifade edilir. Ülkeye gelen elçilere ve elçilik heyetindekilere giydirilir. Kaftanların kumaş kalitesi ise elçilerin ve heyette yer alanların önemlerine göre değişir. Bu tür hil'atolarak kullanılacak kaftanlar önceden saray terzihanesinde hazırlanır, hazinede saklanır ve zamanı gelince çıkarılıp verilir. Mustafa Sabri Küçük açış, "Kaftan", *TDVİA*, C. Ek-1, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 709.

¹⁰⁸ Derya Derin Paşaoğlu, "Altın Orda Hanlığı'nda Kadın" *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 34, s. 381.

¹⁰⁹ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 127-128; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 161-162; Şeşen, *Sultan Baybars*, s. 50.

¹¹⁰ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 218.

Öte yandan Sultan Baybars'ın Berke Han'a gönderdiği elçilik heyeti İstanbul'a ulaştığında Altın Orda Devleti'nden Memlûk Devleti'ne gelen elçilerle orada karşılaştıklarından bahsedilmişti. İşte bu elçilik heyetinin geldiği haberi Sultan Baybars Kerek'ten dönüp Gazze'ye ulaştığı sırada Mısır saltanat nâibi Emir İzzeddin el-Halli'den bir mektup ile bildirildi. Bu elçilik heyeti deniz yoluyla İskenderiye üzerinden Kahire'ye ulaştı. Bu elçiler¹¹¹ Emir Celaleddin b. Kâdı Dûkat ve Şeyh Nureddin Ali yanı sıra bir grup insanla geldiler. Sultan Baybars Kala'tül-Cebel'e yerleştikten sonra bu elçilik heyetini huzuruna davet etti.¹¹²

Memlûk Devleti dönemi tarihçilerinden diğer bir olan Mufaddal, yukarıda zikredilen elçilerin isimlerinin Kâdı Dûkât b. Celâleddîn ve İzzeddin Türkmanî olduğunu nakletmektedir.¹¹³ Söz konusu heyet için bir elçi kabul merasimi düzenlenmiş, elçiler emirler ve devlet erkânının huzurunda kabul edilmişti. Elçiler, Sultan Baybars'a Berke Han tarafından gönderilen mektubu takdim ettiler. Berke Han'dan gelen bu elçilik heyetinin getirdiği mektubun içeriği¹¹⁴ şu şekilde nakletmektedir: “Bilirsin ki ben İslâm dinini severim. İslâmiyet'in esaslarını yerine getirdiğim için bununla da şükrediyorum. Bu düşman yani Hülegü kâfirdir. Aynı

¹¹¹ Memlûk Devleti'nin döneminin diğer bir tarihçisi olan Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil; yukarıda zikredilen elçilerin isimlerinin Davkât kâdısının oğlu Celaleddin ve İzzeddin Türkmanî olduğunu nakleder. Berke Han'dan gelen bu elçilik heyetinin getirdiği mektubun içeriğini de şöyle aktarmaktadır: “Bilirsin ki ben bu (İslâm) dinini severim, bu düşman yani Hülegü kâfirdir. Müslümanları öldürmeye teşebbüs etti, ülkelerini aldı, ben öyle görüyorum ki sen o taraftan üzerine var, ben de bu taraftan üzerine varayım, el birlik olarak onu çarpalım, ülkelerden kovalım, ben sana onun elindeki İslâm ülkelerini veririm. Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 121-122; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. XIII, s. 240. İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C.13, 417.

¹¹² Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 112; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, C. XLIX, s. 8.

¹¹³ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 121.

¹¹⁴ Esasında Yunînî; Berke Han'ın Sultan Baybars'a elçi göndermesinin sebebini Berke Han'ın Hülegü'ya elçi göndermesiyle meydana gelen ihtilafın vesile olduğunu nakletmektedir. Şöyle ki; 1261 yılında Berke Han Balaga/Balağ ile Tatar adında iki elçiyi bir mektupla birlikte göndermişti. Bu mektup adet olduğu üzere Moğolların fethettiği bölgelerde elde ettikleri ganimet ve toprakların pay edilmesi üzerine idi. Bu gelenek şu şekilde idi: “Ceyhun Nehri'nin batısındaki bölgelerden elde etmiş olduğu yerlerin beşe pay edilmesi idi. Bu yerlerin iki parçası Büyük Kağan'a, iki bölümü askere ve bir bölümü de Batu ailesine verilecek şekilde taksim ediliyordu.” Fakat Batu ölüp yerine Berke Han tahta oturduğunda bu adet veçhi yerine getirilmemeye başlandı. Nitekim Hülegü Irak ve Şam bölgesinde elde ettiklerini Berke Han'a göndermedi. Bundan ötürü Berke Han, Hülegü'ya elçi gönderdi. Elçiler hediyeleri Hülegü'nün yanındaki Tota adındaki büyücüye teslim ederek dileklerinde el birliği olmasını istedi. Ancak Berke Han'ın elçilik heyetinde büyücüler de vardı. Hülegü gelen elçilere hizmet etmesi ve asıl niyetlerini öğrenmek için Hıtaşta adında bir büyücü kadın görevlendirdi. Bu kadın durumdan haberdar olup bu olayı Hülegü'ya bildirdi. Bunun üzerine Hülegü onları tutuklayıp Telasım Kalesi'ne hapsedtiyse de daha sonra mezkûr elçi ve büyücülerin hepsini öldürdü. Bu mühim vakadan haberdar olan Berke Han, Hülegü'ya düşmanlığını bildirdi. Akabinde Sultan Baybars'a elçi göndererek Hülegü'ya karşı savaşta ittifak olunmasını talep etti. Yunînî, *Zeylû Mir'âti'z- Zamân*, C. II, s. 161-162.

zamanda Hülegü Cengiz Han yasalarına aykırı hareket ediyor. Müslümanları öldürerek onların yaşamlarına tecavüz etti. Bununla da kalamayarak ülkelerini ellerinden aldı. İslâm dini, Allah'ın kelamının zikri, ezan ve Kuran'ın dinmemesi için ben ve dört kardeşim Hülegü'ya karşı savaş açtım. Benim görüşüm şu, sen bir cepheden saldır, ben diğer cepheden; birlikte üzerine gidip onu yenelim. Ülkelerinden sürünce, elindeki İslâm topraklarını sana teslim edeceğim. Bunun için de Hülegü'ya giden yolları inkıta uğraması için Fırat hududunda ordunu gönder. Keza İlhanlılara karşılık Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı İzzeddin ile birlikte hareket et.” Devlet erkânı ve elçiler huzurunda mektup okunduktan sonra merasim sona erdi. Sultan Baybars, Berke Han'ın kendisine elçi göndermesinden hoşnut oldu.¹¹⁵

Sultan Baybars, Altın Orda Devleti'nden gelen elçilerle yakından ilgilendi ve kendilerine layıkıyla izzet ve ikramda bulundu. Söz konusu elçilik heyeti ile o sırada orada bulunan diğer elçilerin şerefine *el-Lûk Meydanı*'nda görkemli bir ziyafet verildi. Elçilerin burada kaldığı süre boyunca Sultan Baybars elçilerle *çevgân* oynuyordu. Bu da elçilerin Kahire'de bulundukları zaman zarfında Sultan Baybars ve devlet erkânı ile ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir. Misafirlikleri süresince kendilerine çeşitli armağanlar ve kumaşlar hediye etmişti. 7 Temmuz 1263 tarihinde halife Cuma namazını eda ettiği sırada Sultan Baybars ve Berke Han adına hutbe okudu.¹¹⁶ Sultan Baybars, bu esnada Berke Han'a göndermek üzere yeni bir elçilik heyetinin hazırlanmasını buyurdu. Sultan Baybars'ın teşkil ettiği elçilik heyetinde Emir Fârîseddîn Akkûş el-Mesudî ile Şerîf İmâdeddîn el-Hâşimî¹¹⁷ bulunuyordu. Sultan Baybars'ın, Berke Han'a göndereceği mektup Bağdadi kâğıdına yazıldı. Daha sonra devlet erkânını ve elçileri huzuruna çağırdı. Onların huzurunda mektubu okuyup üzerinde değerlendirme yaptı. Bu sırada huzurda bulunanlar, Sultan'ın okuduğu mektubu tasdik ettiler.¹¹⁸

¹¹⁵ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 38-39; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s. 97; Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 121-122; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. XIII, s. 240. İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C.13, 417.

¹¹⁶ Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 162

¹¹⁷ Yûnînî; İkinci elçinin ismini “İmadeddin Abdurrahim el-Abbasî olarak zikretmektedir.

Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. II, 197.

¹¹⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 172.

Mektubun muhtevası şöyle idi: “Sultan Baybars Allah’ın hükmünü yerine getirmek için çabalamaktadır. Dininin fenerlerini yükseltmektedir. Harama giden yollara set koymaktadır. Müşriklerle cihadına, iffetteki sebatına, halkına adalet ve insafla muamele ettiğinden dolayı teşekkür ediyordu.” Ayrıca elçilere, Berke Han’a Memlûk Devleti’nin büyük ve güçlü bir ordusunun varlığından bahsetmelerini tembihledi. Bu sırada Halife, onlara bizzat Berke Han’a ulaştırmak üzere bazı tavsiye ve nasihatlerde bulundu. Bunlar arasında Mısır hakkındaki ayet ve hadislerin zikredilmesi, Hz. Peygamber’in cihadı hakkında örnekler vererek müşriklerle savaşmanın önemine vurgu yapılması yer alıyordu. Ayrıca Halife, birçok memleketin ibadethanelerinde Berke Han için dua edildiğini ifade etti. Bunun yanında, Berke Han’a güç ve kuvvet vermek ile Hülegü’ye karşı teşvik amacıyla askerlerinin çokluğundan söz etti ve askerlerinin İslâm’a yardım için her zaman hazır olduklarını belirtti.¹¹⁹ Nihayetinde 21 Temmuz 1263 tarihinde elçilerle yapılan bir toplantıda halife onlara hil’at giydirdi.¹²⁰

Sultan Baybars, kendi elçilerini Berke Han’a gönderirken, onlara çok sayıda kıymetli ve dikkat çekici hediyeler verdi. Bu hediyeler oldukça zengin ve çeşitliydi. En önemlileri arasında, Hz. Osman’ın el yazısıyla yazıldığı söylenen kırmızı sırmalı atlas kaplı bir Mushaf-ı Şerif yer almaktaydı. Bunun yanında; çeşitli yastıklar, namaz seccadeleri, halılar, Venedik bezleri ve Doğu menşeli ipek kumaşlar, bezenmiş gümüş levhalar ve hayvan postundan yapılmış döşeme halılar da bulunmaktaydı. Süs eşyaları ve aydınlatma araçları arasında şamdanlar, ayakları kaplamalı çift el kandilleri, gümüş yaldızlı zincirlerle süslü altın yaldızlı kandiller, altın yaldızlı gümüş zincirlerle beraber büyük lambalar, Venedik gümüş fenerleri, meşaleler ve kapaklı meşaleler yer alıyordu. Ayrıca Harezmî eyerler ve altın ile gümüş işlemeli gemler de hediyeler arasındaydı. “Burme” denilen taştan çömler de gönderilenler arasındaydı. Savaş aletleri hediyeler arasında önemli bir yer tutmaktaydı. Bunlar; halkalı, gülle atan ve nefit atan yaylar; Kalcur kılıçları, altın kaplı topuzlar; Venedik miğferleri, altın yıldızlı kalkanlar, karniç mızraklar; süngüler, tirkeş ve ipek karniçli Şam’ın halkalı oklarıydı. Ayrıca deri sandıklar içerisinde korunmuş eşsiz kargılar da bu hediyelerin bir

¹¹⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü’z-Zâhir*, s. 171-172.

¹²⁰ Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 162

parçasıydı. Ayrıca erkek giysileri, Arap atları, binek hayvanları ve yünden yapılmış çul ve örtüler; yetiştirilmiş bir tür maymun, Nûbe develeri ve takımları; zincirli yular, zürafa ve papağan gibi hayvanlar da gönderilmişti. Bu hayvanlara bakacak görevliler de hediyelerle birlikte gönderilmişti. Öyle ki, Sultan Baybars'ın sarayında bulunmayan birçok nadir hediye de içermekteydi. İbn Abdüzzâhir, bu hediyelerin İslâm diniyle yakından bağlantılı olduğunu şeylerden seçildiğini belirtmektedir. Bu durum Berke Han'ın İslâmiyeti kabul etmesiyle ilgili olduğunu söylenebilir.¹²¹ Dönemin tarihçisi Mufaddal ise, yukarıda zikredilenlere ek olarak fil, Mısır yabani eşekleri, çanak-çömlekleri, İskenderiye elbiseleri, mücevherat, Yemen hasırları, geyikler ve daha birçok özenle hazırlanmış hediyein gönderildiğini nakletmektedir.¹²²

Berke Han'dan gelen elçilik heyeti, diğer bir tarafta elçi gönderilmesini sağlamıştı. Nitekim Sultan Baybars Mekke, Medine ve Kûdüs'te Berke Han adına dua edilmesi, hutbede kendi isminden sonra onun adına dua edilmesi için haber göndermişti. Keza Berke Han adına umre yapılmasını emretmişti.¹²³

Nihayetinde 25 Temmuz 1263 tarihinde elçiler hediyeler ile birlikte gemiye bindiler. Elçilerle birlikte çok sayıda okçu, neftçi ve çarhçı de gemiye bindirildi. Elçilik heyetiyle birlikte gönderilen insan unsurları ve kıymetli hediyeler göz önünde bulundurulduğunda, bu heyet için tahsis edilen geminin ne denli büyük olduğu açıkça gözler önüne serilmektedir. Bu durum, Memlûk Devleti'nin siyasi ve temsili ihtişamını olduğu kadar, dost devlet Altın Orda Hanlığı'na verdiği önemi de açıkça ortaya koymaktadır.¹²⁴

Sultan Baybars'ın, Berke Han'a gönderdiği elçiler deniz yoluyla ulaşım sağlamaktaydı. Elçilik heyetinin izlediği güzergâh şöyleydi: Kahire'den yola çıkmak suretiyle Akdeniz ve Ege Denizi'ni kat ettikten sonra Marmara Denizi üzerinden Karadeniz'e geçiyordu. Dolayısıyla da yolculuk Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyet sahasında seyrediyordu. İstanbul'a ulaşan bu elçilik heyeti, İnegöl'de Bizans

¹²¹ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. I, s. 363; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s. 97; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 87; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 114.

¹²² Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 413-414.

¹²³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 182.

¹²⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 174; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 162.

İmparatoru'nu ziyaret etti.¹²⁵ Memlûk Devleti'nden Bizans Devleti'nin topraklarına geçen söz konusu elçilik heyeti bir süre burada tutsak edildi. Bunun sebebi ise Bizans'ın Altın Orda Devleti ile olan düşmanlığıydı. Buna karşın Bizans Devleti ile İlhanlı Devleti ittifakı halindeydi. Ayrıca bu sırada Hülegü'nün elçisi Bizans Devleti'ne gelmişti. Bu da Bizans İmparatoru VIII. Mikhail'in elçilik heyetini serbest bırakmasını güç kılmıştı.¹²⁶ Hatta bundan dolayı bu elçilik heyetinden özür dilemişti.¹²⁷ Mufaddal; bu elçilik heyetinin bir seneden fazla burada tutulmak zorunda kaldığını naklederken¹²⁸ İbnü'd-Devâdârî bu sürenin bir yıl üç ay kadar olduğunu ifade etmektedir.¹²⁹

Memlûk Devleti'nin elçileri, Bizans İmparatoru'na adeta ültimatom vermişlerdi. Nitekim elçiler, Bizans İmparatoru'na "Eğer bizi Altın Orda Devleti'ne gönderemiyorsanız bırakın biz Kahire'ye geri dönelim." demişti.¹³⁰ Bizans İmparatoru büyük bir krizin eşiğine geldiğini ve ne yapacağı hususundaki belirsizliği onu çıkmaza sürüklemişti. Bu sırada Sultan Baybars, Bizans İmparatoru'na bir mektup yazarak şunları bildirdi: "Eğer elçilerimi alıkoyma gerekçen Berke Hân ile aranızın bozuk olması ve onun askerlerinin ülkene zarar vermesi ise, aracı olmaya hazırım."¹³¹ Bizans İmparatoru izlediği denge politikası neticesinde Fârîseddîn Akkûş el-Mesudî'nin Saray şehrine gitmesine izin verilmişti. Şerîf İmâdeddîn el-Hâşimî'yi bir süre daha yanında tutup daha sonra Kahire'ye gitmesine mücade edilmişti. Fakat elçilik

¹²⁵ Bostancı, "Altın Orda Devleti ile Memlûklü Devleti", s.102.

¹²⁶ Bizans İmparatoru VIII. Mikhail elçilik heyeti İstanbul'a ulaştığında Memlûk Sultanı ile olan dostluk antlaşması veya ahdine rağmen heyetin geçişine izin vermedi ve heyeti alıkoyma. Zira Hülegü'yle de gizli antlaşması vardı. Ancak Bizans İmparatoru, Sultan Baybars'ın elçilerine yardım ettiği veya geçişlerine izin verdiği takdirde İlhanlıların kendi ülkesine saldırmasından endişe ediyordu. Yaklaşık olarak bir yılı aşkın süre zarfında elçiler burada alıkonuldu. Bu haberi alan Sultan Baybars çok hiddetlenmişti. Akabinde tehdit dolu bir mektubu hazırlayıp ve İmparator'a kendisiyle olan ahdini hatırlatıyordu. Ayrıca elçilerin engellenmesine sebep teşkil eden etmenler hususun İmparator'un Berke Han ile yaşadığı problemler olup olmadığını soruyordu. Sultan Baybars şayet öyleyse kendisinin arabuluculuk yapabileceğini dile getiriyordu. Bu aynı zamanda, Sultan Baybars'ın Hülegü'yü tamamen yalnızlaştırmayı amaçlayan stratejik bir teklifti. Kazım Uzun, "Başlangıcından Sultan En-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Saltanatına Kadar Memlûk – Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S, 77, 2021, s. 744-745.

¹²⁷ İbn Abdüzzâhir, *el-Ravzü'z-Zâhir*, s. 203; Nüveyri, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 64; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 97; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2017, s. 423-424.

¹²⁸ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 123.

¹²⁹ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 97.

¹³⁰ Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. II, 197.

¹³¹ İbn Abdüzzâhir, *el-Ravzü'z-Zâhir*, s. 203.

heyetinin burada uzun süre tutulmuş olması, hediye olarak gönderilen hayvanların zayi olmasına, diğer hediyelerin ise zarar görmesine yol açmıştı.¹³²

Fârîseddîn Akkûş el-Mesudî burada tutulduğu süre zarfında Berke Han'ın ordusu Nogay komutasında İstanbul üzerine yürüdü.¹³³ Bu sırada elçi Fârîseddîn Akkûş el-Mesudî üstüne vazife olmayan bir göreve girilerek iki devlet arasında ateşkesin sağlanması için arabulucu oldu. Berke Han'ın komutanına efendisi ile Bizans İmparatoru arasında dostluğun vaki olduğunu söyledi. Bunun üzerine Berke Han'ın ordusu geri çekildi. Daha sonra Bizans İmparatoru düştüğü tehlikeyi bertaraf ettiğinden ötürü elçiye armağanlar takdim etti.¹³⁴ Her ne kadar görünüşte elçi Fârîseddîn Akkûş bir savaşı engellemiş gibi görünse de, Sultan Baybars ile Berke Han nezdinde durum hiç de böyle değildi. Nitekim Berke Han, Saray şehrine gelen bu elçiyi hoşnutlukla karşılamadı. Berke Han, öfkeli haliyle elçiyi sorguya çekip beraberindeki hediyelerin yok oluncaya kadar gecikmesinin nedenini sordu. Elçi ise Bizans İmparatoru tarafından tutulduğunu ifade edip özür diledi. Han, elçinin yalan söylemesinden dolayı daha çok sinirlendi. Çünkü elçi, İstanbul üzerine gelen Altın Orda komutanına kendi el yazısıyla bir mektup yazıp Berke Han'a göndermişti. Bu mektupta şunları yazmıştı: “Bu ülke Sultan Melikü’z-Zahir’in ant ve barışı altındadır. Berke Han, Sultan Baybars ile barışık olan ile barışık; andı olan ile antlıdır.” Bu mektubu muhafaza eden Berke Han onu çıkarıp elçiye gösterdi. Elçiye; “Efendinin hatırı için sana bir kötülük yapmıyorum.” ifadeleri yer almaktaydı. Kahire’den Saray şehrine gitmek üzere vazifelendirilen bir elçi birtakım sıra dışı olaylar tecrübe etmişti. Elçi Fârîseddîn Akkûş bu sergüzeştinden sonra Şubat/Mart 1267 tarihinde Kahire’ye

¹³² Yûnînî, *Zeylû Mir’âti’z- Zamân*, C. II, 197; Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 256.

¹³³ Berk Han döneminde zikredilen seferin evvelinde, İstanbul üzerine bir sefer düzenlendi. Bizans başkenti ağır bir kuşatmaya tutulmuştu. Bu duruma daha fazla dayanamayan Bizans İmparatoru Mihael, ateşkesin sağlanması için girişimde bulunmuştu. Bu ateşkesin sonucunda Bizans-Altın Orda Devletleri arasında bir anlaşma yapıldı. Buna göre; Türkiye Selçuklu Devleti sabık hükümdarı olan İzzeddin Keykavus ve maiyeti Altın Orda Devleti’ne teslim edildi. Saray şehrine giden İzzeddin Keykavus orada Berke Han tarafından iyi karşılandı. Daha sonra İzzeddin Keykavus kumandasına verilen askeri kuvvet, tekrardan Bizans üzerine sefere çıkmıştı. Söz konusu yukarıda zikredilen kuşatma bu kuşatmadır. Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, C. XLVIII, s. 59; İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, s. 32-33; Mehmet Suat Bal, “Türkiye Selçukluları, Mısır Memlûkleri ve Altın Orda Devleti’nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak”, *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 17, 2005, s. 303; Bostancı, *Berke Han Dönemi*, s. 151.

¹³⁴ Ömer Faruk Çakır, *Memlûk Devleti’nde Merkezîyetçi Yapının Oluşumu*, Kriter Yayınları, İstanbul 2021, s. 178; İlyas Kamalov, “Altın Orda- Bizans Münasebetleri (1261-1453)”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 4, S. 4, 2005, s. 6.

ulaştı. Bu elçi, Berke Han ile karşılaşmasında hesap verme hususunda bir imtihanı geride bırakmış olabilir ama asıl zor imtihanı Sultan Baybars ile oldu. Elçi, Sultan Baybars'ın huzuruna çıkarıldı. Sultan Baybars, elçinin kendi izni dâhilinde olmayan meselelere girdiğinden ve yaptıklarından dolayı ona çok kızdı. Ancak Sultan Baybars elçinin bu denli kabahatlerine rağmen onu öldürmek yerine tutuklanmasını emretti. Bu sırada elçinin beraberinde ve değeri kırk bin dinar olan mallarına el koydu.¹³⁵

Yukarıda da belirtildiği üzere, Memlûk Devleti'nin elçisi Emir Seyfeddin Kuşerbey, Ağustos-Eylül 1264 tarihinde Berke Han'ın elçileriyle birlikte Kahire'ye döndü. Berke Han elçilerinin getirdiği mektup ise, Sultan Baybars'ın gönderdiği mektuba bir cevap niteliğindeydi. Çünkü Sultan Baybars'ın gönderdiği mektuba karşılık Berke Han, kendi kanından ve aynı zamanda kâfir olan Hülegü'ya karşı savaş halinde olduğunu ifade ediyordu. Bunun yanı sıra hilafet makamın Mısır'a taşınmasından dolayı tebrik ediyordu. Elçilik heyetinde, siyasi sığınmacı olarak bulunan Eyyûbî hanedanına mensup İbn Şihâbeddin Gâzî'yi de, Hülegü ile girdiği savaşların görgü tanığı sıfatıyla heyete dâhil ederek göndermişti. Elçilik heyeti bir yıl boyunca Sultan Baybars'ın yanında kaldı.¹³⁶ Bu sırada Berk Han'ın elçileri, Memlûk Devleti'nin askeri merasimlere tanıklık ettiler. Hatta elçiler, Memlûk ordusunun kalabalığı karşısında hayrete düşüp Sultan Baybars'a: “Bu ordudaki askerler Mısır ve Şam bölgesinin askerlerinden mi müteşekkil?” diye sordular. Sultan Baybars ise: “Hayır, bu askerler başkent Kahire'deki askerlerdir. Dimyat, Reşid, Kus sınırlarında bulunan askerler, mücerretler ve iktalı askerler bu gördüğünüz orduya dâhil değildir,” dedi. Elçiler duydukları karşısında şaşırıp kaldı ve Sultan'a şöyle dediler: “Bu kadar süvari ve askeri Celaleddin'de daha görmedik ve hiçbir yerde böyle bir maiyete tanık olmadık.”¹³⁷

¹³⁵ Yûnînî, *Zeylû Mir'âti 'z- Zamân*, C. II, 198-199; Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 124; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s. 98; Bostancı, “Altın Orda Devleti ve Memlûklü Devleti Arasında Diplomatik İlişkiler”, s. 105; Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 256; Çakır, *Memlûk Devleti'nde Merkezîyetçi Yapının Oluşumu*, s. 178-179.

¹³⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 27; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 116-117; Uzun, “Başlangıcından Sultan En-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Saltanatına Kadar Memlûk – Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri”, s. 745.

¹³⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 213.

Sultan Baybars, Berke Han'a elçi olarak göndermek üzere Şücaeddin Dâye'yi görevlendirdi. Bu elçiliğin amacı, Fârîseddin Akkûş el-Mes'ûdî'nin İstanbul'da tutulduğu sırada Sultan Baybars'ın Bizans İmparatoru'na sunduğu "İsterseniz Berke Han ile aranızdaki husumeti gidermek için arabulucu olabilirim." teklifini fiilen uygulamaya koymaktı. Kahire ile Saray şehirleri arasında mekik dokuyan elçilerin vazifesi artık arabulucu safhasına geçmişti. Görüldüğü üzere, Sultan Baybars, Berke Han'ın Bizans topraklarına yönelik saldırılarını sonlandırmasını istemiş ve bu talebini elçisi vasıtasıyla iletmışti. Sultan Baybars bu elçi aracılığıyla iyi ilişkilerin sembolik tezahürü olarak hediyeler göndermişti. Söz konusu hediyeler arasında, Mekke'de Berke Han adına yapılan umre sırasında takılan üç sarık, iki şişe zemzem suyu, pelesenk yağı ve çeşitli diğer eşyalar yer almaktaydı.¹³⁸ Ancak bu elçilik heyeti İstanbul'a vardığı sırada, 1266 yılında Berke Han'ın ölüm haberini aldı. Heyetin, burada yoluna devam edip etmeme hususunda kararsızlık yaşadığı ve bu nedenle belirli bir süre burada kaldığı anlaşılmaktadır. Nihayetinde elçilik heyeti yoluna devam edip Saray şehrine vardı. Daha sonra, Mengü Timur'un huzuruna kabul edilen heyet, mektup ve hediyeleri yeni hükümdara takdim etti.¹³⁹

II.II. Sultan Baybars ile Mengü Timur Arasında Elçilik Teatisi

Sultan Baybars'ın göndermiş olduğu elçiler, Altın Orda topraklarına ulaşmadan önce Berke Han'ın öldüğü haberini aldılar. Bunun üzerine Berke Han'ın yerine hükümdarlık tahtına oturan Mengü Timur'a (1266-1280) başsağlığı ve tahta oturduğundan dolayı da tebrikleri içeren bir mektup yazdı.¹⁴⁰ Yaklaşık bir sene sonra Bizans İmparatoru, Sultan Baybars'a elçi gönderdi. Bu elçiler, İmparator ile Altın Orda Devleti arasında arabulucu olmasının yanı sıra mezkûr devletin, İlhanlı Devleti ile de sulh yapmasını talep etmişti. Ancak Sultan Baybars bunu kati suretle reddetmişti. Daha sonra Altın Orda Devleti'ne elçi olarak göndereceği heyeti hazırladı. Bu elçilik heyeti, Mengü Timur'a giderek Sultan Baybars'ın mektubunu ilettili. Bu mektupla Mengü

¹³⁸ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 116-117; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 27; Uzun, "Başlangıcından Sultan En-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Saltanatına Kadar Memlûk – Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri", s. 745.

¹³⁹ Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 164.

¹⁴⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzû'z-Zâhir*, s. 288; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXVII, s. 362; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 47; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 18.

Timur'u İlhanlı hükümdarı Abaka Han'a (1265-1282) karşı kışkırtıyordu. Nitekim Bizans İmparatoru ile alakalı meseleyi anlatıp onunla iyi ilişkilerin kurulmasını talep ediyordu. Sultan Baybars, elçileri vasıtasıyla Mengü Timur'a hem tavsiyelerde bulunmakta hem de arabuluculuk yapmaktaydı.¹⁴¹

31 Mayıs 1272 tarihinde Altın Orda hükümdarı Mengü Timur, elçilik heyetini Sultan Baybars'a gönderdi. Bu heyette Sultan Baybars'ın bir tercümanı da bulunmaktaydı. Elçilik heyeti İstanbul'dan çıktıktan sonra denizde bir tekne ile alıkonuldu.¹⁴² İbn Abdüzzâhir ile Aynî bunları alıkoyanların Marsilyalı olduğunu naklederken¹⁴³ İbnü'd-Devâdârî ile Yûnînî, Pisalı olduğunu aktarmaktadır.¹⁴⁴ Daha sonra bu alıkonan elçilerin Akka'ya getirildiği haberi Sultan'a geldi.¹⁴⁵ İbnü'd-Devâdârî; Akka Hâkimi, Sultan'ın kapısına gelen elçilerden hiçbirini engellemeyeceğimize dair yemin ettiğini ifade edip serbest bıraktığını aktarmaktadır.¹⁴⁶ Hatta Akka halkı, elçileri alıkoymanın doğru olmadığını belirterek bu davranışı kınadı.¹⁴⁷ İbn Abdüzzâhir göre; yalnızca Sultan Baybars'ın elçilerini serbest bırakılmıştı. Fakat Mengü Timur'un elçileri ve beraberindekileri alıkonulmuştu. Zira bu kişiler onun tebaası değildi ve alıkonuldukları bölge ne sultanın egemenliği altındadır ne de barışın geçerli olduğu bir yerdi.¹⁴⁸ Müelliflerin birleştiği nokta, Mengü Timur'un elçilerinin getirdikleri hediyelerin geri verilmediğidir. Kaynaklarda, içeriği açıkça belirtilmemekle birlikte, hediyeler arasında özel bir hediyein bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁴⁹ İbn Abdüzzâhir; Sultan Baybars bu duruma karşı önlem amaçlı İskenderiye ve Dimyat'taki tüm Marsilyalıları tutuklattığını ileri sürerken¹⁵⁰ İbnü'd-Devâdârî ile Yûnînî; İslâm körfezindeki tüm

¹⁴¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 335; Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 17; Uzun, "Başlangıcından Sultan En-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Saltanatına Kadar Memlûk – Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri", s. 746.

¹⁴² Birzâlî, *el-Muktefî 'Ala*, C. I, s. 259; Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 93.

¹⁴³ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 93; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 400.

¹⁴⁴ Yûnînî, *Zeylû Mir'atü 'z-Zamân*, C. II, s. 472; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s.167.

¹⁴⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 400.

¹⁴⁶ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s. 101.

¹⁴⁷ Yûnînî, *Zeylû Mir'atü 'z-Zamân*, C. II, s. 472.

¹⁴⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 400.

¹⁴⁹ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 93; Yûnînî, *Zeylû Mir'atü 'z-Zaman*, C. II, s. 472; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. VIII, s.167; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 400.

¹⁵⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 400.

Pisalıların seyahat ve hareket hakkını yasakladığını nakletmektedir.¹⁵¹ Bu yaptırım ve ambargoya karşılık Marsilyalıları/Pisalıların alıkoydukları elçileri ve hediyeleri Sultan Baybars'a göndermek zorunda kaldılar. Serbest bırakılan elçiler Dimaşk'a geldiler, oradan da görevliler tarafından Kahire'ye götürüldüğü anlaşılmaktadır. Elçiler, Altın Orda hükümdarı Mengü Timur'un yollamış olduğu mektubu Sultan'a takdim ettiler. Elçilerin getirdiği Arapça ve Farsça mektupta, Sultan Baybars ile ilişkisinin, atası Berke Han ile olan dostane münasebetler doğrultusunda sürdürülmesi arzu ediliyordu. Ayrıca bu doğrultuda İlhanlılara karşı ortak hareket edilerek onların devletini yıkma isteği dile getiriliyordu.¹⁵²

Mengü Timur'un elçilik heyetinin Memlûk Devleti'nin merkezinde bulunduğu dönemde, İlhanlı ve Bizans elçileri de Kahire'ye gelmişti. Sultan Baybars, Abaka Han'ın elçilerine ordusunun ihtişamını göstermek amacıyla bir askerî tören düzenlediğinde, söz konusu üç devletin elçileri de kendi devletlerini temsilen bu törende hazır bulunmuşlardı.¹⁵³

Sultan Baybars kendisine gelen Mengü Timur'un elçileriyle birlikte göndermek amacıyla Şubat-Mart 1273'te kendi elçilik heyetini hazırladı.¹⁵⁴ İbn Abdüzzâhir, bu elçilik heyetinde Emir Seyfeddin Savâbî el-Mihmandâr ile Bedreddin b. el-Azîz el-Hâcibî'nin yer aldığını belirtirken¹⁵⁵ Yûnînî elçinin adını Bedreddin el-Azîz el-Kurdî ve diğerleri şeklinde nakletmektedir.¹⁵⁶ Elçilerine verdiği mektubunda, İlhanlılar başlığı altında da aktarıldığı üzere, Abaka Han ile arasında meydana gelen gelişmelere ve elçilerin gelişine değinmiştir. Ayrıca, İlhanlı askerlerinin Birecik'i kuşatmalarını ve bu kuşatma sırasında Memlûk ordusunun kazandığı zaferi de anlatmıştı.¹⁵⁷ Mengü Timur'un da talepleri doğrultusunda da olumlu cevaplar yazdı. Aynı zamanda Sultan elçilik heyetine, Mengü Timur'a takdim edilmek üzere çeşitli hediyeler teslim edildi. Mengü Timur'un elçileri geldiklerinde, Han'ın ilaç talebi de

¹⁵¹ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s.167; Yûnînî, *Zeylû Mir'atü'z-Zamân*, C. II, s. 472.

¹⁵² Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. I, s. 259; Yûnînî, *Zeylû Mir'atü'z-Zamân*, C. II, s. 472; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 400.

¹⁵³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 404; Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. I, s. 272.

¹⁵⁴ Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 104.

¹⁵⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 411.

¹⁵⁶ Yûnînî, *Zeylû Mir'atü'z-Zamân*, C. III, s. 5.

¹⁵⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 411.

devlet ricaline iletilmişti. Bu nedenle Sultan Baybars, hediyeleri takdim ederken bu ilaçların hazırlanmasına özel bir özen gösterdi. Elçilerin yola çıkışı Mart 1273 tarihinde gerçekleşti.¹⁵⁸

Sultan Baybars döneminde, yukarıda zikredilen Altın Orda Devleti ile yapılan elçilik teatisi dışında, farklı tarihlerde başka elçilerin gidip geldiği bilinmektedir. İbn Kesîr; 1269/1270 yılında Sultan Baybars'ın Mengü Timur'a büyük bir hediye gönderdiğini nakletmektedir.¹⁵⁹ Makrîzî; Şubat/Mart 1274 tarihinde Sultan Baybars, elçi Emir İzzeddin Aybek el-Fahrî'yi elçi olarak Mengü Timur'a hediyelerle gönderdiğini aktarmaktadır.¹⁶⁰ Öte yandan bu dönemde sık sık elçilik heyetleri ziyarete gelmekteydi. Sözgelimi 7 Ocak 1276 tarihinde Kahire'de geldiğinde 25 elçilik heyeti hazır bulunmaktaydı. Bu elçilikler arasında, Altın Orda Devleti hükümdarı Mengü Timur'a ait bir heyetin de bulunması dikkat çekicidir.¹⁶¹ Ayrıca Memlûk Devleti'nin merkezinde aynı anda bu denli çok sayıda elçinin bulunması, devletin ihtişamını gösteren önemli bir unsurdur.

Tüm bunların yanında elçilik heyetlerinin düğün merasimlerine teşrif ettikleri görülmektedir. Nitekim Sultan Baybars, oğlu Melik Said'i Kalavun'un kızı ile evlendirmişti. Bu düğün 15 Ekim 1276 tarihinde başlamak suretiyle yedi gün sürmüştü. Söz konusu düğüne Mengü Timur ve Haçlıların elçileri de katılmıştı. Kaynaklarda Mengü Timur'un elçilerinin burada bulunma nedeni yer almamakla beraber, düğün merasimi amacıyla Kahire'ye geldikleri düşüncesi zayıf bir ihtimal olarak görülmektedir. Düğün için Kala'tül-Cebel yakınındaki *Esved Meydanı*'nda¹⁶² sultanın dört çadırında sofralar kurularak düğün ziyafet düzenlenmişti. Zikredilen elçilik heyetleri de bu ziyafete teşrif etmişlerdi. Sultan Baybars orada elçilere muazzam hil'atlar giydirmişti. Bu elçilerin geliş amacı gibi, dönüş tarihleri hakkında

¹⁵⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, C. L, s. 7; Aynî, *'Ikdu'l-Cümân*, C. II, s. 104; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. III, s. 5; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s.167; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 411.

¹⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bıdaye ve'n-Nihaye*, C. XV, s. 436.

¹⁶⁰ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 94.

¹⁶¹ Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. III, s. 116.

¹⁶² Kahire'deki *Kabak Meydanı*'nın diğer bir ismidir. Esra Çıplak, "Memlûklerde Eğitim ve Tören Alanları: Meydanlar", *XIX. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler (Türk-İslam Devletleri Tarihi)*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2024, s. 198.

da kaynaklarda bilgi verilmemektedir.¹⁶³ İfade edilen elçilerin haricinde Sultan Baybars'ın ölümünden sonra 16 Eylül 1277 tarihinde Mengü Timur tarafından bir elçilik heyeti gönderilmişti. Altın Orda Devleti'nin elçilerinin Saray şehrinden Kahire'ye ulaşma zamanı göz önüne alındığında elçilik heyetinin yola çıktığı tarihte Sultan Baybars henüz hayattaydı. Neyse ki elçilik heyeti İskenderiye'den karaya çıkıp Kahire'ye gelmişti. Elçiler, *el-Lûk Meydanı*'nda geldiklerinden anlaşılacağı üzere devlet ricali tarafından ağırlandı.¹⁶⁴ Memlûk kaynakları, bahsi geçen Altın Orda Devleti elçilerinin gelişini kaydetmiş olmakla birlikte, geliş sebepleri ve dönüş tarihleri hakkında bilgi vermemektedir.

II.III. Sultan Seyfeddin Kalavun'un Mengü Timur ile Tuda Mengü Arasında Elçilik Teatresi

Memlûk Sultanı Seyfeddin Kalavun 1279 yılında Memlûk Devleti'nin tahtına oturdu. Temmuz 1280 tarihinde Altın Orda Devleti'nin hanı Mengü Timur'a bir elçilik heyeti gönderdi. Bu heyetteki elçiler, Şemseddin Sungur el-Gutmî ile Türk hassalarından Seyfeddin Balaban¹⁶⁵ idi. Sultan Kalavun'un söz konusu elçilik heyetini gönderme sebebi, tahta çıktığını bildirmektir.¹⁶⁶ Bu elçilik heyeti ile birlikte on altı yük nefis kumaş hediye olarak gönderildi. Bu kumaşlardan en değerli olanı Mengü Timur için hazırlandı. Han'ın yanı sıra bu kumaşlar Mengü Timur'un kardeşi Avkacı'ya, Tuda Mengü, Tula Boga ve büyük komutan Nogay'a aitti. Burada hediye gönderilen kişilerden olan ve göz ardı edilmeyen Han'ın Hatunları da vardı. Bunlar: Çiçek Hatun, Ulcay Hatun, Tutleyn Hatun, Tutayun Hatun, Sultan Hatun ve Kutlu Hatun'dur. Avkacı'nın eşi Kutluk Hatun'a da kumaş hediye edildi. Bu hediyelerin bir kısmı da Mengü Timur'un sol kol emiri Mavu, sağ kol emiri Tayr'a gönderildi. Zikredilen kişiler haricinde, Türkiye Selçuklu Devleti sabık hükümdarı İzzeddin Keyhüsrev için

¹⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. XIII, s. 271; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Çağrı Yayınları, C. 13, 462-463; İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 82; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. III, s. 174-175.

¹⁶⁴ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. I, s. 403; Yûnînî, *Zeylû Mir'atü'z-Zaman*, C. III, s. 235.

¹⁶⁵ Makrîzî; 1273/1274 yılında Sultan Baybars'ın Mengü Timur'a Şemseddin el-Gutmî ile Seyfeddin Balaban el-Haşîd adında iki elçiyle beraberinde mektupla deniz yoluyla gönderdiğini ileri sürse de diğer kaynaklarda mezkûr elçilerin Sultan Kalavun döneminde gönderildiği dönemin tarihçileri ittifak halinde olduğu görülmektedir. Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 134.

¹⁶⁶ Şâfiî b. Ali el-Askalânî, *el-Fazlu'l-Me'sûr min Sireti's-Sultani'l-Meliki'l-Mansûr*, thk., Ömer Abdüsselam Tedmurî, Beyrut 1998, s. 52; Uzun, "Başlangıcından Sultan En-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Saltanatına Kadar Memlûk – Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri", s. 749.

de hediye hazırlandı. İfade edilenler hediyeler arasında elbiseler, yaylar, zırhlar ve tolgalar yer almaktaydı.¹⁶⁷ Söz konusu elçilik heyeti Altın Orda Devleti'nin Saray şehrine ulaştığında, Mengü Timur'un öldüğü ve yerine Tuda Mengü'nün (1280-1287) Han olarak tahta geçtiğini haberi kendilerine ulaştı. Haziran-Temmuz 1281 tarihlerinde Tuda Mengü'nün huzuruna çıkarak mektup ve hediyeleri takdim ettiler. Tuda Mengü, elçileri iyi karşılayıp cömertçe ikramlarda bulundu.¹⁶⁸

Söz konusu elçilerin geri dönüşü ile ilgili malumat olmamakla birlikte 1283/1284 yılında Tuda Mengü tarafından Sultan Kalavun'a bir elçilik heyeti gönderildiği bilinmektedir. Memlûk sarayına gelen elçiler arasında Kıpçak fakîhi Mecdüddin Ata ve Nureddin bulunmaktaydı. Elçiler beraberinde getirdikleri Moğolca kaleme alınmış söz konusu mektup Sultan'ın emirleriyle Arapça'ya tercüme edildi. Tuda Mengü, söz konusu mektubunda Sultan Kalavun'u tahta çıkışı nedeniyle tebrik etmekteydi. Ayrıca Tuda Mengü'nün İslâm dinini kabul ettiğini, din şeraitlerini ve Müslümanların törelerini yerine getirdiğini bildiriyordu. Gelen elçilerin de hac farızını yerine getirme isteklerine müsaade edilmesini talep ediyordu. Elçiler, şifâhî olarak Tuda Mengü Han'ın Sultan Kalavun tarafından bir Müslüman isminin kendisine tevdi edilmesini ve din düşmanlarıyla çarpışması için Sultan ile halifenin birer sancağını talep ettiğini ifade ettiler. Sultan Kalavun, elçilerin taleplerini olumlu karşıladı; ihtiyaç duydukları malzemeleri temin ederek fakihleri Hicâz-ı Şerîf'e gönderdi. Elçiler hacdan döndükten sonra, Sultan tekrardan onları huzuruna kabul edip hoş karşıladı. Bu sırada, elçilerin getirdiği mektuba cevaben bir mektup kaleme alarak kendilerine teslim etti. Elçileri memnuniyetle uğurlayarak Saray şehrine gitmek üzere yola çıkmalarını sağladı.¹⁶⁹ Aynî ile İbn Abdüzzâhir; Sultan Kalavun'un 1283/1284 yılında Seyfeddin Balaban el-Halebî ile Muzafferuddin Musa b. Garsa'yı; Tudan Mengü, Nugay ve Kaydu'ya elçi olarak gönderdiğini nakletmektedir. Bunlarla birlikte

¹⁶⁷ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 243; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXVII, s. 365; İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 18.

¹⁶⁸ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. IV, s. 470; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 41; Abdülkadir Yuvalı, "Mengü Timur", *TDVİA*, V, TDV Yayınları, Ankara 2004, s. 138.

¹⁶⁹ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 46; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 250; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 102-103; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 301; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 174.

Emir Kutfân ile Şemseddin Ebî's-Şevârib'ı de gönderdi.¹⁷⁰ Sultan Kalavun, kendi elçilik heyetini, Altın Orda elçilik heyetiyle birlikte göndermiş olması muhtemeldir.

Tuda Mengü Han, Mecdüddin Ata'yı 1286/1287 yılında tekrardan elçi olarak Saray şehrinden Kahire'ye gönderdi.¹⁷¹ Bu elçi geldiğinde Han'ın, Sultan Kalavun'un tüm isteklerini kabul ettiğini beyan etti. Bundan Sultan Kalavun'un daha önce kendisine verdiği mektubunda birtakım taleplerinin olduğu anlaşılmaktadır. İsmail Hakkı İzmirli bu hususla ilgili olarak bu notunu düşmektedir:¹⁷² “*Sultan'ın, Tuta Mengü Han'dan istedikleri şeyler ihtimal ki söz birliği etmek yahut Kırım'da cami yaptırmaktır. Nitekim İbnü'l-Furât 1287/1288 yılında Sultan Kalavun'un cami yaptırmaya başladığını yazılmaktadır.*”¹⁷³ Bu gelen elçilik heyetine karşılık Sultan Kalavun Emir Seyfeddin Balaban el-Gutmî elçi olarak gönderdi. Sözü edilen elçisiyle beraber hediyeler ve armağanlar gönderdi. Hediyelerin içerisinde eyerleri ve takımlarıyla birlikte altı adet at vardı. Bu gelen elçilik heyetiyle birlikte Sultan Kalavun da kendi elçilik heyetini gönderdi. Ancak aynı yıl içerisinde Altın Orda Devleti'nin önde gelen komutanlarından Nogay tarafından Zeyneddin Tizinî adlı bir elçi gönderilmişse de bu elçinin geliş amacı ve geri dönüş tarihi bilinmemektedir.¹⁷⁴ Birzâlî; Sultan'ın 1292/1293 yılında Alemeddin Devâdârî beraberinde bir elçi ve hediyelerle birlikte önce İstanbul'a, ardından da Altın Orda Devleti'ne gitmeleri için teçhiz ettiğini nakletmektedir. Ancak bu elçilerin niçin gittiği hakkında malumat vermemektedir.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 257; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 320; İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 55.

¹⁷¹ Aynı elçinin tekrar gönderilmesi tarihte istisnai bir durumdur.

¹⁷² Esasen taraflar arasındaki önceki ilişkiler ve gelişen süreç göz önünde bulundurulduğunda, “tüm istekler” ifadesinin İlhanlılara karşı izlenen müşterek politikanın devamı, dostane ilişkilerin sürdürülmesi, cami inşasına izin verilmesi, özellikle Memlûk ticareti başta olmak üzere ticarî ilişkilerin devam ettirilmesi ve çeşitli diğer talepleri kapsadığı söylenebilir. Uzun, “Başlangıcından Sultan en-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Saltanatına Kadar Memlûk – Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri”, s. 750.

¹⁷³ Tiesenhausen, *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, 146.

¹⁷⁴ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 143.

¹⁷⁵ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. II, s. 343.

II.IV. Sultan Nasır Muhammed ile Tokta Han Arasında Elçilik Teatisi

Tuda Mengü döneminde Altın Orda Devleti'nde yaşanan fetret dönemi, diplomatik ilişkileri de zedelemiştir.¹⁷⁶ Bundan dolayı Altın Orda Devleti ile Memlûk Devleti arasındaki elçilik teatisi bir süre inkıtaya uğramıştı. Nihayetinde 1304/1305 yılında Altın Orda Devleti hükümdarı Tokta Han (1291-1312) tarafından Sultan Nasır Muhammed'e (1293-1294, 1299-1309, 1310-1341) bir elçilik heyeti gönderildi. Elçilik heyeti deniz yoluyla gelerek İskenderiye'ye ulaştı, oradan da Kahire'ye geldi.¹⁷⁷ Bu elçilik heyetindeki elçilerden birisinin adı Korukçu'ydu. Elçiler, beraberlerinde Sultan Nasır Muhammed'e sunulmak üzere büyük hediyeler, köleler ve cariyeler getirdi.¹⁷⁸ Ancak bahse konu olan köle ve cariyelerden bazıları deniz yolculuğu sırasında hayatını kaybetti. Elçi, hayatta kalanların bir kısmını Kahire'ye vardığında Sultan Nasır Muhammed'e takdim etti, bir kısmını ise sattı.¹⁷⁹ Sultan'ın huzuruna gelen elçilik heyeti, Kebş Köşkü'nde güzel bir yerde misafir edilerek kendilerine son derece cömertçe ikram ve ihsanlarda bulunuldu. Kahire'de bulundukları süre zarfında Sultan Nasır Muhammed, elçilere büyük bir misafirperverlik gösterdi. Ayrıca Sultan, elçilerin Giza'yı ve piramitleri gezmelerine de izin verdi.¹⁸⁰ Bu durum, gelen elçilerin şehir içinde dolaşmalarının sultanın iznine tabi olduğunu göstermektedir.

Söz konusu elçiler beraberinde Tokta Han'ın mektubunu getirmişlerdi. Mektubun içeriği şöyleydi: “Biz Ölceytü'ya, Horasan'dan Tebriz hududuna dek uzanan toprakları talep ettiğimize dair haber gönderdik ve bu yönde harekete geçmeye karar verdik. Askerini topla ve bizimle buluş; onu ülkeden çıkarıp güçlerimizi birleştirelim. Böylece atlarımızın bastığı yerler bize, sizin atlarınızın bastığı yerler size ait olsun.”¹⁸¹ Sultan Nasır Muhammed, Tokta Han'ın mektubuna cevaben şunları yazdı: “Yüce Allah'ın Gazan Han'ın icabına baktığını, kardeşi Ölceytü, Memlûk Devleti'ne bir elçi göndermiş ve barış talep etti. Üstelik Ölceytü Müslüman olmuş,

¹⁷⁶ Saray, “Altın Orda Hanlığı”, C. II, s. 539.

¹⁷⁷ Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 345; Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 443.

¹⁷⁸ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXVII, s. 88; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 408.

¹⁷⁹ Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 345.

¹⁸⁰ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 408; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 346.

¹⁸¹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXVII, s. 88.

Muhammedî dine ve İslâmî şeriata tâbi olmuştur.” Ayrıca, Ölceytü Han’ın Müslüman olmasının, iki taraf arasındaki süregelen savaşın sona ereceği yönünde umutları yeşerttiğini de dile getirdi.¹⁸² Ardından, söz konusu mektubu iletmek üzere Emir Seyfeddin Balaban es-Serhadî, Seyfeddin Balaban el-Hâkimî ve Emîr-i Ahûr Fahreddin eş-Şemsî elçi olarak görevlendirildi.¹⁸³ Bu görevlendirmeye birlikte Tokta Han’a çeşitli hediyelerin yanı sıra değerli antikalar ve nadide bergüzarlar da gönderildi.¹⁸⁴ Altın Orda topraklarında yürüttükleri elçilik misyonunu başarıyla tamamlayan heyet, ardından dönüş yolculuğuna geçti. Elçilik heyeti, yolu kolaylaştırmak amacıyla 1306 yılının Ağustos/Eylül ayı başlarında Kırım şehrinden kayıklarla yola çıkıp mezkûr ayın son on günü içinde İskenderiye’ye ulaştı.¹⁸⁵

Sultan Nasır Muhammed’in elçilik heyetiyle eşzamanlı olarak, Tokta Han da Nâmûn adlı bir elçisini gönderdi. Bu elçi, önceki elçiliklerde olduğu gibi, usulüne uygun bir şekilde karşılandı ve ağırlandı. Ayrıca, elçiler için ihtiyaç duyulan zahireler bolca temin edildi.¹⁸⁶ Elçi, Nâmûn’ın getirdiği mektupta, Tokta Han, Sultan Nasır Muhammed’e İlhanlılara karşı ortak hareket etmek amacıyla ordusunu Fırat kıyısına sevk etmesini ve her iki tarafın da ele geçirdiği topraklarda hâkimiyet kurmasını teklif etti. Ancak Sultan Nasır Muhammed, İlhanlılarla barış hâlinde olduğunu ve bu barışı bozmak istemediğini ifade ederek, Tokta Han ile ittifakın şimdilik mümkün olmadığını elçiye ilettili. Bununla birlikte, ileride İlhanlılarla olan barışın bozulması hâlinde bu teklifi yeniden değerlendirebileceğini belirterek kapıyı tamamen kapatmamış oldu. Çünkü Memlûk Devleti’nin temel siyaseti, İlhanlıları Şam topraklarından uzak tutmak olup, mevcut barış bu hedefin sağlanmasına yöneliktir.¹⁸⁷ Sultan, Han’ın elçisi Nâmûn ile birlikte Emir Bedreddin Bektemiş el-Haznedârî ve Emîr-i Ahûr Fehreddin Mahmud

¹⁸² Aynî, *‘İkdu’l-Cümân*, C. IV, s. 346.

¹⁸³ Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXXII, s. 123.

¹⁸⁴ Aynî, *‘İkdu’l-Cümân*, C. IV, s. 345; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü’l-Fikre*, s. 408; Mufaddal b. Ebü’l-Fezâil, *en-Nehcü’l-Sedîd*, s. 443; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXXVII, s. 88.

¹⁸⁵ Aynî, *‘İkdu’l-Cümân*, C. IV, s. 421. Baybars el-Mansûrî; Hâlbuki Kırım ile Mısır arasının bir aylık mesafe olduğunu nakletmektedir. Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü’l-Fikre*, s. 418.

¹⁸⁶ Aynî, *‘İkdu’l-Cümân*, C. IV, s. 421; Mufaddal b. Ebü’l-Fezâil, *en-Nehcü’s-Sedîd*, s. 454; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXXII, s. 123; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü’l-Fikre*, s. 418; Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 379.

¹⁸⁷ Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 408.

Şemsî'den oluşan bir elçilik heyetini, yazdığı mektupla birlikte Tokta Han'a gönderdi.¹⁸⁸

1310 yılında Tokta Han'ın elçileri Sultan Nasır Muhammed'in kapısına geldiler. Bu elçilerin isimleri Alâeddin Ali ve Ahi Abkar'dı. Tokta Han bu elçileri, Sultan Nasır Muhammed'in tekrardan tahta çıkmasını tebrik etmek üzere gönderdi. Sultan Nasır Muhammed, elçilerin masraflarını karşıladığı gibi ihsan ve ikramda da bulundu. Elçilerle birlikte, teşekkür mahiyetinde bir cevap mektubunu iletmek üzere Nasreddin Muhammed b. Yumnî ve bir arkadaşını Tokta Han'a elçi olarak gönderdi.¹⁸⁹ Sözü edilen heyet, elçilik görevini tamamladıktan sonra 1311 yılının Temmuz/Ağustos aylarında Saray şehrinden yola çıktı. Heyetin maiyetini, aralarında birkaç âlimin de yer aldığı yaklaşık altmış kişilik bir topluluk oluşturuyordu. Ayrıca yanlarında Tokta Han'ın elçileri de bulunuyordu. Ancak dönüş yolculukları sırasında, Sakız Adası yakınlarında Frenkler tarafından esir alındılar. Korsan olarak nitelendirilen bu Frenkler, onları Trablusşam'a götürüp köle olarak satışa çıkardı ve kişi başı altmış bin altın değer biçtiler. Anlaşılan burada satılamadılar, çünkü daha sonra Ayas'a götürüldüler. Söz konusu heyet, bu meblağ karşılığında Sis (Kozan) Tekfuru'na sunulmuşsa da o da satın almadı. Bunun üzerine tekrar Ayas'tan Sakız Adası'na götürüldüler.¹⁹⁰ Bu durumdan Sultan Nasır Muhammed ve Tokta Han haberdar edildi. Hatta Tokta Han, elçilik heyetinin serbest bırakılması için 60 bin dinar tutarında bir meblağı Mısır'a gönderdi.¹⁹¹ Sultan Nasır Muhammed fidye ödemek yerine İskenderiye ve Dimyat'daki Frenk tacirlerinin esir alınmasını ve mallarına el konulmasını emretti. Bunun üzerine Sakran adındaki Cenevizli tacir Sakız Adası'na gidip söz konusu elçi heyeti ve maiyetindekilerin salıverilmesini istedi. Aksi takdirde kendi tüccarın ve mallarının salıverilmeyeceğini oradakilere bildirdi. Bunun üzerine Frenkler, elçilik heyeti ve beraberindekilerini serbest bıraktı. Sakran ile birlikte Kahire'ye geri döndüler. 22 Temmuz 1312 tarihinde söz konusu elçilik heyeti ve beraberindekiler Kahire'ye gelip Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna çıktılar. Bu

¹⁸⁸ Nüveyrî *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 123; Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 454; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 418; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 379.

¹⁸⁹ Tiesenhhausen, *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, s. 236.

¹⁹⁰ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 175; Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 248.

¹⁹¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 428.

husustan da anlaşılacağı üzere Orta Çağ'da elçilerin ve beraberindekilerin alıkonulması devletlerarasında hem ciddi krizlere yol açmış hem de çeşitli siyasi ve ekonomik yaptırımların uygulanmasına neden olmuştur.¹⁹² Memlûk Devleti'ne gelen Tokta Han'ın elçilerinin ne zaman ve hangi güvenlik tedbirleri altında geri döndükleri ise bilinmemektedir.

Elçilik teatisinde rehine krizinin yaşandığı sırada, İlhanlı hükümdarı Ölceytü Han ile Altın Orda hükümdarı Tokta Han arasında bir savaş meydana geldi. Bu savaşta Tokta Han'ın askerleri mağlup oldu. Hezimetin ardından Tokta Han, devlet erkânıyla bir toplantı yaparak savaşın kaybedilme nedenlerini değerlendirdi. Görüşmede, Altın Orda tarafının yenilgisinde, Ölceytü Han'a sığınan firari Memlûk emiri Kara Sungur ve maiyetindeki askerlerin önemli rol oynadığı sonucuna varıldı. Bu nedenle Tokta Han, 1313/1314 yılında Emir Kara Sungur'un şikâyetini içeren bir mektupla birlikte, Beklemiş b. Gancu Boğa liderliğinde bir elçilik heyetini Sultan Nasır Muhammed'e gönderdi. Tokta Han'ın elçilik heyeti İskenderiye Limanı'na ulaştığında Sultan'a bir haber ulaştı. Habere göre, elçilik heyetiyle birlikte birçoğu üst rütbeli komutan olan kişiler, Frenk taciri Sakran'ın kardeşi, yetişkinler, çocuklar ve cariyelerden oluşan üç yüz kişilik bir kafil de gelmişti. Bunları karşılamak üzere Emir Seyfeddin Ekval el-Hâcib gönderildi ve heyet büyük bir özenle ağırlandı. Heyet, *Birketü'l-Fîl Meydanı*¹⁹³ üzerinden Kebş'e gittiler. Sultan, elçilik heyetine para bahşetti. Kahire'ye ulaştıklarında ise uzun yolun yorgunluğunu gidermek amacıyla üç gün dinlendiler. Üç günün ardından Sultan Nasır Muhammed, elçilik heyetini huzuruna kabul etti. Tarihçi İbnü'd-Devâdârî, bu anı biraz abartılı bir şekilde rivayet etmektedir: "Elçi, Sultan'ın huzuruna çıkınca, onun neredeyse taşı çatlatan ve göz kamaştıran görkemi karşısında

¹⁹² Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 248; Nüveyrî *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 175-176; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 428.

¹⁹³ Eskiden sultana ait atların ahır olarak kullanılan bu alan, Sultan Nasır Muhammed'in tahtan indirilmesinden sonra yerine geçen Zeynüddîn Ketboğa'nın emriyle 1295/1296 yıllarında düzenlenmiştir. Mekân, Kahire'de Züveyle Kapısı dışında, şehrin eteklerinde yer alıyordu. Habbâniye bahçesinden başlayarak Seyfûlislam bahçesine ve Karun Havuzu'nu ayıran büyük köprüye kadar uzanan geniş bir gölet niteliğindedir. "Birketü'l-Fîl" (Fil Göleti) adıyla bilinen bu yer, aslında durgun ve derin bir göl olmayıp, her yıl Nil taşkınları sırasında dolarak sulama için kullanılan bir tarım arazisi şeklinde değerlendirilmiştir. Bu ismin verilmesinin nedeni, Tolunoğullarından Humaraveyh'in fil, aslan, kaplan, zürafa gibi çeşitli hayvanları beslemekten hoşlanması ve her biri için özel yapılar inşa ettirmesidir. Gölet, özellikle eğlence, piknik ve filler ile diğer hayvanları seyretme amacıyla kullanılmış, buradan sağlanan su da Kahire'deki hayvanların beslenmesinde önemli bir kaynak olmuştur. Çıplak, "Memlûklerde Eğitim ve Tören Alanları: Meydanlar", s. 198.

hayret ve şaşkınlık içinde kalmıştı. Bu büyüleyici durum karşısında bir saat boyunca nutku tutulup konuşamamıştı. Elçi kendine geldiğinde ise kekeleyerek mektubu okudu.” Sultan’ın *Eyvan*’da oturduğu sırada arkasında bin *memlûk* vardı. Elçiler, seksen Türk *memlûkü* ve yirmi genç kızı takdim etti. Bu kabul merasiminden sonra elçiler meydanda oynanan oyunlarla eğlendiler. Geri dönüş vakti geldiğinde Sultan Nasır Muhammed, elçileri huzuruna davet etti. Burada kendilerine çeşitli sandıklarda kumaşlar, kıymetli hil’atlar ve değerli hediyeler takdim edildi. Daha sonra Sultan Nasır Muhammed elçiye şu sözleri ifade ederek teskin edip güvence verdi: “Amcaoğluma selamımı ilet. Kıpçak memlûkleriyle birlikte kendisine güzel cariyeler göndermesini rica et; Ölceytü harekete geçtiğinde derhâl haber versin. Biz önden ilerlerken onun da arkadan gelerek Ölceytü’yü yıpratacağını bildir. Neresi olursa olsun atım her yere erişir; atımın eriştiği yer bana, onun atının eriştiği yer ona aittir.” Ayrıca Sultan Nasır Muhammed, esas amacının hilafet merkezi Bağdat’ı geri almak olduğunu ifade etti. Elçiler, Kahire şehrinden ayrılıp İskenderiye üzerinden Saray şehrine döndüler.¹⁹⁴

II.V. Sultan Nasır Muhammed ile Özbek Han Arasındaki Elçilik Teatisi

3 Nisan 1314 tarihinde Emir, Zeyneddin Karaca el-Haznedârî¹⁹⁵ ve el-Hâs Türk adında iki elçi Altın Orda’dan gelerek Tokta Han’ın öldüğünü Sultan Nasır Muhammed’e haber verdi.¹⁹⁶ Tokta Han’ın ardından Altın Orda tahtına Özbek Han (1313-1340) geçti. Özbek Han, tahta çıktığını bildirmek üzere 3 Nisan 1314 tarihinde Memlûk sarayına görkemli bir elçilik heyeti gönderdi. Yüz yetmiş dört kişiden oluşan bu heyet, beraberlerinde kıymetli hediyeler de getirdi. Söz konusu elçilik heyeti, Kala’tül-Cebel’e geldi. Burada kendilerine büyük bir itibar ve saygı gösterildi. Aynı esnada Bizans İmparatoru’nun elçileri de sarayda hazır bulunuyordu. Özbek Han’ın

¹⁹⁴ İbnü’l-Devâdârî, *Kenzü’l-Dürrer*, C. IX, s. 281; Ahmet Sağlam, “Nâsır Muhammed Dönemi Memlûk-Altın Orda Münâsebetleri: Stratejik İttifaklar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 11, S. 61, 2018, s. 327.

¹⁹⁵ Bu kişiler, ardı ardına Sultan Nasır Muhammed tarafından önce Tokta Han’a, ardından da Özbek Han’a elçi olarak gönderilmişlerdi. Ancak bu görevlendirilmelerin gerekçesine dair Memlûk kaynaklarında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

¹⁹⁶ Ebüs-Safa Salahaddin Halil b. Aybek b. Abdullah es-Safedî, *Nüzhetül-Malik vel-Memlûk*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri, Mektebetül-Asriyye, Beyrut 2003, s. 215; Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 496; Mustafa Kafalı, “Özbek Han” *TDVİA*, XXX, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 108.

elçilik heyeti, kabul merasiminden sonra Kebş Sarayı'nda¹⁹⁷ ağırlanarak son derece görkemli ihsanlara mazhar oldu.¹⁹⁸ Özbek Han'ın elçileri, Sultan Nasır Muhammed'e sundukları mektupta şu husus bildiriliyordu: “Çin'den Mağrib'in en uç noktasına kadar İslâm'ın kesintisiz bir şekilde yayılmış olmasından dolayı Sultan Nasır Muhammed'i tebrik ediyorum.” Mektupta, Özbek Han'ın kendi ülkesinde henüz Müslüman olmayan bir topluluk bulunduğu belirtiliyordu. Tahta geçtiğinde, bu topluluğu ya İslam'ı kabul etmeye ya da savaşıma zorladığı; direnmeyi tercih etmeleri üzerine onları mağlup ettiği aktarılıyordu. Mektupta ayrıca, bir kısmını öldürdüğü, bir kısmını esir aldığı ve böylece topluluğun kökünü kazıdığı ifade edilmekteydi. Devamında ise, bu cihat sırasında ele geçirilen kadın ve çocukların, hediye olarak Sultan'a gönderildiği iletiliyordu.¹⁹⁹

Zikredilen elçilik heyetiyle birlikte muhtemelen bir elçilik teatresi daha gerçekleşmiş olmalıdır. Zira 1315 yılında Kahire'de Özbek Han'ın elçilerinin bulunduğu bilinmektedir. Nitekim Aralık 1315 tarihinde Sultan Nasır Muhammed'in Saray şehrinde bulunan elçileri Emir Seyfeddin Oruç ile Hüsameddin Hüseyin b. Saru, Özbek Han'ın elçileriyle birlikte gelmişlerdir. Ayrıca, Bizans İmparatoru'nun elçileri de oradaydı. Sultan o sırada ava çıkmıştı, avdan döndükten sonra, 17 Ocak 1316 tarihinde bu elçilik heyetlerini huzuruna kabul etti. Elçiler kabul merasimine teşrif edip mektuplarını okudu.²⁰⁰ 10 Nisan 1316 tarihinde Sultan Melik Emir Alâeddin Aydoğdu²⁰¹ liderliğinde²⁰² bir heyeti Özbek Han'ın bu elçileriyle birlikte yollayıp²⁰³ evlenmek üzere Altın Orda Devleti'nin hanedanından bir hatuna talip olduğunu bildirdi. Elçilik heyeti, Saray şehrine gidip Sultan'ın arzusunu Özbek Han'a ilette. Bu elçiler Özbek Han'ın huzuruna kabul edilip mektubu arz ettikten sonra elçi Han ile konuşmak istedi. Ancak tercüman, elçiye şöyle dedi: “Özbek Han, selamlamanın

¹⁹⁷ Bu sırada Bizans İmparatoru'nun elçileri de burada olduğundan bu iki elçilik heyeti birlikte orada konakladı.

¹⁹⁸ Askalanî, *el-Fazlu'l-Me'sûr min Sıreti's-Sultani'l-Meliki'l-Mansûr*, s. 215; Tiesenhause, *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, s. 344; Kafalı, “Özbek Han”, XXX, s. 108.

¹⁹⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 503; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXVII, s. 375-376.

²⁰⁰ Safedî, *Nüzhetül-Malik vel-Memlûk*, s. 227; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 326-327.

²⁰¹ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, bu elçinin 1315 yılında yollandığını nakletmektedir.

²⁰² Buradan da anlaşılacağı üzere elçilik heyetinin bir lideri olup bu *Büyükelçi*'dir.

²⁰³ Safedî, *Nüzhetül-Malik vel-Memlûk*, s. 228. Bu sırada Kahire'de bulunan elçilerin, niçin ve ne zaman geldikleri malum değildir.

dışında söyleyeceği bir şey varsa, bunu emirlerle görüşmesini emrediyor.” Bunun üzerine, emirlerinden yetmiş kişi toplanarak elçiyle görüştü. Ancak emirler, elçinin teklifine olumlu yaklaşmadılar. Çünkü emirler “*Bir han kızının Mısır’a gönderilip yedi denizi geçeceği*” gibi sözler telaffuz etmişti. Fakat sonraki günlerde Sultan Nasır Muhammed’in gönderdiği hediyeler emirlere takdim edilince, aynı emirler yeniden toplanarak teklife olumlu yanıt verdiler. Ancak emirler, “Hükümdar, hükümdarın kızını istemiştir, Memlûk Sultan’ı büyük bir hükümdardır. Dolayısıyla istediği şey kabul edilmelidir,” diyerek Moğol geleneklerine dayanan bazı şartları ileri sürdüler. Bu şartlar arasında evliliğin ancak dört yıl içinde gerçekleşebileceği belirtiliyordu. Bu dört yıl ise “söz yılı”, “dönürlük yılı”, “hediyeleşme yılı” ve “düğün yılı” olmak üzere dört aşamaya ayrılmıştı. Nüveyrî’nin aktardığına göre mehir olarak yüz tümen²⁰⁴ altın talep edilmişti. Ayrıca, bu mehirin teslimi sırasında ileri gelen emirler ile eşlerinin hazır bulunması şart koşulmuş, bununla birlikte yerine getirilmesi güç başka şartlar da öne sürülmüştü. Elçiler, bu taleplerle 16 Kasım 1316 tarihinde Kahire’ye geri döndüler.²⁰⁵

Bu hadiseden bir yıl sonra, 5 Kasım 1317 tarihinde Özbek Han tarafından gönderilen elçilik heyetinin getirdiği mektupta evlilik konusuna yer verilmemiş, yalnızca teamüllere uygun olarak selam ve temenniler sunulmuştu.²⁰⁶ Sultan Nasır Muhammed, bu elçilerle birlikte Emir Seyfeddin Otacı’yı, içinde sırmalı ve özel dokumalı kıymetli bir kaftanın da yer aldığı hediyelerle Özbek Han’a gönderdi. Elçiler Saray şehrine vardıklarında, Özbek Han’ın huzuruna çıkarak hediyeleri takdim ettiler. Özbek Han, kaftanı giydikten sonra elçiye Sultan Nasır Muhammed’in evlilik talebiyle ilgili konuyu açıp şöyle beyanda bulundu: “Ben kardeşim Sultan Nasır’a istediğini hazırladım, ...Berke Han soyundan bir gelin hazırladım.” Elçi Emir Seyfeddin Otacı ise şu cevabını verdi: “Sultanım, beni evlilik konusunu görüşmek üzere göndermedi; çünkü bu, büyük önem ve sorumluluk taşıyan bir meseledir. Kaldı ki Sultan, böyle bir durumun yaşanacağını önceden bilseydi, bu yüce hatuna layık hediyeler hazırlardı.” Elçi Otacı, bu meseleden önceden haberdar olsaydım, huzurunza daha hazırlıklı

²⁰⁴ Müellif devamında, bir tümenin on bin dinar olduğunu nakletmektedir.

²⁰⁵ Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 525.

²⁰⁶ Safedî, *Nüzhetül-Malik vel-Memlûk*, s. 228.

gelirdim, şeklinde cevap verdi. Ancak Özbek Han, elçiye, onu ben gönderiyorum, diyerek karşılık verdi.²⁰⁷ Elçi, bu söz üzerine itiraz etmeden kabulünü bildirdi. Özbek Han'ın sarayında tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra Özbek Han, elçiye, Hatun'un mehrini vermesini emretti. Ancak elçi, yanında yeterli para olmadığını belirterek özür diledi. Bunun üzerine Özbek Han, ben tacirlere haber veririm, ödeyeceğin parayı sana borç verirler, dedi. Tacirlerden borç alan elçi, Sultan Nasır Muhammed adına Hatun'un mehrini ödedi. Özbek Han, elçiye kadınların toplanacağı bir düğün düzenlenmesi gerektiğini iletmış; bu ifade ile kına gecesini kastedildiği düşünülmektedir. Elçi, bunun için de ayrıca borç alarak düğünün tertiplenmesini sağladı. Saray şehrinde düğün merasimi yapıldıktan sonra 17 Ekim 1319 tarihinde gelin Dolunay Hatun'u ve elçilik heyeti ile yüz altmış cariye,²⁰⁸ elli emir ve payitaht Saray kâdısından oluşan kalabalık bir düğün alayıyla Mısır'a gönderdi.²⁰⁹ Daha sonra Hatun, 3 Temmuz 1320 tarihinde Nil Nehri'nden Kahire'nin karşısındaki kıyıya vardılar. Bunun ardından, 6 Temmuz 1320 tarihinde Özbek Han, Bizans İmparatoru ile Gürcü Kralı'nın elçilerini huzuruna kabul etti. Elçiler, Sultan'ın huzuruna girerek hediyeleri ve mektupları takdim edip elçilik görevlerini yerine getirdiler. Bu esnada Sultan, elçilere ihsanda bulundu. Ardından Özbek Han ve baş kâdisına sunulan hediyeler de elçilere teslim edildikten sonra, Eylül/Ekim 1320 tarihinde elçiler memleketlerine geri gönderildi.²¹⁰

Öte yandan Sultan Nasır Muhammed, Emir Seyfeddin Toksuba'yı elçi olarak Özbek Han'a göndermişti. Büyük ihtimalle düğünün ardından Sultan Nasır

²⁰⁷ Özbek Han'ın daha önce Sultan Nasır Muhammed'in evlilik talebi ile ilgili göndermiş olduğu elçisine ağır şartlar ileri sürmüştü. Akabinde giden elçisine akrabalık bağının kurulması için tüm kolaylığı göstermiş olması hususunu Uzun; Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara karşı Memlûk Devleti'nde tam destek almak istediğini ileri sürerek şu şekilde izah etmektedir: “1317 yılında Memlûklerin Halep nâibi, Emîr Cacaoğlu komutasında yaklaşık on bin kişilik bir güçle Diyarbakır'ı yağmalattı. Bu gelişmeler, İlhanlılar açısından doğal olarak ezeli düşmanları Altın Orda için bir fırsat oluşturuyordu. Nihayet Özbek Han, Azerbaycan topraklarını ele geçirme fırsatını değerlendirmek için 1318-1319 yılının kışında ordusunu harekete geçirdi. Ordu Derbend'i geçerek Şirvan'a kadar ilerlediyse de, İlhanlıların karşı harekâta geçmesi sonucunda Özbek Han, hedeflerine ulaşmadan geri çekilmek zorunda kaldı.” Uzun, “Sultan en-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Cülûsundan Sonra Memlûk-Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri”, s. 22.

²⁰⁸ Nüveyrî, Makrîzî'nin aksine elçilik heyetine eşlik edenlerin sayısını vermeyip birkaç kadın ve Saray kâdisı olduğunu naklederken Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil; Prensesein yanında bin köle ve cariye olduğunu nakleder. Kortantamer, *Mufaddal b. Abî l-Fadâ'il*, s. 10.

²⁰⁹ İbn Dokmak, *el-Cevherü's-Semîn fî Siyeri'l-Hulefâ ve'l-Mülûk ve'Selâtîn*. nşr. Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1985, s. 371.

²¹⁰ İbn Dokmak, *el-Cevherü's-Semîn* s. 371; Makrîzî, *el-Mevâiz ve'l-İtibâr bi-Zikri'l-Hıtat ve'l-Âsâr*, C. III, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2002, s. 122; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 327-328.

Muhammed, hediyeleri Özbek Han'a takdim etmesi için elçiyi Saray şehrine yollamıştı. Elçi Emir Seyfeddin Toksuba, 1321 yılının Kasım/Aralık ayının başlarında Özbek Han'ın elçileriyle birlikte Kahire'ye döndü. Sultan Nasır Muhammed, bu sırada avda bulunduğundan Emir Seyfeddin Toksuba onun yanına gitti. Toksuba burada Sultan'a, Özbek Han'ın kendisine karşı değişik tavır sergilemesinden ve intizar ettiği muameleyi görmediğinden söz etti.²¹¹ Bu sebeple Sultan Nasır Muhammed, elçileri 29 Aralık 1321 tarihine kadar sarayında bekletti. Ardından onları gecikmeli de olsa huzuruna kabul ederek bizzat dinledi. Ancak elçiler, Altın Orda Devleti'ne yönelik teamüllere uygun olarak uygulanan protokol ve ikramlardan mahrum bırakıldılar. Nitekim geleneksel olarak elçilere hil'at giydirilmesi âdeti de bu aşamada yerine getirilmedi. Elçilere tanınan tek ayrıcalık,²¹² Kebş Sarayı'nda misafir edilmeleri oldu. Buna rağmen Sultan Nasır Muhammed daha sonra tavrını değiştirerek elçilere iyi muamelede bulundu ve onlara hil'at giydirdi. Bu tutum, Sultan'ın elçilik teatisinde daha ılımlı bir yol izlemeye başladığını göstermektedir.²¹³ Öte yandan bu elçilerin geliş amacı, Memlûk Devleti ile Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara karşı ortak hareket etme gayesini bildirmektir.²¹⁴

Söz konusu elçilerle birlikte yeni bir heyetin gönderilip gönderilmediği malûm değildir. Bununla birlikte, Memlûk kaynakları, 1323 yılında Altın Orda Devleti'nden gelen bir elçilik heyetiyle birlikte Memlûk elçilerinin de bulunduğunu kaydetmektedir. Nitekim İbnü'd-Devâdârî; 1323 yılında Altın Orda Devleti'ne gönderilen Emir Bedreddîn Bekmiş ez-Zâhirî ve Bedreddîn Ebû Gudde'nin, 1323/1324 yılında geri döndüğünü nakletmektedir.²¹⁵ Bunun yanı sıra Nüveyrî, 3 Eylül 1324 tarihinde Özbek Han'ın elçilik heyetinin saltanat kapısına geldiğini, heyetle birlikte Sultan Nasır Muhammed'in elçilerinin de bulunduğunu aktarmaktadır. Bu elçilerin Emir Seyfeddin Bekmiş el-Cemdâr ez-Zâhirî ve Ebû el-Gudde olarak bilinen Emir Bedreddîn Bîlik es-

²¹¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 24.

²¹² Giriş bölümünde belirtildiği gibi, elçiler normalde Dâru'd-Dıyâfe'de konuk edilirdi. Ancak büyük bir devleti temsilen gelen elçiler için özel konaklama alanları tahsis edilirdi. Yukarıda sözü edilen ayrıcalık da bu durumu ifade etmektedir.

²¹³ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 30-31.

²¹⁴ Uzun, "Sultan en-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Cülûsundan Sonra Memlûk-Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri", s. 23

²¹⁵ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. IX, s. 315.

Seyfî es-Salârî olduğunu bildirmektedir.²¹⁶ Söz konusu elçiler, yanlarında hediyelerle birlikte ve Bizans İmparatoru'nun elçileri eşliğinde Kahire'ye ulaştılar. Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna çıkarak beraberlerinde getirdikleri mektubu arz ettiler.²¹⁷ Elçilerin gelişi, Özbek Han'ın İlhanlılar aleyhindeki anlaşma ve sefer planlarını iletmek içindi. Bunun yanı sıra Han, mektubunda öfkesini ve sitemlerini de dile getirmişti.²¹⁸ Sultan Nasır Muhammed elçilere ihsan ve inamda bulundu. Daha sonra onlarla birlikte göndermek üzere kendi elçileri Emir Seyfeddin Otacı ile emirlerinden Karademir'i hazırladı. Sultan, elçileriyle birlikte Özbek Han'a gönderilmek üzere hediyeler hazırlattı. Bu elçilik heyetleri 15 Eylül 1325 tarihinde Kahire'den yola çıktılar.²¹⁹

Sözü edilen elçilik heyeti, 14 Nisan 1326 tarihinde Saray şehrinden Kahire'ye döndü. Bu dönüş sırasında heyete Özbek Han'ın elçileri de eşlik etti. Ayrıca Bizans İmparatoru'nun elçileri de aynı kabileyle Kahire'ye geldi. Bu heyette yer alan Aksungur er-Rûmî ve Bahadır isimli iki elçi, burada İslâmiyet'i kabul ederek Müslüman oldular ve sonrasında Memlûk Devleti'nin ordusunda istihdam edildiler. Ayrıca Sultan, onların Müslüman oluşunu memnuniyetle karşılayıp kendilerine ihsanda bulundu.²²⁰

Yine Özbek Han, 21 Mayıs 1328 tarihinde Kahire'ye elçi gönderdi. Bu elçiyle birlikte, Sultan Nasır Muhammed'in elçisi Otacı bulunmaktaydı. Makrîzî; Sultan'ın elçi Otacı'yı onurlandırıldığını kaydetmektedir. Elçinin icraatına dair detaylar verilmemiş olsa da görevini hakkıyla yerine getirdiği izlenimi edinilmektedir.²²¹ Diğer taraftan elçilik merasimi ile Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna kabul edildiler. Bu sırada elçiler, getirdikleri mektup ve hediyeleri ona sundular. Sultan Nasır Muhammed, 19 Ağustos 1328 tarihinde elçileri huzuruna kabul edip altın süslü bir elbise hediye etti. Bu elçinin geliş amacı kaynakta zikredilmemekte ancak bir

²¹⁶ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 71.

²¹⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 184-185.

²¹⁸ Uzun, "Sultan en-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Cülûsundan Sonra Memlûk-Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri", s. 27.

²¹⁹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 184-185.

²²⁰ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 228.

²²¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 108.

hediyeleşme teatisi olabilir.²²² Elçilerin Kahire’de bulunduğu sırada beklenmedik bir gelişme yaşandı. Nitekim Sultan Nasır Muhammed, Tulunbiye Hatun ile olan izdivacını sona erdirdi. 28 Ağustos 1328 tarihinde elçiler, bu haberle ülkelerine döndüklerinde, Tulunbiye Hatun meselesi Altın Orda Devleti nezdinde tepkiye yol açtı.²²³ Bu elçiler geri döndüğünde Sultan Nasır Muhammed onlarla beraber kendi elçisi Emir Seyfeddin Atâris Anan’ı gönderdi.²²⁴ Bu elçinin geri dönüşü ve ona Özbek Han’ın elçilerinin refakat edip etmediği ile ilgili incelenen kaynaklarda malumata tesadüf edilmedi. Zikredilen elçilik teatisi ve boşanma hadisesinden sonra Altın Orda Devleti’nin elçisi Kahire geldiği bilinmektedir. Nitekim İbnü’l-Cezerî, 2 Aralık 1329 tarihinde Özbek Han’ın bir elçisinin geldiğini aktarmaktadır.²²⁵

İzmirli; Altın Ordu Devleti Tarihine Ait Metinler adlı eserinde Mufaddal’ın eserinden naklen şu bilgiyi aktarmaktadır: “*Ocak/Şubat 1332 tarihinde Özbek Han tarafından kıymetli hediyeler ile elçiler geldiler. Şeyh Nureddin’in ölüm haberini getirdiler; bu Nureddin, Sultan Nasır Muhammed’in evlendiği Özbek Hanın kardeşi kızı ile birlikte Mısır diyarına gelmiş idi. Sonra elçiler döndüler, bileşince Sultan Nasır Muhammed tarafından bir elçi de var idi.*”²²⁶ Ancak Samira Kortantamer’in tahkik ettiği aynı eserde, bu elçinin geliş tarihi Nisan/Mayıs 1324 olarak verilmektedir.²²⁷

Özbek Han, Sultan Nasır Muhammed’in Tulunbiye Hatun’dan boşanıp onu başka biriyle evlendirdiği haberini aldıktan sonra, 1334 yılında elçisini Kahire’ye sert bir mektupla gönderdi. Elçi, Sultan Nasır Muhammed’in huzuruna çıkararak mektubu okudu. Mektupta, Tulunbiye Hatun’u bir memlûk ile evlendirdiği için Sultan Nasır Muhammed kınanıyor ve hanedanının kızını geri göndermesi isteniyordu. Memlûk Devleti elçiye Tulunbay Hatun’un öldüğü cevabını vermiş olsa da aslında Hatun 8

²²² Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 261.

²²³ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 261-262; Uzun, “Sultan en-Nâsır Muhammed’in Üçüncü Cülûsundan Sonra Memlûk-Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri”, s. 27.

²²⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 261-262.

²²⁵ Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim b. el-Cezerî, *Havâdisü'z-Zaman ve Enbâüh ve Vefeyâtü'l-Ekâbir ve'l-Â'yan Min Ebnâih*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmûri, C. II, Beyrut 1998, s. 382.

²²⁶ Tiesenhhausen, *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, s. 348

²²⁷ Kortantamer, *Mufaddal b. Abî l-Fadâ'il*, s. 22.

Eylül 1340 tarihinde vefat etti. Böylece Özbek Han'ın elçisi amacına ulaşmadan dönmüştü.²²⁸

Makrîzî, 12 Ağustos 1334 tarihinde, Hâce Ömer Sertoktay adlı bir kişinin, Altın Orda Devleti'nin Saray şehrinde köle satın almak amacıyla, yirmi bin dinarlık bir hediye ile Özbek Han'a gittiğini nakletmektedir. Söz konusu elçilik heyeti, alışılmışın dışında hareket edip Anadolu toprakları üzerinden Samsun'a geçip oradan gemiyle Saray şehrine gitmişti. Bu süreçte, Sultan Nasır Muhammed'in Tolunbay Hatun'dan boşanması nedeniyle Altın Orda Devleti ile Memlûk Devleti arasındaki ilişkiler gerilmiş ve elçilik alışverişi kesintiye uğramıştı. Sultan'ın, elçi aracılığıyla köle ticaretini tekrar canlandırmayı amaçladığı görülmektedir. Nitekim elçi Sertoktay, Saray şehrinden dönüşünde yaklaşık 350 köleyi beraberinde getirmişti.²²⁹ Ayrıca Özbek Han, elçisini söz konusu kabileyle birlikte, sincap kürkleri ve son derece kıymetli hediyeler eşliğinde Kahire'ye göndermişti. Gelen elçilik heyeti son derece iyi bir şekilde ağırlandı. 11 Ocak 1339 tarihinde Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna kabul edilen elçiler, Özbek Han'ın mektubunu sundular. Özbek Han mektupta, Memlûk Devleti ile elçilik teatisini idame etme hususunda kararlılığını belirtmekteydi. Mektubunun devamında Tolunbay Hatun'un öcünü alma arzusunda olduğu anlaşılan Özbek Han, Sultan Nasır Muhammed ile akrabalık bağı kurmak için Sultan'ın kızlarından biriyle evlenme talebinde bulunuyordu. Bu vesileyle aralarındaki akrabalık bağlarının güçlendirilmesi ve karşılıklı sadakatin tesis edilmek istendiği ifade edilmekteydi. Sultan Nasır Muhammed, Özbek Han'ın niyetini anlayarak tepki vermekten kaçındı. Bunun yerine, kızlarının henüz evlilik çağına gelmediğini belirtti ve yetişkin olduklarında bu talebi yerine getireceğini söyledi. Böylelikle, doğrudan reddetmek yerine siyasi bir manevra yapmış oldu ve isteğini dolaylı yoldan geri çevirdi.²³⁰

Özbek Han'ın Murad Koca adlı elçisi, beraberindeki kalabalık bir grupla birlikte Anadolu toprakları üzerinden Dımaşk'a ulaştı. Burada, Mısır'a gitmeleri için

²²⁸ Yiğit, "İktidar ve İzdivaç: Memlûk-Altın Orda-İlhanlı Üçgeninde Siyasi Evlilikler", s. 114-115.

²²⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 222.

²³⁰ Uzun, "Sultan en-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Cülûsundan Sonra Memlûk-Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri", s. 28-30; Yiğit, "İktidar ve İzdivaç: Memlûk-Altın Orda-İlhanlı Üçgeninde Siyasi Evlilikler", s. 115.

ihtiyaç duydukları yüz kadar at ve diğer gerekli malzemeler kendilerine tahsis edildikten sonra Mısır'a doğru yola çıktılar. Elçilik heyeti 4 Ocak 1337 tarihinde Kahire'ye ulaştı. Burada yaklaşık beş buçuk ay kaldıktan sonra, 17 Temmuz 1337 tarihinde geri döndü. Bu elçilik, Özbek Han döneminde Memlûk Devleti ile sürdürülen diplomatik ilişkilerin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu ziyaret, iki taraf arasındaki siyasi temasların sürekliliğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.²³¹

II.VI. Sultan Nasır Muhammed Sonrası Dönemde Memlûk Devleti ile Altın Orda Devleti Arasındaki Elçilik Teatisi

1337-1342 yılları arasında Altın Orda Devleti ile Memlûk Devleti arasındaki elçilik teatisinde geçici bir duraksama yaşandı. Bu duraklamanın temel nedeni, her iki devlette de aynı dönemde yaşanan hükümdar değişiklikleri ve bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan iç karışıklıklardı. 1342 yılında Altın Orda hükümdarı Canı Bek Han (1342-1357), Memlûk Devleti ile ilk elçilik temasını bu tarihte kurmuştu. Saray şehrinden gönderilen elçi, Canı Bek Han'ın tahta cülûs ettiğini bildirmek üzere Kahire'ye ulaşmış ve beraberinde hükümdarın hediyelerini de getirmişti. Ancak aynı yıl içinde Memlûk tahtında da bir değişiklik olmuştu. Nitekim Sultan Şehâbeddin Ahmed'in yerine kardeşi İmâdeddin İsmail tahta çıkmıştı. Bu durum, Altın Orda elçiliğinin hangi Memlûk sultanına ulaştığı konusunda bir belirsizlik doğurmaktadır. Ayrıca, Canı Bek Han'ın elçilerine Memlûk sarayından refakat edilip edilmediği hususu da bilinmemektedir.²³²

1357 yılı Temmuz-Ağustos aylarında, Altın Orda Devleti hükümdarı Canı Bek Han'dan bir elçilik heyeti Sultan Nâsırüddin Hasan'a (1354-1361) ulaştı. Heyet, Anadolu üzerinden önce Şam'a, ardından da Kahire'ye geldi. Burada emirler ve askerlerin eşlik ettiği büyük bir törenle karşılandılar. Elçilik heyeti, Sultan ve emirlere hediyeler sundu. Bu hediyeler arasında samur kürkleri, yırtıcı kuşlar ve çeşitli diğer değerli eşyalar yer almaktaydı. Sultan'ın huzuruna kabul edilerek mektup takdim

²³¹ Kortantamer, *Mufaddal b. Abî l-Fadâ'il*, s. 65; Cezerî, *Havâdisü'z-Zaman*, C. II, s. 930; Makrizî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 213; Uzun, "Sultan en-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Cülûsundan Sonra Memlûk-Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri", s. 28.

²³² Uli Schamiloğlu, "Altın Orda", çev. Bülent Keneş, C. VIII, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 420; Uzun, "Sultan en-Nâsır Muhammed'in Üçüncü Cülûsundan Sonra Memlûk-Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri", s. 31.

edildi. Mektupta Canı Bek Han, Horasan bölgesindeki zâlim Çobanlı Meliki Eşref b. Timurtaş'ı mağlup ederek bu toprakları kurtardığını bildirmekteydi. Elçilerin kabul merasiminden sonra dönüş hazırlıkları yapıldı. Sultan Nasır Hasan, mektupta Canı Bek Han'a, "Babam ve baban dost idiler; maksadımız bu dostluğu yenilemektir." ifadeleriyle ilişkilerin dostluk temelinde sürdürülmesi arzusunu dile getirdi. Sonuç olarak elçiler onurlandırılarak Sultan'ın cevabını alıp Altın Orda Devleti'ne döndüler.²³³ 1357 yılında Canı Beg Han'dan sonra oğlu Berdi Beg tahta geçmiştir.²³⁴ Bu olaydan sonra Mayıs/Haziran 1360 tarihinde Altın Orda Devleti'nin elçi Memlûk Devleti'ne gelmişti. Sultan onlar için el-Lûk'ta bir ziyafet vermişti.²³⁵

Bu tarihten 1382 yılına kadar, iki devlet arasındaki elçilik teatisine dair Memlûk kaynaklarında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Nitekim 1360-1380 yılları arasında Altın Orda Devleti'nde kısa aralıklarla on dört hanın tahta çıkması, dönemin derin bir siyasi istikrarsızlık içinde geçtiğini göstermektedir. Hükümdarların sık sık değişmesi, iç sorunların derinleşmesine yol açmış; bu durum dış ilişkileri de olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısıyla, iç istikrarsızlığın Memlûk Devleti ile Altın Orda Devleti arasındaki elçilik teatisinin kesintiye uğramasında belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.²³⁶

III. MEMLÛK DEVLETİ İLE İLHANLI DEVLETİ ARASINDA ELÇİLİK TEATİSİ

İlhanlı Devleti'nin tarih sahnesine çıkışı, tabiatıyla, Memlûk Devleti açısından yeni ve güçlü bir rakibin ortaya çıkması anlamına geliyordu. Nitekim İlhanlıların, genelde Ortadoğu'ya, özelde ise Şam bölgesine yönelik emelleri, iki devleti doğrudan karşı karşıya getirmişti. Bu nedenle, her iki devlet, 14. yüzyılın başlarına kadar süren bir siyasî ve askerî rekabet içerisinde bulunmuştu. Memlûk Devleti, Mısır, Şam ve Anadolu coğrafyasının bir kısmındaki hâkimiyetini koruma çabasındayken; İlhanlılar

²³³ Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 295; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 231; Uzun, "Sultan en-Nâsir Muhammed'in Üçüncü Cülûsundan Sonra Memlûk-Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri", s. 32.

²³⁴ Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, s. 153; İlyas Kemaloğlu, *Altın Orda ve Rusya*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009, s. 97; Kemaloğlu, "Altın Orda Devleti", *İslam Tarihi ve Medeniyeti*, C. 9, s. 110.

²³⁵ Makrîzî, *el-Mevâiz ve'l-İtibâr*, C. III, s. 212.

²³⁶ Saray, "Altın Orda Hanlığı", II, s. 539.

ise Anadolu üzerinden Şam bölgesine inme eğilimindeydi. Ancak İlhanlılar, Şam coğrafyasını hiçbir zaman tam anlamıyla ele geçiremediklerinden, Mısır üzerine doğrudan bir sefer düzenleyemediler. Bu çerçevede, iki devlet arasında süregelen hâkimiyet mücadeleleri, bazı İlhanlı hükümdarlarının İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte bir ölçüde yumuşamış; ancak bu ılımlı hava kısa süreli olmuştur. Bu bağlamda, iki devlet arasındaki mücadeleler, elçilik teatisine de yansımıştı. Nitekim elçilerin tutuklanmasından öldürülmesine kadar uzanan çeşitli hadiseler bu süreçte yaşanmıştır.

III.I. Sultan Seyfeddin Kutuz ile Hülegü Han Arasında Elçilik Teatisi

Hülegü Han'ın, 1259/1260 yılında Sultan Seyfeddin Kutuz'a (1259-1260) bir mektup gönderdiği bilinmektedir. Bu mektubu Şam bölgesinde bulunduğu sırada göndermiş ve Sultan Kutuz'u topraklarına saldırmakla tehdit etmişti. Ancak söz konusu mektubun bir elçilik heyeti aracılığıyla iletilip iletilmediği konusunda kesin bir bilgi mevcut değildir.²³⁷

Zikredilen bu mektubun ardından 1259/1260 yılından, Hülegü Han yine bu bölgedeyken Sultan Seyfeddin Kutuz'a göndermek üzere bir elçilik heyeti hazırladı.²³⁸ Bu heyette elçiyle birlikte kırk nöker bulunmaktaydı.²³⁹ Diğer taraftan İbn İyâs; Ketboğa Nûyuzbek adında bir elçinin, beraberinde de dört kişinin olduğunu nakletmektedir.²⁴⁰ Bu elçilik heyeti, Kahire'ye gelerek Sultan Seyfeddin Kutuz'un huzuruna çıktı. Elçi, Hülegü Han'ın mektubunu Sultan'a sundu. Han, mektubuna Allah'ın adıyla başlayarak şöyle demektedir: “Kendilerinin Allah'ın gazabından yaratılıp O'nun gazabına uğrayanlara karşı da yine O'nun tarafından güçlendirilerek o kavimlere musallat edilmişiz. Keskin kılıcımızdan kaçış yoktur. Başkalarından

²³⁷ Karatay el-İzzî el-Haznedârî, *Târîhu Mecmû'î'n-Nevâdiri Mimma Cerâ Li'l-Evâili Ve'l-Evâhîri*, thk. Horst Hein-Muhammed el-Huceyrî, el-Ma'hedû'l-Almânî Li'l-Ebhâsü'sh-Şarkıyyeti, Beyrut 2005, s. 91.

²³⁸ Baybars el-Mansûrî; Moğol Komutanı Ketboğa Noyan'ın bu elçilik heyetini Sultan Seyfeddin Kutuz'a gönderdiğini nakletse de dönemin müelliflerinin aktarmış olduğu mektuba bakılınca, bu kadar keskin bir dile sahip bir mektubu bir komutanın göndermesinin pek mümkün gözükmemektedir. Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 35.

²³⁹ Reşîdüddin Fazlullah, *Camiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan ve "Ahmad Hesamipour Khelejanî, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 55; Ayşe D. Erdem Kuşçu "İlhanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Memlûklerle İlk Teması", C. VIII, *Türkler Ansiklopesi*, s. 625.

²⁴⁰ İbn İyâs, *Bedâ'u'z-Zühûr*, C. I, s. 304.

(Bağdat halkından) ibret alınız. Bize karşı gelenlere boyun eğmeyiz. Bize itaat edin, sonra Hülegü keskin kılıçlarla Mısır'a geldi demeyin..." Bu tehditkâr mektup ile Sultan Kutuz'un itaat ve boyun eğmesini talep ediyordu. Hülegü Han mektubun devamında da tez zamanda ondan cevap beklediğini ifade etmişti.²⁴¹ İbn İyâs; şu ifadeleri dediğini aktarmaktadır: "Doğu'nun ve batının hükümdarı büyük Kaan'da.... Allah'ın adıyla... Emir Kutuz'u tanıyoruz, o bir memlûktür. O kılıcımızdan kaçıp bu topraklara gelmiştir. Daha sonra en ucuz fiyatta tacirler onu satın aldı. Devamında Kutuz'un ona itaat etmesini ve itaat edenlerine borçlu duruma düştüğünü ifa etmekle kalmayıp onlara karşı çıkanlar ise helak olur. Bize itaat edip etmeyeceğiniz hususunda cevabınızı yazmanız konusunda acele ediniz. Senden öncekileri de (Bağdat halkı) böyle uyarmıştık, onlar da buna kulak vermemişti, duydukları başlarına geldi." şeklindeki tehdit dolu mektubun elçisi tarafından okunduğunu aktarmaktadır.²⁴² Reşîdüddin; Hülegü Han'ın elçisinin Sultan Seyfeddin Kutuz'a şöyle: "Yüce Allah, Cengiz Han ve onun soyuna güç vererek yeryüzündeki tüm diyarları onlara bahşetti. Yeryüzünde bizim itaatimizden ve boyun eğmekten kaçanların eşleri, çocukları, kendilerine tâbi kişiler ve beldeleri helak edildi; kuşkusuz bunlar kulağınıza ulaşmıştır. Sınırsız ordumuzun şanı Rüstem ile İsfendiyâr destanlarındaki ün kadar yaygındır. Eğer itaat etmeyi düşünüyorsanız vergi gönderip bizzat gelerek şihne talep edin; aksi takdirde savaşa hazırlıklı olun."²⁴³ Dönemin diğer kaynakları, mektupta yer alan ifadeler bakımından bazı farklılıklar arz etmekle birlikte, mektubun muhtevasını bu minvalde aktarılmaktadır.²⁴⁴ Sultan Seyfeddin Kutuz ardından ümerasını toplayarak mektubu istişare ettiler.²⁴⁵ Bu istişarede İlhanlılara karşı savaş ve elçilerin öldürülme²⁴⁶ kararı alındı. İbnü'd-Devâdârî; boyunları vurularak başları Züveyle Kapısı'na²⁴⁷ asılan kişilerin sayısının kırk aşkın olduğunu nakletmektedir.²⁴⁸ Makrîzî; ise dört elçi olduğunu ve bunların her birinin farklı yerlerde öldürüldüğünü

²⁴¹ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s. 47-48.

²⁴² İbn İyâs, *Bedâ'u'z-Zühûr*, C. I, s. 304-305.

²⁴³ Reşîdüddin Fazlullah, *Camîu't-Tevârih*, s. 55-56.

²⁴⁴ el-Haznedârî, *Târîhu Mecmû'i'n-Nevâdiri Mimma Cerâ Li'l-Evâili Ve'l-Evâhiri*, s. 91; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. I, s. 514.

²⁴⁵ Çelik, *İran Moğollarının Atası Hülegü Han*, s. 191.

²⁴⁶ Elçilerin kesilen başları Kahire sokaklarında dolaştırılmak suretiyle teşhir edilmişti. Yüksel Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri", *Belleten*, C. 67 S. 250, 2003, s. 785.

²⁴⁷ Bu adet Eyyûbilerden kalmaydı.

²⁴⁸ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s. 48.

zikretmektedir. Buralar; Kala'tül-Cebel'in altındaki Sûku'l-Hayl (At Pazarı), Züveyla Kapısı, Nasır Kapısı ve Ridaniyye Kapı'sıydı. Yine bu elçilik heyetinden bir çocuğun yer aldığını ve Sultan Kutuz tarafından *memlûk* sınıfına alındığı ifade edilmektedir.²⁴⁹ Böylece İlhanlılar ile Memlûkler arasındaki elçilik düzeyinde gerçekleşen münasebeti, İlhanlıların kullanmış olduğu sert dil ve tehditkâr mektubu sonucu elçilerinin hayatına mal olmuştur. Neticede, İlhanlı ile Memlûk hükümdarları arasında elçilik düzeyinde kurulan ilk temas, elçilerin dokunulmazlık teamülleri hiçe sayılarak ölümle sonuçlanmıştı. Bu olay, Memlûk-İlhanlı elçilik münasebetlerini çatışma eksenli bir zemin üzerinde başlatmıştı.

III.II. Sultan Baybars ile Abaka Han Arasında Elçilik Teatisi

Ayn-ı Calût Savaşı'nda Moğolların ilerleyişini durduran Sultan Kutuz'un ardından, İlhanlı Devleti ile Memlûk Devleti arasında bir süre elçilik teatisi gerçekleşmemişti. Bunun iki temel nedeni vardı: Birincisi, Sultan Kutuz'un Hülegü Han'ın elçilerini öldürmüş olması; ikincisi ise İlhanlıların Ayn-ı Calût yenilgisiydi. Çünkü İlhanlılar hem bu savaşın hezimetini sindirememişler hem de Memlûk Devleti'ni gerçek gücüyle kabul etmek istememişlerdi. Sultan Baybars döneminde Memlûk-İlhanlı Devletleri arasındaki ilk elçilik teatisi 1265 yılında gerçekleşmişti. İlhanlı Devleti'nin elçilik heyeti geldiği sırada, Memlûk ordusu Kilikya bölgesine sefer düzenlemekteydi. Bundan dolayı da Sultan Baybars Şam bölgesinde bulunmaktaydı. Abaka Han'ın elçilik heyeti hediyelerle burada, Sultan'ın huzuruna çıktılar. Mektup getirmeyip şifâhen barış teklifinde bulunmuş ve Sultan Baybars bunu reddetmişti. Bazı modern araştırmacılar bu elçilik heyetinin itaat etme, boyun eğme gibi tehdit içerikli sözleri ifade ettiği düşüncesindedir.²⁵⁰ Ancak, Bizans İmparatoru ile Ermeni Kralı Hetum'un daha sonra bu iki devlet arasında barış sağlanması için arabuluculuk yapmaları, elçilerin burada tehditkâr bir tutum sergilemiş olmaları ihtimalini oldukça zayıflatmaktadır.²⁵¹

²⁴⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. I, s. 514; Kuşçu "İlhanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Memlûklerle İlk Teması", s. 625.

²⁵⁰ Cüneyt Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri (1260-1277)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 16, S. 1, 2001, s. 39; Ahmet Sağlam, "Memlûk- İlhanlı Diplomatik İlişkileri", *Belleten*, C. 82, S. 93, 2018, s. 89.

²⁵¹ Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri (1260-1277)", s. 39.

1268 yılında Abaka Han bir elçilik heyeti ile beraberinde yarlıg ve altın bir pazubent ile Sultan Baybars'a götürölmeleri için Kilikya Ermeni Kralı'nı aracı kıldı. İlhanlı elçilik heyetinde Mecdüddin Devlehân, tercüman olarak Seyfeddin Said ve bir kişi daha vardı. Ermeni Kral, Sultan Baybars'a bu heyeti karşılaması için birisini göndermesini talep eden bir haber gönderdi. Bu durum elçilik heyetinin güvenliğinin sağlanmasıyla izah edilebilir. Bundan dolayı Sultan Baybars Emir Nasıreddin b. Sayram'ı hazırlayıp elçilik heyeti ile hiçbir şey konuşmaması için tembihleyip gönderdi. Sultan Baybars bu elçilik heyetini Dımaşk'ta karşıladı. Bu esnada elçiler atlarından inmekten muaf tutuldu. Daha sonra elçilik heyeti Dımaşk'ta kalede misafir edildi. Heyet, ertesi gün Sultan Baybars'ın huzuruna getirildi. Elçiler mühürsüz bir mektubu Sultan'a takdim ettiler.²⁵² İbn Abdüzzâhir; elçilerin getirdiğİ mektubu eserinde nekletmektedir: "Yüce Allah'ın izniyle Kağan olan Abaka'nın fermanıdır: Sultan Rükneddin bilmelidir ki, görüşlerimize sunulmak üzere Tekfur'a mektuplar gönderilmiştir. Ancak bilinmelidir ki, İlhan'a gönderilen elçiler Kutuz'un yolunu izleyerek öldürölmeyecektir. Melikler arabuluculuk talep ederse önce İlhanlılara il olması gerekir. Eğer İlhan'dan bir ihsan bekleniyorsa, il olun. Şunu işittik: Yanımızdaki Seyfeddin Balaban'ı, Bedreddin Bekmiş'i ve Seyfeddin Sekiz'in oğullarını, yani Kıpçakları siz istemişsiniz; oysa onlar birkaç yıl öncesine dek bizim tarafımızdaydı. Bazı büyük-küçük kardeşlerimiz arasında anlaşmazlıklar olduğı doğrudur; bu nedenle sizin üstünüze güç yetiremedik. Ne var ki şimdi büyük ve küçük kardeşlerimizle bir araya gelerek kurultayı topladık ve Cengiz Han'ın yasa ve fermanlarını değıştirmemek üzere ittifak sağladık. Siz de bize gelip il olmak istediğınızı bildirdiniz; biz de bu talebi olumlu karşıladık. Güneşin doğduğı yerden battığı yere dek kim varsa bizi kabul edip itaat etti ve kulluğa girdi. Önceden yasa ve ferman Cengiz Han'a aitti; şimdi ise aynı şekilde Ögeday Han'a aittir. Baba bir günah işlerse evlat bundan sorumlu değildir; kardeş günah işlerse küçük kardeş onun günahlarından mesul tutulamaz. Eğer günah Sultan Kutuz tarafından işlenmişse, sorumluluk ona aittir. Hakkın egemenliğini kabul et. Eğer bize gönderdiğin iyi niyet, emirler, evlatlar ve kardeşler hakkında sözünü tutmak istiyorsan, kağanın yasa ve yarlıgını anlamamız için bunları buraya gönder. Sonrasında onlar sana geri dönecektir.

²⁵² Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, C. XV, s. 23; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 339; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, C. II, s. 407.

Aramızda ittifak sağlanırsa, bizden talep ettiğin kişileri sana veririz. Ancak sözünü tutmazsan haddini aşmış ve yanlış hesap etmiş olursun. Ferman bizindir; bunu biz biliriz, Allah da bilir.”²⁵³ Burada ele alınması gereken önemli husus, Sultan Kutuz’un Hülegü Han’ın elçilerini öldürme mevzusudur. Nitekim Mektupta, “günahlarından sorumlu tutulamaz” ifadesi yer almakta olup, elçilerinin öldürülmesinden Sultan Baybars’ın herhangi bir sorumluluğunun bulunmadığı belirtiliyordu. Bu nedenle, Sultan Kutuz’un işlediği suçu kabul etmesi talep ediliyordu. Devamında ise Cengiz Han’ın yasasından bahsedip Sultan Baybars şayet kendilerine elçi gönderirse o elçilerini kendisine sağ salim geri göndereceğini ifade ediyordu.

Dönemin tarihçileri mektup haricinde Abaka Han’ın elçisi ile Sultan Baybars arasında şifâen şu diyalogun geçtiğini nakletmektedir: “Sen Sivas’ta satılmış bir memlûksün. Yeryüzünün hükümdarına muhalefet etmen ne kadar doğru, onunla nasıl baş edebilirsin? Bil ki gökyüzüne çıksan da yerin dibine girsene de ondan kurtulamazsın. Abaka Han ile sulh yapmak için kendin çaba göster.” Sultan Baybars, elçinin söylemlerine aldırış etmediği gibi elçiye şu cevabı vermişti: “Abaka Han bilsin ki ben peşindeyim. Halife’nin Irak, Cezire, Anadolu vs. ülkesinde ve yeryüzünün diğer tüm bölgelerinde ele geçirdiği tüm yerleri onun elinden alıncaya kadar durmayacağım.”²⁵⁴ Sultan Baybars, elçilerin sözlerine sert karşılıklar vermekle kalmayıp, Abaka Han’ın mektubuna da kendi ifadeleriyle cevap niteliğinde bir mektup yazdırmıştı. İbn Abdüzzâhir; mektubun 27 Kasım 1268 tarihinde Bağdat’ta yazıldığını nakletmektedir: “*Rahman ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Allah Teâlâ’nın yardımı ve Sultânü’l-’A‘zam Baybars’ın yükselişiyle; Melik Abaka bilmelidir ki, tekfura ilişkin olarak Şemseddin Sungur el-Aşkar’ın bize ilettiği cevabın ötesinde kendisine söyleyeceğimiz başka bir husus bulunmamaktadır. el-Melik el-Muzaffer’in (ra) elçilerinin öldürülmesine gelince: Biz, melikin bize gönderdiği elçileri geldikleri gibi sağ salim geri gönderdik. Anlamakta güçlük çektiğimiz nokta şudur: Şemseddin Sungur el-Aşkar hususunda tekfura, aramızdaki ve onu bizden isteyenler arasındaki*

²⁵³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü’z-Zâhir*, s. 339; İbn Abdüzzâhir, *Kâtibin Gözünden Sultan Baybars*, s. 244-245.

²⁵⁴ İbnü’l-Devâdârî, *Kenzü’l-Dürer*, C. VIII, 139-140; Aynî, *‘İkdu’l-Cümân*, C. II, s. 43; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, C. XV, s. 23; Yûnînî, *Zeylû Mir’âti’z- Zamân*, C. II, s. 407; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, C. XIII, s. 254; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, C. 13, s. 438.

aracı olması emredildi; bunda bir sakınca görmedik. Böyle bir düzen içinde nasıl bir ittifak kurulamayacağını anlamıyoruz. Bugün Cengiz Han'ın yasasından daha büyük bir yasa yok mudur? Allah bize hükmetmemiz için kırk diyar vermiştir. Ketboğa Noyan'ın başına ne geldi; nasıl yerle bir oldu, bunu soruyoruz. Eğer sen ve Sungur, verdiğiniz sözde durur ve kardeşlerinizden, evlatlarınızdan ya da büyük emirlerinizden birini bize gönderirseniz, biz de söz verdiğimiz gibi size göndereceklerimizi aynen yerine getiririz.” Bu mektuba, Sultan Baybars'ın işareti olan damga vuruldu. Daha sonra Abaka Han'ın elçilerini sağ salim bir şekilde İlhanlı Devleti'ne gönderirken kendi elçilerini göndermedi. Nitekim Sultan Kutuz'un Abaka Han'ın elçilerini öldürmesi, elçi göndermemesinin sebebiydi. Buna karşılık, Abaka Han'ın da kendi elçilerinin öldürülmesine karşılık öcünü almak istemesi ihtimali söz konusuydu.²⁵⁵

Zikredilen elçilik heyetinden yaklaşık üç yıl sonra, 7 Mayıs 1272 tarihinde, İlhanlıların Anadolu Valisi Samağar Noyan, Sultan Baybars'ın huzuruna göndermek üzere bir elçilik heyeti hazırlattı. Bu elçilik heyetinde Mecdüddin Devlehân et-Tercüman ile Seyfeddin Said isimli elçiler yer almaktaydı. Sultan Baybars, elçilerin geliş haberini aldıktan sonra devlet erkânı ile istişarede bulundu. Yapılan bu görüşmeler sonucunda, gelen elçilerin resmî törenle karşılanmamasına karar verildi. Bununla birlikte elçilerin vardığında, Halep Saltanat Nâibi ile Hama Hâkimi önünde üç defa *Darbu 'l-Cûk*²⁵⁶ hareketi yapmaları emredildi. Elçiler geldiğinde, Sultan'ın emrettiği gibi elçiler, Halep Saltanat Nâibi ile Hama Hâkimi'nin huzurunda üç defa saygı ve huşû göstergesi olarak dizlerin üzerine çökerek bu pozisyonda oturma hareketinde bulundular. Ardından elçiler Dimaşk'a getirildiler. Daha sonra elçiler, Sultan Baybars'ın huzuruna çıkarıldı. Bu sırada elçiler, Samağar Noyan'ın selamını Sultan'a ilettiler. Daha sonra elçi, Sultan Baybars'a barıştan zarar, düşmandan ise fayda gelmeyeceğini ifade etti. Abaka Han'ın, Sultan Baybars ile elçilik ilişkisi kurulamamasından dolayı üzüntü duyduğunu belirtti. Ayrıca Samağar Noyan iki devlet arasında arabuluculuk yapması için Sultan Baybars'ın Sungur el-Aşkar'ı elçi

²⁵⁵İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 341-342; İbn Abdüzzâhir, *Kâtibin Gözündən Sultan Baybars*, s. 245-246.

²⁵⁶ Hükümdar huzurunda saygı ve huşû göstergesi olarak dizlerin üzerine çökme ve bu pozisyonda oturma hareketidir. Muhammed Ahmed Dehmân, *Mu'cem el-Âlefâz et-Târihiyye fi'l-'Asr el-Memlûkî, Darü'l-Fikr, Dimaşk, 1990, s. 58. Dolayısıyla söz konusu bu gelenek gereğince, Sultan Baybars gelen elçilerin Halep Saltanat Nâibi ve Hama Emiri huzurunda üç kez diz çökmesini emretmişti.*

olarak göndermesini talep ettiği aktardı. Akabinde elçi, Sultan Baybars'ın Abaka Han'a daha önce göndermiş olduğu mektuba cevaben kaleme alınmış bir mektubu²⁵⁷ Sultan'a takdim etti.²⁵⁸ Bunun dışında İbn Şeddâd, komşuluk hukukuna dayanarak elçinin, Samağar Noyan'ın savaş hâlinde Sultan Baybars'ın arzu etmesi durumunda yardım göndermeye hazır olduğunu bildirdiğini nakletmektedir. Ayrıca, Sultan Baybars'ın elçilerin ilettiği bu haberden memnuniyet duyduğunu ve onlara iltifatta bulunduğunu bildirmektedir.²⁵⁹

İlhanlı elçileri, kabul merasiminin ardından Suku'l-Hayl'ın yanındaki bir burçta misafir edildiler. Elçilerin burada kaldıkları sırada, Safed ya da başka bir bölgeden Memlûk askerlerinin geldiğini gördükleri aktarılmaktadır. Ardından Sultan Baybars elçileri yeniden huzuruna kabul ettiğinde, elçilerin Sultan'ın askerlerini dağınık bir halde görmüş olmaları sebebiyle bu defaki görüşmede söylemlerinde bir değişikliğe gittikleri görülmektedir. Nitekim bu sefer Sultan Baybars'a şu ifadeyi söylediler: “Abaka Han, Sultan ya da ondan aşağı statüde yer alan birisinin sulh için huzuruna gelmesini istiyor.”²⁶⁰ Bu ifadeye karşılık Sultan Baybars da “Abaka Han, sulh istiyorsa kendisi ya da kardeşlerinden birisi huzuruma gelir,” dedi. Bu elçilik kabulünün hemen ardından Sultan Baybars, elçilere gözdağı vermek için askerlere en iyi teçhizatlarını giyip meydanda harp oyunlarını²⁶¹ oynamalarını emretti. Bu sırada Altın Orda Devleti ile Bizans İmparatorluğu'nun elçileri de bu askeri tören ve harp oyunlarına tanıklık etti.²⁶²

Anlaşılan Sultan Baybars, elçilerin nezaketsiz tutumunu göz ardı etmiş ve ardından Abaka Han'a göndermek üzere bir elçilik heyeti hazırlamaya başlamıştı. Bu elçilik heyetinde Emir Mübarizüddin et-Tûrî ile Emir Fahreddin İyâz el-Mukrî yer aldı. Bu elçilere götürmeleri için hediyeler hazırlanmasını emretti. Bazı müellifler, Sultan

²⁵⁷ Bu mektubun içeriğine dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye tesadüf etmedik.

²⁵⁸ Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 100; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti 'z-Zamân*, C. II, s. 471-472; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 404; Sağlam, “Memlûk- İlhanlı Diplomatik İlişkileri”, s. 89.

²⁵⁹ İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, s. 6.

²⁶⁰ Elçiler barış isterken aynı zaman İlhanlı askerleri Birecik'i kuşatmakla meşgul idi.

²⁶¹ Memlûk Devleti'nde elçilere yönelik resmî törenler sırasında, zaman zaman Memlûk birliklerinin talimleri ve fûrusiyye adı verilen binicilik ile kılıç kullanımı konusundaki ustalıklarını sergileyen gösteriler düzenlenirdi. Bu tür beceri sunumları, Memlûkların askerî bir yönetim olarak imajını güçlendirme işlevi görmüştür. Muslu, *Osmanlılar ve Memluklar*, s. 92.

²⁶² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 404

Baybars'ın Samağar Noyan'a bir ok, Abaka Han'a ise bir zırh gönderdiğini naklederken;²⁶³ bazılarına göre ise, Samağar Noyan'a dokuz ok ve dokuz yay, Abaka Han'a ise kirpi tüyünden yapılmış bir zırh, bir miğfer, bir yay ve bir ok mahfazası göndermişti. Selçuklu devlet adamı Muineddin Pervane için de kıymetli kumaşlar yolladı.²⁶⁴ Bu hediyelerle Dimaşk'tan yola çıkan iki elçilik heyeti Sîs (Kozan) üzerinden Anadolu'ya geçtiler. Konya'ya geçerek burada Selçuklu devlet adamlarına hediyelerini takdim ettiler. Burada camilerde Sultan Baybars adına dua edilmesine tanık olan elçiler, devlet erkânına teşekkür dileklerini ilettiler. İbn Şeddâd; Sivas ile Köprü arasında bir mevkide Samağar Noyan'ın huzuruna çıkarıldığını nakletmektedir. Burada Samağar, Noyan'ın elçilerini onurlandırdı. Asıl önemli olan, elçilerin Muineddin Pervane ile Abaka Han'a gitmiş olmalarıdır. Elçiler Abaka Han'ın huzuruna çıktıklarında, Han neden geldiklerini sordu. Bunun üzerine Elçiler, Samağar Noyan'ın İlhanlı Devleti'nin Memlûk Devleti'nden elçi gönderilmesini talep ettiğini ifade ettiler. Bu diyalog sırasında, muhtemelen Samağar Noyan'ın elçileri ile Sultan Baybars'ın elçileri arasında barış konusu gündeme gelmişti. Nitekim Sultan Baybars'ın elçileri, Abaka Han'a barış için tek şartlarının olduğunu iletmışti. Sultan Baybars'ın bu şartı ise, Abaka Han'ın işgali altındaki Müslüman topraklarından çekilmesiydi. Abaka Han, elçilere: “Bu mümkün olmayan bir taleptir. Bence iki tarafın da hâkimiyetindeki toprakların olduğu gibi kalmasıdır,” şeklinde cevap verdi.²⁶⁵ Nüveyrî; ise elçilerin Abaka Han ile olan diyalogun bir kısmını şu şekilde ifade etmektedir: “Altın Orda Devlet hükümdarı Mengü Timur'un defalarca elçileri gelip gitti. Sultanımız ile Mengü Timur atlarını nereye sürerse orası onların olur.” Elçinin bu sözlerinden rahatsız olan Abaka Han, oradan kalkıp atına binip gitti.²⁶⁶ Netice itibarıyla, Abaka Han ile elçiler arasında fiili bir ittifak sağlanamadı. Hatta Abaka Han,

²⁶³ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, C. XLIX, s. 65; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. II, s. 472; İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, s. 7.

²⁶⁴ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 78; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 192; Sağlam, “Memlûk-İlhanlı Diplomatik İlişkileri”, s. 93.

²⁶⁵ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. I, s. 257; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, C. XLIX, s. 65; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. II, s. 472; İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, s. 7; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 93.

²⁶⁶ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 192.

elçilere olabildiğince ağır ve kaba şeyler söyledi. Bunun yaşananlarına ardından elçiler oradan ayrılıp 11 Eylül 1272 tarihinde Dımaşk'a ulaştılar.²⁶⁷

Yukarıda ifade edildiği üzere, Samağar Noyan'ın elçileri Dımaşk'a geldiklerinde, düzensiz ve dağınık askerlerini görünce küçümseyici bir tavır takınmışlardı. Daha sonra Sultan Baybars'ın huzuruna ikinci kez çıktıklarında ise söylemlerinde değişikliğe gitmişlerdi. Bu duruma ek olarak verilebilecek diğer bir örnek, Sultan Baybars'ın elçilerinin Abaka Han'ın huzuruna çıktığında aralarında geçen diyalogdur. Abaka Han, elçilere “Sizin elinizdeki topraklar sizin, bizim elimizdeki topraklar ise bizimdir,” demişti. Her ne kadar bu elçilik heyeti ilişkilerin yumuşamasına ve diyalogda yeni kapıların açılmasına vesile olamamış olsa da, İlhanlıların, Memlûk Devleti'nin hakiki otoritesini idrak etmeye başladıklarını ortaya koymaktadır.

Sultan Baybars 1277 yılında Anadolu üzerine sefere çıktı. Bu seferin gerekçelerini, Memlûk Devleti ile Türkiye Selçuklu Devleti arasındaki elçilik teatisi başlığında geniş olarak ele alındığından burada tekrar edilmeyecektir. Özetle, söz konusu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti, bölgede önemli bir siyasî ve askerî konuma sahipti. İşte bu Selçuklu devlet adamı Muînüddin Süleyman Pervâne, Sultan Baybars'a Anadolu'yu Moğol tahakkümünden kurtarmak için ısrar ediyordu. Nihayetinde Sultan Baybars Anadolu'ya giderek Elbistan Ovası'nda Moğollarla savaşmış onları yenilgiye uğrattı. Daha sonra Elbistan'a gelen Abaka Han meydana hezimetini görünce üzüntüden hiddetlenmesinden dolayı birtakım faaliyetlere girişti.²⁶⁸ Bunlardan bir tanesi ise Sultan Baybars'a mektup²⁶⁹ yazıp elçisi ile göndermesiydi. Sultan Baybars Dımaşk'ta iken elçi mektubu getirdi. Abaka Han mektupta şunları ifade ediyordu: “Sizler ansızın, hırsız gibi karavullarımıza ve yol bekçilerine saldırıp

²⁶⁷ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. I, s. 257; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 192; Sağlam, “Memlûk-İlhanlı Diplomatik İlişkileri”, s. 93.

²⁶⁸ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, 2023, s. 89; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s. 560-566; Muharrem Kesik, “Muînüddin Süleyman Pervâne”, *TDVİA*, XXXI, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 92.

²⁶⁹ Mektubunda bir de şu mana yüklü şiiri yer almaktaydı:

Gel de benim mızrağımı gör, Benim gemlerimden birini çek,
Eğer dağ olsan bile kuvvetten kesilirsin, Eğer taş olsan bile yerinde kalamazsın,
Sen dövüşen cengâverleri nerede görmüşsün ki? Tilkinin sesini bile duymamışsın.

birkaç kişiyi öldürüyorsunuz. Bu haber bize ulaşınca sizi kovmak için ata bindik; siz ise hırsız misali kaçtınız. Eğer gerçekten düşmanlık niyetindeyseniz, mertçe ortaya çıkıp kararınızın arkasında durun. Savaşa gelmiyorsanız da bizim ordumuz sizinle çarpışmaya kararlıdır. Öfkemizin ateşi Şam diyarına ulaştığında, yaşlı ve genç, bütün varlıklar yanacaktır. Zira kadîm olan Allah, dünya memleketlerini Cengiz Han ve nesline nasip etmiş; itaat etmeyenlerin önderlerini bizim ita'at halkımıza düşürmüştür. Şansını talih sahiplerine karşı deneyenlerin bahtsızlığı kendilerine yeter.” Bu korku ve tehdit dolu mektuba karşı Sultan Baybars’ın herhangi bir yaptırımı olduysa da ömrü buna vefa etmemişti.²⁷⁰

Vassâf; tarihi meçhul olmakla birlikte Sultan Baybars ile Abaka Han arasında ilginç bir elçilik teatisinin gerçekleştiğini nakletmektedir. Buna göre, Sultan Baybars, tahta çıkıp iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra Anadolu üzerinde hâkimiyet kurma arzusu taşımaktaydı. Bu amaçla, tebdil-i kıyafetle ve yanında iki ya da üç kişiyle birlikte bilgi toplamak üzere Anadolu’ya gitmişti. Bu seyahati sırasında bölgede bulunan düşman kuvvetlerinin büyüklüğü hakkında bilgi edindi. Daha sonra, Anadolu’ya giderek bölge hakkında bilgi topladığını Abaka Han’a bir mektupla bildirdi. Mektubunda, bu seyahatin kanıtı olarak yemek yediği bir yerde yüzüğünü bir miktar yemeğe karşılık bıraktığını ifade etti. Abaka Han, Sultan’ın bu cüretkâr davranışı karşısında hayrete düştü ve yüzüğü ele geçirmek üzere harekete geçti. Bunun üzerine Pervâne’ye bir elçi göndererek yüzüğün bulunmasını talep etti. Böylece hem Sultan Baybars’ın cesaretine karşılık vermek hem de Anadolu’daki istihbarat gücünü kanıtlamak istiyordu. Neyse ki Pervane yüzüğü bulup Abaka Han’a gönderince, o da yüzüğü alıp elçisiyle Mısır’a gönderdi. Vassâf; devamında ise Pervane’nin Sultan Baybars’a mektup yazıp Moğollara karşı ondan yardım dilediğini aktarmaktadır.²⁷¹ Vassaf’ın verdiği bu bilgi, diğer İlhanlı ve Memlûk kaynaklarında doğrulanmamaktadır. Bu nedenle rivayetin güvenilirliği tartışmalı görünmektedir. Ancak bir İlhanlı tarihçisinin, Sultan Baybars’ın az sayıda kişiyle Anadolu’yu baştan

²⁷⁰ Reşîdüddin Fazlullah, *Camîu’t-Tevârih*, s. 113-114.

²⁷¹ Şerefeddîn Abdullâh b. İzzeddîn Fadlullâh b. Ebû Nuaym Yezdî Şîrazî Vassâf, *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, nşr. Abdulmuhammed Âyetî, İntişarat-ı Bünyad-ı Ferheng, Tahran 1346, s. 53-54.

sona dolaştığını nakletmesi, hükümdarın istihbarat ve casusluk alanındaki yetkinliğini yansıtan dikkat çekici bir örnek olarak kabul edilebilir.²⁷²

III.III. Sultan Seyfeddin Kalavun ile Sultan Ahmed Tegüder Arasında Elçilik Teatisi

Memlûk Devleti ile İlhanlı Devleti hükümdarlarının değişmesinin ardından iki devlet arasında elçilik münasebeti yeniden cereyan etti. Sultan Ahmed Tegüder (1282-1284) İlhanlı tahtına geçince kendisinin Müslüman olmasından dolayı dini siyaseti güderek ilişkilerinin barış zemininde ilerletmek gayesiyle Sultan Kalavun’a elçi²⁷³ göndermeye karar verdi. Bu elçilik heyetinde Sivas kâdısı Kutbeddin Mehmud eş-Şirazî, Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud’un Atabek’i Emir Bahaeddin Rudekerdî ile Şemseddin Muhammed b. Sahib Şerefüddin b. et-Tîî bulunmaktaydı. Kutbeddin Mehmed eş-Şîrâzî, heyetin lideri olarak seçildi. Görünüşe göre, elçilik heyetinin en bilgin üyelerinden biriydi. Ayrıca sözlü mesaj mesajları sözlü olarak iletme görevi de kendisine verilmişti. Mektubun Vâsıt şehrinde kaleme alındığı bilinmektedir. Bu nedenle elçilik heyetinin buradan yola çıkmış olması muhtemeldir. Diğer taraftan heyet, Birecik’e ulaştığında Emir Hüsameddin er-Rûmî ile Emir Seyfeddin Kebek el-Hâcibân tarafından karşılandı.²⁷⁴ Bu elçilik heyetine, hizmetliler, köleler ve seçkin kişilerden oluşan kalabalık bir topluluk refakat ediyordu. Sultan Kalavun bu durumdan haberdar olunca, bölgedeki nâiblere şu emri gönderdi: “Onlara karşı dikkatli olunacak; Allah’ın kullarından hiç kimse onları görmeyecek, onlarla konuşmayacak, kendilerine

²⁷² Rakkuş Karaduman, “Erken Memlûkler Zamanında Resmî Posta Sistemi (Sultan Baybars Dönemi 1260-1277)”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 12, 2024, s. 431.

²⁷³ Ahmed Tegüder’in Müslüman olarak İlhanlı Devleti tahtına oturmasıyla devletin müesseselerinde birtakım reformlar yapmıştı. İslâm esaslı bu reformlar haliyle dış ilişkilerin temasını sağlayan elçilere de sirayet etmişti. Nitekim İlhanlılar’da daha önce “ilçi” olarak zikredilen elçi kelimesinin yerini, resûl mefhumu almıştı. Bu husus, gerek Müslüman Türk devletleri ile olan elçilik teatilerinde gerekse de diğer devletlere gönderilecek elçini tayin edilmesi adına yeni bir dönemin başladığı manası taşımaktadır. Vassâf, *Tahrir-i Tarih-i Vassâf*, s. 67-68.

²⁷⁴ Gregory Abu’l-Farac, *Abu’l-Farac Tarihi*, Süryancadan İngilizceye çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye çev. Ömer Rıza Doğrul, C. II, TTK Yayınları, Ankara, s. 610; Aksarayî, *Müsâmeretü’l-Ahbâr*, s. 107; Ebü’l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri’l-Beşer*, C. III, s. 17; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXXI, s. 90; el-Haznedârî, *Târihu Mecmû’i’n-Nevâdiri Mimma Cerâ Li’l-Evâili Ve’l-Evâhiri*, s. 187; İbnü’d-Devâdârî, *Kenzü’d-Dürrer*, C. VIII, s. 249; Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 157; Adel Allouche, “Tegüder’in Kalavun’a Ültimatı”, çev. Mustafa Uyar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 46, S. 1, 2006, s. 243; Sağlam, “Memlûk - İlhanlı Diplomatik İlişkileri”, s. 93; İlhan Erdem, “İlhanlılarda Ahmed Tekuder Dönemi ve Selçuklular” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23 S. 35, 2004, s. 106.

hiçbir söz söylenmeyecek; sadece geceleri yol alacaklardır.” Elçilik heyeti ile beraberindeki kalabalık topluluk ayrı ayrı seyahat etmiş olmalıdır. Zira bu kadar kalabalık bir toplulukla, elçilerin gizlice ve dikkat çekmeden Birecik’ten Kahire’ye ulaşmaları pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, 26 Eylül 1282 gecesi elçilik heyeti Halep’e getirildi ve kimsenin haberi olmadan burada konakladı. Ardından heyet, Dimaşk üzerinden Mısır’a götürüldü. Kahire’ye gece vakti ulaşan elçiler, Kala’tül-Cebel’de karşılandı ve hemen ardından Sultan Kalavun’un huzuruna çıkarıldı. Kabul sırasında içeri girerek yer öptüler.²⁷⁵ Akabinde Vâsıt şehrinde Sultan Ahmed Tegüder’in otağında el-Fahr b. İsa el-Mûsulî hattı ile kaleme alınan mektup Sultan Kalavun’a takdim edildi. Bu sırada Sultan, elçilerle şifâen konuşmuştu. Mektup ise unvansız, mühürsüz ve üzerinde on üç damganın olduğu şekilde gelmişti.²⁷⁶ İbnü’l-İbrî, söz konusu mektubun tam metnini aktarmaktadır; aşağıda ise metnin özeti sunulmuştur:²⁷⁷

Allah’ın yardımı ve Kaan’ın desteğiyle Ahmed’in fermanı olarak bildirilen metinde, Sultan Ahmed’in gençliğinden itibaren Allah’ın rehberliğiyle îman ve İslâm’a bağlılığının nasıl güçlendiği anlatılmaktaydı. Kendisi ve çevresi, dinî görevleri yüceltmeyi, İslâm’ı ve Müslümanların işlerini düzeltmeyi amaç edinmiş ve saltanat kendilerine intikal ettiğinde bu amaçları gerçekleştirmek için gayret göstermişti. Allah’ın lütfu ile ülkeleri gerçekleşmiş ve kıymetli hizmetler yapılmıştır. Bir kurultayda -bütün kardeşler, oğullar, büyük beyler, subaşları ve valilerin katılımıyla- Mısır’ın çok sayıda asker gönderme teklifi doğmuş, bu askerlerin sayıca çok ve etkili olacağı, insanların gönüllerinde korku uyandırdığı ifade edilmişti. Ancak padişah, bu teklifi kendi arzusuyla uygun bulmamış ve fitneyi yatıştırma yolunu tercih etmiştir. Savaş yerine şifa ve ıslahı öncelemiş, bu kararda Şeyhülislâm Kemaleddin Abdürrahman’ın onayının olduğu ve kararın bağlayıcı bir vesika ile resmîleştirildiği belirtilmiştir. Niyet ve amaçların açıklanması için Kâdı Kutbüddin ve Atabey Bahaeddin elçi olarak gönderilmiş, bu elçiler vasıtasıyla iletilecek haberlerin

²⁷⁵ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü’l-Eyyâm*, s. 5-6.

²⁷⁶ İbnü’d-Devâdârî, *Kenzü’d-Dürrer*, C. VIII, s. 249; el-Haznedârî, *Târîhu Mecmû’i’n-Nevâdiri Mimma Cerâ li’l-Evâili ve l-Evâhiri*, s. 91; Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 157.

²⁷⁷ İbnü’l-Ferec İbnü’l-İbrî, *Târîhu Muhtasari’d-Düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 53-56.

yönetimin tüm kimselere karşı iyi niyetli olduğunu, geçmiş hataların geride bırakıldığını ve yeni dönemin barışa ve dinin yüceltilmesine adanıldığını göstereceği vurgulanmıştır. Elçilik görevinin, niyetin açıklanması ve karşı tarafa yolun açıkça gösterilmesi bakımından önemli bir rol üstlendiği belirtilmişti. Metinde ayrıca yapılan hizmetler sıralanmıştır. Cami, türbe ve medreselerin onarımı, vakıfların düzeltilmesi, hayır evleri ve tekkelerin inşası, hacın teşviki ile kervan ve ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması gibi uygulamalara yer verilmişti. Bu düzenlemeler askerî ve güvenlik talimatları doğrultusunda gerçekleştirilmiş, casus kılığına giren dervişlerin yakalanması sağlanmış ve bunların öldürülmesinden kaçınılarak geldikleri yere geri gönderilmeleri tercih edilmişti. Sonuç olarak yönetim, fitneyi sona erdirip barışı sağlamayı, Müslümanların refahını artırmayı ve İslâm'ın hükümranlığını pekiştirmeyi amaçlamış, eğer itaat ve samimiyet gösterilirse memleketlerin imarı, kılıçların kınlara dönmesi ve huzurun sağlanacağı; aksi hâlde olumsuz sonuçlardan sorumluluk kabul edileceği ifade edilmiş ve metin, daha önce elçi gönderilmeden kimsenin azledilmediğini belirterek sona ermiştir.²⁷⁸

Nüveyrî; Sultan Seyfeddin Kalavun, elçilere izzet ve ikramda bulunduğunu ve şerefle ülkelerine gönderdiğini ifade ederken Aksarayî Sultan'ın elçilere ikram için gayret içerisinde olmadığını ve mektubu da Sultan Ahmed Tegüder'in beklentisi dışında kaleme alıp gönderdiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte, aşağıdaki mektup değerlendirildiğinde, Aksarayî'nin aktardığı bilgilerin gerçeği tam olarak yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Nihayetinde Sultan Seyfeddin Kalavun, Sultan Ahmed'in mektubuna cevaben bir mektup kaleme aldı.²⁷⁹ Mektubun başlangıcı şöyleydi: 'Sultan Ahmed'in bu mektubuna cevabı, Memlûk hükümdarı Seyfüddin Kalavun'dan—Allah'a hamd, peygamberimize salât ve selam, dönemin halifesine duâ ile başlayıp muhatabın İslâma girişini ve aşiret ile akrabalarıyla birlikte önceki yollarını terk ettiğini sevinçle karşıladığını bildirilmekteydi. Bununla Sultan'ın, Allah'a gençlikten beri birliğe yönelme ve sözle-fiille İslâm'a girme hâli için şükretmiş ve padişahlık hakkının kendisine intikalini Allah'ın bir lütfu olarak değerlendirmişti. Kurultayda Mısır'dan çok sayıda asker gönderme fikri doğmuş olsa da, muhatabın fitneyi yatıştırması ve

²⁷⁸ İbnü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 56-59.

²⁷⁹ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 107; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 90.

barış yolunu seçmesi övülmekteydi. Zira saldırı halinde karşı taraftan görülecek hücumun çok daha şiddetli olacağı ifade edilmekteydi. İmanî birlik ve kardeşlik teması metnin ana konusuydu; iman bir bina gibi her parçasını diğerine bağlarken, İslâm'a giren kişi her yerde yeni aile ve komşular bulunmaktaydı. Aradaki kini bırakıp birbirini sevmek ve yardımlaşmak gerekliliğine değinmektedir. Şeyhülislâm Kemaleddin Abdürrahman'ın muhatabın niyetini teyit edip kuvvetlendirmesi, bu kanaatin sağlamlığını gösterir ve Daru'l-İslâm'ın yayılması için salih kulların bereketlerinden umut edilmiştir. Mektubu getiren elçiler -itimada layık Akzelkuzat Kutbüddin ile Atabey Şihabüddin- sözleriyle muhatabın iyiliğini ve doğru icraatlarını övmüş, mülkün abad edilmesi için gerekli genel kaideleri hatırlatmışlardı. Ayrıca, muhatabın tacir ve yolculara ilişilmemesi talimatı doğrultusunda Rahbe, Birecik, Halep ve Antep valilerine emirler verilmiş ve kararlılığın karşılıklı riayete bağlı olduğu vurgulanmıştı. Derviş kıyafetiyle casus gönderilmesi konusu ele alınmış; bu uygulamanın ilk defa muhatap tarafından yapıldığı, casusların öldürülmediği ve dikkatle davranılması gerektiği ifade edilmişti. Sulh ve barışın istenmesi önemli görülmüş, ancak bunun kalıcı olması için somut temellerin gerekli olduğu belirtilmiş; gönderilen mektupta bu temel açıklanmamış, daha ayrıntılı hususların elçiler vasıtasıyla iletileceği kaydedilmişti. Son olarak, Kongurtay'ın baskınları ve kan dökme uygulamaları hatırlatılarak, bu durumun sona erdirilmemesi hâlinde iki taraf arasında yeniden savaşın gündeme gelebileceği ve savaşın zaman ve yerinin yalnızca Allah tarafından bilinebileceği vurgulanır; her iki tarafın da nihai yardımının Allah'tan geleceği ifade edilmişti.²⁸⁰

Nasreddin Şafii b. Ali b. Abbas tarafından kaleme alınan bu mektup, 3 Aralık 1282 tarihinde Sultan Ahmed Tegüder'in elçilerine teslim edildi ve 4 Aralık 1282 tarihinde elçilik heyeti, geldikleri gibi Memlûk *mihmandâr*larının nezareti altında gizlice geri gönderildi. Elçilerin Kahire'den Halep'e yirmi dört günde ulaşmıştı.²⁸¹ Bu da elçilerin ne kadar sıkı bir gizlilik içerisinde hareket ettiğini göstermektedir.

²⁸⁰ İbnü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 56-59.

²⁸¹ Sağlam, "Memlûk- İlhanlı Diplomatik İlişkileri", s. 101

İlhanlı elçileri, Kahire'den dönüp Sultan Ahmed Tegüder'e mektubu teslim ettiler. Sultan Ahmed mektubu okuduktan sonra Sultan Kalavun'un ona zeytin dalını uzatmasından dolayı Mısır'a bir elçilik heyeti göndermeyi gerek duydu. Yukarıdaki mektuptan da anlaşılacağı üzere Sultan Kalavun'un talebi doğrultusunda Sultan Ahmed, Şeyh Abdurrahman'ın²⁸² elçi olarak tayin etti. Şeyh Abdurrahman, elçi olarak Şam'a gitmek üzere hazırlandığı sırada devletin hazinesinden yüklü miktarda para ile kıymetli taşlar, altınlar, gümüşler, inciler, esvaplar ve altın ile dokunmuş sırmalı kumaşları yanına aldı. Şeyh Abdurrahman Aladağ'dan hareket edip Tebriz'e geldi. Bir ay boyunca kuyumcuları, dokumacıları ve sanatkârları dolaşp Mısır'a götürmek için çeşitli şeyler satın aldı. Daha sonra elçi Şeyh Abdurrahman, Mardin'e geldiği sırada, Memlûk elçileri, Şeyh Abdurrahman'ın yanına gelip Sultan Kalavun'un meramını ilettiler. Bu çerçevede elçiler, Sultan Kalavun'un Şam'da onu beklediğini beyan ettiler. Ayrıca Şeyh Abdurrahman'ın Şam'a gelmesi halinde, Sultan orada kendisiyle görüşüp taleplerini karşılayacağını ve ardından birlikte Mısır'a gideceğini bildirdiler. Bunu yanı sıra elçiler, Sultan'ın yanında çok sayıda asker bulunduğunu belirterek, Şeyh Abdurrahman'ın mümkün olduğunca erken gelmesini istediler. Bunun üzerine Şeyh Abdurrahman, elçilerin davetine bir şart ile icabet edeceğini ifade etti. Şeyh Abdurrahman'ın söz konu şartı, Mısır topraklarına ayak bastığında kendisine izzet ve ikramda bulunulmasını ve doğrudan Sultan'ın huzuruna çıkarılmasıydı. Keza daha önce İlhanlı Devleti'nden Memluk Devleti'ne gönderilen elçilik heyeti gibi gece vakti seyahat ettirilmek istemediğini ve o heyete yapılan muamelenin kendisine uygulanmamasını da özellikle vurguladı.²⁸³

Esasen Şeyh Abdurrahman aleni bir şekilde ve olabildiğince de kadir kıymet gösterilerek Sultan Kalavun'un huzuruna gitmek istiyordu. Sultan Kalavun'un elçileri Şam'a gidip Şeyh Abdurrahman'ın taleplerini Sultan'a ilettikten sonra o da elçilerine

²⁸² Şeyh Abdurrahman'ın elçi olarak seçilmesinde, onun İlhanlı hükümdarı Ahmed Tegüder üzerindeki dini ve siyasi nüfuzu belirleyici olmuştur. Tegüder'in Müslüman olmasında yönlendirici rol oynayan bu şeyh, hükümdarın en güvenilir danışmanları arasına girmiştir. 1281'de Hums yenilgisinin ardından İlhanlıların zor durumda kalması ve yeni hükümdarın Memlûklerle ilişkileri düzeltme ihtiyacı, Şeyh Abdurrahman'ın tavsiyeleriyle barış girişimine dönüşmüştür. Bu çerçevede o, 682/1283'te Sultan Kalavun'a gönderilen heyetin başkanlığına getirilmiş, Tebriz'den hareket eden elçilik Dımaşk'a ulaşmıştır. Mustafa Uyar, "İlhanlı Hükümdarlarının İslâm'a Girmesinde Rol Alan Türk Sufileri: İlhan Tegüder ve Gazan Han Devirleri", *Belleten*, C. 76, S. 275, 2012, s. 12-17.

²⁸³ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 610-611

cevap verip tekrar Şeyh Abdurrahman'ın yanına gönderdi. Sultan Kalavun şöyle cevap verdi: “Siz bizim nazarımızda büyük adamsınız ve sizin makamınız daha önceki elçilerin makamından çok ayırdır. Bu yüzden emin olunuz ve tam bir hoşnutluk içinde geliniz.”²⁸⁴ Bunun üzerine Şeyh Abdurrahman, elçi olarak gideceği Memlûk topraklarında güvenliğinin sağlanacağına kanaat getirerek yola çıkmaya karar verdi. Kendisine elçi olarak Emir Samdağu ve refakatçi olarak da Şerefüddin b. et-Tîfî eşlik etti.²⁸⁵ Kendisine yazar, fakih, başındaki çetri taşımak için hizmetçi, câmedar, silah ustası, muhafız, işçiler, hizmetçiler, çocuklar ve birçok bilim adamından müteşekkil büyük bir grup eşlik ediyordu.²⁸⁶ Ebu'l-Ferec; onların önce Harran'a daha sonra da Birecik'ten farklı bir yola sapıp Fırat'ı geçtiğini naklederken²⁸⁷ diğer müellifler elçilik heyetini Birecik'te Emir Cemaleddin Akkûş el-Farsî adında bir *mihmandâr* karşıladığını ileri sürmektedir.²⁸⁸ Fırat Nehri'nin kıyısına geldiklerinde *mihmandâr*, elçilik heyetine “Size başka yerde bir karargâh hazırladık.” dedi. Akabide elçilik heyeti, Fırat'ın karşı tarafına geçip orada konakladı. Şeyh Abdurrahman'a hürmeten elçilik heyetine bol ve çeşitli yemekler ikram edildi. Elçilik heyeti yemeklerini yiyip istirahate çekildikten kısa bir süre sonra, *mihmandâr* kendilerine atlarına binerek birlikte yola çıkacaklarını bildirdi. Elçilik heyetinin lideri Şeyh Abdurrahman: “Ben ancak gündüzün güneşin aydınlığında hareket ederim” diyerek buna itiraz etti. *Mihmandâr*, onun sözüne şu şekilde karşılık verdi: “Taraflarımız, sizin rızanız olsun ya da olmasın, yalnızca geceleyin yola çıkılmasına dair emir verilmiştir.” Şeyh Abdurrahman bu söze hiddetli bir şekilde: “Beni öldürecek derecede ileri gitseniz dahi geceleyin yola çıkmam.” dedi. *Mihmandâr* ise şeklinde bir açıklamada bulundu: “Sizi

²⁸⁴ Abu'l-Farac, *Abu'l-Frac Tarihi*, C. II, s. 611

²⁸⁵ Makrizî, *Resâil ve'l-Mesail, Darü'l-Hadis*, Kahire 1998, s. 332; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 100; Abu'l-Farac, *Abu'l-Frac Tarihi*, C. II, s. 162; Sağlam, “Memlûk-İlhanlı Diplomatik İlişkileri”, s. 103.

²⁸⁶ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 49; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, 101; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s. 261.

²⁸⁷ Ebu'l-Ferec; Bu elçilik heyeti Harran'a ulaşınca Sultan Kalavun'un memlûklerinden birisi onları karşıladı. Fakat bu memlûk Sultan Kalavun ile elçinin sözleştiği doğrultuda davranmadı. Şöyle ki Sultan'ın memlûkü, elçi Şeyh Abdurrahman'ı atından inmeyerek selamladı ve elini öpmedi. Daha sonra da elçilik heyetine refakat eden İlhanlı askerlerinin geri dönmesini istediğinden askerler geri döndü. Elçilik heyetini Birecik'e giden yoldan uzak bir yere götürdü. Abu'l-Farac, *Abu'l-Frac Tarihi*, C. II, s. 612.

²⁸⁸ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 100; İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 49; Makrizî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 177.

öldürmeyeceğim, ancak sizi zincire bağlayarak götürürüm.”²⁸⁹ *Mihmandâr*, Şeyh Abdurrahman’ın çetr, silah taşımasını²⁹⁰ ve beraberindekilerin onunla konuşmasını da yasakladı.²⁹¹ Şeyh Abdurrahman işin ciddiyetinin farkına varınca kalkıp atına bindi ve beraberindekilerle gün ağarınca kadar yola devam etti. Gün ağarınca da meskûn yerlerden uzak bir yerde konakladılar. Ertesi gece yeniden yola koyularak Halep’e ulaştıklarında, şehirdeki medreselerden birinde misafir edildiler. Diğer gün, yani 2 Mart 1284 tarihinde Dımaşk’a vardıklarında ise Sultan Kalavun’un Mısır’a dönmüş olduğunu öğrendiler. Bunun üzerine elçilik heyeti, Dımaşk Kalesi’ne davet edilerek burada ikamet etmeleri sağlandı. Şeyh Abdurrahman, beraberindeki bir emirle birlikte bir eve kapatıldı; diğer elçi Şerefüddin b. et-Tîti ise ayrı bir meskene yerleştirildi. Hizmetçiler de ikişer kişilik gruplar hâlinde farklı meskenlere dağıtıldı. Heyet mensuplarına karşı sergilenen bu tutumun amacı, onları mutlak bir gizlilik içinde tutmaktı. Nitekim elçilik heyetine, günlük bin dirhem nakdî, bin dirhem değerinde yiyecek, tatlı ve çeşitli ikramlar sunularak ağırlanmalarına özel bir ihtimam gösterildi.²⁹² Ayrıca Sultan’ın emirleri doğrultusunda elçilik heyetine atlar, kumaşlar ve güzel şeyler verildi.²⁹³

Nihayetinde elçiler burada altı ay bekletildikten sonra, Sultan Kalavun’un Dımaşk’a gelişiyle 26 Ağustos 1284 tarihinde görkemli bir elçilik heyeti için kabul merasimi düzenlendi. Bu törene öyle bir önem addedildi ki salonlar atlaslarla süslendi. Salonun aydınlatılması için bin beş yüz şamdan kullanıldı. Bin beş yüz memlûk de orada hazır bulunuyordu. Elçilik heyetinin lideri Şeyh Abdurrahman ve diğer elçiler Sultan Seyfeddin Kalavun’un huzuruna kabul edildiler. Elçi Şeyh Abdurrahman fakir kılığında içeri girdiğinde, *Hâcib*, geleneklere uygun olarak Sultan’ın huzurunda elçilerin yer öpmesini talep etti. Şeyh Abdurrahman itibarlı bir kişi olmasından dolayı bu talebi reddetti. Ancak Sultan’ın emirleri doğrultusunda, elçi Şeyh Abdurrahman ve diğer elçiler yere çöktürüldü. Bu sırada Şeyh Abdurrahman, hediye olarak getirdiği

²⁸⁹ Abu’l-Farac, *Abu’l-Ferec Tarihi*, C. II, s. 612; İbnü’d-Devâdârî, *Kenzü’l-Dürer*, C. VIII, s. 261.

²⁹⁰ Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXXI, s. 100.

²⁹¹ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü’l-Eyyâm*, s. 49; Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 177.

²⁹² Abu’l-Farac, *Abu’l-Ferec Tarihi*, C. II, s. 612; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXXI, s. 100-101; İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü’l-Eyyâm*, s. 49; İbnü’d-Devâdârî, *Kenzü’l-Dürer*, C. VIII, s. 261; Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 177.

²⁹³ el-Haznedârî, *Târihu Mecmû’i’n-Nevâdiri Mimma Cerâ Li’l-Evâili Ve’l-Evâhiri*, s. 190.

altmışa yakın büyük inci dizisi, ağırlığı iki yüz miskalden fazla olan sarı ve kırmızı yakut taşı ve başka şeyleri şeyleri, Sultan Kalavun'a takdim etti. Bu esnada Sultan Kalavun'a mektup okunduktan sonra saygı gösterme amacıyla oradakiler herkes ayağa kalktı. Mektupta²⁹⁴ Sultan Ahmed, Sultan Kalavun'un talebi doğrultusunda elçi gönderdiğini ifade etmekteydi. Bu ifadeyle, talebin aslında muhatap tarafından geldiğine dair dolaylı bir gönderme yapılmak istenmişti. Mektupta ele alınan diğer bir husus ise, Memlûkler ile İlhanlılar arasındaki eski düşmanlığın sona erdirilerek barışın tesis edilmesi yönündeki arzunun dile getirilmesiydi. Sultan Kalavun mektubu dinledikten sonra, elçileri konakladıkları mekâna geri gönderdi. Bunu bir kez daha tekrar etti. Nihayetinde elçilik heyeti üçüncü kez Sultan'ın huzuruna çıktıklarında Sultan Kalavun onlara Sultan Ahmed Tegüder'in öldüğünü ve yerine Argun'un İlhanlı tahtına oturduğu bilgisini verdi. Bu sırada, Sultan elçilere hil'at giydirdi. Elçilerin ardı ardına salona alınarak yeniden Sultan Kalavun'un huzuruna kabul edilmeleri, kaynaklara yansımamış bazı olayların o sırada gerçekleşmiş olabileceğine işaret etmektedir.²⁹⁵ Nitekim elçilerin daha sonra tutuklanmış olmaları, bu durumu destekler niteliktedir. İbn Abdüzzâhir'in nakline göre, elçi Şeyh Abdurrahman, İlhanlı topraklarında sözü geçen, itibarlı ve insanlar üzerinde nüfuz sahibi bir kişiydi.²⁹⁶ Bu nedenle, Şeyh Abdurrahman'ın nüfuzunun Memlûk topraklarına da sirayet etme ihtimali söz konusuydu. Zaten elçi olarak teşekküllü bir şekilde Memlûk topraklarına gelmesi de bunu açık bir şekilde göstermektedir. Öte yandan, Sultan Kalavun'un, elçi Şeyh Abdurrahman'ın Memlûk topraklarına ayak basar basmaz tedbir alması, onu yalnızca geceleri seyahat ettirmesi ve herkesten gizli tutması, muhtemelen onun Memlûk topraklarında nüfuzunu genişletme yönündeki girişimlerini engelleme amacını taşımaktaydı.

Nüveyrî; Sultan Kalavun'un elçileri tutuklama kararı aldığını ve bu görev için Emir Şemseddin el-Asar'ı görevlendirdiğini nakletmektedir. Bahsi geçen emir, elçilerin yanına giderek Sultan'ın kendilerinin başka bir yere nakledilmesini

²⁹⁴ el-Haznedârî ise; elçinin çok kelimeli, güzel söz ve tehdit getirdiğini nakleder. el-Haznedârî, *Târîhu Mecmû'î'n-Nevâdiri Mimma Cerâ Li'l-Evâili ve'l-Evâhiri*, s. 190.

²⁹⁵ Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. IV, s. 205; İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû'l-Eyyâm*, s. 50; Makrizî, *Resâil ve'l-Mesail*, s. 333; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 101; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, C. XV, s. 497; Makrizî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 184; Sağlam, "Memlûk-İlhanlı Diplomatik İlişkileri", s. 101.

²⁹⁶ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû'l-Eyyâm*, s. 50.

emrettiğini bildirdi. Elçiler, bulundukları odadan ayrılmak üzere hazırlanırken üzerleri arandı, maddi değere sahip tüm eşyaları ellerinden alınıp tutukladılar.²⁹⁷ Bu bağlamda Zehebî; elçilerin tutuklanmalarının ardından maaşlarının kısıtlandığını ve yalnızca kişisel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir ödemenin yapıldığını belirtmektedir.²⁹⁸

Şeyh Abdurrahman'ın ölümü konusunda dönemin kaynakları farklı rivayetler aktarmaktadır. Bazı kaynaklar onun 8 Aralık 1284 tarihinde Dımaşk Kalesi'nde öldüğünü kaydederken,²⁹⁹ diğerleri farklı bir görev ve ölüm biçimini bildirmektedir. Haznedârî'nin rivayetine göre, Şeyh Abdurrahman'ın etkileyici kişiliği nedeniyle başlangıçta Sultan tarafından öldürülmesi düşünülmüş, ancak bu niyet fiilen uygulanmamıştı. Daha sonra Sultan, bu niyetini bir emir ile paylaşmış ve onun, söz konusu eylemi gerçekleştirmesi için onay vermişti. Bahsi geçen emir, Şeyh Abdurrahman'ın evine giderek Sultan'ın selamını iletmiş ve "Sultan'ın size bir ikramı vardır." diyerek içinde zehirli sıvı bulunan bir kâseyi takdim etmişti. Şeyh Abdurrahman, bu sıvıdan bir miktar içmiş ve burada hayatını kaybetmişti.³⁰⁰ Öte yandan, Ebu'l-Ferec; Şeyh Abdurrahman'ın Dımaşk'ta bir camide görevlendirildiğini ve geçimini sağlayacak bir maaş bağlandığını ileri sürmektedir.³⁰¹

Tüm bu gelişmelerin ötesinde, İlhanlı tahtında bu sırada bir hükümdar değişikliği meydana gelmişti. Hükümdar değişikliğinin ardından Kahire'ye ulaşan elçilik heyeti, söz konusu heyetle ilgili herhangi bir mesele gündeme getirmemişti. Diğer taraftan, Memlûkler ile İlhanlılar arasında barışın tesis edilmesine yönelik Sultan Ahmet Tegüder ile başlayan elçilik teatisi beklenen sonuçları vermemişti.

Bütün bu iddiaların ötesinde, bu sırada İlhanlı tahtında bir hükümdar değişikliği gerçekleşmişti. Hükümdar değişikliğinden sonra Kahire'ye gelen elçilik heyeti, bahsi geçen heyetle ilgili herhangi bir mesele gündeme getirmemişti. Bunun

²⁹⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 102.

²⁹⁸ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, C. XV, s. 497.

²⁹⁹ Seyyîd Ebû Süleyman Fahrüddîn Dâvûd b. Tâcüddîn Ebû'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Dâvûd el-Benâkîfî, *Ravzatü'ülî'l-Elbâb fî Tevârihi'l-Ekâbir ve'l-Ensâb (Târih-i Benâkîfî)*, tsh. Cafer Şûar, Silsile-i İntişârât-ı Encümen-i Âsâr, Tahran 1929, s. 439; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, C. XV, s. 497; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 102; Bîrzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. II, s. 283; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 184.

³⁰⁰ el-Haznedârî, *Târihu Mecmû'i'n-Nevâdiri Mimma Cerâ Li'l-Evâili ve'l-Evâhîri*, s. 91.

³⁰¹ Abu'l-Farac, *Abu'l-Ferec Tarihi*, C. II s. 168.

dışında Memlûk-İlhanlı arasında barışın sağlanması için Sultan Ahmet Tegüder ile başlayan elçilik teatisi semerelerini verememişti.

III.IV. Sultan Eşref Halil ile Geyhatu Han Arasındaki Elçilik Teatisi

İlhanlı hükümdarı Geyhatu Han (1291-1295) döneminde Memlûk Devleti ile münasebetler, elçilik heyetini Mısır'a göndermesiyle başladı. Bu elçilik heyetinin gönderilmesine sebep olarak aşağıda zikredileceği üzere Memlûk Devleti'nin hâkimiyetinin genişlemesiyle doğrudan ilgilidir.³⁰² Nitekim 1292/1293 yılında Geyhatu Han'ın kalabalık bir elçilik heyeti Şam topraklarına geldi. Halep Nâibi, elçilik heyetinin geldiğini Sultan Eşref Halil'e (1290-1293) bildirmek için bir *memlûkünü* Kahire'ye gönderdi. Bahsi geçen kişi Kahire'ye gelip Sultan Melik Eşref'e, elçilik heyetinin geldiğini söyledi. Bunun üzerine Sultan, elçilik heyetinin kabul edilmesini buyurdu. Diğer taraftan elçilik heyeti, Şam'daki Salihîyye'ye ulaştığında konaklamaları için imkânlar seferber edildi. Heyetin buradan ayrılarak Kahire'ye doğru hareket etmesinin ardından, onları karşılamak üzere *mihmandâr* da Kahire'den yola çıktı. Aynı zamanda Kahire'de elçilik heyetinin karşılanması için hazırlıklara başlandı. Bu kapsamda Sultan, elçilerin kabul merasimi sırasında askerlerin, askerî kıyafetlerinin üzerine altın işlemeli 'kellute'ler gibi gösterişli kıyafetler giymelerini ve elçilerin kale kapısında karşılanmalarını emretti. Elçiler Kahire'ye ulaştıklarında emirler ve askerler Kala'tül-Cebel'in kapısından, kalenin içinde merasimlerin yapıldığı *Eyvan*'a kadar iki sıra halinde dizilip elçileri karşıladılar. Sultan Melik Eşref'in huzuruna merasimle kabul edilen elçiler, Memlûk Devleti'nin elçi karşılama düzeni ve askerlerin ihtişamı karşısında hayrete düştüler. Elçi, mektubu takdim ettikten sonra Sultan Melik Eşref'e şifâen, Geyhatu Han'ın, atası Hülegü'nün kılıcıyla ele geçirdiği Halep'i payitaht yapmak istediğini; eğer bu talep kabul edilmezse Şam'ı işgal edeceğini bildirdi. Bu ifadeye karşılık Sultan Melik Eşref, gülümseyerek aşağılayıcı bir tavırla şöyle cevap verdi: "Elhamdülillâh, kardeşim Kaan'ın düşündüğü şey, benim de içimden geçirdiğim bir arzuydu. Ben de devletimin emirleriyle, Hakan kardeşimden Bağdat'ı talep etme niyetinde olduğumu konuşmuştum. Eğer buna rıza

³⁰² Vassâf, *Tahrir-i Tarih-i Vassâf*, s. 212-213; Mustafa Akkuş, *Moğollarda Din ve Siyaset*, Çizgi Yayınları, Konya 2020, s. 183.

gösterilmezse, askerimle birlikte oraya girer, ülkelerini harap eder, adamlarını öldürür, Bağdat'ı zorla fetheder ve kendi adıma bir nâib atardım. Zira Bağdat Dârü's-Selâm'dır. Onu, eskiden olduğu gibi İslâm'a yeniden kazandırmayı ümit ediyorum. "Fakat ona ulaştığınızda kendisine şunu bildirin: 'Görelim bakalım, kim önce kardeşinin topraklarına girip orayı ele geçiriyor!' Ardından mihmandâra elçileri beraberine alıp meydana gitmesini söyledi. Sultan Melik Eşref, ordusunun ihtişam ve düzeniyle elçilere gözdağı verme gayesindeydi. Bu sırada bütün pazarlar boşaltılarak sayısız insan meydanda toplandı. Sultan Melik Eşref, meydana gelip ordusunu savaşa hazır bir şekilde gördü. Sultan'ın askerlerine böyle bir gösteriyi emretmesinin sebebi, elçilerin Sultan Melik Eşref'ten toprak talep etmeleri ve bununla yetinmeyip aynı zamanda tehdit unsuru oluşturmalarıydı.³⁰³ Bu bilgiyi nakleden Memlûk kaynakları, elçilerin ne şekilde ve ne zaman geri gönderildiği ile ilgili malumat vermemektedir.

III.V. Sultan Zeynüddin Ketboğa ile Gazan Han Arasında Elçilik Teatisi

Geyhatu Han'dan sonra İlhanlı tahtına Gazan Han (1295-1304) geçmişti. Vassâf'ın aktardığına göre, Gazan Han hükümdar olur olmaz Memlûk Sultanlığı'na bir mektup göndermişti. Bu dönemde Memlûk Devleti tahtında Sultan Zeynüddin Kayboğa (1294-1296) bulunmaktaydı. Bu minvalde Gazan Han mektubu, bir elçi aracılığıyla Kahire'ye göndermiş olması muhtemeldir. Gazan Han, söz konusu mektubunda kendisinden önceki İlhanlı hükümdarlarının dinî anlaşmazlıklar sebebiyle Memlûk topraklarına saldırılarda bulunduğunu ifade etmişti. Ancak artık İslâm dinini kabul ettiğini ve bu sebeple Memlûk Devleti'nin böyle bir tehditten endişe duymasına gerek olmadığını bildirmişti.³⁰⁴

III.VI. Sultan Nasır Muhammed ile Gazan Han Arasında Elçilik Teatisi

Sultan Nasır Muhammed'in ikinci kez Memlûk tahtına oturduktan sonra Gazan Han'ın Kahire'ye bir elçilik heyeti gönderdiği bilinmektedir. Söz konusu heyette Yakub es-Sükerî ile birlikte bir grup kâdı ve güvenilir imam bulunmaktaydı. Gazan

³⁰³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 242; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. III, s. 187-188;

³⁰⁴ Vassâf, *Tahrir-i Tarih-i Vassâf*, s. 222; Osman G. Özgüdenli, *Gazan Han ve Reformları*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2009, s. 208.

Han bu elçilik heyetini, Memlûk ordusunun Mardin'i yağmalamasından³⁰⁵ dolayı göndermişti.³⁰⁶ Bu elçilik heyeti, Memlûk Devleti nezdinde dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır.³⁰⁷ Fakat Gazan Han'ın söz konusu elçilik heyeti Ekim 1299 tarihinden evvel gönderdiği anlaşılmaktadır. Çünkü Gazan Han 16 Ekim 1299 tarihinde ordusuyla Tebriz'den Suriye'ye doğru harekete geçmişti.³⁰⁸

26 Temmuz 1301 tarihinde Dımaşk'tan³⁰⁹ Enes adında bir emir³¹⁰ Kahire'ye gelerek İlhanlı elçilik heyetinin gelmekte olduğunu ve Fırat'a yaklaştıklarını haber verdi. Daha sonra 30 Temmuz 1301 tarihinde de Kahire'ye gelen posta, Sultan Nasır Muhammed'e elçilik heyetinin Dımaşk'a ulaştığını ve kalede misafir edildiğini bildirdi. Yaklaşık yirmi kişiden oluşan heyet, beraberindeki yüklerini ve hizmetkârlarını Dımaşk'ta bırakarak, üç kişilik bir elçilik heyeti hâlinde *mihmandâr* Seyfeddin Giray eşliğinde berîd teşkilatına ait atlarla Kahire'ye doğru yola çıktı.³¹¹ 21 Ağustos 1302 tarihinde Kahire'ye ulaştılar. Bu elçilik heyetinde yer alan kişilerin isimleri ve nisbeleri konusunda dönemin kaynaklarında farklı görüşler bulunmaktadır. Şöyle ki: Mufaddal ile İbnü'd-Devâdârî gelen elçilerin; Musul kâdısı ve hatibi Ziyaeddin b. Bahaeddin b. Emir Yunus Şaffî, bir Tatar ve gulamı olduğunu ileri sürerken³¹² İbn Tağrıberdî; elçilerin Musul Kâdı ve hatibi Kemaleddin b. Bahaeddin, bir Acem ve bir de Türk olduğunu nakletmektedir.³¹³ Makrîzî gelen elçilerin; Musul

³⁰⁵ Anadolu genel valisi Sülemiş, Cengiz Han'ın yakın akrabası olduğu iddiasıyla İlhanlı tahtını ele geçirme girişiminde bulundu. Bu girişim üzerine Gazan Han'ın kendisine yöneleceğini öğrenen Sülemiş, Suriye seferinden vazgeçti. Gazan Han karşısında tutunamayınca Memlûk Devleti'ne sığındı. Ancak ailesini getirmek için yanına verilen Memlûk askerleriyle Mardin'i yağmalamadı. Yüksel Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri", *Belleten*, C. 67, S. 250, s. 796.

³⁰⁶ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. VIII, s. 70.

³⁰⁷ Sağlam, "Memlûk-İlhanlı Diplomatik İlişkileri", s. 114.

³⁰⁸ Ahmet Sağlam, "İlhanlı Hükümdarı Gazan Han'ın Suriye Seferlerinde Ermeniler", *History Studies*, C. 8, S. 1, 2016, s. 139-140; Sağlam, *Suriye'de Hâkimiyet Mücadelesi (İlhanlılar-Memlûkler)*, s. 179.

³⁰⁹ İbn Tağrıberdî; Enes'in Halep'ten Kahire'ye geldiğini nakleder. İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire*, C. VIII, s. 135.

³¹⁰ Eserin tercümesinde yukarıda zikredilenin aksine adının Emir İnal olduğu nakledilse de ana kaynakta adı Enes olarak geçmektedir. İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, s. 104. bkz. Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire*, C. VIII, s. 135.

³¹¹ Makrîzî, *el-Mukâşşe'l-Kebîr*, thk. Muhammed el-Yalavî, Darü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 2006, C. VII, s. 98; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Târîhi'l-Beşer*, C. IV, s. 46; Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 399; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. XIV, s.17; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, 14, s. 61; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, C. LII, s. 106; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 379; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 421; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. IX, s. 52; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 340; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire*, C. VIII, s. 135.

³¹² Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 399.

³¹³ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire*, C. VIII, s. 135.

kâdısı Kemalüddin Musa b. Yunus ve beraberinde iki kişi olduğunu naklederken³¹⁴ Kalkaşendî; Emirü'l-Kebir Nasıruddin Ali Hoca ve el-İmamü'l-Âlim Melikü'l-Kudat Kemaleddin Musa b. Yunus olduğunu ifade etmektedir.³¹⁵ Nüveyrî ile Baybars el-Mansûrî; elçilik heyetindekilerin Emir Nasuriddin Ali Hoca, Kemaleddin b. Musa ve bir arkadaşı olduğunu zikretmektedir.³¹⁶

Elçilik heyetinin Kahire'ye ulaşmasından bir gün sonra, ikinci vakti devlet erkânı kendi arasında toplantı yapmıştı. Bu toplantının muhtevası bilinmemekle birlikte elçilerin karşılanması ve onlara yaklaşımı ile ilgili olduğu muhtemeldir. Aynı gün yatsı namazından sonra elçiler Kala'tül-Cebel'de kabul merasimi ile Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna teşrif ettiler. Gazan Han'ın elçilik heyetine son derece saygın bir ortamda titiz olarak hazırlanmış ince mesajlarla yüklü bir karşılama töreni tertip edilmişti. Bunun yanı sıra *Eyvan*, bin adet şamdan ile aydınlatılmıştı. Memlûk Devleti'nin asker ve emirleri son derece güzel kıyafetler giymişlerdi. Elçiler, iki saf halinde dizilmiş olan memlûkler arasından geçerek Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna çıktılar. Elçilik heyetine liderlik eden Kâdı, Sultan'ı selamladı ve sonra mührü açılmamış yarım varak Bağdâdî kâğıda Moğolca yazılmış 24 Mayıs 1301 tarihli Han'ın mektubunu Sultan'a takdim etti. Kâdı'nın üzerinde başından aşağıya bedenini örten bir şal vardı. Kâdı, Sultan Nasır Muhammed'in huzurunda ayakta durmak suretiyle belagatli bir konuşma yaptı. Konuşmasını daha tesirli kılmak için Kur'an-ı Kerim'den iktibaslar yaparak birlik, beraberlik ve barıştan söz etti. Bununla da kalmayarak hem Sultan Nasır Muhammed'e hem de Gazan Han'a dua etti. Sultan Nasır Muhammed, elçilere ikramda bulunup onları perşembe gününe kadar misafir etti. Bu süre zarfında elçilere, seyahat izni verildi ve onlar da bu sürede Kahire'de gezide bulundular. Mektup Arapçaya çevrildikten sonra, 24 Ağustos'ta istişare meclisinin de katıldığı bir oturumda Sultan'a sunulup okundu.³¹⁷

³¹⁴ Makrîzî, *el-Mukaffa'l-Kebîr*, thk. Muhammed el-Yalavî, C. VII, Darü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 2006, s. 98.

³¹⁵ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. VIII, s. 71; Reşîdüddin Fazlullâh Hemedânî, *Câmi'u't-Tevârih*, C. III, haz. Muhammed Ruşen-Mustafa Musevi, Neşr-Alberz, Tahran 1953, s. 2275.

³¹⁶ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 421; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 151.

³¹⁷ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. III s. 190; Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 399; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 421; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 341; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-*

Mektup göz önüne alındığında elçilerin geliş amacını dört başlık altında tasnif edebilir. Birincisi: Gazan Han, Memlûk Devleti'nin askerlerinin Mardin ve çevresine yapmış olduğu saldırıları, kendi ülke sınırlarına bir tecavüz hareketi olarak idrak etmişti. Ayrıca, Memlûk ordusunun bölgede ele geçirdikleri insanlara yönelik sergiledikleri kötü muamele ve daha önce benzeri görülmemiş fiillere teşebbüs etmeleri, İlhanlı Devleti nezdinde açıkça Allah'a karşı bir isyan olarak değerlendirilmişti. İkincisi: Yukarda zikredildiği üzere bu hususta ikaz amacıyla elçi gönderildiğinden hatırlatılmaktadır. Nitekim Vâdî el-Hazindâr Savaşı'ndaki zaferini ima ederek, Memlûkler'in bu yenilginin ardından Kahire'ye döndüklerinde hatalarını ve kusurlarını telafi etmek amacıyla herhangi bir elçi göndermemiş olmalarına değinmekteydi. Bu bağlamda, kendisine bir elçi gönderilmesini talep etmekteydi. Burada da görüldüğü üzere, savaş sonrası mağlup tarafın galip gelen tarafa elçi göndermesi bir af dileme olarak telaki edilmekteydi. Üçüncüsü, elçilerin isimlerini zikretmekte ve sözlü olarak iletecekleri hususlarda serbest olduklarını belirtmekle birlikte, onların beyanlarına güvenilmesini özellikle tavsiye edilmekteydi. Son olarak Gazan Han, Memlûk Devleti'nden yüksek hâkimiyetinin tanınmasını istemekteydi. Aksi takdirde ordusunun savaşa hazır olduğunu iletmekteydi. Mektupta zikredilen bir husus da Gazan Han'ın, Sultan Nasır Muhammed'den hediye talep etmiş olmasıydı.³¹⁸

Sonuç olarak, Sultan Nasır Muhammed, elçilerin sunduğu mektubun okunmasının ardından geceleyin devlet erkânını huzuruna çağırarak mektup hakkında müzakere gerçekleştirdi. İlhanlılara karşı tereddütleri olduğundan onlara ne yapılması gerektiği ile ilgili görüş alışverişinde bulundu. Nihayetinde, Sultan birkaç gün sonra elçi sıfatıyla gelen Musul kâdisını huzuruna davet etti. Sultan, elçiye şu sözleri ifade ederek görüşüne başvurdu: “Sen büyük bir âlim ve iyi bir Müslümansın. İslâm hukukunu bilir, dinin çıkarı için yol gösterirsin. Bizler yalnız İla-i Kelimatullah için savaşıyoruz. Eğer onların bu yaptıkları bir hile ve kurnazlıksa bize yemin ederek bu sözün ne anlama geldiğini söyle.” Elçi, Gazan Han ve tebaasının barış, yakınlık, tacirlerin

Zâhir, s. 381; Makrîzî, *el-Mukâffe'l-Kebîr*, C. VII, s. 98; Sağlam, “Memlûk-İlhanlı Diplomatik İlişkileri”, s. 112-113.

³¹⁸ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, C. VIII, s. 70-72; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 380-381; Mufaddal b. Ebû'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 400-402; Sağlam, *Suriye'de Hâkimiyet Mücadelesi (İlhanlılar-Memlûkler)*, s. 179-180; Özgüdenli, *Gazan Han ve Reformları*, s. 209.

karşılıklı gidip gelmesi ve halkın menfaatinden başka bir şey düşünmediklerini yemin ederek dile getirdi. Buna ilaveten elçi şu düşüncelerini beyan etti:“Yine de size düşmanınıza karşı eskisi gibi uyanık olmaya devam etmenizi tavsiye ederim. Siz her yıl sınırlarınızı korumak için harekete geçiyorsunuz. Eğer bu bir hile ve kurnazlıkta zaten müşahede edersiniz ve buna karşı temkinli olursunuz. Fakat mektuptaki gibi dosdoğru hareket ederse de onlara yakın olun ki, barış sağlansın, akrabalık tesis edilsin.” Sultan Nasır Muhammed, elçinin samimiyetine kanaat getirdikten sonra, Gazan Han’a gönderilecek elçilik heyetinin hazırlanması ve bir mektubun kaleme alınması için emir verdi.³¹⁹

Sultan Nasır Muhammed, Gazan Han’a elçi göndermeye karar verdikten sonra Abbâse’ye gitti. Ardından Sultan, 3 Ekim 1301 tarihinde Sâlihiye’ye geçerek, el-Mansûr Sarayı’nda Gazan Han’ın elçilerinin de hazır bulunduğu ihtişamlı bir hil’at merasimi icra ettirdi. Emirler ve askerlerin yanı sıra, elçilik heyetine kıymetli hil’atlar giydirildi. Elçiler, daha önce benzer ölçekte bir ihtişama tanık olmadıklarından, törenin görkemi karşısında derin bir hayranlık ve şaşkınlık hissine kapılmışlardı. Hatta Sultan’ın askerlerine yaptığı bu lütuf ve ihsanı karşısında elçiler, şaşkınlıklarını gizleyemeyip bundan daha güzeline rastlamadıklarını dile getirdiler. Ayrıca Sultan Nasır Muhammed, elçilere on bin dirhem para ve değerli kumaşlar hediye etti.³²⁰

Törenin sona ermesini takiben, Sultan, İlhanlı ülkesine gönderilecek elçilik heyetinin seçilmesi için hazırlıklar yaptı. Bunun üzerine Sultan Nasır Muhammed, dört mezhebin başkâdılarıyla birlikte Birketü’l-Hüccâc’da bir araya gelerek, Han’a kimin elçi olarak gönderileceği hususunda istişarede bulundu. Böylece Emir Hüsameddin Özdemir el-Mücîrî ve Kâdı İmadüddin b. Sükkerî’nin³²¹ elçi olarak gönderilmesi konusunda mutabakat sağlandı. Tüm hazırlıklar yapıldıktan sonra, Sultan Nasır Muhammed’in elçileri ile Gazan Han’dan gelen elçiler birlikte 13 Kasım 1301

³¹⁹ İbnü’l-Devâdârî, *Kenzü’l-Dürer*, C. IX, s. 56; Tağrıberdî, *en-Nücûmu’z-Zâhire*, C. VIII, s. 139; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu’z-Zâhire*, s.106.

³²⁰ Mufaddal b. Ebü’l-Fezâil, *en-Nehcü’s-Sedîd*, s. 412; İbnü’l-Devâdârî, *Kenzü’l-Dürer*, C. IX, s. 65; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXXII, 13-14; Sağlam, “Memlûk- İlhanlı Diplomatik İlişkileri”, s. 115.

³²¹ Makrîzî, zikredilen bu iki elçi dışında Emir Şemseddin Muhammed b. et-Tîfî adında bir elçinin daha olduğunu zikretmektedir. Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 341; Makrîzî, *el-Mukaffa’l-Kebîr*, C. VII, s. 98.

tarihinde İlhanlı Devleti'ne gittiler.³²² Daha sonra 19 Aralık 1301 tarihinde Arran'da Gazan Han'ın huzuruna çıkıp mektubu takdim ettiler.³²³

Sultan Nasır Muhammed, Gazan Han'ın mektubuna cevap niteliğinde kaleme alınmış bir mektubu elçilik heyetleriyle gönderdi. Kâdı Alaeddin Ali b. Fetheddin tarafından kaleme alınan bu mektupta, Sultan Nasır Muhammed elçilere saygı ve ikramda bulunulması gerektiğini belirtti. Ayrıca elçilerin faziletli ve hitabeti güçlü kişilerden seçilmesinin önemine vurgu yaptı. Mektubun devamında ise, Mardin ve çevresinde Memlûklerin gerçekleştirdiği iddia edilen fenalıkların gerçeği yansıtmadığı; Mardin Hâkimi ise İlhanlı hükümdarlarının telkinleri doğrultusunda halkını zor durumda bıraktığı ve bu nedenle aralarında bazı olayların ortaya çıktığı ifade edildi. Keza İlhanlı askerlerinin Memlûk topraklarına yönelik saldırıları, Mardin halkını yahut İslâm'ı koruma amacıyla değil, doğrudan Memlûklere karşı besledikleri düşmanlığın bir bahanesi olarak değerlendirilmekteydi. Diğer tarftan mektupta, Gazan Han'a hitaben, atalarının hiçbir zaman İslâm uğruna savaşmadıkları; buna karşılık Memlûklerin ise, cihadın farz ve sünnet esaslarını yerine getirdiği vurgulanmaktaydı. İlhanlıların Mardin civarındaki bazı hadiseleri bahane ederek, İslâm'ı himaye iddiasıyla Şam topraklarına saldırmaları ise açıkça akıldışı bir teşebbüs olarak görülmekteydi. Sultan Nasır Muhammed, mektupta, eğer asıl amaçları İslâmiyet'i ve Müslümanları korumak olsaydı, eylemlerinin yalnızca bölgede asıl zarar verenleri disipline etmekle sınırlı kalacağını vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, Gazan Han'ın Suriye seferi öncesinde elçi gönderdiğini ileri sürmesine karşılık Sultan, elçinin yolda olduğu sırada İlhanlı ordusunun zaten Suriye'ye doğru harekete geçmiş olduğunu, diğer bir ifadeyle “*kılıcın kınından çıkmış*” bulunduğunu belirtmekteydi. Öte yandan Gazan Han'ın hediye talebine ise, Sultan, eğer elçilerinizi hediyeyle gönderseydiniz, biz de size layık hediyeler gönderirdik, diye karşılık verdi.³²⁴

³²² Birzâlî, *el-Muktefî 'Ala*, C. III s. 207; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 384; Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 412; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 20; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. IX, s. 65-66.

³²³ Reşîdüddîn Fazlullah, *Camiu't-Tevârih*, s. 286.

³²⁴ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 384-390; Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 413-417; Sağlam, *Suriye'de Hâkimiyet Mücadelesi*, s. 188-193.

İbnü'd-Devâdârî; söz konusu Memlûk Devleti elçilerinin İlhanlı topraklarında başında geçen olaylar hakkında bilgi vermektedir. Sözü edilen elçilik heyetinde yer alan elçi Hüsameddin Özdemir el-Mücîrî'nin, İbnü'd-Devâdârî'nin babası Cemaleddin Abdullah³²⁵ ile yakın dost ve hoşdaş olduğu; bu nedenle Kahire'ye döndüklerinde ikisinin görüştüğü nakledilmektedir. İbnü'd-Devâdârî, elçi Özdemir'in başından geçenleri bu görüşme sırasında babasına anlattığını ve kendisinin de orada bulunduğunu belirtmektedir. Bu anlatılanlara tanık olması sebebiyle verdiği bilgiler, elçilik tarihi açısından kıymet arz etmektedir. İbnü'd-Devâdârî, elçi Hüsameddin Özdemir el-Mücîrî'nin kendi anlatımlarına dayanan hatıratı şu şekilde nakletmektedir:

Gazan Han'ın huzuruna kabul edildim, onun uzağında bir yerde ayakta durduruldum. Benle Gazan Han arasında dört hâcib durmaktaydı, onların aracılığıyla yüz yüze konuştum. Gazan Han, bana ilk söylediği söz 'adımı ve lakabımı' sormak oldu. Ben adımın Hüsameddin olduğunu ve el-Mücîrî olarak bilindiğimi ifade ettim. Gazan Han her birinizin üç adı var, daha fazla adı olabiliyor, böylece sayıca çok görünürsünüz, dedi. Bunun üzerine ben de huzurunda diz çökerek yer öptüm ve Allah İlhan'ı korusun, dedim. Bizi henüz küçükken memleketimizden tacirler satın alındık ve Mısır diyarına getirildik. Bizi burada memlûk olarak sattılar. İlk ismimizin yanı sıra bizi getiren tüccarın ismine nispet ediliriz. Büyüyünce bize bir lakap verilir. Bundan dolayı Özdemir memlûk ismim olurken Mücireddin de tüccarımın dolayı adım olmuştur. Böylece memlûk el-Mücîrî olarak bilindim. Büyüdüğümde ve halk tarafından tanındığımda bana Hüsamüddin lakabı takıldı. Sonra, isimlerimizin birbirine olan benzerliği tüccara atfedildiğimdendir, dedim. Bu yüzden de isimlerimizin farklı olması tacirlerin sayısına bağlıdır. (Gazan Han bu konuyu değiştirmek istemiş olsa gerek ki bu kez) cinsiniz nedir, diye sordu. Kıpçak dedim. Gazan Han doğru, dedi. Sonra beni yanına yaklaştırmamı emretti ve artık benimle tek bir haccâb aracılığıyla konuşmaya başladı. Bunlar dışında da bana birçok soru sordu. Allah'ın yardımıyla doğru cevaplar verdim, o da bana inandı. Bu soruların yanı sıra bana Memlûk Sultan'ın nezdinde senin statün nedir, diye sordu. Ben askerim, dedim. "Asker mi?" dedi. "Evet" dedim. Gazan Han bu cevabıma öfkelenerek ikimizin

³²⁵ Ayaz, *Memlûkler'de Tarih*, s. 29.

arasında duran Hâcib'e söyle ona, Memlûk Sultan'ı bana elçi olarak asker mi göndermiş? (Bu sırada bir şeyler daha söylenmiş olsa gerek ki Gazan Han) Sen Memlûk Sultan'ın emiri misin, diye sordu. Ben de evet, dedim. Bunun üzerine Ddedi ki, Kapıda tabılhane var mı? Ben de evet, dedim. O halde nasıl askerim dersin, dedi. Bu çıkışından dolayı ben hemen diz çökerek yer öptüm ve Allah İlhan'ı korusun, dedim. Akabinde emir Sultan'ın emiri'dir, asker de Sultan'ın askeridir, dedim. Ayrıca biz sadece emir değil, aynı zamanda askeriz, hepimiz Allah'ın askerleriyiz, bununla da gurur duyuyoruz, dedim. Bu ifadelerim onun hoşuna gitti ve beni kendisine yaklaştırarak sen Memlûk Sultanı'nın satın alınmış memlûkü müsün, dedi. Bunun üzerine ben Sultan Nasır Muhammed'in, abisinin ve babasının memlûküyüm, bana iyilik eden ve kapımda tablhane yapan da odur, dedim. Esasında ben, Allah rahmet eylesin, Sultan Baybars Bundukdarî'nin memlûküyüm, dedim. (Burada konu değişikliğine giderek) bana kaç savaş gördüğümü sordu. Ben kaç savaş gördüm diye kendi kendime düşündüm. Ardından diz çökerek yeri öptüm ve Allah İlhan'ı korusun, dedim. Ben Allah'a biat ettim, susmama yer yok, dedim. O anda Hâcib'e dedi ki: "Bırak, benimle konuşsun." Çünkü fikirlerimiz örtüşüyordu. Gazan Han bana (Vâdî el-Hazindâr Savaşı'nda) neden bizden kaçtınız, diye sordu. Ben diz çökerek yeri öptüm ve Allah İlhan'ı korusun, dedim. İlhanlı ordusu bizden altmış yıldır kaçıyor, bir kez biz kaçtık. Ardından Gazan Han'dan yüksek müsaadesini alıp öyle konuşmamı sürdürdüm. Biz sayınızın çokluğundan ya da ordunuzun güçlü olmasından sizden korkmadık, sizi hafife aldığımızdan dolayı karşınıza çıkmadığımı söyledim. Gazan Han nasıl yani diye sorunca ben ceddiniz Hülegü, Abaka ve Argun'dan o tarihe kadar altmış yıllık süre zarfında sizi kerelerce mağlup ettik. Dolayısıyla da artık sizinle savaşmak bizim için önemsiz oldu. Allah İlhan'ı korusun, dedim. Sultanımızın (Nasır Muhammed'in) ordusu kalabalık olup sayısız halka askerleri vardır. Dört taraftan çok sayıda düşmanları mevcuttur. Allah İlhan'ı korusun, dedim. Sudanlılara karşı oraya komşu olan Kûs şehrinde, Magriplilere ve Haçlılara karşı da İskenderiye'de ordu konuşlandırdık. Ayrıca Haçlıların bulunduğu başka bir bölge için Dimyat'ta asker konuşlandırdık. Size karşınıza ordumuzun dörtte biriyle bile çıkmadık; çünkü size önem vermedik. Gazan Han'a atalarınızın erişmediği güce sen ulaştın, dedim. Bu sözüm fevkalade Gazan Han'ı mutlu etti. Bütün bunları Gazan Han'ın yüzüne söyledim, ikimizin arasında sadece hâcib vardı. Ancak bir sözüm ona ağır geldi.

Bu görüşme esnasında Gazan Han bize Mısır ordusunda sizin gibi kaç Türk olduğunu sordu. Ben de on bini aşkın dedim. Gazan, kendisinden uzakta olan Emir Ali b. Karabek b. Berke Han'ı yanına çağırıp elçinin söylediğini işittin mi, doğru mu söylüyor, dedi. O da işittim efendim dedi. Ancak doğru değildir, beş bin kişi anca vardır. Bunun üzerine Gazan Han ban dönerek dinle, bak ne diyor, dedi. Ben de o kimdir, onu tanımıyorum. Gazan Han bu Berke Han b. Emir Ali'dir, dedi. Yeri öperek Allah İlhan'ı korusun, dedim. Ancak onu söyledikleri doğru değildir. Bu kişi Sultanımızın Mısır ordusunda istihdam etmediği kişilerden birisidir. O Halep'te dört bin dirhem karşılığında çalışıyordu. Eğer Mısır'da dört bin dirhem elde edebilseydi ülkemizden kaçıp size gelmezdi. Ben böyle deyince Gazan Han Ali'ye dönüp sen Mısır ordusundan mısın yoksa Şam ordusundan mı, diye sordu. Ali sukut edince Gazan Han bana dönerek, bize sadece Mısır ordusundan olduğunu söyledi. Ben onun Dimaşk ordusunda bile olmadığını, Şam bölgesindeki Halep'in en küçük ordusunda olduğunu söyledim. Gazan Han hâcibe onun huzurundan çıkarılmasını emretti.

Bu görüşmemizde bir husus dışında benden bir kusur göremedi. Bu husus Memlûk emirleri, genç memlûklerle birlikte olması ile ilgili bir soru sordu? Bu soru ile ilgili vereceğim cevapta İlhan'ın beni öldüreceğini bilmeme rağmen soruyu cevapladım. Kendi kendime dedim ki gelen her şeyin Allah'tandır. Allah İlhan'ı korusun, deyip konuşmaya devam etti. Emirlerimiz bu tür şeyleri bilmiyorlardı. İlhanlı emir Turgay bize iltica ettikten sonra bu husus ülkemizde dillenmeye başladı. Çünkü o, Moğol çocuklarından genç erkekleri bize getiriyordu ve halk kadınlar yerine onlarla meşgul olurdu. Gazan Han bu cevabım karşında zor durumda kaldı ve etrafındaki Moğol ileri gelenlerine dönüp onlarla Moğolca bir şeyler tekellüm etti. O anda ölümüm kaçınılmaz olduğunu anladım. Gazan Han, hâcibe dedi ki diğer elçi Kâdı'ya söyle arkadaşının söylediklerine tanıklık ediyor musun? Hâcib bunu kâdı İmadüddin b. Sükkerî'yi nakledince onun evet dediğini duydum. Kâdı ile orada bulunduğumuz o anda Gazan Han bu sözümüz dışında başka bir şey konuşmadı. Gazan Han, hâcibe dedi ki söyle ona bizim kadınlarımız ve sizin kadınlarınız hakkında ne düşünüyorsun, diye sordu. Ben de Gazan Han'ın artık beni öldürmek için beni daha fazla kusurlu göstermeye çalıştığını anladığımdan dolayı iç muhasebemi yaptım. Gazan Han'a Allah İlhan'ı muhafaza etsin, sen Doğu'nun hükümdarısın, bu mecliste kadınlardan

söz etmen hoş değildir, dedim. Ardından bizim kadınlarımız hem Allah'a karşı hem de insanlara karşı hayâ sahibidirler ve örtülü olduğunu ifade etti. Onların kadınları hakkında da bir şey söylemeden siz kendi kadınlarınızın ahvalini daha iyi bilirsiniz, dedim. Gazan Han bir süre başını yere eğdi, sonra başını kaldırıp hâcibe; onları dışarı çıkar ve mancınığa at, dedi. Bizi oradan sert bir şekilde çekip dışarı çıkardılar. Dışarı çıkarıldıktan sonra bize aileleriniz için arzularınızı söyleyin dediler. Benle kâdı abdest alıp ölüme hazırlandık. Kâdı'nın (korkudan) dişleri takırdıyordu. Öyle bir titreme idi ki soğuk rüzgârdaki kamış gibi gürlüyordu. Ben bu haline gülümseyince ya Hüsameddin, şimdi gülme zamanı mı?" dedi. Ben de dedim ki ey Kâdı, Allah'ın bizim için yazdığı dışında hiçbir şey başımıza gelmez. Biz dışardayken Gazan Han'dan gelen ikinci bir emir doğrultusunda medreseye hapsedildik. Bu hapsediğimiz süre boyunca da kimseyi bizimle görüştürmediler. Burada uzun süre birtakım zorluklarla karşı karşıya kaldık. Biz Gazan tarafından haksızlığa uğrayanlardan olduğumuzu biliyorduk.³²⁶

Elçi el-Mücîrî, hapsedildikleri yerle ilgili olarak İbnü'd-Devâdârî'nin babasına şu şekilde anlatımda bulunmuştu: "İki yıl boyunca sabah, akşam ölümü bekledik. Kaldığımız odada yüksek bir yer olup sadece bir pencere vardı. Bu pencere yüksek ve dar idi, biz orada dışarıya bakardık. Pencерemizin karşısında bir ayakkabıcı dükkânı vardı, dükkânın sahibi bizi pencerede görünce el sallayarak selam verirdi. Bir gün pencereden bakarken orada yalın ayak yürüyen ve ayağı kirli bezlerle sarılmış, bedeni çıplak, hareketleri zayıf bir adam gördüm. Zayıf bedeni ile zor yürüyordu. İnsanlar ona selam verip sağlık diliyorlardı. O da takatsiz haliyle onlara cevap veriyordu. O sırada ayyakbıcı, bize onu göstermek ve sanki onunla alay etmek için işaret ediyordu. Ancak mekânın uzak olmasından dolayı ne dediklerini anlayamadım." Bu bilgiler haricinde, hapisten çıkarılıp özgürlüklerine kavuşması ile ilgili olarak da şu ifadelerde bulunmuştu: "O günden sonra kırk gün daha burada kaldık. Allah Teâlâ bizi tekrar özgürlüğümüze kavuşturdu. Bizi dışarı çıkarıp banyo yaptırdılar. Sonra temiz elbiseler giydirip Olcaytu Han'ın huzuruna çıkardılar."

³²⁶ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. IX, s. 71-80.

Yukarıda zikredilen bilgiler, elçilik tarihine dair bir vesika niteliği taşımaktadır. Nitekim bu veriler, doğrudan elçinin şahsi müşahedelerine dayanarak kaynağa aktarılmıştı. Tebriz’de tutuklu bulunan elçilik heyetinde³²⁷ yer alan elçi el-Mücîrî, Gazan Han’ın huzuruna kabul edildiğinde Han’a doğrudan yakın bir konumda bulunmamıştı. Elçilik kabulü merasimi esnasında el-Mücîrî, selamlamanın ardından eğilerek yer öpmüştür ki bu hareket, elçilik merasimlerinin sembolik bir unsurudur. Diğer taraftan elçi, Gazan Han ile doğrudan görüşmüş olsa da ikisi arasında dört hâcibin durması dikkat çekicidir. Ancak burada göz ardı edilmemesi gereken asıl husus, Gazan Han’ın elçiyle doğrudan bir diyalog kurmuş olmasıydı. Nitekim her elçilik heyetinin belirli bir lideri bulunduğunu gerek sözlü iletişimde gerekse protokol açısından bu kişinin sorumluluk taşıdığını göstermektedir. Elçinin, kâdı ile sonradan yalnızca kısa bir diyalog kurması da bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Gazan Han’ın elçiyle kurduğu diyalog sırasında ismini ve mensubiyetini sorması, tabii olarak onu tanıma ve konuşmayı derinleştirme çabası şeklinde yorumlanabilir. Nitekim elçinin sözleri ve tavırları Han nezdinde güven uyandırdıkça, Gazan Han onu fiziksel olarak yanına yaklaştırmıştı. Bu elçilik teatisinde, belki de en önemli husus, Gazan Han’ın elçinin gelmiş olduğu devlette statüsünü sormuş olmasıdır. Nitekim el-Mücîrî ben memlûküm dediğinde Gazan Han bu duruma hiddetlenmişti. Bu durum, elçiyi kabul eden devletin hükümdarı açısından, gelen elçinin seçkin ve itibarlı bir şahsiyet olup olmadığının önem arz ettiğini göstermektedir. Gelen elçinin seçkin bir kişi olması, karşı devletin hükümdarına verilen kadir ve kıymetle açıklanabilir. Gazan Han’ın, elçiye Vâdî el-Hazindâr Savaşı’nda Memlûk ordusunun karşısına çıkmaktan imtina etmesinden söz etmesi, elçinin siyasi temsil yetkisinin tam olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir önemli husus, elçinin ifadelerini orada hazır bulunan bir şahsa doğrulatmış olmasıydı. Bu durum, elçinin hükümdara güven vermesine rağmen, hükümdarın yine de söylediklerine temkinli yaklaşması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca elçinin hükümdarın huzurunda açık sözlü olması konuşurken diyalog koşullarına göre sözlerine yön vermesi de aslında elçinin kendini güvende hissetmemesi ile izah

³²⁷ Özgüdenli, *Gazan Han ve Reformları*, s. 214.

edilebilir. Sonuç olarak elçi, sadece hükümdarın huzurunda değil, bulunduğu ortamdaki gözlemleri ve halkın devletine olan bakış açısını da hissiyatıyla kavramaya çalışmıştı.

Reşîdüddin, yukarıda zikredilen elçilik heyetinin Gazan Han tarafından Tebriz'e gönderildiğini ve orada gözaltına alındığını ifade etmektedir.³²⁸ Öte yandan, Memlûk Devleti elçilerinin henüz Tebriz'de tutsakken, Vassâf; Gazan Han'ın savaşı hazırlıklarına başlamayı planladığını ileri sürmektedir. Ancak devlet ayanlarının telkini doğrultusunda savaşa girişmeden önce Sultan Nasır Muhammed'e elçi gönderdi.³²⁹ Belki de elçi göndererek savaş öncesi zaman kazanmak istemişti.³³⁰ Nihayetinde Kâdı Nasîrüddîn Tebrîzî ve Kutbüddîn Mûsulî'yi elçilik vazifesiyle Kahire'ye gönderdi.³³¹ Diğer taraftan bu elçilik heyetinin misyonunu şöyle nakledilmektedir: Gazan Han, Sultan Melik Nasır'dan İlhanlı Devleti'ne tabi olmasını, vergi vermesini, hutbeyi kendi adına okumasını ve sikkeyi İlhanlı hükümdarının adına darp etmesini talep etmekteydi. Aksi takdirde savaşa hazır olmalarını dikte etmekteydi.³³² Memlûk müellifleri, her ne kadar bu elçilik heyeti ve mektubun içeriği ile ilgili geniş bilgi vermeseler de Ebû'l-Fidâ; Gazan Han'ın mektubun muhtevasında tehdit ve korku saldıığını nakletmektedir.³³³ Nüveyrî; detaya girmeden, 27 Ağustos 1302 tarihinde elçilik heyetinin Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna kabul edildiğini, mektubun okunup elçilerin konuşmasına müsaade edildiğini aktarmaktadır. Buna karşın, mektupla yanıt verilmiş ve elçiler geri gönderilmişti. Bu durum, elçilerin Kahire'de yalnızca kısa bir süre kaldıklarını göstermektedir.³³⁴ Baybars el-Mansûrî; Sultan Nasır Muhammed'in bu elçilik heyeti ile birlikte kendi elçilerini göndermediğini ifade etmektedir.³³⁵

³²⁸ Reşîdüddîn Fazlullah, *Camiu't-Tevârih*, s. 292.

³²⁹ Vassâf, *Tahrir-i Tarih-i Vassâf*, s. 239

³³⁰ Fatih Yahya Ayaz, "Türk Memlûkler Döneminde Mısır Halkının Siyasî Olaylara Karşı Tutumu", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, C. 7 S. 1, s. 78.

³³¹ Reşîdüddîn Fazlullah, *Camiu't-Tevârih*, s. 292; Vassâf, *Tahrir-i Tarih-i Vassâf*, s. 239.

³³² Vassâf, *Tahrir-i Tarih-i Vassâf*, s. 239-240; Özgüdenli, *Gazan Han ve Reformları*, s. 212.

³³³ Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 46

³³⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 13; Makrizî, *Kitabü's-Sülûk*, C. II, s. 345.

³³⁵ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 152.

Öte yandan elçilik heyeti Aran'a giderek Gazan Han'ın huzuruna çıktı. Sultan Nasır Muhammed, gelen elçilik heyetine yalnızca bir mektup teslim etmekle kalmamış, aynı zamanda onlara kilitli bir sandık da göndermişti. Gazan han sandığı açtırdığında içinde bir silah gördü. Buna öfkelenen Gazan Han, bu sandığı getirdiklerinden dolayı elçilerini hapse attırdı.³³⁶ Sultan Nasır Muhammed'in cevap mektubunda Gazan Han'a muadilinde veyahut daha sert bir cevap vermiş olması muhtemeldir. Nitekim elçilerin dönüşüyle birlikte İlhanlıların arzu ettikleri yanıtı alamadıkları anlaşılmış, bu nedenle savaş hazırlıklarına başlamışlardı. Söz konusu gelişme, kısa süre içerisinde Memlûk Devleti'ne ulaşmış ve gerekli mercilere bildirilmişti.³³⁷

III.VII. Sultan Nasır Muhammed ile Ölceytü Han Arasındaki elçilik Teatresi

Gazan Han'ın ölmesi üzerine 17 Temmuz 1304 tarihinde Ölceytü Han (1304-1316) İlhanlı Devleti tahtına oturdu. Ölceytü Han cülusunu bildirmek için elçi olarak Şeyh Barak adında bir Türkmen şeyhini yüz adamıyla birlikte Sultan Nasır Muhammed'e gönderdi. Şeyh Barak'ın Dimaşk'a geliş tarihini İbn Tağrıberdî; 8 Aralık 1304 olarak ileri sürerken Aynî; ise 16 Kasım 1306'da olduğunu zikretmektedir. Sözü edilen tarihte Şeyh Barak Dimaşk'a ulaşınca elçinin geldiği ve kırk yaşlarında tuhaf bir giyim kuşama sahip olduğu Sultan Nasır Muhammed'e bildirildi. Nitekim elçi Şeyh Barak ve yanındakilerin sakalları traşlıydı. Kafaların üstüne sarık bağlanmış keçe külahlar vardı. Bu külahlarının kenarında da manda boynuzuna benzeyen keçe boynuzları bulunup ona da çan bağlıydı. Giydikleri kıyafetler ise beyaz keçe kumaşındandı. Ayrıca boyunlarına üst pilesi kesik inek ökçesi şeklinde dizilmiş kolyeler takıyorlardı. Kendisine neden böyle giyindiği sorulduğunda ise "Dervişlerin maskarası olmak istedim." şeklinde cevap verdi. Elçi, Dimaşk'ta nâibin huzuruna el-Ahdar Meydanı'nda³³⁸ çıktı. Şeyh onun yanına gitti. O meydanda

³³⁶ Kadı Ahmed Tetevî-Asaf Han Kazvinî, *Târîh-i Elfî*, C. I-VIII, ed., Gulâm Mirzâ Tabâtabâyî Mecd, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran 2003. s. 2820.

³³⁷ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, s. 152.

³³⁸ el-Ahdar Meydanı, Memlûkler döneminde Dimaşk'ta askerî eğitim ve keşif amaçlı faaliyetlerin yanı sıra boş zamanlarda avcılık, talim ve çevgân gibi savaş oyunlarının gerçekleştirildiği önemli alanlardan biriydi. Şehir surlarının dışında, Barada Nehri yakınlarında yer alan bu geniş meydan, doğal yeşil dokusuyla hem çevgân sahası hem de toplanma ve dinlenme alanı olarak işlev görmekteydi. Ayrıca

herkese zarar veren bir devekuşu vardı, kimse yanına yaklaşılamazdı. Elçinin bir şeyh olması hasebiyle, nâib ona karşı bir tür küçümseme yahut alay ifadesi olarak devekuşunu üzerine saldı. Şeyh Barak devekuşunun sırtına binip havada tur attı. Sonra nâibin yanına gelip “Onu başka bir şeyin üzerinde uçurayım mı?” diye sordu. Nâib, işi daha fazla uzatmayarak onu yanına aldı ve birtakım hediyeler takdim etti. Bunun üzerine halk, bu davranış karşısında şaşkınlığa uğradı ve onlar da elçiye hediyeler sundu. Elçi Şeyh Barak’ın buradaki sıra dışı düşünce ve eylemleri Sultan Nasır Muhammed’e bildirildi. Sultan, elçinin Kahire’ye gelmesine izin verilmemesini mektup ile nâibe bildirdi. Nihayetinde, Memlûk dönemi kaynaklarına yansıyan bu sıra dışı elçilik heyeti, Sultan Nasır Muhammed’in huzuruna kabul edilmeksizin Ölceytü Han’a geri döndü.³³⁹

Sultan Nasır Muhammed’in Gazan Han’a göndermiş olduğu elçiler, Ölceytü Han tahta geçince onları hapisten kurtarıp huzuruna kabul etti. Ölceytü Han, elçileri samimiyetle karşıladı ve yanına oturttu. Ölceytü Han, elçilere: “Ya kibirlenip parlayınca, Allah lanetli Gazan’a ne yaptığınızı gördünüz mü?” dedi. O sırada elçi el-Mücîrî, Han’ın huzurunda diz çökerek yer öptü ve “Allah (Ölceytü) İlhan’ı korusun, ömrünü uzun etsin.” dedi. Daha sonra Sultan, elçilere para, at, zırh ve mal ihsan etti. İbnü’l-Devâdârî; Hiçbir hükümdarın başka bir hükümdara vermediği şeyleri elçilere hediye ettiğini aktarmaktadır.³⁴⁰ Gazan Han, Sultan Nasır Muhammed’den hediye talep ettiğinde Sultan, ona; *elçilerini hediye ile göndermiş olsaydın, biz de size layık hediyeler gönderirdik*, demişti. Sabık hükümdarın talebi karşısında Ölceytü Han, huzurunda bulunan Memlûk elçilerini hediyelerle uğurlaması elçilik teatisi adına hoş karşılanan bir hareketti. Buna bağlı olarak, Ölceytü Han’ın bu yaklaşımı, Memlûk Devleti nezdinde yeni bir sayfa açmasına vesile olmuştu.

Ölceytü Han, iki devlet arasındaki düşmanlığı ortadan kaldırma ve dostluk bağlarını güçlendirme gayesindeydi. Bu isteğini teyit eden ve iyi niyetlerini

halka açık Kur’an tilavetlerinin yapıldığı bir mekân olma özelliği de taşımaktaydı. 1266 yılında Sultan Baybars tarafından inşa ettirilen ve “Kasru’l-Ablak” adıyla bilinen saray, bu meydana hâkim bir konumda bulunmaktaydı. Meydanın çevresinde ise sultanın yanı sıra ileri gelen emirler ve elçiler için müstakil yapılar inşa edilmişti. Çıplak, “Memlûklerde Eğitim ve Tören Alanları: Meydanlar”, s. 201

³³⁹ Aynî, *İkdu’l-Cümân* C. IV, s. 423-424; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu’z-Zâhire*, C. VIII, s. 171; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu’z-Zâhire*, s. 113.

³⁴⁰ İbnü’l-Devâdârî, *Kenzü’l-Dürrer*, C. IX, s. 129-130.

doğrulayan bir elçilik heyetini 7 Ocak 1305 tarihinde Mısır'a gönderdi. Bu elçilik heyetinde İlhanlı nökerlerinden Zirek ile Seyyid İftihâruddîn Buhârî yer almaktaydı. Ayrıca tutsak olan Memlûk elçileri Emir Hüsameddin Özdemir el-Mücîrî ve kâdî İmadüddin b. Sükkerî ile birlikte Mısır'a gönderdi.³⁴¹ Bu elçilik heyeti, 22 Mart 1305 tarihinde Dimaşk'ta Şam Nâibi tarafından en güzel şekilde karşılandı.³⁴² Daha sonra Dimaşk'tan ayrılan elçilik heyeti, 8 Nisan 1305 tarihinde Kahire'ye ulaştılar.³⁴³ İlhanlı elçilik heyeti ile beraberinde hediyeler³⁴⁴ ve içeriğinde uzlaşma talep eden bir mektup getirmişti.³⁴⁵ Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna çıkan Ölceytü Han'ın elçileri, Sultan'a şu; "Ölceytü Han, Kâdî İmadüddin b. Sükkerî'ye bir bardak kırmızı ikram etti. Ancak elçiniz, 'Ben kâdıyım, bunu içemem.' diyerek bu ikramı reddetti." anıyı aktardılar. Bunun üzerine Sükkerî'nin kırmızı yerine bir parça ekmek yemesi, Ölceytü Han'ın daha çok hoşuna gitmişti. Aslında elçilerin bu anıyı aktarmadaki amacı, Ölceytü Han'ın elçilere yönelik samimi ve yakın tutumunu vurgulama niyetinde oldukları şeklinde değerlendirilebilir. Zira Ölceytü Han'ın elçilik heyeti, Memlûk Devleti'nin elçilerinin uzun süre İlhanlı topraklarında tutulmalarının Sultan tarafından olası bir tepkiye yol açabileceğinin bilincindeydiler.³⁴⁶

Mufaddal; Ölceytü Han, Memlûk Devleti'nin elçilerini huzuruna davet ettiğinde onlara: "Mısır'ın sahibi benim kardeşimdir. Biz ve o biriz. Elli yıldır savaşıyoruz. On iki yıllık bir barış istiyoruz. Bu süreç ile birlikte ülkeler yeniden kalkınsın." dediğini nakletmektedir. Elçiler, Ölceytü Han'ın bu mesajını Sultan Nasır Muhammed'e iletiler. Sultan bu elçilere ihsan ve ikramda bulundu. Sultan, uzatılan zeytin dalına muadilinde bir cevap ile mektup kaleme alıp elçilik heyeti gönderdi.³⁴⁷ Dönemin kaynaklarında, söz konusu elçilik heyetinde yer alan kişilerin isimleri hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Heyetteki kişileri Mufaddal; Emir Seyfeddin

³⁴¹ Ebü'l-Kasım Abdullah b. Ali b. Muhammed el-Kâşânî, *Târîh-i Olcaytu*, Büngah-i Tercüme ve Neşr-i Kitap, Tahran 1348, s. 42; Derya Örs, *Tarih-i Olcaytu: İnceleme ve çeviri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1992, s. 83.

³⁴² Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 88.

³⁴³ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 442.

³⁴⁴ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 378.

³⁴⁵ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXVII, s. 418; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 345.

³⁴⁶ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 442-443; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, s. 164.

³⁴⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 89; Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 443.

es-Serhadî³⁴⁸ olarak zikrederken Baybars el-Mansûrî; Alaeddin Ali b. Emir Seyfeddin Balaban el-Kalencekî ile Kâdı Sadreddin Süleyman el-Mürtekî olarak aktarmaktadır.³⁴⁹ Nüveyrî; Seyfeddin Balaban'ın Mansure şehrinin Mukaddemü'l-Halkası³⁵⁰ olduğunu ifade etmektedir.³⁵¹ Sultan Nasır Muhammed, Ölceytü Han'ın elçileriyle birlikte gönderilmek üzere kendi elçilik heyetini teşkil etti. Bu heyette Emir Alaeddin Aydoğdu et-Telîlî ile Alaeddin Aydoğdu el-Harezmi yar almaktaydı. Elçilerin, Ölceytü Han'a götürmesi için uygun hediyeler hazırlandı. Bunun yanı sıra elçiler, Mercü's-Suffar Savaşı'nda Memlûk Devleti'nin ordusu tarafından ele geçirilen esirlerden on beş Moğol esir ve üç Türk'ü de beraberinde götürdü. Sultan Nasır Muhammed'in bu esir iadesi, Ölceytü Han'ın Memlûk elçilerini serbest bırakmasına karşı duyulan iyi niyetin ifadesi olarak değerlendirilebilir.³⁵²

İlhanlı ve Memlûk elçilik heyeti birlikte İlhanlı topraklarına doğru yola çıktılar.³⁵³ Sultan Nasır Muhammed elçileriyle, Ölceytü Han ile dostluk bağlarını güçlendirmek amacıyla ona mektupla birlikte hediyeler gönderdi. Mektup ise Kâdı Alaeddin b. Muhiddin b. Abdüzzahir tarafından kaleme alındı. Sultan, mektubunda Müslümanlar arasındaki kan dökülmesinin sona erdirilmesi ve uzlaşmanın sağlanması gerekliliğine vurgu yapmaktaydı.³⁵⁴ Kâşânî; 31 Temmuz 1305 tarihinde Sultan Nasır Muhammed'in elçilerinin geldiğini nakletmektedir. Ayrıca elçilerin Sultan'ın dostluğu, barışı ve esenliğini yenilediğini aktarmaktadır.³⁵⁵ Elçilik heyeti daha sonra Kahire'ye geri döndü. Ancak beraberinde yeni bir elçilik heyeti refakat etmedi.³⁵⁶

Birzâlî ise, İlhanlı hükümdarının Memlûk Devleti'ne bir elçilik heyeti gönderdiğini aktarmaktadır. Söz konusu elçiler, Dımaşk'ta hem halk hem de ordu tarafından dönemin âdetlerine uygun biçimde karşılanmış ve bu karşılama ikinci

³⁴⁸ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 442.

³⁴⁹ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 408.

³⁵⁰ Mukademü'l-Halka, her iktalı kırk kişilik memlûk askerine kumandanlık ederdi. Ancak halka kumandalarının sadece savaş zamanlarda asker üzerinde yaptırımı vardı. Altan Çetin, *Memlûk Devleti'nde Askerî Teşkilât*, Eren yayınları, İstanbul 2007, s. 120-121.

³⁵¹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 89.

³⁵² Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 165.

³⁵³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 378.

³⁵⁴ Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 157.

³⁵⁵ Kâşânî, *Târih-i Olcaytu*, s. 42; Örs, *Tarih-i Olcaytu*, s. 89.

³⁵⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 378.

namazından sonra gerçekleşmişti. 24 Haziran 1305 tarihinde ise, Sultan Nasır Muhammed, elçilerini bu heyetle birlikte gönderdiğini bildirmektedir. Sultan'ın elçilik heyeti içerisinde Sadrüddin el-Mâlikî isimli bir kişinin de bulunduğu kaydedilmektedir.³⁵⁷

III.VIII. Sultan Nasır Muhammed ile Ebû Said Arasında Elçilik Teatisi

Ölceytü Han'ın son elçilik teatisinden sonra onun 1316 yılında ölümüne kadar Memlûk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında elçilik teatisi inkıta uğıradığı görölmektedir. Ölceytü'dan sonra tahta oturan oğlu Ebû Said Bahadır Han (1317-1335) döneminde Memlûk-İlhanlı elçilik teatisi dostane olarak tekrardan başladı. Nitekim 1317 yılında İlhanlı Devleti, Memlûk Devleti'ne elçilik heyeti gönderdi. Aslında, bu sırada Ebû Said Han 12 yaşında olup Emir Çoban'ın himayesindeydi.³⁵⁸ Söz konu İlhanlı elçilik heyeti el-Mecdü's-Selâmî liderliğinde Kahire'ye geldi. Heyet, Sultan'ın huzuruna kabul edildikten sonra mektubu ona sundu. Mektupta İlhanlı Devleti'nin barış hususundaki uzlaşma isteğı zikredilmekteydi. Ölceytü'dan sonra Ebû Said Han dönemi ile aslında Ahmed Tegüder'in İslâm şiarı ile serptığı barış tohumlarının filizlenmesiydi. Nitekim elçilik heyeti beraberinde bazı hediyeler getirmişti. Bu hediyelerin içeriğı hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, hediyelerin varlığı İlhanlı Devleti'nin iki devlet arasında ortak bir payda bularak dostane ilişkilerini sürdürme niyetini güçlendirmekteydi. Sultan Nasır Muhammed, elçilik heyetine ne cevap verdiği bilinmemekle birlikte Ebû Said Han'a götürölmek üzere at, kılıç ve karkallar³⁵⁹ hediye etmişti.³⁶⁰

³⁵⁷ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. III, s. 283.

³⁵⁸ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. IX, s. 345.

³⁵⁹ Plakalı zırh olarak adlandırılan bu 'karkal', deri veya metal plakaların deri ipliklerle bir araya getirilmesiyle oluşturulan bir zırh türüdür. Moğol ve Türk ordularında yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Türkler arasında 'kedim' veya 'demir don' adlarıyla anılan plaka zırhların, diz altına veya bel hizasına kadar uzanan iki farklı modeli bulunmaktaydı. Memlûk Devleti'nde ise 'karkal' olarak adlandırılan bu zırh, en çok tercih edilen zırh türlerinden biriydi. Ayrıca, bazı karkallar astarlı olarak da üretilebiliyordu. Abdülcabbâr Ahmed el-Umlu, "Alâkatu Nâibü's- Şâm Tengiz el-Hüsâmî bi Sultânî'l-Memlûkî en-Nâsır Muhammed b. Kalâvûn (H. 712-740/ M. 1312-1339/1340)", *el-Mecelletü'l-Arabîyye li'l-Ulûm ve'n-Neşri'l-Ebhas*, C. 8, S. 3, s. 109; Aydın Usta, "Zırh", *TDVİA*, XLIV, TDV Yayınları, İstanbul 2013, s. 392.

³⁶⁰ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 525- 526; Abdülkadir Yuvalı "Ebû Said Bahadır Han", *TDVİA*, X, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s. 218.

İfade edilen elçilik heyetinde sonra Ebû Said Han, 28 Şubat 1321 tarihinde Kahire'ye tekrardan bir elçilik heyeti gönderdi. Sultan Nasır Muhammed'e elçi olarak gönderilen Mecdüddin es-Selâmî'ye,³⁶¹ *Mihmandâr* Kâdı Kerîmüddin el-Kebîr elçiyi karşıladı.³⁶² Bu esnada, Emir Çoban ile Ebû Said Han'ın elçilerinin de barış görüşmeleri çerçevesinde çeşitli hediyelerle geleceği bildirildi. Bunun üzerine Sultan, Halep ve Dımaşk nâiblerine elçileri layıkıyla karşılamaları ve onurlandırmaları yönünde talimat gönderdi. Makrîzî, bu süreçte Arap emiri Süleyman b. Mühennâ'nın, elçilerin yolunu kesip beraberindeki hediyeleri alıkoyduğuna dair haberin *berid* aracılığıyla ulaştığını aktarmaktadır.³⁶³ Ancak Nüveyrî; İlhanlı elçilik heyetinin, Sultan Melik Nasır'a bir Kur'ân-ı Kerîm nüshası, süslemelerle bezenmiş görkemli bir hargâh (çadır) ve başka kıymetli hediyeler sunduğunu nakletmektedir.³⁶⁴

İlhanlı elçilik heyeti, Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna kabul edildiğinde elçiler, Ebû Said Han'ın mektubunu sundular. Bu mektuplarda, barışın bazı şartlarla yapılması isteniyordu. Öncelikle, Fedâîlerin kendi topraklarına girmemesi,³⁶⁵ Mısır'dan onlara gidenlerin talep edilmemesi ve onlardan Mısır'a gidenlerin ancak kendi rızalarıyla geri dönmesi sağlanmalıydı. Ayrıca, Arap veya Türkmenler

³⁶¹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 14.

³⁶² Bu elçinin gönderilme nedeni; Sultan Nasır Muhammed üçüncü saltanat döneminde Memlûk emiri Şemseddin Karasungur İlhanlı hükümdarı Ölceytü Han'a iltica etmiş olmasıydı. Çalışmada, Tokta Han dönemindeki elçilik teatisini ele alınırken bahsedildiği üzere Karasungur, İlhanlı-Altın Orda arasında cereyan eden savaşta da önemli rol oynayıp Altın Orda'nın yenilmesine sebep olmuştu. Bunun üzerine Tokta Han elçilik heyeti ile onu Memlûk Devleti'ne şikâyet etmişti. Karasungur'un İlhanlılara ilticası ve orada ardı arkası kesilmeyene faaliyetleri üzerine Sultan Nasır Muhammed onu ortadan kaldırmak için girişimlerde bulundu. Bu girişimini de Masyaf Kalesi'ndeki fedâîlerle gerçekleştirdi. Şöyle ki; Masyaf Kalesi'nden otuz kadar fedâîyi Karasungur'u öldürmek üzere İlhanlı topraklarına gönderdi. Fedâîlerin bu girişim, İlhanlı topraklarında büyük bir karışıklık ve korku ortamı yarattı. Bundan dolayı Ebû Said Han kendini muhafaza etmek için on bir gün boyunca otağa sığındı. Buna ek olarak, İlhanlı Emir Çoban ile vezir Ali Şah tedbir amacıyla sürekli olarak yer değiştirip güvenlik önlemlerini sıkılaştırdılar. Bu sırada Emir Çoban, Mecdüddin es-Selâmî'yi çağırarak ona "*Bize her seferinde bir hediye getiriyorsun ve Mısır'ın sahibiyle anlaşmamızı istiyorsun, böylece fedâîler ve İsmâîliler bizi öldürüyor.*" dedi. Daha sonra Bağdat'ta İsmâîlî fedâîlerin nâibe bıçakla saldırdığı ancak bıçağın bir İlhanlı emirine isabet ettiği ve fedainin kaçtığı haberi geldi. Bunun üzerine İlhanlılar hem bu son olayın araştırılması hem de bir an önce barışın yapılıp bu fedâî meselesinin artık bir son bulması için Mecdüddin es-Selâmî'yi barış elçisi olarak Kahire'ye gönderdi. Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 28; *el-Mevsuatü't-Tarihiyye* (Memûatü min el-Müellifin), haz. Şeyh Alevi (Ulvi) b. Abdülkadir Sükkaf, C. VI, 2012, s. 236; Kazım Uzun, "Dosttan Kaçıp Düşmana Sığınmak: Memlûk Emîri Karasungur'un Siyasi Faaliyetleri", *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 2, s. 661-666.

³⁶³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 29-30; Sağlam, "Memlûk- İlhanlı Diplomatik İlişkileri", s. 135.

³⁶⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 14.

³⁶⁵ Elçilerin ifadeleri il şu husu anlaşılmaktadır: Hülegü her ne kadar 1256 yılında Alamut Kalesini ele geçirip İsmailileri ortadan kaldırıysa da bunlardan geriye kalanlar, Memlûkler tarafından zaman zaman İlhanlılara karşı kullanılmış olmalıdır.

tarafından üzerlerine baskın düzenlenmemesi ve iki ülke arasındaki yolların açık tutulması gerekiyordu. Bu sayede, her iki ülkenin tacirleri serbestçe gidip gelme hakkına sahip olacaktı. Buna ek olarak, Irak'tan Hicaz'a her yıl bir mahmil kafilesinin gönderilmesi şart koşuluyordu. Bu mahmil içinde, Memlûk hükümdarının adı yazılı sancak ile Ebû Saîd'in sancağı birlikte taşınacaktı. Böylece, İlhanlı hükümdarının sancağı ile görünmesi sağlanacak ve Emir Karasungur'un kendilerinden talep edilmemesi güvence altına alınmış olacaktı. Sultan, mektubu okuduktan sonra emirleri topladı ve onlara danıştı. Görüş birliğiyle barışın bu şartlarla kabul edilmesine karar verildi.³⁶⁶

Netice itibariyle Memlûk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında on yıl³⁶⁷ on günlük bir süre için barış için mütabakat sağlandı. İbnü'd-Devâdârî; bu barışın sağlanmasına Emir Çoban'ın³⁶⁸ vesile olduğunu ifade etmektedir.³⁶⁹ Sultan Nasır Muhammed elçilerle görüşme yaptıktan sonra Ebû Said Han'a hediyeler gönderdi. Bu hediyeler; zerkeş³⁷⁰ ipek hil'at, Moğol kaftanı, karkalar ve toplam değeri kırk bin dinar olan diğer kıymetli armağanlardı.³⁷¹ Bu hediyeleşmenin ardından, Sultan Nasır Muhammed, Ağustos/Eylül 1321 tarihinde, Seyfeddin Aytmış el-Muhammedî'yi elçi olarak Ebû Said Han'a gönderdi. Bu elçi, daha önce üzerinde mutabık kalınmış olan barış şartlarını kesinleştirmek ve İlhanlı Devleti ile anlaşmayı imzalamak üzere gönderildi. Elçi beraberinde iki bin dinarlık bir hediye Ebû Said Han'a götürdü.³⁷²

³⁶⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 29-30; Sağlam, "Memlûk- İlhanlı Diplomatik İlişkileri", s. 135.

³⁶⁷ Müslümanlar, gayrimüslimlerle yaptıkları antlaşmalarda, tıpkı Hudeybiye Antlaşması'nda olduğu gibi, genellikle on yıl gibi belirli bir süreyi esas almışlardır. İlhanlılarla yapılan barışta da bu süre dikkat çekicidir. Zira antlaşma, İlhanlıların Müslümanlığı kabul etmiş olmalarına rağmen on yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Böylece İlhanlıların Müslüman oluşu, Memlûklerin barışta on yıllık süreyi belirlemesine engel olmamıştır.

³⁶⁸ Yukarıda ifade edilenlerin yanı sıra, İbnü'd-Devâdârî'ye göre, Emir Çoban barışın sağlanmasına vesile olmuş ve bu nedenle Sultan Nasır Muhammed'in elçisi Mecdüddin es-Selâmî, dört atla birlikte gelerek bunları Memlûk Devleti sultanına ait hediyeler olarak Emir Çoban'a takdim etmek istemişti. Ancak Emir Çoban, bu hediyeleri kabul etmesi hâlinde İlhanlı çevreler tarafından "Memlûk Devleti'nin hükümdarı ile yazışyorsun ve bunlar Mısır'ın atlarıdır" şeklinde yanlış yorumlanabileceğinden endişe etmişti. Bu nedenle Emir Çoban, elçi Mecdüddin es-Selâmî'ye atları doğrudan İlhanlı hükümdarı Ebû Saîd'e sunmasını tavsiye etmiş ve es-Selâmî de hediyeleri öngörülen biçimde teslim etmişti.

³⁶⁹ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. IX, s. 312-313.

³⁷⁰ Orta Çağ Müslüman Türk Devletleri'nde hil'atın eteğine ve kenarına işlenen tırâzın nakşına zerkeş denilirdi. Memlûk Devleti de hem bu ifadeyi hem de bu nakş aynen kullanmıştı. Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 294.

³⁷¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 30.

³⁷² Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 55.

Bu hediyeler arasında en dikkat çekici olanlar, Yemen'den Mısır'a gönderilen iğdiş atlar, develer ve bir zebra'ydı.³⁷³

Aytmış el-Muhammedî'nin elçilik vazifesinden sonra, 1322 yılının Nisan ayı başlarında Ebû Said Han'ın elçilik heyeti Kahire'ye geldi. Bu heyetin geliş sebebi ise, büyük olasılıkla Aytmış el-Muhammedî'nin gerçekleştirdiği elçilik ziyareti ve beraberinde götürdüğü hediyelere karşılıktı. Bu heyette, Emir Hasan b. Şadî b. Sûncâk, Emîr-i Ahûr ve Tebriz Kâdîlkudât'ı Nasîrüddin Muhammed b. Muhammed el-Kazvîni eş-Şafîi yer almaktaydı. Elçilik heyetini, Bedreddin Baybars es-Sâlihî karşıladı. Sultan Nasır Muhammed, elçilere çok kıymet verip onların Kala'tül-Cebel'de konaklamalarını sağladı. Daha sonra elçiler, Sultan'ın huzuruna çıkarıldı. Bu elçilik heyetinin geldiğini kaydeden Nüveyrî, söz konusu elçilerin geliş amacına ve geri dönüş zamanına dair herhangi bir bilgi aktarmamaktadır. Dönemin diğer kaynakları ise bu elçilik heyetinden söz etmemektedir.³⁷⁴ Buna benzer şekilde Makrîzî; de 20 Nisan 1323 tarihinde Ebû Said'in elçilerinin Kahire'ye ulaştığını nakletmektedir. Gelen elçilerin isimleri belirtilmemekle birlikte, iki devlet arasındaki barışın tesisi amacıyla hazırlanan metin üzerine yemin etmek için geldikleri ileri sürülmektedir. Ayrıca, elçilerin beraberlerinde büyük develer, çeşitli at türleri ve antikalar getirdikleri de aktarılmaktadır.³⁷⁵

Ebû Said Han'ın, Sultan Nasır Muhammed ile barış amacıyla başlattığı elçilik teatisi üzerine, Sultan da buna mukabil olarak Emir Ebû Said Han'a takdim edilmek üzere geleneksel bir hediye göndermişti. Bu hediyeye ek olarak, elçiye iki bin dinar para da takdim etmişti. Elçi henüz yolda iken, Tebriz'den dönünce henüz yoldayken Sultan'a, elçinin görevini başarıyla ifa ettiği ve kendisine ikramda bulunularak onurlandırıldığı haberi ulaştı. Elçinin nasıl karşılandığına ve kendisine nasıl muamele edildiğine dair bilgi verilmesi, devletin merakla beklediği diğer bir önemli husustur.³⁷⁶ 1323 yılının Mart ayının sonlarında Kahire'ye gelen elçi Emir Seyfeddin Aytmış el-

³⁷³ Muhammed Fethî Muhammed Abdulcelîl, "el-Hedâyâ el-Mütebâdile beyn el-Memalik ve'l-Moğol Hilâl-ı Ahd-ı en-Nâsir Muhammed ibn Kalâvûn (H. 693-741 /M. 1293-1340)", *el-Mecelletü el-Müverrihi'l-Mısri*, S. 60, s. 255.

³⁷⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 43.

³⁷⁵ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 63.

³⁷⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 55-60.

Muhammedî, barış üzerine uzlaşmanın sağladığını ve antlaşma metninin Tebriz’de cuma günü cami minberinde Ebû Saîd, Emir Çoban ve vezirin hazır bulunduğu sırada okunduğunu Sultan’a bildirdi. Elçilik teatisiyle iki taraf arasında savaşın sona erdirildiği gibi karşılıklı baskınların durdurulması ve sulhun kalıcı hâle getirilmesi hususunda mutabakata varıldı. Elçi Aytmış bu antlaşma metninin bir nüshasını da Sultan’a getirdi. Ebû Said Han, elçi Aytmış’a değeri iki yüz bin dirhem civarında olan inci hediye etti. Elçi Sultan’ın huzuruna çıktığında bu hediyeyi Sultan’a takdim ederek bunu kendi mülkiyetine alamayacağına dair yemin etti. Elçinin bu dürüst hareketi karşısında Sultan da ona yüz bin dirhem ve kıymetli hediye verdi.³⁷⁷

Önceki elçilik heyetinden sonra, 30 Haziran 1322’de İlhanlıların yeni bir heyeti Kahire’ye geldi. Elçilik heyeti, Kala’tül-Cebel’in *Eyvan*’ında Sultan Nasır Muhammed’in huzuruna kabul edildi. Bu elçilik heyeti üç kişiden oluşuyordu. Elçilik heyetinin Halep’ten Kahire’ye gelişi sırasında yaşananların aktarılması, elçilik tarihine ışık tutması bakımından önem arz etmektedir. Şöyle ki; elçilik heyeti Halep’e vardığında Halep Nâibi Alâeddin Tanboğâ tarafından karşılandı. Ancak elçiler büyük bir kibir gösterip küstahlıkla hareket ettiler. Tanboğâ ise onlara karşı nazik davranıp onurlandırdı. Ayrıca saygı ve nezaketten de ödün vermedi. Humus’a vardığında oranın nâibi tarafından karşılandığında elçiler yine küstahlıkları devam ettiler. Bu durum Şam’ın Saltanat Nâibi Seyfeddin Tengiz’e haber verildi. Tengiz de buna karşılık önlem olarak Emir Seyfeddin Çoban’ı karşılamaya gönderdi. Emir Seyfeddin Çoban, elçilik heyeti geldiğinde onları karşılamak için ayağa kalkmadı. Büyükelçi elini uzatıp öpmesini istediğinde Emir Seyfeddin Çoban ona sırtını dönüp selamlamadı. Elçilik heyeti Dımaşk’a yaklaştığında Tengiz, ordusuna tam donanımlı şekilde atlarına binmelerini ve el-Kâbun’dan³⁷⁸ Saltanat Nâibi’nin ikametgâhı Dârü’s-Saâde kapısına kadar iki sıra halinde ilerlemelerini emretti. Elçilik heyeti, iki sıra halinde dizilen askerler arasında Dârü’s-Saâde’ye geldi. Elçiler geldiğinde Tengiz onlara hiç yüz vermedi. Hatta yüzlerine bakmadan Emir Çoban’ın ahvalini sordu. Elçi, afiyette olduğunu söyledi. Akabinde onların dinlenmesi için dışarı buyur etti. Onların konaklamaları için meydanda bir dehliz (otağ) kuruldu. Elçilik heyeti dehlize

³⁷⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXXIII, s. 64; Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. III, s. 61.

³⁷⁸ Dımaşk’a bir mil uzaklıkta yer alan yerleşim yeridir.

yerleştikten sonra, büyükelçi geri gelip Saltanat Nâibi Tengiz ile tekrar görüşmek istedi. Buna izin verilmediği için elçi, bir görevli aracılığıyla şu mesajı ilettili: “Ben Ebû Said Han tarafından gönderildim; Emir Çoban ya da başka bir emir tarafından değil. Saltanat Nâibi’nin bana hükümdarın nâibini sorması, Ebû Said Han’ı sormamasına nasıl izah edilebilir?” Buna cevap olarak Saltanat Nâibi Tengiz rütbesine değinerek şöyle dedi: “Ben, Sultan’ın nâibiyim, ben anca benim statümde olan bir nâibi veya bir emiri sorabilirim. Hükümdarın ahvalinden anca hükümdar sual edebilir.” Devamında da Allah, hükümdarınızın saltanatını daim etsin diyerek dua etti. Ayrıca kendisini karşılamaya gönderdiği Emir’e karşı olan küstahlığı dolayısıyla azarlayıcı bir mektup gönderdi. Mektupta şunları ifade etti: “Fırat’ın ötesindeki sizin ülkeniz küfür, nifak ve hâriciler diyarıdır. Ama Fırat’ın berisinde Şam ve sonrasında gelen topraklar İslâm ülkesi ve peygamberlerin meskenidir. Burası ibadet edenlerin, salihlerin, âlimlerin ve fıkıhçıların diyarıdır. Bu yüzden kim bu topraklara gelirse gelsin, kişi, Allah’a karşı edep ve saygı çerçevesinde davranmalıdır.”³⁷⁹

Esasında Tengiz, bu hareketiyle elçilik heyetine diplomatik bir uyarı vermişti. Nitekim bundan sonra elçi davranışlarında olumlu bir değişim gözlemlendi; kendisiyle iletişime geçenlere karşı daha kibar ve saygılı tutum sergiledi. Ardından elçi, Tengiz’in direktifleri doğrultusunda Kahire’ye doğru yola çıktı. Bu süreçte Tengiz, elçinin sergilemiş olduğu tutumu, Sultan Nasır Muhammed’e bildirdi. Sultan, elçinin bu tavrı nedeniyle elçiyi takdir etti. Elçilik heyeti, Kala’tül-Cebel kapısına ulaştığında Sultan’ın huzuruna kabul edildi ve burada protokol kurallarına riayet ederek nezaketle hareket etti. Sultan, elçilik heyetine oturmaları için izin verdi. Elçiler de yerlerine geçip barış talebini içeren mektubu Sultan’a ilettiler. Mektup, Sultan Nasır Muhammed ile Ebû Said Han arasındaki barış talebini ve buna yemin etmeyi konu alıyordu. Yemin metni, elçi Aytmış’ın getirdiği nüsha ile aynıydı. Sultan, elçilerin huzurunda yemin etti. Elçilik heyeti, beraberlerinde Ebû Said Han’ın Sultan Nasır Muhammed’e gönderdiği hediyeleri de getirdi. Kaynakta, bu hediyelerin yalnızca iki takım elbise ve kumaştan ibaret olduğu aktarılmaktadır. Sultan hediyeleri kabul ettikten sonra onları

³⁷⁹ Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXXIII, s. 63-64.

Kala'tül-Cebel'de bir revâkta³⁸⁰ konaklamalarını emretti. Onlara yiyecek, tatlı, meyve, izin verilen içecekler ve diğer şeyler verdiği gibi bol miktarda maaş almalarını da sağladı. Sultan 3 Temmuz 1322 tarihinde elçileri tekrar huzuruna kabul edip onlara hil'at verdi. Büyükelçiye hil'at, *hıyâse*,³⁸¹ *kellutâ*, altınla süslenmiş *tırâz* ve altın kaplama bir *kılıç* verdi. Diğer iki elçiye altınla işlenmiş Tardhuş,³⁸² hevayıs ve *kellutâ* ve altın *tırâz*la verdi. Onlarla gelen hizmetçilere de uygun hediyeler takdim etti. 5 Temmuz 1322 tarihinde Sultan, elçilik heyetine meydana gidip dolaşmaları için izin verdi. Onlara üç atın yanı sıra refakat etmesi için birçok hizmetçi verdi. Elçiler bu sırada büyük alayların geçitlerine tanık oldular. 7 Temmuz 1322 tarihinde Sultan tekrardan onları huzuruna kabul edip aynı hil'atlardan tekrardan takdim etti. Bunların dışında onlara büyük iyiliklerde bulundu ve büyük miktarda para bahşetti. Ardından elçilerin getirmiş olduğu mektuba cevap yazdı. Bu sırada elçiler, Sultan'dan Emir Çoban'ın oğluna kızını istemeyi arz ettiler. Sultan ise nazikçe özür dileyerek kızının henüz beş yaşında olduğunu, evlenme çağına ulaştığında Allah'ın izniyle bu talebe olumlu cevap vereceklerini belirtti.³⁸³ Makrîzî; evlilik için gelen elçilik heyetinin 8 Kasım 1323 tarihinde geldiğini nakletmektedir.³⁸⁴ Yine Nüveyrî; 8 Temmuz 1322 tarihinde elçileri onurlandırarak geri gönderdiğini ifade etmektedir. Bu elçilik heyetine verilen kıymetin göstergesi olarak Emir Seyfeddin Aytmış onlara Gazze sınırına kadar eşlik etti.³⁸⁵

³⁸⁰ Revak, genellikle bir binanın avlusunda veya dış cephelerinde yer alan, sütunlarla desteklenmiş, yarı kapalı ve uzunlamasına bir mekândır. Üstü düz dam, kubbe veya tonozlarla örtülebilen revaklarda, destek sütunları kemerlerle birbirine bağlanır. Bu uygulamanın temel amacı, güneşten korunmuş, gölgelikli bir alan sağlamaktır. Revak, destek, örtü ve bunların bağlandığı duvarları bir arada içeren bir mekân olarak tanımlanır. Eski Mısır'da tapınak avlularında görülen bu yapı tipi, Memlûk Devleti döneminde de mimaride kullanılmaya devam etmiştir. Selçuk Mülâyim, "Revak", *TDVİA*, XXXV, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 22-23.

³⁸¹ Hıyâse; çoğulu havayıs olup askerler kuşandığında kılıç ve bıçakların yerleştirildiği askeri kemerdur. Bunlar değerli metalden yapıldığı altın yıldızlı gümüşten veya sade altından yapılanları da vardır. Ancak bunların değerli olanları üst düzey emirlere verilirdi. Sadece sultan, hevayısı hediye edebilir. Memlûk Devleti'nde sultanın her yıl altın ve gümüş olan bu hıyâseyi dağıtmak adettendi. Elçilere hediye olarak takdim edilen hıyâse, onlara verilen kıymetin göstergesidir. Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 161; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 157; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 429.

³⁸² Hil'at olarak takdim edilen bu tardhuş, kumaştan mamul olup mamul olan kaba veya kaftandır. Bazılarında sultanın elkab ve unvanı yazılırken bazılarında ise vahşi hayvan ve küçük kuşların resimleri yer almaktaydı. Bir kısmı renkli ve dalgalı olup işlenmiş tırâzla çevrilmiş şekilde Sincap ve Kastor kaplı idi. Bunlar Kahire, Şam ve İskenderiye imalathanelerinde üretilirdi. Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 311-312.

³⁸³ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 64-65.

³⁸⁴ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 74.

³⁸⁵ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 65.

Makrîzî ile Tağrıberdî'ye göre, zikredilen elçilik teatisinin ardından, 17 Eylül 1323 tarihinde Kahire'de daha önce hiç olmadığı kadar çok elçilik heyetinin bulunduğu kaydedilmektedir. Bu heyetler arasında İlhanlı, Yemen, Bizans, Kilikya, Mardin Hâkimi, Nûbe gibi temsilciler yer almaktaydı. Ancak, İlhanlı hükümdarı Ebû Said'in elçilik heyeti hakkında da bilgi bulunmamaktadır.³⁸⁶

1324 yılının Kasım ayının sonlarında İlhanlılar tarafından gönderilen yeni bir elçilik heyeti Kahire'ye ulaştı. Bu elçilik heyetinde Ebû Said Han adına Doğan, Emir Çoban adına da Hamza isimli iki kişi yer almaktaydı. Bu iki elçiye, Tavaşî Reyhân el-Haznedâr eşlik ediyordu. Elçiler, kabul merasimi sırasında Kala'tül-Cebel'de ağırlandıklarında tüm üst düzey emir ve diğer devlet görevlileri orada hazır bulunuyordu. Sultan Nasır Muhammed dışında, tüm devlet görevlileri müzerkeş kellutâ ve altın tırâzla kuşandı. Elçilik heyeti beraberinde Sultan'a çok kıymetli hediyeler getirdi. Bu hediyeler arasında, farklı mücevherlerle süslenmiş altın eyerli üç iğdiş at, altın işlemeli üç kemer ve bir kılıç, özellikle kadınlar için işlenmiş ve süslenmiş kumaşlar bulunmaktaydı. İran ve Irak'ta üretilmiş, üzerine Sultan Nasır Muhammed'in elkabının nakşedildiği yedi yüz kumaş, on bir adet buhtiyye³⁸⁷ devesine yüklenmiş şekilde gönderildi. Sultan, getirmiş olduğu hediyeler karşısında elçileri şerefendirip ihsanda bulundu. Elçiler, Sultan'ın huzuruna kabul edilmesinden iki gün sonra Kurban Bayramı³⁸⁸ olduğundan dolayı hemen geri dönmediler. Muhtemelen

³⁸⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 79; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire*, s. 141.

³⁸⁷ Bu dişi develer iki hörgüçlü olup uzun boylu ve çeviktirler. Bu isim Farsça bir kelime olup Araplar tarafından da bu kelime olduğu gibi kullanılmıştır. Bu develerin kökeni Horasan'dır. Kaynaklarda Horasan develeri olarak da izah edilir. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, *Daru's-Sadıq Beyrut*, C. II, 1993, s. 9; Ebu Davud Süleyman ibn'el Eş'as el-Ezedi es-Sicistani, *Sünen-i Ebû Davud*, *Daru'r-Risaleti'l-Alemiyye*, C. 6, Beyrut 2009, s. 459; Orta Çağ Müslüman coğrafyacıları de eserlerinde bu yörede develerin mevcut olduğunu nakletmektedir. Bekir Biçer, "İslâm Coğrafyacılarının Eserlerinde Kürtler Hakkındaki Rivayetler (9. Yüzyıl – 13. Yüzyıl)", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 17, 2014, s. 176.

³⁸⁸ Memlûk Devleti Kurban ve Ramazan Bayramı'na özellikle hassasiyet göstermiştir. Halife bayram hutbesini irad edip namazını kılar. Sultan halife ile namazı eda edip onunla bayramlaşır. Daha sonra Sultan halife ile birlikte halkın bayramını mevkible tebrik etmek için meydana iner. Sultan, bu sırada sarı altın atlas kumaşlı bir ata binerek meydana çıkar; devlet erkânı ve emirler de kendisine eşlik eder. Bayram günlerinde sultanın başının üzerinde taşınan çetirin, altın işlemeli sarı atlasta yapılıp ve en tepesinde altın kaplamalı gümüş bir kuş bulunurdu. Sultan bu sırada çok sıkı bir şekilde korunurdu. Halkı selamladıktan sonra sarayına çekilirdi. Öğleden sonra Sultan, *çevgan* için emirlerle ata binip meydana iner. Bu ikinci namazına kadar sürer, sonra ikinci namazını eda edip saraya çekilir. Bayram vesilesiyle sommat, yani ziyafet sofraları düzenlenip pek çok kimse bu sofralarda yiyip içerdi. Yine Kurban bayramlarında emirlere elbise, kurbanlar ve para verilir. Zikredilen elçilik heyeti Kahire'de Kurban Bayramı adına düzenlenen görkemli tören, merasim ve sommata şahit olmuşlardı. Aynı zamanda adet olduğu üzere bayram hediyelerinden nasibini almışlardı. Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C.

Sultan, elçilerin bayramlarını burada geçirmelerini istedi. Bayram günü büyük kutlamalar düzenlendi. O sırada Sultan, elçileri huzuruna davet edip onlara hil'at giydirdi. Onlara yüz bin dirhemi aşan miktarda para ve altın hediye etti. Sultan bu hediyelerin ardından elçilerin ülkelerine geri dönmesine müsaade etti.³⁸⁹

3 Aralık 1327 tarihinde Ebû Said Han'ın elçileri Kahire'ye ulaştı. Elçiler burada ağırlandı ve onurlandırıldı. Ardından, 19 Aralık 1327 tarihinde geri döndüler.³⁹⁰ Bunun ardından, 30 Nisan 1329 tarihinde Ebû Said Han, Timur Boğa adında bir elçisini Rahbe'ya gönderdi. Elçinin Rahbe'ye gittiği belirtilmekle birlikte, Sultan tarafından Rahbe'de mı yoksa Kahire'de mi huzura kabul edildiği hususu kaynaklarda açık değildir. Ebû Said Han'ın büyükelçi Timur Boğa'yı göndermesinin nedeni, Sultan Nasır Muhammed ile üslupla akrabalık bağı tesis etmek istemesiydi. Büyükelçi, Sultan'ın kızına mehir olarak yanında çokça altın getirdi. Bunun yanı sıra Ebû Said Han, isteğini Sultan Nasır Muhammed tarafından mektupla iletilmesini talep etti. Sultan da bu talebe karşılık mektupla cevap yazdı. Sultan, büyükelçiye şifâen kızlarının henüz küçük olduğunu ve evlilik çağına ulaştıklarında bu evliliğin gerçekleştirilebileceğini ifade ettikten sonra, onu geri gönderdi.³⁹¹

Sultan Nasır Muhammed, 14 Aralık 1327 tarihinde Gize'de piramitler mahallinde ed-Dehlizü's-Şerif'teyken³⁹² Ebû Said'in gelen elçilerini huzuruna davet etti. Elçilik heyeti, büyükelçi Erş Boğa, Abâcî ve Emir Bedreddin Canîkî isimli üç

IV, s. 48-51; C. III, s. 588; Hatice Güler, *Memlûk Sultanlarının Alayları*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2018, s. 127-132; Altan Çetin, "Memluk Sultanlarının İn'am ve İhsânlarına Dâir", *EKEV Akademi Dergisi*, S. 26, 2006, s. 110-113.

³⁸⁹ Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 93.

³⁹⁰ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 105.

³⁹¹ Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 100.

³⁹² Memlûklü sultanlarının devlet merkezi haricinde seyahat ve seferlerde içerisinde ikamet ettikleri otağlardır. Yukarıda belirtildiği üzere Gize'de kurulan Sultan'a has olup üç isimle "Otağ, Vutâkü's-Sultan ve Dehliz" zikredilen bu çadırlara seyyar saraylar da diyebiliriz. Nitekim bu dehlizlerin içerisinde sultanın odası yer alıp geniş ve yuvarlak çadırlardır. Keza Sultan'ın odasının önünde kurşun kaplardan oluşan ve şehirdeki hamamlara benzeyen küçük hamam dahi yer almaktadır. Bu otağ, Sultan'ın güvenliğini sağlaması açısından çevresi bir surla kaplıdır. Ayrıca bu otağın has görevlileri de mevcuttu. Vazife erbâbı, sultan birinci dehlize girene kadar etrafında yürüyen teberdâriyeler ve dehlizin kapısının önünde uyuyan nükkâb ve nöbetçi hizmetçilerdi. Bu otağların rengi kırmızı idi. Yukarıda zikretmiş olduğumuz elçilerin kabul edildiği otağ, metal atlastan yapıp yüksek bir dehliz idi. Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, C. IV, s. 50; C.14, s. 189; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 298; Hatice Güler, "Memlûk Sultanlarının Saray Törenleri (1250-1517)", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 79, Ekim 2018, s. 292.

kişiden teşekkürldü. Elçiler Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna gelince Ebû Said Han ile Emir Çoban arasındaki mücadeleden bahsedip Emir Çoban'ın kaçtığını bildirdiler. Bununla birlikte, ziyaretlerinin esas amacı, Ebû Said Han'ın Sultan ile barış ve huzurun korunmasını arzu ettiğini bildirmektir. Sultan kendi otağının yanında elçiler için bir çadır kurup onları orada ağırladı ve orada elçilere bol ihsanda bulundu. Daha sonra Sultan, elçilik heyetini de yanına alarak piramitleri gezdirdi. Bu gezi esnasında beraberinde bulunan yaklaşık yüz kişiye de ihsanda bulundu. Elçiler, Aralık ayının sonunda Kahire'ye geldiler, oradan da Ebû Said Han'a döndüler.³⁹³ İbnü'd-Devâdârî bu elçilik heyetinin geliş tarihinden daha evvel, yani 25 Ekim 1327 tarihinden bir elçilik heyetinin geldiğini nakletmektedir. Bu elçilik heyeti ile ilgili sadece elçilerin hediyeleşme hususunu ifade etmektedir. Bunu zikrederken de İlhanlı hükümdarlarının daha önce asla böyle bir hediye göndermediğini ileri sürer. Bu hediyeler; eyerli ve süslenmiş buhtiyeye devesi ve bu develerin üzerinde de ablak/eblak³⁹⁴ atının derisinden yapılmış sandıklar bulunmaktaydı. Ayrıca başka güzel hediyelerin olduğu da ifade edilmektedir.³⁹⁵

Memlûk Devleti ile İlhanlı Devleti arasındaki elçilik teatisi bazen İlhanlı hükümdarının dışında, devlet adamlarıyla da gerçekleşmekteydi. Nitekim İlhanlı Devleti Anadolu genel valisi Timurtaş, babası Emir Çoban ile Sultan Ebû Said arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle zor durumda kaldı. Üstelik Ebû Said Han, Timurtaş'ın kardeşi Dımaşk Hoca'yı öldürttü. Bu haberi alan Timurtaş, ikbalini kurtarmak için çareyi Memlûk Sultanı Nasır Muhammed'e sığınmakta buldu.³⁹⁶ Bunun üzerine Timurtaş, Sultan'a gizlice bir elçi göndererek aralarındaki eski

³⁹³ Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 97-98.

³⁹⁴ Bu at, Nûşirvân'ın atı olarak da bilinir ve genel olarak rengi siyahlı beyazlı veya alacalıdır. Ömer Hayyâm bu atların iyisi pek bulunmadığını ileri sürer. Pise de denilen bu at, Türk tarihi ve edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Nitekim bu ablak atlara binenlere savaşçı ve kahraman anlamında olmak üzere "ablâk süvâr" ifadesi kullanılmıştır. Bu bilgi yukarıda da zikredildiği üzere İlhanlı hükümdarlarının daha önce böyle bir hediye göndermediği ifadesini destekler mahiyettedir. Erkan Göksu, "Ömer Hayyâm'ın 'Nevrûznâme'sine Göre At ve At Türleri", *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2009, s. 27-28.

³⁹⁵ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. IX, s. 315-316.

³⁹⁶ Geniş bilgi için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş", *Belleten*, C. 31 S. 124, 1967, s. 611-614; Ş. Cem Tüysüz, "İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 22, S. 3, Eylül 2018, 1661; Firdevs Özen, "Emîr Çoban'ın Ebû Sa'îd Bahâdır Han Üzerindeki Egemenlik Döneminin Sona", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 10, 2023, s. 528-532.

kırgınlıkları³⁹⁷ unuttuğunu ve Mısır'a gelmek istediğini bildirdi. Ayrıca, elçi aracılığıyla, kendisiyle ittifak kurarak Ebû Said'le savaşmak veya eğer kabul ederse itaatini ilan edip ona bağlanmak arzusunu da ilettiler. Dolayısıyla Sultan'a bağlı olarak Anadolu valiliğini sürdürmek istediğini bildirdi.³⁹⁸ Sonuç olarak, Timurtaş 31 Aralık 1327 tarihinde Dimaşk'a vardı ve burada Tengiz onu karşıladı. Daha sonra 21 Ocak 1328 tarihinde Kahire'ye geldi.³⁹⁹ Sultan, Timurtaş'ı beraberindeki iki yüz kişiyle birlikte 24 Ocak 1328 tarihinde kabul etti.⁴⁰⁰ Ebû Said Han, Timurtaş'ın böyle bir hamle yapacağını öngörmüş olsa gerek, Mecdüddin es-Selâmî'yi, Sultan Nasır Muhammed'e elçi olarak gönderdi. Kahire'ye gelen elçi, Sultan'a Dimaşk Hoca'nın öldürüldüğünü, Emir Çoban'ın azledildiğini ve Han'ın Timurtaş'ı yanına çağırdığını bildirdi.⁴⁰¹ Ebû'l-Fidâ; bu elçinin ismini Abacî olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰²

Bahsi geçen elçilik heyetinin ardından Ebû Said Han 11 Şubat 1328 tarihinde iki elçisi Kahire'ye huzuruna gönderdi. Sultan Nasır Muhammed, elçileri kabul ettikten sonra, elçiler mektubu kendisine takdim ettiler. Sultan'a takdim edilen mektupta Ebû Said Han, iki devlet arasındaki dostluğun devam etmesini arzu ettiğini belirtiyordu. Ayrıca Emir Çoban'ın öldürülmesi için alınan tedbirlerden söz edip Memlûk Sultanı'nın bu konudaki görüşünü soruyordu. Bunun üzerine Sultan Nasır Muhammed, bahsi geçen elçilere, Timurtaş'ın nerede olduğundan haberdar olup olmadığını sordu. Elçiler, Timurtaş'tan haberlerinin olmadığını ifade etti. Sultan da Timurtaş'ın Mısır'da olduğunu onlara bildirip, istedikleri takdirde kendisini ziyaret edebileceklerini beyan etti. Elçiler Timurtaş'ı ziyaret ettiklerinde, Timurtaş onları

³⁹⁷ 1325 yılında, İlhanlıların Anadolu genel valisi Timurtaş ile Memlûk Devleti arasında bir sorun yaşanmıştı. Bu durum, Timurtaş'ın Mısırlı tacirlerin Anadolu'dan Mısır'a köle nakletmelerini ve satmalarını engellemesinden kaynaklanıyordu. Memlûk sultanı Nasır Muhammed, Timurtaş'ın bu yasağı kaldırması için birçok girişimde bulunmuş, ancak başarılı olamamıştı. Bunun üzerine Emir Çoban'a durumu iletip arabuluculuk yapmasını istemişti. Emir Çoban bu talebe olumlu yaklaşmış ve Timurtaş'ın kararından vazgeçmesini sağlayarak Memlûk Devleti ile yeniden barış sürecinin başlamasına aracılık etmişti. Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 106; Tüysüz, "İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı", s. 1660.

³⁹⁸ İbn Haldûn, *Kitabü'l-İber*, C. V, s. 621; Tüysüz, İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı", s. 1662.

³⁹⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 105-106.

⁴⁰⁰ Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 99.

⁴⁰¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 110; Tüysüz, "İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı", s. 1662.

⁴⁰² Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 98.

önemsemedi. Elçiler, daha sonra Kahire'den ayrılıp Ebû Said'e gittiler.⁴⁰³ Akabinde, Sultan Nasır Muhammed 22 Mart 1328 tarihinde Seyfeddin Oruç'u elçi olarak Ebû Said'e kıymetli hediyelerle gönderdi. Sultan'ın elçi gönderme sebebi, Timurtaş'ın Mısır'da olduğunu elçilerin nezaretinde mektupla bildirmek ve kendisinin misafiri olduğunu belirtmekti. Bunun yanı sıra Timurtaş'a şefaet edilip affedilmesini ve tekrar Anadolu genel valisi olarak görevlendirmesini de rica ediyordu.⁴⁰⁴ Sultan Nasır Muhammed, bu girişimiyle Timurtaş'ı Anadolu üzerinde bir koz olarak değerlendirmek istedi.⁴⁰⁵ Sultan'ın bu talebinin kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Nitekim Sultan Nasır Muhammed, Ebû Said Han ile aralarındaki sulhu göz önünde bulundurarak, Timurtaş'ı Haziran-Temmuz 1328'de tutukladı.⁴⁰⁶

Makrîzî, 1328 yılı içerisinde Emir Seyfeddin Aytmış'ın, Sultan Nasır Muhammed'in Timurtaş'a karşı sergilediği tutumu içeren bir mektupla Ebû Said Han'ın yanına gönderildiğini nakletmektedir. Öte yandan 20 Temmuz 1328 tarihinde, aralarında Ebû Said'in *emîr-i cândârı* Ayaci'nin de bulunduğu elçiler, Sultan'ın huzuruna geldi. Üç kişiden oluşan elçilik heyeti Sultan'ın huzuruna çıktığında, Sultan onları onurlandırdı. Ebû Said Han mektubunda Timurtaş'ı ona vermesi karşılığında Ölceytü döneminde İlhanlı Devleti'ne iltica eden Sancar el-Mansûrî Kara Sungur'u ona göndereceğini beyan ediyordu. Daha sonra elçiler, Emîr-i Cândâr Seyfeddin Kacîs nezaretinde hapisshanedeki Timurtaş'ın yanına gönderildi. Bu sırada Sultan, Ebû Said Han'ın teklifini düşünüp makul karşıladı. Nihayetinde bu talebi kabul ettiğini bildirmek için 25 Temmuz 1328 tarihinde elçisi Emir Aytmış Muhammedî'ye mektubunu verip Ebû Said'in elçileri ile birlikte İlhanlı Devleti'ne gönderdi. Fakat daha sonra Sultan, Timurtaş'ı teslim etme kararından vazgeçti.⁴⁰⁷ Nitekim 12 Ağustos 1328 tarihinde Timurtaş, Kala'tül-Cebel'deki burcun zindanından gizlice çıkarıldı. Kalenin Babû's-Sır denilen Karafe tarafına açılan gizli geçitten, zincire vurulmuş ve

⁴⁰³ Tüysüz, "İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı", s. 1664.

⁴⁰⁴ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 106; Tüysüz, "İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı", s. 1664; Sağlam, s. 143.

⁴⁰⁵ Adnan Kara, *Sultân en-Nâsır Muhammed b. Kalâvûn Döneminde Memlûklü Diplomasisi*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2022, s. 126.

⁴⁰⁶ Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbârî'l-Beşer*, C. IV, s. 99.

⁴⁰⁷ Bu sırada elçiler yola çıkmış olsalar dahi geri çağrılmaları muhtemeldir. Çünkü elçilerin on sekiz günde Kahire'den Sultaniye'ye gidip ve geri gelmeleri pek mümkün gözükmemektedir.

prangalanmış hâlde dışarı çıkarıldı. Bu esnada Ebû Said Han'ın elçileri orada hazır bulunmaktaydı. Timurtaş, burada elçilerin huzurunda yayın kirişiyle öldürdü. 12 Ağustos 1328 tarihinde elçiler Sultan'ın huzuruna geldiler. Burada iki gün daha misafir olarak kaldıktan sonra tekrardan Sultan'ın huzuruna kabul edildiler. Sultan, elçilerle birlikte meydan dolaştı. Daha sonra 16 Ağustos 1328 tarihinde elçiler tekrardan Sultan'ın huzuruna kabul edildiler. Bu kez Sultan, elçilere hi'lat giydirip ihsanda bulundu. Daha sonra Ebû Said Han'a gönderildiler.⁴⁰⁸

Ebü'l-Fidâ; Timurtaş'ın naşı tekrardan elçilere gösterildiğini ifade etmektedir. Akabinde Tirmutaş'ın kafası Ebû Said Han'a götürülmek üzere elçilere teslim edildi. Ancak elçiler, onu sağ olarak götürmek üzere görevlendirildiğinden bu şekilde Ebû Said'e götüremeyeceğini ifade ettiler. Sultan Nasır Muhammed ise 16 Ağustos 1328 tarihinde elçisi Emir Aytmış'ı bu kesik baş ve mektupla Ebû Said'e gönderdi. Ebû Said Han'ın elçileri de beraberindeydi. Sultan, Ebû Said'e yazdığı mektupta şu sözleri ifade etti: “Ben senin hasmının başını sana gönderdim, sen de benim hasmım Sancar el-Mansûrî'yi bana gönder.” Fakat elçilik heyetleri henüz yoldayken Kara Sungur eceliyle öldü. Memlûk elçileri, Ebû Said Han'a: “Sen yapacaktın ama Allah müsaade etmedi.” Sözüünü ifade etti.⁴⁰⁹

Elçilik teşkilatları yalnızca siyâsî işlevler taşımakla kalmayıp, aynı zamanda sosyo-kültürel alanlarda da önemli roller üstlenmekteydi. Ancak bu tür elçilik faaliyetlerinin yürütülebilmesi, büyük ölçüde iki devlet arasındaki siyâsî ilişkilerin sağlam ve olumlu bir zemine oturmasına bağlıydı. Nitekim daha önce benzeri görülmemiş bir elçilik heyetinin gönderilme amacı, bu durumun açık bir göstergesidir. Şöyle ki; Sultan Nasır Muhammed, 1329 yılında payitaht dışında çıktığı bir seyahat esnasında attan düşerek kolunu kırmıştı. Sultan'ın kolu otuz yedi gün içerisinde iyileşmişti. Bu gelişmenin ardından İlhanlı hükümdarı Ebû Said Han, Sultan'a geçmiş olsun dileklerini iletmek üzere bir elçi göndermişti. 20 Mayıs 1329 tarihinde Kahire'ye ulaşan elçi, Sultan'a geçmiş olsun temennilerinde bulunmuş ve iyi dileklerini

⁴⁰⁸ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 110-111.

⁴⁰⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 110-111; İbn Haldûn, *Kitabü'l-İber*, C. V, s. 394; Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 99; Tetevî- Kazvinî, *Târih-i Elfî*, s. 2899; Tüysüz, s. 1666-1667; Kürşat Solak, “Moğol Sülemiş ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, S. 3, 2014, s. 69.

sunmuştu. Sultan da elçiyi ikram ve iltifatlarla onurlandırarak ülkesine geri göndermişti. Memlûk geleneğinde, hükümdarın bir hastalık sonrası sağlığına kavuşması vesilesiyle çeşitli kutlamalar tertiplenirdi. Ebû Said Han'ın elçisinin söz konusu kutlamalar esnasında Kahire'ye ulaşmış olması da ihtimal dâhilindedir.⁴¹⁰

IV. MEMLÛK DEVLETİ İLE CELAYIRLI DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

İlhanlı Devleti, hükümdar Ebû Said Han'ın erkek varis bırakmadan ölmesi üzerine sona erdi. Bu gelişmenin ardından İlhanlı toprakları yaklaşık beş yıl boyunca, güçlü kabile reisleri ve emirlerin tahta çıkardığı sembolik hanlar aracılığıyla yönetildi. Ancak bu durum devletin yeniden toparlanmasını sağlayamadı. Nihayetinde, merkezi otoritenin zayıflaması üzerine nüfuzlu emirler, denetimleri altındaki bölgelerde birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. Bu süreçte öne çıkan figürlerden biri, İlhanlılar döneminde üst düzey devlet görevlerinde bulunmuş olan Celayır kabilesine mensup Şeyh Hasan-ı Büzürg idi. Şeyh Hasan (1341-1356), 1341 yıllarında Bağdat merkezli olmak üzere Irak topraklarında kendi hâkimiyetini ilan ederek bağımsızlığını duyurdu.⁴¹¹ Şeyh Hasan'dan sonra tahta geçen Sultan Üveys (1356-1373) döneminde Memlûk Devleti ile Celayırlı Devleti arasında elçilik teatisinin gerçekleştiği bilinmektedir.

Kasım/Aralık 1365 tarihinde Bağdat'ta Celayırlı Sultan Üveys'in nâibi Hoca Mercan'ın elçileri Kahire'ye geldi. Hoca Mercan, Sultan Üveys ile aralarındaki bir anlaşmazlıktan ötürü ona karşı isyan etti. Sultan Üveys'e karşılık, Sultan II. Zeynüddin Şaban'a (1363-1376) biat etti. Nitekim Hoca Mercan, Bağdat'ta, Sultan II. Zeynüddin Şaban adına hutbe okuyup sikke bastırmıştı. Bu durumu bildirmek için Kahire'ye elçi göndermişti. Sultan, Hoca Mercan'ın elçilerine onurla ağırladı. Ayrıca elçiye şahsen armağanlar sunulduğu gibi, yanında götürmek üzere emirler ve devletin ileri gelenlerine hitaben de çok sayıda kıymetli hediye verildi. Elçi, bu armağanlarla birlikte

⁴¹⁰ Cüneyt Kanat, "Memlûk Devleti'nde Eğlence Kültürü", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2007, C. 22, S. 1, s. 54.

⁴¹¹ Ahmet Korkmaz, *Celayırlı Devleti'nde Ordu* (1340-1431), Efe Akademi Yayınları, İstanbul 2024, s. 11.

memleketine uğurlandı.⁴¹² Makrîzî'ye göre, Hoca Mercan'ın elçileri Ocak/Şubat 1366 tarihlerinde Bağdat'a ulaşmıştı. Yanlarında getirdikleri mektupta, Hoca Mercan'ın Şeyh Üveys'e karşı savaşmak istediği ve Şeyh Üveys'in yenilmesi halinde Sultan II. Zeynüddin Şaban'a sığınacağını bildirdiği ifade edilmişti. Buna karşılık, Sultan II. Zeynüddin Şaban, elçilere halifelik ve sultanlık sancaklarını takdim etmiş; ayrıca Hoca Mercan'a Bağdat Nâibliği taklîdini yazmıştı⁴¹³

Şubat-Mart 1366 tarihinde Celayırlı Sultan Üveys'e ait elçilik heyeti Kahire'ye ulaştı. Elçilik heyetinde Tebriz kâdısı da bulunmaktaydı. Sultan Üveys, gönderdiği mektupta Hoca Mercan'ın kendisine karşı isyan ettiğini bildiriyordu. Elçilik heyetinin görevi, Sultan Üveys'in Hoca Mercan'a karşı girişeceği savaş durumunda alınması gereken tedbirleri Sultan II. Zeynüddin Şaban'a iletmektir. Bu bağlamda, Hoca Mercan'ın Şam'a kaçması halinde onun buraya girişine kesinlikle izin verilmemesi talep edilmekteydi. Ancak elçilik heyeti, devlet erkânı tarafından soğuk karşılandı ve Sultan Üveys'i memnun etmeyecek bir cevapla geri gönderildi. Sultan II. Zeynüddin Şaban, eğer Hoca Mercan yardım talep ederse, asker sevk edileceğini bildirdi. Ayrıca Bağdat'ın artık Mısır'ın yönetimi altında olduğu ve Hoca Mercan'ın Memlûk Devleti'nin nâibi olarak tayin edildiğini ifade etti. Tüm bu gelişmeler üzerine elçilik heyeti derin bir korkuya kapıldı.⁴¹⁴ Malatî'nin aktardıklarının aksine, Kalkaşendî'nin naklettiği mektuba göre elçi saygıyla karşılanmış ve kendisine gereken hürmet gösterilmişti. Sultan, cevap mektubunda Şeyh Üveys'in dostluğunu memnuniyetle karşıladığını ifade etmişti. Ayrıca Şeyh Üveys'e “Yüce makamınızın esenliğine de büyük bir sevinç duyduğunu” belirtmişti. Mektubun sonunda yer alan “kardeş” ifadesi ise, Sultan'ın Şeyh Üveys'e karşı dostane ve eşitlik temelli bir ilişki tesis ettiğini gösteren diplomatik bir hitaptır.⁴¹⁵

7 Ağustos 1368 tarihinde Sultan Üveys'in Bağdat'tan elçi gönderdiği bilinmektedir. Bu durum, Memlûk-Celayırlı ilişkilerinde diplomatik temasların sürdüğünü göstermektedir.⁴¹⁶ Ayrıca, Temmuz-Ağustos 1369'da Emir Nasıreddin

⁴¹² Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 377.

⁴¹³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 287.

⁴¹⁴ Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 379.

⁴¹⁵ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. VII, s. 283-284.

⁴¹⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 319.

Muhammed b. Emir Sertoktay'ın, Celayırlı hükümdarı Şeyh Üveys'e gönderilen elçilik heyetiyle birlikte yola çıktığı da kayıtlarda yer almaktadır.⁴¹⁷

Sultan Üveys'ten sonra tahta oğlu Hüseyin geçmişti. Sultan Hüseyin (1274-1282) Ağustos/Eylül 1381 tarihinde Bağdat'tan Kahire'ye elçilik heyeti gönderdi. Bu dönem Memlûk Devleti tahtında II. Zeynüddin Hacı (1381-1382, 1389-1390) bulunmaktaydı. Sultan Üveys'in elçilik heyetinde Şafî mezhebi Tebriz kâdısı Şeyh Alaaddin Ali b. Abdullah b. Süleyman el-Etâikî el-Esedî ve vezir Şerafeddin Atâ b. Hüseyin el-Vâsîfî yer almaktaydı. Elçiler, büyük saygı ile karşılanıp ağırlandı. Daha sonra elçilere özenle hazırlanmış hil'atlar giydirildi.⁴¹⁸

⁴¹⁷ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 329; Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. s. 429.

⁴¹⁸ Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. II s. 180; İbn İyâs, *Bedâ'u'z-Zühûr*, C. I, s. 288; Yiğit, *Memlûkler*, s. 94.

II. BÖLÜM

MEMLÛK DEVLETİ'NİN ANADOLU DEVLET VE BEYLİKLERİ İLE ELÇİLİK TEATİSİ

II.I. MEMLÛK DEVLETİ İLE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Türkiye Selçuklu Devleti ile Memlûk Devleti arasında doğrudan bir sınır komşuluğu bulunmamasına rağmen, Memlûklerin tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte iki devlet arasında diplomatik temasların baş göstermesi kaçınılmaz hâle gelmiştir. Ancak ilk elçilik düzeyinde ilişkilerin ne zaman ve hangi biçimde başladığını tam olarak tespit etmek oldukça zordur. Bu durum, iki devletin birbirini tanıma ve diplomatik kanallar oluşturma sürecinin uzun ve kademeli bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır.⁴¹⁹

II.I.I. Sultan İzzeddin Aybek et-Türkmânî ile Sultan II. Alâeddin Keykubad Arasındaki Elçilik Teatisi

Memlûk Devleti hükümdarı İzzeddin Aybek et-Türkmânî ile *memlûkler* arasında cereyan eden ihtilaftan dolayı dâhili bir çekişme cereyan etmişti. Bundan ötürü Sultan Aybek, bu grubun lideri olan Emir Aktay'ı öldürmüştü. Bu olaydan sonra geriye kalan bazı *bahrî memlûkler* can korkusundan ötürü Mısır'dan kaçmak zorunda kalmışlardı. Bu gruptan yüz otuz kişilik bir süvari grubu, Türkiye Selçuklu Devleti'ne sığınmıştı. Sultan Aybek, bu grubun daha sonra kendisine tehlike teşkil edebileceğini öngörmüştü. Sultan Aybek, Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı II. Alâeddin Keykubad'ı (1249-1254), söz konusu grubun kendisine verdikleri itaat yeminine bağlı kalmadıkları ve ileride tehlike oluşturabilecekleri gerekçesiyle uyardı. Mektubu getiren elçiyle ilgili malumat olmamakla birlikte Sultan II. Alâeddin Keykubad söz konusu husustan dolayı teessür etmişti. Akabinde Sultan Alâeddin Keykubad, ülkesine sığınan Memlûklerin liderini huzuruna çağırdı. Lider, Sultan İzzeddin Aybek'in

⁴¹⁹ Emine Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011.

iddialarının aksine, mağdur olan tarafın kendileri olduğunu savundu. Bu durum karşısında Sultan Alâeddin Keykubad onları, Mısır'a geri göndermedi.⁴²⁰

II.I.II. Sultan Baybars ile II. İzzeddin Keykavus Arasındaki Elçilik Teatisi

Selçuklu hükümdarı II. İzzeddin Keykavus (1246-1262) kardeşi ile düştüğü ihtilaf ve İlhanlı Devleti'nin IV. Kılıç Arslan'ı (1249-1254, 1257-1266) desteklemesinden dolayı payitaht Konya'yı terk edip Antalya'ya gitmek zorunda kalmıştı.⁴²¹ Bundan haberdar olan Sultan Baybars onu Mısır'a davet etmek amacıyla bir elçilik heyeti hazırlattı. Söz konusu elçilik heyetinde, Şerif İmadeddîn el-Hasîmî ile Emir Şerafeddîn el-Cakî yer almaktaydı. Sultan Baybars mektubunda şunları ifade ediyordu: “Ülkeme iltica etmen halinde tekrardan ülkene ve hükümdarlığına sahip olabilmen için her türlü desteği sağlamaya hazırız.” Elçileri dinleyen Sultan İzzeddin Keykavus, onlara şu an bunun için çok erken olduğunu; kendisi için ümidin tükendiği bir durumda ise ülkesine sığınabileceklerini söyledi.⁴²²

Sultan Baybars, Haziran-Temmuz 1262 tarihinde Kerek'ten Kahire'ye dönerken Gazze'de kendisine elçilik heyetlerinin geldiği haberi verildi. Bu elçilik heyetlerinden bir tanesi Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı II. İzzeddin Keykavus'a aitti. Sultan hepsine iyi muamelede bulunulmasını emretti. Kahire'ye gidince de hepsini huzuruna kabul etti.⁴²³ Söz konusu Selçuklu elçilik heyeti, Emîr-i Hâcib Nâsireddin Nâsrullah b. Güç Arslan ile Sadreddin el-Ahlâtî'den⁴²⁴ oluşmaktaydı. Elçiler, Sultan Baybars'ın huzuruna çıktıklarında, Sultan onları büyük bir ikram ve ihtiramla karşıladı. Elçiler, getirdikleri mektubu Sultan Baybars'a takdim ettiler. Görüşmelerin ardından, mektubun içeriğini göre, II. İzzeddin Keykavus, Sultan

⁴²⁰ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. I, s. 485; Süleyman Özbek, “Türkiye Selçukluları-Memluk Münasebetleri (1250-1277)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, 1999, s. 86; Fatih Yahya Ayaz, “Memlük-Türkiye (Anadolu) Selçuklu Münasebetleri”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2016, s. 95; Bahattin Keleş Bahrî *Memlüklerde Bölgesel ve Uluslararası İlişkiler*, Nobel Bilimsel Eserler Yayınları, Ankara 2018, s. 25.

⁴²¹ Ayşe Dudu Kuşçu, “Moğol İşgaline Karşı İstiklâl Hareketlerinin Sembolik Sultanı II. İzzeddin Keykâvus”, *Cappadocia Journal Of History and Social Sciences*, C. 9, 2017, s. 97.

⁴²² Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, s. 94.

⁴²³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 170-171.

⁴²⁴ Bal; çalışmasında elçilerin isimlerini “*Emîr Saif al-Dîn al Kurzî ve Kâdı Asîl al-Dîn Kavaca İmâm*” olarak zikretmekle birlikte kaynak belirtilmemiştir. Bal, “Türkiye Selçukluları, Mısır Memlükleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak”, s. 299.

Baybars'ın Mısır'a iltica teklifini reddetmiş; ancak onun yardım etmesi karşılığında ülkesinin yarısından vazgeçmeyi kabul etmişti. Bahse konu olan bu yerlerin, Sultan tarafından dilediği kişiye verilmesi ve bu kişilerin emir tayininde serbest bırakılacağı belirtilmekteydi. Ayrıca, devletten tahsis edilecek bölgelerin sınırlarını ve işaretlerini belirten belgeler göndermişti.⁴²⁵ Bununla birlikte, Sultan II. İzzeddin Keykavus, kendi menşuruna denk bir menşurun Sultan Baybars tarafından da kendisine verilmesini talep ediyordu. Nûveyrî ile Makrîzî, Sultan Baybars'ın II. İzzeddin Keykavus'a yardım amacıyla üç yüz kişilik bir süvari hazırladığını aktarmaktadır. Ayrıca, elçi Emir Nasıreddin'i bu ordunun başına atadığını ve Diyarbakır'ı⁴²⁶ iktâ⁴²⁷ olarak verdiğini de belirtmektedir. Öte yandan diğer elçi el-Ahlâtî'yi de kendi elçileriyle birlikte deniz yoluyla II. İzzeddin Kaykavus'a gönderdi.⁴²⁸ Ancak Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus karşı karşıya kaldığı müşkül durumlardan dolayı Bizans'a sığındı. Dolayısıyla Sultan Baybars'ın, II. İzzeddin Keykavus'un elçisiyle Anadolu'ya gönderdiği birlik, herhangi bir çatışmaya girmeden geri dönmüştü.⁴²⁹

Bilhassa II. İzzeddin Keykâvus'tan sonra Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarları hem Moğol tahakkümü hem de kendi devlet adamlarının nüfuzu altında kaldılar. Muînüddin Süleyman Pervâne, Moğol baskısının giderek artması üzerine çözüm arayışına girdi.⁴³⁰ Değişen durum ve koşullara göre hareket eden bir devlet

⁴²⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 125.

⁴²⁶ Bal; Sultan Baybars'ın söz konusu elçiye ordu ve iktâ vermesini şu şekilde izah etmektedir: “*Bunun amacı, Anadolu'da etkili olabilmek için önemli devlet adamlarını kendi saflarına çekmektir. Bu taktik, Moğollar tarafından da uygulanmaktaydı; Türkiye Selçuklu Devleti içinde kendi adamlarına makam ve mevki vererek destekçi kazanmaya çalışıyorlardı.*” Mehmet Suat Bal, “Türkiye Selçukluları, Mısır Memlükleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak”, *Selçuklu Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 17, 2005, s. 300; Ayaz, elçi Nâsıreddin Nâsrullah b. Güç Arslan'ın beraberinde getirmiş olduğu tezkirede, bu elçiye övücü ve yüceltici ifadelerin yer aldığını ve onun belirtilen hususların icrasında tam yetkili olduğunu ifade etmektedir. Ayaz, “Memlük-Türkiye (Anadolu) Selçuklu Devleti”, s. 88. Dolayısıyla da birliğin başına getirilip sefer için görevlendirilmesi II. İzzeddin Keykavus'un direktifleri doğrultusunda gerçekleşmiştir.

⁴²⁷ Kaynaklarda, tasarruf hakkı devredilen topraklarla ilgili olarak; II. İzzeddin Keykavus, Moğollara karşı gerçekleştirilecek ittifakta başarılı olursa Amid ve çevresindeki toprakları Memlüklerle bırakacağını bildirdiği yönündedir. Ayşe Dudu Erdem, *İlhanlı-Memlük Münâsebetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 1998, 85; Özbek, “Memluk Münasebetleri”, 45-46.

⁴²⁸ Nûveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 56-58; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 542.

⁴²⁹ Kuşçu, “Moğol İşgaline Karşı İstiklâl Hareketlerinin Sembolik Sultanı II. İzzeddin Keykâvus”, s. 97.

⁴³⁰ İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, s. 34; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, S. 553; Yasemin Aktaş, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Diplomasi Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 2015, s. 302.

adamı olan Pervâne, bu siyasi kimliğiyle İlhanlı hükümdarları karşısında Sultan Baybars ile gizlice mektuplaştığı tarihî kaynaklarda yer almaktadır. Sonuç olarak, mektuplaşma sürecini elçilik düzeyine taşıyarak Sultan Baybars’a gizli bir elçi göndermişti. Bu doğrultuda Pervâne, III. İzzeddin Keyhusrev’in sultanlığı ve kendisinin mevcut statüsünün korunması şartıyla Anadolu’ya bir ordu göndermesini talep etmekteydi. Ancak Sultan Baybars, Muînüddin Pervâne’nin elçisine ordusunun buna hazır olmadığını bildirdi. Gerekli hazırlıkların yapılmasının ardından, ertesi yıl mümkün olursa geleceğini ifade etti. Ayrıca, bir yıl sonra Sultan Baybars Anadolu’ya yönelmişse de Muînüddin Pervâne, İlhanlı hükümdarının yanında olduğundan dolayı Sultan’a elçi gönderip seferinin tehir edilmesini istemişti. Pervâne, gelecek yıl şartlar ve uygun zeminin oluşması hâlinde seferin yapılmasının mümkün olabileceğini de ifade etmişti.⁴³¹

II.I.III. Selçuklu Devlet Adamları ile Sultan Baybars Arasındaki Elçilik Teatisi

Selçuklu Devleti’nin giderek Moğol tahakkümü altına girmesiyle birlikte, bazı devlet adamları doğrudan devlet işlerine müdahil oldular. Söz konusu devlet adamlarının başında Muînüddin Pervâne gelmekteydi. Muînüddin Pervâne’nin çalışmamızla doğrudan ilgisi Sultan Baybars ile olan elçilik teatisidir. Nitekim Kasım 1275 tarihinde, Sultan Baybars’ın Muînüddin Pervâne’ye bir elçi gönderdiği bilinmektedir. Bu elçi Muînüddin Pervâne’ye ulaştığında, Birecik İlhanlı askerleri tarafından kuşatılmış durumdaydı. Muînüddin Pervâne ise bu durumu kendi lehine çevirmek için Sultan Baybars’ı İlhanlılarla karşı karşıya getirmek istiyordu. Bu emeli için de dört yüz kişilik süvari birliğini, Baybars hakkında bilgi toplamak ve Şam bölgesini yağmalamak bahanesiyle gönderdi. Ancak bu birlikler Fırat’ı geçip Sultan Baybars’ın, Muînüddin Pervâne’ye gönderdiği elçilerle karşılaşınca, onun planı başlamadan bozuldu. Ne var ki elçinin üzerinde Sultan Baybars’ın Muînüddin Pervâne’ye hitaben yazdığı mektupta şu ifade yer alıyordu: “Senin bize göndermiş olduğun elçilerinin peşindeyiz; biz de hemen oradayız.” Bu mektupta, İlhanlılara karşı

⁴³¹ Aktaş, *Türkiye Selçuklu Devleti’nin Diplomasi Tarihi*, s. 304-305; Fatih Yahya Ayaz, “Memlük-Türkiye (Anadolu) Selçuklu Devleti”, s. 93-94.

harekete geçildiği ve Muînüddin Pervâne'nin de gerekli hazırlıkları yapması gerektiği belirtilmekteydi. Bunun üzerine elçileri tutukladı ve askerlerle birlikte mektubu İlhanlı ordu komutanı Atabay Noyan'a teslim etti. İlhanlı komutan mektubu okuyunca Muînüddin Pervâne dâhil tüm Müslümanları öldürmek isteydiyse de diğer üst düzey komutanlar buna mâni oldular. Noyan'a hesap veren Muînüddin Pervâne ise bunun Ermeni komutanının bir komplosu olduğunu ileri sürüp işten kendisini pakladı. Buna karşılık Noyan, sükûnetini koruyarak mektubu Abaka Han'a gönderip durumu izah etti. Diğer taraftan Baybars el-Mansûrî; İlhanlı komutanının, Sultan Baybars ile Muînüddin Pervâne arasındaki elçilik teatisinden bilgi sahibi olduğunu belirtmektedir.⁴³²

Olayın ardından, Muînüddin Pervâne, elçisi Nureddin aracılığıyla gönderdiği mektupta, III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahtta kalması şartıyla Moğollara ödenen vergiyi kendisine vereceğini belirterek Baybars'ı yeniden sefer düzenlemeye teşvik etti. Ancak Baybars, mevsim koşulları nedeniyle suların azlığını gerekçe göstererek Anadolu'ya giremeyeceğini bildirdi.⁴³³

Diğer taraftan Muînüddin Pervâne'nin Selçuk Hatun'u gelin olarak 27 Mayıs 1276 tarihinde İlhanlı Han'ına götürdüğü sırada Selçuklu devlet adamları, yeni elçilik heyeti oluşturarak Sultan Baybars ile görüşmelerde bulundular. Bu dönemde Hatîroğulları'nın başlattığı isyan⁴³⁴ hareketinde ittifak sağlamak amacıyla Hatîroğlu Şerafeddin, kardeşi Ziyaeddin Mahmud ile beylerbeyi Seyfeddin Toruntay'ın oğlu Sînaneddin'i elçi olarak Baybars'a gönderdi. Sultan Baybars onları Dımaşk'ta huzuruna kabul etti. Onlara in'am ve ikramlarda bulundu. Elçiler, Sultan Baybars'a Muînüddin Pervâne⁴³⁵ ile Moğol Noyanları'nın Abaka Han'a gittiğini ve Hatîroğlu Şerafeddin'in uygun ortamda III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i alıp huzuruna çıkacaklarını

⁴³² İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 59-60; Ayaz, "Memlük-Türkiye (Anadolu) Selçuklu Münasebetleri" s. 95.

⁴³³ İbni Bibi, *el-Evâmîrü 'l-Alâ 'iyye fi 'l-Umûri 'l-Alâ 'iyye (Selçuknâme)*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2023, 662, İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, 73-74.

⁴³⁴ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Emin Şen-Galip Bingöl, "Anadolu'da Moğol Tahakkümüne Karşı Aykırı Bir Ses: Beylerbeyi Hatîroğlu Şerafeddin", *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 2, 2022.

⁴³⁵ Turan; Pervane'nin Hatîroğlu'nun isyanından ve Sultan Baybars ile elçilik teatisinden haberdar olduğunu ileri sürmektedir. Buna sebep olarak da İlhanlı nazarında Pervane'ye karşı güven kalmamıştı. Pervane, Hatîroğlu'nu ihbar etmekle kaybettiği güvenini tekrar elde etme gayesindeydi. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 560.

bildirdi. Sultan Baybars, bu elçileri Kahire'ye oğlu Melik Said'e gönderdi. Bunlar, 26 Haziran 1276 tarihinde Kahire'ye ulaştılar. Bununla ilgili olarak İbn Şeddad; Melik Said'in önünde yer öpmeleri için elçilerin Kahire'ye gönderildiğini nakletmektedir. Nitekim elçiler, Melik Said'in huzuruna gidince yer öptüler; ardından Melik Said'in ihsanına mazhar oldular. Burada üç gün kaldıktan sonra Dımaşk'a Sultan Baybars'ın yanına döndüler.⁴³⁶

Selçuklu emirlerinin ısrarı üzerine Sultan Baybars, Anadolu'ya geleceğini bildirirken, Memlûk emiri Bedreddin Begtut'u Haziran 1276'da Elbistan'a, kurulacak ittifaka dair mektuplarla hem elçi hem de keşif göreviyle göndermişti.⁴³⁷ Bu sırada Niğde Emiri Hatîroğlu peyderpey Sultan Baybars'a pek çok mühim kişileri elçi olarak göndermekteydi. Sultan Baybars'ın Anadolu üzerine seferi artık iyice netleşince Selçuklu Hatîroğlu Şerefeddin, son kez 1 Ağustos 1276 tarihinde elçi gönderdi. Bu elçi yine Hatîroğlu Ziyaeddin idi. Sultan, elçiyi Humus'ta huzuruna kabul ederek, elçiye bu sözleri söyledi. "Beni Anadolu'ya davet etme konusunda çok acele davrandığını, ancak kendisinin bu yılın sonunda Anadolu'ya gelebileceğim." Çünkü Sultan'ın ordusunun çoğu bu sırada Mısır'daydı. Sultan Baybars'ın kesin kararlılığını gören elçi, birkaç gün sonra onunla gizlice konuşmak istedi. Bu görüşmede Sultan Baybars'a şimdi Anadolu'ya gelmemesi durumunda kendi kardeşi ile onunla ittifak olan beylerin hayati tehlikesi bulunduğu ifade etti. En azından uygun sayıda asker gönderilerek, Sultan Gıyaseddin ile kardeşinin tehlikeden kurtulup memleketten ayrılmaları sağlanmalıdır, dedi. İbn Şeddad'ın nakline göre, Sultan Baybars elçilere şöyle demişti: "Siz memleketinize dönün, kalelerinizi sağlamlaştırın; böylece kendinizi korumuş olursunuz. Ben ise Mısır'a dönüp ava çıkacağım ve kış geldiğinde harekete geçeceğim. Zira bu mevsimde Şam'ın kuyularında su azalmış ve dibe çekilmiştir."⁴³⁸ Sultan Baybars'ın 25 Şubat 1277 tarihinde Mısır'dan hareket etmesi, elçilere ilettiği sözleri doğrular niteliktedir. Bahsi edilen sefer süresince, Sultan Baybars ile Muînüddin Pervâne birçok defa elçilik teatisinde bulundu. İlk elçilik

⁴³⁶ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, 2023 Ankara, s. 78; İbni Bibi, *Selçuknâme*, 608, İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 73; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 556 Aktaş, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Diplomasi*, s. 309.

⁴³⁷ Ayaz, "Memlûk-Türkiye (Anadolu) Selçuklu Devleti", s. 97.

⁴³⁸ İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 78.

teatisi, Sultan Baybars'ın Kayseri'ye varmasıyla gerçekleşti. Bu esnada Muînüddin Pervâne, Sultan Baybars'a elçi göndererek tebriklerini ilette ve tahta geçişini kutladı. Sultan Baybars ise, onun elçisine Muînüddin Pervâne'nin kendisini ziyaret etmesini ve yeniden mevkiine geçmesini talep ettiğini bildirdi. Ayrıca her türlü lütuf ve ihsana mazhar olacağını vaat etti.⁴³⁹

Ele alınan elçilik teatisinin temel amacı, Sultan Baybars'ın Muînüddin Pervâne'yi huzuruna çağırmasıydı. Ancak, bu çağrının hedefinin Selçuklu tahtını ele geçirmek değil; aksine İlhanlılara karşı Selçukluları korumak olduğu anlaşılmaktadır. Nihayetinde Sultan Baybars defaatle Muînüddin Pervâne ile elçilik teatisi yapmasına rağmen Pervâne, onun huzuruna gelmedi. Son olarak Muînüddin Pervâne ile Gıyaseddin Keyhüsrev, Sultan Baybars'a elçi göndererek Anadolu'dan ayrılmamasını istediler. Ancak Sultan, bu isteğe uymayarak elçiyi azarlayıp geri gönderdi.⁴⁴⁰ İbn Şeddad; Sultan Baybars'ın elçiye şu sözleri dediğini nakletmektedir: “Bana mektup gönderen Pervâne ile diğer devlet adamları, beyan ettikleri şartlara uymadılar. Ben Anadolu'yu ve yollarını öğrendim. Tahta çıkışımız, onlara bir önem atfetmemizden kaynaklanmamaktadır; sadece Allah'ın inayetiyle arzularımızı gerçekleştirmekten bizi hiçbir şeyin alıkoyamayacağını göstermek amacıyla hareket ettik...”⁴⁴¹

II.II. MEMLÛK DEVLETİ'NİN ANADOLU BEYLİKLERİ İLE ELÇİLİK TEATİSİ

Memlûk Devleti ile Anadolu beylikleri arasındaki elçilik teatisini müstakil başlık altında ele alınmıştır. Ancak, Memlûk Devleti'nin elçilik teatisi kimi zaman eşzamanlı ve aynı husus üzerine gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum, İskenderiye'nin⁴⁴² Kral I. Peter liderliğindeki Haçlılar tarafından yağmalanmasının ardından Sultan Zeynüddin Şaban ile Emir Yelboğa'nın Anadolu beylikleriyle ittifak

⁴³⁹ İbni Bibi, *Selçukname*, s. 619; İbrahim Güneş, “Memlûk Sultanı I. Baybars'ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2010, s. 352.

⁴⁴⁰ İbni Bibi, *Selçuknâme*, s. 622; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 468; İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 76; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 565 Aktaş, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Diplomasi*, s. 314-315; Ayaz, “Memlûk-Türkiye (Anadolu) Selçuklu Münasebetleri”, s. 102-103.

⁴⁴¹ İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 89.

⁴⁴² İskenderiye baskını için bkz Songül Akyurt, “1365 İskenderiye Baskını”, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1. 2021.

yapmak için girişimde bulunmasıyla ile temellendirilebilir.⁴⁴³ Bilhassa Sultan Zeynüddin Şaban, Müslümanlar arasında birlik ve beraberliği sağlamak amacındaydı. Sultan, söz konusu ittifakını teşekkül etmek için Temmuz 1366 tarihinde tüm Anadolu beyliklerine elçi göndermişti.⁴⁴⁴ Bu Anadolu beylikleri ve beyleri; Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey, Alâiye Beyi Hüsameddin Mahmud Bey, Hamîdoğlu Hüsameddin İlyas Bey, Saruhanoğulları Muzaferüddin İshak Bey, Tekeoğulları Mübarizeddin Mehmed Bey, Aydınolu İsa Bey ve Menteşe Emir Musa b. İbrahim idi.⁴⁴⁵ Bu kapsamda Sultan, Rodoslular ve Kıbrıslılar ile tüm ticaretin kesilmesini ve Hristiyan tacirlere emval satışının yasaklanmasını talep ediyordu. Ayrıca, ittifakın gerçekleşmesi için Anadolu beyliklerinin tüm imkânlarını seferber ederek çok sayıda kalyon tedarik etmeleri ve Haçlı gemileriyle mücadeleye hazırlanılması istenmişti. Ayrıca, bu ittifakın sağlanması için tüm masrafların Memlûk Devleti tarafından karşılanacağı belirtilmişti. Buna karşılık, Anadolu beyliklerine Memlûklerin limanlarında ticaret yapma imkânı tanınıyordu.⁴⁴⁶ Mektuplarda, Hristiyanlara karşı birlikte omuz omuza hareket etmek gerektiği ifade edilmişti. Neticede, bu çağrıya Anadolu beyliklerinden olumlu yanıt gelmişti. Kereste bakımından muhtaç olan Memlûk Devleti'ne, Anadolu beylikleri gemilerini donatarak büyük filolar oluşturmuş ve yardım etmişlerdi. Elçi gönderilmesi, Mısır-Anadolu ittifakının kurulmasına ve Haçlıların yenilmesine zemin hazırladı.⁴⁴⁷

II.III.1. MEMLÛK DEVLETİ İLE KARAMANOĞULLARI ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Karamanoğulları'nın tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte Memlûk Devleti ile elçilik teatisinde bulundukları bilinmektedir. Söz konusu elçilik teatisi,

⁴⁴³ Ülkü Kargacıoğlu, *Memlûk Türk Devleti'nde Elçilik Kurumu*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 2022, s. 137.

⁴⁴⁴ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, çev. O. Ş. Gökyay, Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara 1944, 73.

⁴⁴⁵ Şikârî, *Karamannâme*, yay. Mehmet Sözen- Necdet Sakaoğlu, İstanbul, 2005, 177-178; Mesut Ağır-Kürşat Solak, "Memlûk Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki Önemli Siyasî Faaliyetleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, S 14, 2013, s. 120; Sait Kofoğlu, "Tekeoğulları", *TDVİA*, XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 349; Mehmet Ali Bozkuş, *Orta Çağ'da Alâiyye (Alanya) ve Alâiyye Beyliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Doktora Tezi), 2017, s. 127.

⁴⁴⁶ Adnan Akgün, *Memlûkler Dönemi Akka Şehri*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yüksek Lisans), 2020, s. 84.

⁴⁴⁷ Bozkuş, *Orta Çağ'da Alâiyye (Alanya) ve Alâiyye Beyliği*, s. 144-145.

Karamanoğulları'nın hem Memlûk topraklarına yakınlığı hem de uç Türkmen beyleri üzerindeki nüfuzu ile bağlantılıydı. Nitekim bu elçilikler, Karamanoğulları ile Memlûk Devleti'nin Kilikya Ermenileri ve İlhanlılara karşı yürüttükleri direnişi bildirmek amacıyla gerçekleşmişti. Diğer taraftan Ömerî; bu hususa işaret ederek, Memlûk sultanlarının Karamanoğulları ile sürekli mektuplaştığını nakletmektedir. Ancak Karamanoğulları ilk dönemlerinde gerçekleşen elçilik teatilerine dair malumat dönemin kaynaklarına pek yansımamıştır. Bu durum Karamanoğlu Beyliği'nin o dönemki siyasî gücü ile ilişkilendirilebilir.⁴⁴⁸ Bununla birlikte Sultan Baybars'ın 1277 yılında Anadolu seferi sırasında Karamanoğlu Şemseddin Mehmed Bey ile elçilik teatisi gerçekleşmişti. Fakat bu elçilik teatisi ile ilgili muhtelif görüşler söz konusudur. Şöyle ki; Sultan Baybars Kayseri'ye geldiğinde Karamanoğlu Ali Bey'in burada tutsak olduğunu gördü. Ali Bey'i özgürlüğüne kavuşturup hil'at takdim etti. Daha sonra ona elçilik vazifesini vererek Karamanoğlu beyi Şemseddin Mehmed'e gönderdi. Ayrıca Sultan, elçiyle beraber kendi tuğrasını taşıyan tevkî ve sancakları Karamanoğlu beyi Şemseddin Mehmed'e gönderdi.⁴⁴⁹ Makrîzî; ise bunun aksine, Sultan Baybars'ın Karamanoğlu Mehmed Bey'e mektup göndererek onu huzuruna davet ettiğini ifade etmektedir.⁴⁵⁰ Bazı müellifler, Ali Bey'in burada tutsak olduğu ifade edip ancak kardeşi Mehmed Bey için sancak ve tevkî talep ettiğini ileri sürmektedir.⁴⁵¹ Diğer bir görüş, Karamanoğlu Mehmed Bey kardeşi Ali Bey'i Sultan Baybars'a göndererek itaatini sunduğu yönündedir. Mehmed Bey'in, kardeşi Ali Bey'i Sultan Baybars'a göndermemiş olması durumu söz konusu olsa da daha önce kaynaklara yansımayan böyle bir talebinin var olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Sultan Baybars'ın tevkî ve sancak göndermesi buna işaret etmektedir. Neticede Sultan Baybars, Ermenek ve

⁴⁴⁸ Ömerî, *Mesalikü'l-Ebsar*, C. III, s. 314; Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, C. V, s. 346; Kürşat Solak, "Anadolu'da Bir Memlûk Hamlesi: Karamanoğulları ve İkili İlişkilere Dair Mülâhazalar", *Karamanoğulları Beyliği (Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu – II)*, C. 1, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, Konya 2016, s. 279.

⁴⁴⁹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 355; İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 88; Şehabeddin Tekindağ, "13. Yüzyıl Anadolu Tarihine Aid Araştırmalar, Şemsüddin Mehmed Bey Devrinde Karamanlılar", *Tarih Dergisi*, 1964, s. 88; Solak, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, s. 52; Solak, "Anadolu'da Bir Memlûk Hamlesi: Karamanoğulları ve İkili İlişkilere Dair Mülâhazalar", s. 279.

⁴⁵⁰ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s.100.

⁴⁵¹ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 225; Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire*, C. VII, s. 173; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. III, s. 182.

Larende'den sahillere kadar olan yerlerin hâkimiyetini Karamanoğulları'na verdi.⁴⁵² Sultan Baybars'ın bu girişimi, Menteşeoğlu ve Eşrefoğulları Türkmenlerinin Karamanoğullarıyla birlikte hareket etmesine vesile olmuştu. Bu durum, Kalkaşendî'nin de belirttiği üzere, Karamanoğulları'nın diğer beyliklerden üstün tutulduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁵³

Bu arada Sultan Baybars Anadolu'dan Mısır'a geri döndüğü esnada Halep kazası el-Harîm'de konaklamıştı. 6 Mayıs 1277 tarihinde Karamanoğlu Mehmed Bey'in elçisinin geldiği haberi Sultan Baybars'a verildi. Sultan, elçiye burada huzuruna davet etti. Elçi, Karamanoğullarının 20 bin süvari ve 30 bin piyade kuvvetinin olduğunu haber verdi. Sultan elçinin orada bulunduğu sırada bir ziyafet düzenledi. Ancak, elçinin burada ne kadar kaldığına dair mevcut kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁴⁵⁴

Sultan Baybars'ın ölümünün akabinde 1277 yılında Elbistan'da Ermenilerin, İlhanlılarla aynı safta yer alıp Memlûk Devleti'ne karşı çıktığı bilinmektedir. Bundan ötürü Sultan Said Berke, Ermeniler üzerine sefere çıktı. Sultan Dımaşk'ta konuşlanıp ordusunun bir kısmını Seyfeddin Kalavun komutasında Sis üzerine gönderirken diğer kısmını da Bedreddin Beyserî komutasında Rumkale'ye gönderdi.⁴⁵⁵ Bu sırada Karamanoğulları, İlhanlıların saldırısından çekindiklerinden ötürü Sultan Melik Said'e elçi göndererek yardım talebinde bulundular. Bunun üzerine Sultan, Beyserî'ye haber göndererek Karamanoğullarına yardım etmesini emretti. Beyserî, Rumkale kuşatmasını kaldırarak Kilikya üzerine yürüyüp yağma ve tahribatta bulundu. Böylece, İlhanlıların müttefiki olan Ermenilerin adeta kolu kesildi.⁴⁵⁶

Memlûk Devleti'nin Karamanoğulları ile elçilik teatisinde bulunması, ayrıcalıklı bir vasıf taşımaktadır. Zira Anadolu beyliklerine nazaran Memlûk

⁴⁵² Tekindağ, "13. Yüzyıl Anadolu Tarihine Aid Araştırmalar, Şemsüddîn Mehmed Bey Devrinde Karamanlılar", s. 88; Solak, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, s. 52; Solak, "Anadolu'da Bir Memlûk Hamlesi: Karamanoğulları ve İkili İlişkilere Dair Mülâhazalar", s. 279.

⁴⁵³ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. V, s. 346; Solak, "Anadolu'da Bir Memlûk Hamlesi: Karamanoğulları ve İkili İlişkilere Dair Mülâhazalar", s. 280.

⁴⁵⁴ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 101; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-Zamân*, C. III, s. 183.

⁴⁵⁵ el-Haznedârî, *Târihu Mecmû'i'n-Nevâdiri Mimma Cerâ Li'l-Evâili Ve'l-Evâhiri*, s. 163.

⁴⁵⁶ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, 604; İlyas Gökhan, "Memlûk Sultanı Eşref Halil b. Kalavun'un Rumkale'yi Fethi (1292)", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, S. 14, 2024, s. 270

Devleti'nin Karamanoğulları ile daha yakın bir münasebeti olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, Anadolu'da cereyan eden siyasî gelişmelerde Karamanoğulları, Memlûk Devleti'ne aracılık yapmak ve haber ulaştırmakta önemli bir rol oynamıştı. Örneğin, İlhanlıların Anadolu genel valisi Sülemiş, İlhanlı hükümdarı Gazan Han'a karşı isyan ettiğinde, Memlûk sultanı Hüsameddin Lâcîn'den (1296-1299) yardım talep etmek üzere Karamanoğulları'na başvurmuştu. Karamanoğulları da Memlûk Devleti'ne elçi göndermek suretiyle onun talebini bildirmişti.⁴⁵⁷ Yine bu hususta Ömerî, Karamanoğulları'nın Memlûk Devleti ile elçilik teatisinde bulunduğunu kaydetmektedir.⁴⁵⁸

Karamanoğulları Beyi Mahmud, 1307 yılında vefat edince, beyliğin yönetimi konusunda beş oğlu arasında taht mücadelesi başlamıştı. Musa Bey, babasının ardından tahta oturmuş, ancak kardeşi Bedreddin İbrahim ona karşı başkaldırmıştı. Daha sonra tahtı ele geçiren İbrahim Bey, Sultan Nasır Muhammed adına hutbe okutup sikke kestirmişti. Bu gelişmeleri Sultan Nasır Muhammed'e elçi göndererek bildiren İbrahim Bey, Memlûk Sultanı'ndan destek talep etmişti. Sultan, elçiden durumu öğrenmesi üzerine, Karamanoğulları arasındaki mücadeleyi sona erdirmek amacıyla bir kuvvet göndermişti. Memlûk kuvvetlerinin müdahalesiyle İbrahim Bey, beylik merkezi Lârende'ye Ulu Bey olarak atanırken, kardeşi Musa Bey'e de Ermenek Beyliği tevcih edilmişti.⁴⁵⁹

Memlûk Devleti ile Karamanoğulları arasındaki elçilik teatisinin,⁴⁶⁰ kimi zaman hem Karamanoğulları'nın hem de Anadolu'nun siyasi durumu ile bağlantılı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Şöyleki; İlhanlıların Anadolu'da Emir Çoban vasıtasıyla idaresini yeniden tesis etmesinin üzerine Anadolu'daki Türk beylikleri, İlhanlıların nüfuzunu kabul etmişlerdi. Fakat Karamanoğulları, İlhanlı tahakkümünün

⁴⁵⁷ Ahmet Sağlam, "Anadolu'da Moğol-İlhanlı Otoritesini Sarsan Bir Gelişme: Sülemiş İsyanı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 41, 2015, s. 557-558; Mehmet Ali Kapar-Fadime Koçak, "Anadolu'da Bir İstiklal Ateşi: Karamanoğulları Beyliği-Moğol Mücadeleleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2019, s. 257.

⁴⁵⁸ Ömerî, *Mesalikü'l-Ebsar*, C. III, s. 320.

⁴⁵⁹ İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 89; Solak, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, s. 86.

⁴⁶⁰ 1313/1314 yılında Karamanoğulları'nın ve birçok diğer devletin elçisinin Kahire'ye geldiği bilinmektedir. Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 79; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire*, C. IX, s. 78.

altına girmeyi kabul etmemiştir. Bundan dolayı Makrîzî; 1318 yılında Karamanoğulları'nın Kahire'ye bir elçilik heyetini gönderdiğini ve elçinin beraberinde Sultan'ın adına bastırılan sikkeleri getirdiğini nakletmektedir. Elçi, Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna çıkıp tabiiyetlerini bildirdi. Elçi, Sultan'ın huzurunda bulunduğu sırada, onun adına darp ettirilmiş paraları takdim etti. Ayrıca Sultan'a memleketinde onun adına hutbe okutulduğunu bildirdi. Bu durumdan hoşnut olan Sultan Nasır Muhammed, taklîd yazdırdı. Karamanoğulları, Memlûk Devleti'ne elçi göndererek aldıkları destekle 1319 yılında Konya'yı ele geçirdiler. Karamanoğulları ardından Kilikya Ermenileri üzerine de bir sefer düzenlediler.⁴⁶¹

Karamanoğlu İbrahim Bey döneminde Konya, Karamanoğulları'nın hâkimiyetindeydi. İlhanlıların Anadolu valisi Tirmutaş'ın İlhanlılara karşı başkaldırıp daha sonra Kilikya Ermenileri üzerine yürüdüğü sırada Karamanoğulları da kendisiyle birlikte hareket etmişti. Bu sırada Tarsus ve civarı Karamanoğulları beyi İbrahim'in eline geçti. Daha sonra Timurtaş ile Karamanoğulları'nın arası açılınca İbrahim Bey Konya üzerindeki hâkimiyetini kaybetmişti. İlhanlılar kısmında bahsedildiği üzere Emir Timurtaş, İlhanlı hükümdarı ile arası bozulunca Memluk Devleti'ne sığınmıştı. Bunun üzerine İbrahim Bey tekrardan Konya'ya hâkim oldu. Akabinde, 1324 yılında İbrahim Bey, Kahire'ye elçi⁴⁶² göndererek itaatini sundu. Memlûk Devleti'nin desteğini alan İbrahim Bey, Sultan Nasır Muhammed adına para bastırdı.⁴⁶³

Timurtaş'ın Memlûk Devleti'ne sığınmasının ardından, bu durumla bağlantılı olarak Memlûkler ile Karamanoğulları arasında bir elçilik teatisi gerçekleşmişti. Sultan'ın, Karamanoğlu İbrahim Bey'e elçi göndermesinin temel sebebi, Timurtaş'ın Anadolu'da bulunan ailesinin ve emvalinin Mısır'a gönderilmesiyle ilgiliydi. Karamanoğlu İbrahim Bey, cevap mektubunu elçisi Hamidoğlu Dünder Bey'in oğlu Antalya hâkimi Necmeddin İshak ile yolladı. İbrahim Bey, Memlûk elçisini, kendi

⁴⁶¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 8; Ahmet Sağlam, "Moğol-İlhanlı Tahakkümünden Moğol-İlhanlı Tahakkümünden Bağımsızlığa Giden Süreçte Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed b. Kalavun'un Anadolu Beylikleri ile Münasebetleri", *Tarihin Peşinde Dergisi*, S. 14, 2015, s. 37.

⁴⁶² Bu sırada Bizans, İlhanlı, Yemen, Kilikya, Nube Krallığı'nın elçileri de orada hazır bulunmaktaydı.

⁴⁶³ Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-Zâhire*, C. IX, s. 77; Elizabeth A. Zachariadou, "Karamanoğlu I. İbrahim'in Saltanatının İlk Yılları", çev. Mehmet Akif Erdoğan, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1999, S. 14, s. 269; Yahya Başkan, "Karamanoğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri (İslam Tarihi ve Medeniyeti)*, C.11, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, s. 24.

elçisiyle birlikte Timurtaş'ın ailesinin bulunduğu kaleye gönderdi. Daha sonra, Timurtaş'ın ailesinin “*Mısır bize lazım değil*” diyerek Mısır'a gitmek istemediklerini ifade ettiğini mektupla Sultan'a bildirdi. Ayrıca Timurtaş ile aile fertleri arasında bir sorun olduğunu ileri sürmüştü. İbrahim Bey, mektubun ilerleyen satırlarında Timurtaş ailesinin konusunun dışına çıkmıştı. Bununla birlikte, Timurtaş'ın Konya'yı daha önce onların ellerinden aldığı için hasım olduklarından Sultan'a onun aleyhinde beyanlarda bulunmuştu. İbrahim Bey, Timurtaş'ın cüretkâr bir insan olduğunu, çok sayıda Müslüman kanı döktüğünü ve Mısır'a sığınma gayesinin aslında Memlûk Devleti'ni ele geçirmek olduğunu belirtmişti. Bunun yanı sıra İbrahim Bey, bu yazdıklarının doğruluğunu kanıtlamak için Mısır'a gelmeye hazır olduğunu ifade etmekteydi. Bunun yanı sıra elçi olarak Hamidoğulları'ndan İshak Bey'i gönderdi. İshak Bey'in elçi olarak gönderilmesinin nedeni, Timurtaş'ın, onun babasını öldürmüş olmasıydı. Elçi İshak Bey, bu durumu Sultan Nasır Muhammed'e iletti. Bunun üzerine Sultan, Timurtaş ile elçiyi görüştürdü. Sultan, bu vesileyle meselenin aslını kavrayıp Timurtaş'ın gerçekten masum olmadığını ve sığınma gayesiyle kendisine gelmediğine kanaat getirdi.⁴⁶⁴

II.II.II. MEMLÛK DEVLETİ İLE DULKADİROĞLU BEYLİĞİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Dulkadir Beyliği, Memlûk Devleti'nin kuzey sınır komşusu olması hasebiyle kuruluşundan itibaren yakın ilişkiler içerisinde olmuştu. 13. yüzyıl sonlarında Antep ile Halep arası coğrafyada mukim olan Bozok Türkmenleri Memlûk Devleti'nin kuvvetlerinin kuzeye doğru başlattıkları akınlara katılmışlardı. Türkmenler kimi zaman Kilikya Ermenileri ve Anadolu'da Moğol hâkimiyeti altında bulunan yerlere akınlar düzenlemek suretiyle Memlûk Devleti ile ortak gaye üzerinde hareket

⁴⁶⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 258; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 107-108; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1937, s. 15-16; Tüysüz, “İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı”, s. 1664-1665.

etmişlerdi.⁴⁶⁵ Bu minvalde Dulkadir Beyliği ile Memlûk Devleti arasında diplomatik münasebetler çerçevesinde elçilik teatisi gerçekleşmişti.

Bu bağlamda Memlûk Devleti ile Dulkadir Beyliği arasında ilk elçilik teatisi Dulkadiroğulları'nın kurucu beyi olan Karaca ile başlamıştı. Bu elçilik teatisinin oluşması şu zeminde meydana gelmişti; Karaca Bey kendisi gibi diğer Türkmen Bey'i olan Halil et-Tarafî ile 1337 yılında Elbistan'a hâkim olmak hususunda aralarında çekişmeler vuku bulmuştu. Türkmen Bey'i Halil et-Tarafî Memlûk Devleti'nin Halep Nâibi Altunboğa'ya, hediye olarak yüz adet at gönderip Elbistan hâkimiyet (beratını) menşurunu talep etmişti. Bu hediyelerin, elçilik heyetinin nezaretinde gönderilmiş olması muhtemeldir. Bunun üzerine Altunboğa, Karaca Bey'e karşı Sultan Nasır Muhammed ile irtibat sağlayıp Elbistan'ın beratını Halil et-Tarafî'ye vermişti. Ancak kısa bir süre sonra Karaca Bey oğlu Halil'in marifetiyle Elbistan'ı tekrar ele geçirmişti. Karaca Bey, bu sırada Memlûk Devleti'nin Şam ve Halep nâiblerinin arasının açık olduğunu biliyordu. Bunun üzerine Karaca Bey, Şam Nâibi Tengiz ile irtibat kurarak Sultan Nasır Muhammed ile münasebet tesis etmeye karar vermişti. Akabinde oğlu Halil'in liderlik yaptığı bir elçilik heyetini beraberinde iki yüz at ve kıymetli hediyelerle birlikte Şam Nâibi Tengiz'e gönderdi. Karaca Bey elçilere vermiş olduğu mektupta Tengiz'e şu sözleri ifade ediyordu: "Sultan'ın sâdık bir bendesi olarak halen elinde bulunan yerleri muhafaza etmek arzusundayım." Şam Nâibi Tengiz, Karaca Bey'in talebini Sultan Nasır Muhammed'e bildirdi.⁴⁶⁶

Daha sonra bizzat Kahire'ye giderek Sultan Nasır Muhammed'in huzurunda, Karaca Bey ile Halil et-Tarafî'nin maiyetlerini karşılaştırdı. Türkmenlerin çoğunun Karaca Bey'in boyunduruğu altında olduğunu, Halil et-Tarafî'nin ise yalnızca bin Türkmen'e sahip olduğunu beyan etti. Bu sırada Halep Nâibi Altunboğa'nın himayesine almış olduğu Halil et-Tarafî'yi savunması üzerine Sultan Nasır Muhammed iki Türkmen beyini de Kahire'ye davet etti. Böylece elçilik heyetleri ile başlayan Memlûk Devleti ile Dulkadiroğulları münasebetleri, iki bey arasında

⁴⁶⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 8; Hasan Basri Karadeniz, "Dulkadir Beyliği Tarihine Kısa Bir Bakış", *Dulkadir Beyliği Araştırmaları II*, haz. Yaşar Alparslan, Mehmet Karataş, Serdar Yakar, Kahramanmaraş, 2008, s. 20.

⁴⁶⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 230-231; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 8; Solak, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, s. 96-97.

problemin çözmesinden öte, bizzat beylerin Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna davet edilmesiyle sonuçlandı. Nihayetinde Karaca Bey, Türkmenlerin emiri olarak tayin edilip muhteşem bir törenle beyliğine gönderildi. Bu esnada Karaca Bey'e refakat eden Türkmenlerin her birine kıymetli hediyeler ve birer hil'at takdim edildi.⁴⁶⁷

Memlûk Devleti ile Dulkadiroğulları arasındaki elçilik teatisi, kimi zaman Eretna Beyliği ile ilgili meseleler ve toprak kazanma hedefi çerçevesinde gerçekleşmişti. Örneğin Darende şehri Eretna Beyliği hâkimiyetinde olup Mercan adında bir emir tarafından idare ediliyordu. Dulkadiroğlu Karaca Bey 1338 yılında Darende'ye saldırıp orayı ele geçirince bu ahvali Şam Nâibi Tengiz'e bildirdi. Tengiz de zaman kaybetmeksizin bu haberi Kahire'de bulunan Sultan Nasır Muhammed'e ilette. Sultan Nasır Muhammed, bu durumdan memnun kalarak Dulkadiroğlu Karaca Bey'e hil'at gönderdi. Hizmetlerinden ötürü onu övgüyle andı ve teşekkürlerini ilette. Bu denli önemli temennilerin ve hediyelerin, elçilik heyeti nezaretinde gönderilmiş olması muhtemeldir.⁴⁶⁸

1343 yılında Eretna Bey ile Çobanlı Şeyh Hasan arasında yapılan savaşta Eretna Bey galip olmuştu. Bu savaşta elde ettiği ganimetlerin bir kısmını zafer nişanesi olarak Memlûk Devleti'nin Halep Nâibi Yelboğa el-Yahyavî'ye göndermişti. Fakat bu kervan Dulkadiroğlu topraklarından geçerken Karaca Bey hediyelere el koymuştu. Yelboğa, Karaca Bey'in ele geçirdiği hediyelerin kendisine iade edilmesini istemişse de talebi karşılanmadı. Daha sonra bu husus üzerine Yelboğa ile Karaca Bey arasında şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Memlûk kuvvetleri, Yelboğa'nın sancağı ele geçirilene kadar zor anlar yaşadı. Akabinde Sultan İmâdeddin İsmail, Yelboğa'ya hitaben sert ifadeler barındıran bir mektup kaleme alarak yaptıklarından ötürü onu kınadı. Nihayetinde Karaca Bey bu mücadeleden zafer ile çıkıp şöhretini arttırsa da Memlûk sultanının ondan intikam almasından korkup ihtiyatlı davrandı. Eretna Bey'in hediyelerini elçilik heyetine teslim ederek Kahire'ye Sultan İmâdeddin İsmail'e (1342-1345) gönderdi. Elçilik heyeti, Sultan İmâdeddin İsmail'in huzuruna çıkıp

⁴⁶⁷ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 230-231; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 96-97.

⁴⁶⁸ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 494-495; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 10-11; Ayşe Güler, *Memlûk Dulkadiroğulları Münâsebetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 2014, s. 48.

alıkoydukları hediyelerin iadesini sağladı. Bu sırada elçi, Karaca Bey'in adına Sultan İmadeddin İsmail'den özür dileyerek savaşa Halep nâibi Yelboğa'nın sebep olduğunu ifade etti. Sultan İmadeddin İsmail de bu meseleye son vermek için mazeretini kabul etmiş göründü. Ardından Dulkadiroğlu'nun beylik menşurunu da tasdik edip elçilerle birlikte Karaca Bey'e gönderdi.⁴⁶⁹ Fakat Sultan'ın kendi elçisini de göndermiş olması ihtimal dâhilindedir.

Dulkadiroğlu Karaca Bey, Kasım/Aralık 1344 tarihinde ise kardeşi ve kuzenini mektup eşliğinde Sultan İmadeddin İsmail'e gönderdi. Sultan, bu elçilik heyetini onurlandırıp ihsanda bulundu. Ayrıca, elçilik heyetinin talebi doğrultusunda Halep Nâibliği'ne bağlı topraklarda Dulkadiroğulları'nın iktalarının⁴⁷⁰ önemli ölçüde artırılmasını sağladı. Bu elçilik heyetinin burada ne kadar süreyle kaldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Sultan'ın söz konusu ihsanın ardından onları Karaca Bey'e geri gönderdiği kaydedilmektedir.⁴⁷¹

Diğer yandan Karaca Bey, Kilikya Ermenileri üzerine yürüdüğünde de ahvalini elçi göndermek suretiyle Sultan İmadeddin İsmail'e ulaştırıyordu. Örneğin Karaca Bey 1345 yılında Ermenilerin dâhili karışıklıklarını fırsat bilip onların üzerine sefere çıktı. Bu seferle Çukurova'nın güneyinde bulunan Geben Kalesi'ni ele geçirdi. Karaca Bey, fethin müjdesini 1346 yılında tahtta bulunan Memlûk sultanı İmadeddin İsmail'e, bir elçi vasıtasıyla gönderdiği mektupla ilettili. Söz konusu mektubunda, kalede bulunan emvâli ele geçirdiğini bildirmekteydi. Sultan İmadeddin İsmail, ifade edilen haberden dolayı Dulkadiroğlu Karaca Bey'in elçilerini fevkalade iyi karşıladı. Nitekim Sultan Geben Kalesi'ni Dulkadiroğulları'na verdiği gibi Karaca Bey'in elçilerine de hil'at

⁴⁶⁹ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 142; Güler, *Memluk Dulkadiroğulları Münasebetleri*, s. 51-52

⁴⁷⁰ Memlûk Devleti, Dulkadir Beyliği'ni itaatinde tutmak amacıyla Türkmen beylerine Halep'te iktâ tahsis etmekteydi. Bu duruma açıklık getirmek için şu örnek verilebilir: 1347 yılında Argun Şah'ın Halep nâibi olmasıyla Dulkadir Beyliği, Memlûk Devleti için sorun olmaktan çıkmıştı. Nitekim Argun Şah ile Karaca Bey arasında sağlam bir dostluk vardı. Argun Şah, bu dostluğu siyaseten pekiştirmek için Karaca Bey'in oğlu Serimüddin İbrahim'e Şam'da Emirü'l-Tabl görevini tevcih etti. Dulkadiroğlu İbrahim, Maraş'ta ikamet etmesine rağmen düzenli olarak bu görevden aylık almaktaydı. Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 418; Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 100.

⁴⁷¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 418; Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 100.

giydirdi.⁴⁷² Bu bağlamda, elçilerin ülkelerine dönmesiyle birlikte Sultan İmadeddin İsmail ile Karaca Bey arasındaki karşılıklı sevgi ve sadakat bağlarının pekiştiği söylenebilir. Nitekim Sultan'ın yalnızca elçileri taltif etmekle kalmayıp Karaca Bey'e toprak ihsan etmesi, Dulkadiroğulları Beyliği nezdinde lütuf olarak görülmüş olabilir.

Ocak/Şubat 1346 tarihinde Dulkadiroğlu Karaca Bey'in elçisi hediyesiyle birlikte Kahire'ye geldi. Sultan, elçiye bir hil'at takdim ederken, beraberinde getirdiği *berid* görevlisine de hil'at verdi. Elçilik heyeti Dulkadir Beyliği topraklarına geri dönerken bu heyeti alıkoydu. Bu alıkoymanın sebebi, yukarıda zikredildiği üzere, Şam nâibi Yelboğa ile Karaca Bey arasındaki daha önce var olan husumetti. Yelboğa, elçilik heyetini Şam topraklarından alıkoyunca elçinin hil'atına da el koydu. Daha da ileri giderek elçiye tutsak edip onun yerine başkasını göndermeye niyet etti. Fakat elçinin akıbeti kaynaklarda yer almamakla birlikte⁴⁷³ Yelboğa'nın halefi Arıtkay zamanında elçilerin serbest bırakılmış olabileceği düşünülmektedir.⁴⁷⁴

II.II.III. MEMLÛK DEVLETİ İLE ERETNA BEYLİĞİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Eretna Bey'in Memlûk Devleti ile ilk münasebetleri, Eretna Bey'in Anadolu nâibi olarak görevlendirilmesinin ardından, İlhanlı Devleti döneminde gerçekleştiği bilinmektedir. Dönemin kaynakları ışığında; Emir Alâeddin Eretna, 1338 yılında Kayseri kâdısı Siraceddin Süleyman'ı elçi olarak Memlûk Devleti hükümdarı Nasır Muhammed'e⁴⁷⁵ göndermişti. Eretna Bey, Sultan Nasır Muhammed'e gönderdiği bu elçinin beraberinde götürmesi için hediyeler de vermişti. Nitekim elçi Sultan'ın huzuruna çıkınca hediyeği ona takdim etmişti. Elçi göndermesinin temel nedeni ise

⁴⁷² Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 27; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 10-11; Güler, *Memluk Dulkadiroğulları Münasebetleri*, s. 48; Solak, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, s. 107.

⁴⁷³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 41.

⁴⁷⁴ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 14.

⁴⁷⁵ Timurtaş 1327 yılında Mısır'a iltica edince Eretna Bey'i Anadolu'yu idare etmesi için yerine vekâleten bırakmıştı. Bu çerçevede Eretna Bey'in 1327 tarihinden daha sonraki bir zamanda Memlûk Devleti ile elçilik teatisine başladığını söylenebilir. Tüysüz, "İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı", s. 1660; Kemal Göde, "Eretnaoğulları", *TDVİA*, XI, İstanbul 1995, s. 295.

Çobanlı Şeyh Hasan'ın, kendisine saldırı hazırlığında olmasıydı.⁴⁷⁶ Eretna Bey bu durum karşısında kendisine yardım etmesi şartıyla, Sultan'ın nâibi sıfatıyla Anadolu'da görev yürüteceğini bildirerek ricada bulunmuştu.⁴⁷⁷ Sultan Nasır Muhammed de bu dileği kabul ederek elçiye hil'at giydirmişti. Ayrıca Eretna Bey'e mülk ve hil'at vermişti. Sultan Nasır Muhammed'in, Eretna'nın Anadolu nâibliğini tasdik etmesi üzerine, Eretna tarafından Sultan adına hutbe okutulmuş ve sikke kestirilmişti. Kestirilen sikkelerin birkaçı, kanıt olması için Anadolu'dan Mısır'a gönderilmişti. Sultanı Nasır Muhammed samimi isteğe ve bağlılığa karşılık olarak Eretna'nın elçilerine hil'at giydirek yakından ilgilenmişti. Emir Eretna'ya da Şerif Şehabeddin Hüseyin kalemiyle yazılmış “*Anadolu Nâibliği*” sıfatını taşıyan bir niyabet menşuru gönderilmişti. Eretna Bey'e verilen bu unvan o güne kadar Memlûk Devleti'nin sadece Şam Nâibliği için kullandığı bir hitaptı. Nitekim diğer nâibliklere daha aşağı mertebedeki lakaplarla hitap edilmekteydi.⁴⁷⁸ Sultan Nasır Muhammed'in elçi aracılığıyla Eretna Bey'e tevdi ettiği bu vazife ve unvan, esasında Memlûk Devleti'nin Anadolu üzerindeki idaresini sürdürmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Böyle bir durumda, 1338/1339 yılında Dulkadiroğlu Karaca Bey ile Eretna Bey arasında Darende'nin hâkimiyeti üzerine savaş meydana gelmişti. Söz konusu savaş sırasında, Eretna Bey'in oğlu, Dulkadiroğlu Beyliği'ne esir düşmüştü. Bundan dolayı Eretna Bey, hem Memlûk Devleti'nden yardım alıp mağlubiyetini telafi etmek hem de oğlunu esaretten kurtarmak için Sultan Nasır Muhammed'e elçi gönderdi. Sultan, iki beylik arasında barışı tesis ettiği gibi savaş sırasında Karaca Bey'in ganimet olarak ele geçirdiği malları da Eretna Bey'e iade etmesini sağladı.⁴⁷⁹

Memlûk Devleti, 1339-1340 yılında Eretna Bey'in Sultan Nasır Muhammed adına para bastırmayı ve hutbe okumayı bıraktığını haber aldı. Bunun üzerine Sultan, Eretna Beyliği'ne komşu Türkmenlere mektup göndererek, Eretna topraklarına saldırıya geçmelerini emretti. Bu ahvalden muzdarip olan Eretna Bey, saldırıları

⁴⁷⁶ Tağrıberdi, *en-Nücûmü 'z-Zâhir*, C. X, s. 289; Uzunçarşılı, “Sivas – Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti”, *Belleten*, C. XXXII, S.125, 1968, s. 165-166.

⁴⁷⁷ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 241; Kemal Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 44-45.

⁴⁷⁸ Solak, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, s. 93.

⁴⁷⁹ Faruk Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, s. 94-95; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 11; Güler, *Memlûk Dulkadiroğulları Münasebetleri*, s. 48.

durdurmak amacıyla Sultan'a bir elçi göndermeyi uygun buldu. Ancak Kahire'ye ulaşan Eretna Beyliği elçisi hoş karşılanmadı. Bu duruma ilişkin farklı görüşler ileri sürülmektedir: Sümer, 1339/1340 yılında Eretna Bey'in Sultan adına hutbe okumamasını gerekçe göstererek Memlûk ordusunun beyliğe ait bölgelere akın düzenlemesini emrettiğini belirtirken⁴⁸⁰ Güler ise, savaşın çıkmasında asıl sebebin Sultan'ın Eretna Bey'in elçisini uyarmasına rağmen yukarıdaki taleplerin yerine getirilmemesi olduğunu savunmaktadır.⁴⁸¹ Bu bağlamda Eretna Bey, Memlûk Devleti'nin hükümdarının kendisine karşı tepkisini tahmin ettiğinden muazzam hediyeler gönderdi. Söz konusu hediyeler,⁴⁸² değeri otuz bin dirhem olarak belirlenen, içi ve dışı atlas ipeği ile kaplanmış bir otağdan oluşmaktaydı. Otağın çevresini saran pervazlar samur kürkle, döşemesi ise ipek kumaşlarla bezenmişti. Hediyelere ek olarak dört sungur kuşu, on şahin, on doğan ve altmış top ipek kumaş da takdim edilmişti. Eretna Bey'in özenle seçtiği bu hediyeler, gösterilen titizliğin ve ihtimamın açık bir göstergesidir. Ayrıca Eretna Bey'in elçisi, Sultan'a takdim ettiği mektupta, Türkmenlerin topraklarına yönelik yapılan baskınlardan duyulan rahatsızlığı dile getiriyordu.⁴⁸³ Sultan Nasır Muhammed, elçiye verdiği mektupta şu ifadeler yazılmaktaydı: "Türkmenlerin bölgedeki faaliyetlerinden haberdar olduğunu ve bu faaliyetlerin cereyan etmesine sebep olarak da hutbede isminin zikredilmeyip adına sikke kesilmediği için yapıldığı"⁴⁸⁴ Elçinin gelmesiyle Sultan Nasır Muhammed, Türkmenlerin gerçekleştirmiş olduğu saldırıların durdurulması için Karaca Bey'e haber gönderdi. Böylece Eretna Beyliği, Türkmenlerin saldırılarından korunmuş oldu.⁴⁸⁵

3 Temmuz 1340 tarihinde Eretna Bey, Sultan Nasır Muhammed'e mektupla birlikte bir elçi gönderdi. Elçi Dımaşk'a ulaştığında Şam saltanat nâibi Tengiz

⁴⁸⁰ Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, s. 94.

⁴⁸¹ Güler, *Memlûk Dulkadiroğulları Münasebetleri*, s. 48-49.

⁴⁸² Bir Anadolu Beyliği'nin elçisiyle göndermiş olduğu bu hediyeler beyin memleketindeki ürünlerinin kıymetini göstermektedir. Nitekim Orta Çağ Türk-İslâm Devletleri'nin hükümdarları memleketinde veya kendisi için değerli olan şeyleri başka hükümdara hediye ederlerdi.

⁴⁸³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 277-278.

⁴⁸⁴ Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti", s. 167; Ahmet Sağlam, "Moğol-İlhanlı Tahakkümünden Bağımsızlığa Giden Süreçte Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalavun'un Anadolu Beylikleri ile Münasebetleri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 14, 2015, s. 43.

⁴⁸⁵ Solak, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, s. 100.

kendisine mektup getirilmediği için sinirlendi. Bu durumun verdiği öfkeyle elçinin Kahire'ye gitmesine mâni oldu ve daha sonra onu ülkesine geri gönderdi. Buna sebep olarak da çalışmanın birinci bölümünde zikredildiği üzere Anadolu tarafından gelen elçiler ve mektuplar önce Şam Saltanat Nâibi Tengiz'in gözetiminden geçirdi. Tengiz, elçilerin taleplerini sultana bildirirdi ve sultanlardan gelen yanıt doğrultusunda elçiler Kahire'ye gönderilirlerdi. Elçi, Eretna Bey'e geri dönüp yaşadıklarını harfiyen anlattı. Bunun üzerine Eretna Bey, bu kez Sultan Nasır Muhammed'e durumu bildirmek üzere bir mektup gönderdi. Ayrıca Eretna Bey, mektup gönderdiğini Tengiz'den gizli tutması için Sultan'dan ricacı oldu. Çünkü Eretna Bey mektubunda Tengiz'i başka hususlarda da ithamda bulundu.⁴⁸⁶ Bu durum, mektubun gizli bir şekilde iletilmesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Eretna Bey'in elçi gönderme girişimi de bu yöntemle sonuçlandırılmıştı.⁴⁸⁷

Eretna Bey, Sultan Nasır Muhammed'in hayatta olduğu yıllarda ona olan bağlılığını göstermek ve siyasi itaatini teyit etmek üzere her yıl düzenli olarak elçiler gönderiyordu.⁴⁸⁸ Sultan'ın 1341 yılında vefatının ardından da Eretna Bey bu siyaseti sürdürdü. Bu doğrultuda, Eretna Bey 1343 yılı Nisan ayında Anadolu Nâibliği'nin resmen kendisine tevcih edilmesini sağlamak amacıyla, dönemin Memlûk hükümdarı İmâdeddin İsmail'e hitaben, değerli armağanlarla donatılmış özel bir elçilik heyeti gönderdi. Eretna Bey, elçilik aracılığıyla, Anadolu Nâibliği'nin Sultan Nasır Muhammed döneminde olduğu gibi yeniden kendisine verilmesini talep etti. Makrîzî'nin nakletmiş olduğu bu malumatın devamında, Sultan'ın kendisine nâibliğin verilip verilmediğini zikredilmemektedir.⁴⁸⁹ Ancak Nisan/Mayıs 1350 tarihinde Eretna Bey'in elçileri mektubuyla birlikte tekrardan Kahire'ye geldi. Bu elçiler, *mihmandâr* nezaretinde Sultan Nasırüddin Hasan'ın (1347-1351) huzuruna çıkarıldı. Elçi, Sultan'dan Eretna Bey için nâiblik taklîdini talep etti. Sultan da elçileri

⁴⁸⁶ Esasında Şam nâibi Tengiz'in Eretna Bey'e karşı Dulkadiroğlu Karaca Bey'in safında yer alması Tengiz ile Eretna Bey arasında süre gelen bir uyuşmazlık ve ihtilaf mevcuttu. Ayrıca Tengiz'in, Sultan Nasır Muhammed'e karşı Karaca ile birleşerek isyan etme ihtimali söz konusuydu. Fatma Akkuş, "Emir ve Devlet: Dimaşk Nâibi Emir Tengiz'in Hayatı", *Gazi Türkiyat*, S. 14, 2014, s. 137.

⁴⁸⁷ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 292-293; Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-Zâhire*, C. IX, s. 159.

⁴⁸⁸ Sağlam, "Moğol-İlhanlı Tahakkümünden Bağımsızlığa Giden Süreçte Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed B. Kalavun'un Anadolu Beylikleri ile Münasebetleri", s. 42-43.

⁴⁸⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 389.

onurlandırıp cevap mektubu ile birlikte taklîdi elçiye verip geri gönderdi.⁴⁹⁰ Söz konusu gelişmeler çerçevesinde, Anadolu nâibliğinin 1343 yılında elçiler aracılığıyla Eretna Bey'e yeniden verildiği anlaşılmaktadır.

II.III. MEMLÛK DEVLETİ'NİN BİZANS İMPARATORLUĞU İLE ELÇİLİK TEATİSİ

Bizans İmparatorluğu'nun Mısır ile elçilik teatisi, eski bir geçmişe sahiptir. Mevcut kaynaklar incelendiğinde, Memlûk Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında Sultan Baybars döneminden önce gerçekleşmiş herhangi bir elçilik teatisine dair herhangi bir kayda tesadüf edilmemiştir. Sultan Baybars döneminden itibaren iki devlet arasında elçilik teatisi gerçekleşmiş olmakla birlikte, kaynaklarda elçilerin isimleri, teati tarihleri ve taşıdıkları mektuplara ilişkin bazı belirsizlikler bulunmaktadır. Bu durum, Memlûk Devleti ile Altın Orda Devleti arasında gerçekleşen elçilik teatisi ile doğrudan ilişkilidir. Nitekim kimi zaman Kahire'den Saray şehrine gönderilen elçilerle, kimi zaman da Saray'dan Kahire'ye gelen elçilerle birlikte Bizans İmparatorluğu'nun elçilerinin de eşlik ettiği görülmektedir. Ayrıca, Gürcü Krallığı ile gerçekleştirilen elçilik teatislerinde, Bizans İmparatorluğu'na ait elçilerin de Gürcü elçilerine eşlik ettiği bilinmektedir. Memlûk kaynakları, Altın Orda ve Gürcü elçileriyle birlikte gelen Bizans elçilerinin ziyaret amaçlarına dair bazen ayrıntılı bilgi vermemektedir. Bu durum, elçilik faaliyetlerinin tam olarak anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Öte yandan, Memlûk Devleti'nin Bizans İmparatorluğu'na gönderdiği elçi henüz Kahire'ye dönmeden, yeni bir elçilik heyetinin Konstantinopolis'e yollandığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Memlûk elçisi Mısır'a dönmeden Bizans'tan bir elçinin Kahire'ye geldiği kayıtlarda yer almaktadır. Bu durum iki devlet arasındaki elçilik teatisinin kronolojik olarak ele alınmasını güçleştirmektedir.⁴⁹¹

⁴⁹⁰ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 118; Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 198.

⁴⁹¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 170; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 188-189; Nûveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 209.

II.III.I. Sultan Baybars ile VIII. Mikhail Arasındaki Elçilik Teatrisi

11 Ocak 1261 tarihinde Sultan Baybars'ın, saltanat alayı düzenleyerek Bizans İmparatorluğu, diğer devletler ve kendisine tâbi emirliklere hil'at ve hediyelerle birlikte elçiler gönderdiği bilinmektedir.⁴⁹² Nitekim 1261 yılında, Sultan Baybars tarafından birçok piskopos, Melkanî patriği ve Emir Fârîseddîn Akkûş el-Mesudî'den oluşan bir elçilik heyeti Bizans İmparatoru VIII. Mikhail'e gönderilmişti. Elçilik heyetinin gönderilme sebebi ise, İmparator VIII. Mikhail'in Sultan Baybars'a elçi gönderip Nusarî Melkî olan bir patrik talep etmesiydi. Bu talep üzerine Sultan Baybars da patrik er-Reşid el-Kehhâl'i, sözü edilen elçilik heyeti refakatinde Bizans İmparatoru'na göndermişti.⁴⁹³ İmparator VIII. Mikhail piskoposları kabul edip⁴⁹⁴ elçiye izzet ve ikramda bulunmuştu.⁴⁹⁵ Elçilik heyeti, bu sırada İmparator ile bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşma, Memlûk Devleti'ne ait elçi, tüccar ve ticaret gemilerinin Altın Orda Devleti'ne gidip gelirken boğazdan güvenli bir şekilde geçişlerini güvence altına alan hususundaydı. Bahsi geçen antlaşmanın sonucunda, iki

⁴⁹² Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 28.

⁴⁹³ Elçilik heyetleri Bizans İmparatorluğu'nun sınırlarına girmesiyle hudutta İmparatorluk armağanlarını taşıyan bir karşılama komitesi hazır bulunurdu. Bu komite elçileri kabul edip Konstantiniye'ye getirirdi. Oraya vardığında elçi ve maiyeti kendilerine ayrılan eve götürülürlerdi. İmparator onları kabul edinceye kadar orada beklerlerdi. Bu bekleme süre zarfında da kendilerine her gün taze yiyecekler sunulurdu. Tamara Talbot Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam*, çev. Bilgi Altınok, Göçebe Yayınları 1998, s. 60; 1403'te Konstantiniye'ye gelen İspanyol Elçi Ruy Gonzales de Clavijo, Bizans İmparatorluğu'na gelen elçilerin Blaherne Sarayı yakınlarındaki Anaomasi Kulesi'nde geçici olarak ikamet ettiklerini nakletmektedir. Ruy Gonzales de Clavijo, *Anadolu, Orta Asya ve Timur (Timur Nezidine Gönderilen İspanyol Sefiri Clavijo'nun Seyahat ve Sefaret İzlenimleri)*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1993, s. 50; İmparatorun payitahtta olmadığı zamanlarda da o gelinceye kadar elçi söz konusu evlerde misafir edilirdi. Bazı zamanlarda İmparatorun devlet merkezinin dışında olması halinde de elçiye kabul ettiği görülmektedir. Nitekim 1262 yılında Kahire'den *Konstantiniye*'ye gelen elçiler, bu sırada İmparator'un Frenklerle yaptığı bir savaş nedeniyle payitahtta değildi. Bundan dolayı da İmparator elçileri devlet sarayının dışında kabul etmişti. Burada da onları onurlandırmaktan geri durmamıştı. Hasan, "el- Alakatü'd- Diplomasiyye Beyne'l- Memâlik ve'l-İmparatoriyyeti'l- Bizantiniyye", s. 300.

⁴⁹⁴ Bizans İmparatorluğu'nun da elçi kabulünün de kendine has bir üslup ve seremonisi vardı. Elçilerin, İmparator'un huzuruna kabul edilmesi bildirilmesiyle atlı saray muhafızları onlara refakat ederdi. Bu muhafızlar altın miğfer ve beyaz giysi üzerine giyilen altın göğüs zırhından oluşan üniformaları ile kuşanırdı. Ayrıca ellerinde mızrakları bulunurdu. Bu muhafızlar İmparator'un ahırından özel olarak onun binmesi için seçilmiş atları bu hizmet için kullanırdı. Bu atların eyer ve dizginleri süslü bir örtüyle örtülüydü. Elçilik heyeti muhafızlar refakatinde saraya giderken yere serilmiş halılar üzerinden yol alıp süslenmiş sokaklardan geçirdi. Bu da elçileri onurlandırmak amacıyla hazırlanırdı. Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam*, s. 60.

⁴⁹⁵ Elçiler getirdikleri mektupları genel olarak İmparator ve devlet erkânının huzurunda takdim ederdi. Bu sırada da Memlûk Devleti'nde olduğu gibi mektup sır olma hüviyetini taşııyorsa mektuplar tercümanlar eşliğinde açılıp okunurdu. Hassan, "el- Alakatü'd- Diplomasiyye beyne'l- Memâlik ve'l-İmparatoriyyeti'l- Bizantiniyye", s. 300.

devlet arasındaki elçilik teatisi yeniden başlamış, ticaret yolları da güvence altına alınmıştı.⁴⁹⁶

Öte yandan elçiler Konstantiniye 'de kaldıkları zaman zarfında İmparator VIII. Mikhail, elçi Fârîseddîn Akkûş'a şehri gezdirmişti. İmparator, elçiyle birlikte şehri at sırtında gezdiği sırada ona bir camiye gösterip "Bu caminin⁴⁹⁷ tekrardan mamur edilip sevabını Allah'tan alması için Sultan'ına bahşettim." demişti. Elçi, gördüklerini ve işittiklerini doğrudan Sultan'a iletmekle mükellefti. Bu nedenle, Temmuz 1262'de Kahire'ye dönen Emir Fârîseddîn Akkûş el-Mesudî'nin cami hakkındaki haberini Sultan Baybars'a iletmesi sultanda büyük bir sevinç yaratmıştı.⁴⁹⁸ Bu elçilik vazifesi sırasında İmparator elçiye güzel hediyeler takdim etmişti. Bu hediyeler arasında gümüş mücevherler, kumaşlar, altın ve çok sayıda değerli eşya bulunmaktaydı.⁴⁹⁹ İbn Abdüzzâhir, Bizans İmparatorluğu'ndan gelen Memlûk elçisinin getirdiği hediyeleri Sultan Baybars'ın tekrar elçiye bahşettiğini nakletmektedir. Bu durum, bir devlete gönderilen elçilere sunulan hediyelerin hükümdarlar tarafından özel bir titizlikle incelenip takdir edildiğini göstermektedir. Ayrıca hükümdarın hediyeleri elçiye geri verip vermeme hususunda da mutlak hâkimiyeti söz konusudur.⁵⁰⁰ Bunun yanı sıra İmparator, Sultan Baybars'a yazdığı mektupta şöyle bir taahhütte de bulunmuştu: "Memlûk Devleti ne zaman yardıma ihtiyaç duyarsa, İmparatorluğumun yapabileceği her şeyle yardım edeceğim." Bizans İmparatorluğu, Memlûk Devleti ile müttefik olma teklifinde bulunmuştu.⁵⁰¹ Ancak bu taahhütler sözde kalmıştır.

⁴⁹⁶ Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 155.

⁴⁹⁷ Söz konusu olan bu cami, rivayet edildiği üzere İslâmiyet'in yayıldığı ilk dönemlerde Mesleme b. Abdülmelik tarafından İstanbul'da inşa edilmişti. Zamanla tahrip olmuş olsa gerek ki yenilenip bu dönemde tekrardan ibadete açılmıştı.

⁴⁹⁸ Sultan Baybars'ın abdânî hasır, halı, kandil, buhurdanlık, gül suyu, üd kokusu gibi şeyleri cami için hazırlayıp Konstantinopolis' gönderdiği nakledilse de götürülen kişiler hakkında malumat sahibi değiliz. Nûveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 58.

⁴⁹⁹ Elçi, İmparator'un huzuruna kabul edildiği günde elçinin kendi hükümdarından İmparator'a getirdiği ve imparatorlardan alacağı hediyeler herkesin görebilmesi için sarayda sergilenirdi. Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam*, s. 61.

⁵⁰⁰ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. I, s. 543; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 129; Önder Güler-Aydın Çelik, "Altın Orda-Bizans Münasebetleri (1261-1395)", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 1, Elâzığ, 2012, s. 164.

⁵⁰¹ Hasan, "el- Alakatü'd- Diplomasiyye Beyne'l- Memâlik ve'l-İmparatoriyyeti'l-Bizantiniyye", s. 304.

Kısa bir süre sonra Sultan Baybars, İmparator VIII. Mikhail'e yeni bir elçilik heyeti gönderme kararı aldı. Bu elçilik heyeti Haziran/Temmuz 1262 tarihinde yola çıktı. Heyette el-Emir Seyfeddin Kurzî ve el-Kâdı Esileddin Hoca İmam yer almaktaydı. Bu elçilik heyeti beraberinde bir mektup ile Konstantiniye'ye gitti. İbn Abdüzzâhir; VIII. Mikhail'in, Sultan Baybars'ın elçilerine son derece ihtimam gösterdiğini nakletmektedir. Öyle ki elçiler gelir gelmez dinlenmelerinden önce Bizans imparatoru onları huzuruna çağırdı. Elçilik heyetini güzel bir şekilde karşılayıp iyi muamelede bulundu. Bu sırada heyet, İmparator VIII. Mikhail'e de beraberinde getirdikleri hediyeleri takdim etti. Ancak getirilen hediyeler arasında zürafanın⁵⁰² da bulunması, İmparator VIII. Mikhail'in zürafayı görmek üzere elçilerin kabul merasiminin yapıldığı *Eyvan*'ın dışına kadar onlara eşlik ettiğini göstermektedir. Nitekim İmparator VIII. Mikhail'in hediyeler arasında zürafayı çok beğendiği nakledilmektedir. Daha önce de zikredildiği üzere, bu sırada Hülegü Han'ın elçileri de burada bulunmaktaydı. Nihayetinde elçilerin getirmiş olduğu mektup İmparator VIII. Mikhail'e takdim edildi. İmparator, mektubu defaatle okuttu ve en ince ayrıntısına kadar mektubu anlamaya çalıştı. Bu elçilik heyetinin burada ne kadar süre kaldığı bilinmemekle birlikte, daha sonra İmparator VIII. Mikhail, onlara refakat etmeleri için kendi elçilik heyetini ve hediyelerini hazırlattı. Bu elçilik heyetleri deniz yoluyla Temmuz/Ağustos 1262 tarihinde Kahire'ye döndüler. Elçiler Kahire'ye ulaştıklarında, Sultan Baybars tarafından cezalandırılmışlardı. İncelenen kaynaklar, bu cezalandırmanın sebebinin kesin olarak bilinmediğini, ancak elçilerin gerçekleştirdiği bazı olumsuz davranışların Sultan'ın kulağına ulaştığını göstermektedir. İkisi de çalıştırılmak üzere er-Ravza Adası'ndaki kaleye gönderildi.⁵⁰³

1263 yılına gelindiğinde, Bizans İmparatoru'nun elçisinin yanı sıra Türkiye Selçuklu Devleti, Altın Orda Devleti ve Ceneviz elçileri de Kahire'de bulunmaktaydı. Bu sırada, Kerek'ten Gazze'ye doğru seyahat eden Sultan Baybars'a, elçilerin

⁵⁰² Bu elçilik heyetinin İstanbul'a gittiği sırada orada bulunan Georges Pachymeres, tanık olduğu durumu kaydetmiştir. Bu sırada Memlûk Devleti'nin elçilerinin getirmiş olduğu zürafanın tasvirini diğer hayvanlarla betimlemek suretiyle nakletmektedir. Georges Pachymeres, *Relations Historique*, Ed. A. Failler, çev. Vitalien Laurent, C.I, Paris, 1984, s. 238; Ahmet Usta, *Hilal ile Haç Arasında Hayatlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2022, s. 150.

⁵⁰³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 124-125; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 10; Usta, *Hilal ile Haç Arasında Hayatlar*, s. 151.

mektuplarla birlikte geldiği bir ulak vasıtasıyla bildirildi. Sultan da gelen tüm elçilik heyetinin iyi bir şekilde karşılanıp muamele edilmesini devlet merkezine ilette.⁵⁰⁴ Bizans İmparatorluğu'nun elçileri, daha sonra âdet olduğu üzere Berke Han'ın elçilerine refakat etmişlerdi.

Bir yıl sonra, Haziran-Temmuz 1264 tarihinde Sultan Baybars'ın Berke Han'a göndermiş olduğu elçilik heyeti, Bizans topraklarından geçerken İmparator VIII. Mikhail tarafından alıkonulduğu haberi Sultan'a ulaştı. Daha önce Sultan Baybars elçisini göndermek suretiyle 1261 yılında Bizans İmparatoru VIII. Mikhail ile bir antlaşma yapmıştı. Bu antlaşma, yukarda zikredildiği üzere esasında elçi ve tacirlere güvence altına almaktaydı. Ancak İmparator VIII. Mikhail'in bu antlaşmayı askıya alıp elçileri alıkoyması Memlûk Devleti'nde uluslararası bir kriz yarattı. Bunun üzerine Sultan Baybars, Kahire'deki patrik, piskopos ve keşişleri⁵⁰⁵ huzuruna çağırarak, Memlûk Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında daha önce yapılmış antlaşma⁵⁰⁶ metni temelinde yapılan yemine sadık kalınmaması halinde dinden çıkılıp çıkılmayacağı konusunda görüşme yaptı. Hâlihazırda bulunanlar, aforoz edilmenin koşullarını Sultan'a beyan ettiler. Sultan da bu beyanları yazılı olarak ifade etmelerini talep edince onlar da bu minvalde bir metin kaleme aldılar. Daha sonra Sultan onlara karşı karşıya kaldığı durumu izah etti. Şöyle ki; Sultan, Bizans İmparatoru, Hülegü Han ile olan dostluğuna hâlel getirmemek için bu doğrultuda hareket ettiğini ve yeminine sâdik kalmadığını onlara bildirdi. Nitekim bu sırada Hülegü Han'ın da elçisi Konstantiniye'de bulunmaktaydı. Böylece Sultan, İmparatorun sergilemiş olduğu bu

⁵⁰⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 170.

⁵⁰⁵ Memlûk Devleti'nin Bizans İmparatorluğu'na gönderdiği elçileri piskopos, patrik ve keşişlerden seçmiş olması, Bizans İmparatorluğu'na karşı daha iyi anlaşma ve izah edilme hususu göz önüne alınarak tayin edildiği düşüncesiyle ifade edilebilir. İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 202-203; Nitekim Kilise hiyerarşik olarak Bizans İmparatorluğu ile Memlûk Devleti arasında geleneksel olarak arabulucu sıfatıyla elçilik teatisi vazifesinde bulunmuşlardı. Dimitri A. Korobeinikov, "XIV. Yüzyılda Bizans İmparatorluğu ve Memlûk Sultanlığı Arasındaki Diplomatik Yazışmalar", çev. Murat Keçiş-Uğur Dede, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 31, S. 1, 2016, s. 329; Ayrıca Müslüman ülkelerde yaşayan dini cemaatlerin liderleri, iki ülke arasındaki müzakerelerde arabulucu görevini ifa etmişlerdi. Bu durum esasında Grekçe ve Arap dillerini bilmeleriyle izah edilebilir. Aslında rahipler, yazışmaları tercüme etme veya elçiler için tercümanlık yapma becerisine sahip akredite tercümanlardır. Bunun yanı sıra Melkîtin din adamlarının tercih edilmesi, Bizanslılarla aynı dini cemaate mensup olmalarıyla açıklanabilir. Hasan, "el- Alakatü'd- Diplomasiyye beyne'l- Memâlik ve'l-İmparatoriyyeti'l- Bizantiniyye", s. 299.

⁵⁰⁶ Memlûk Devleti, gayrimüslim devletlerle yaptığı ateşkes antlaşmalarında Mısır'daki İnşa Divanı'nın arşivine kaydedilirdi. Bu kayıt nüshalarının bir âdeti kendi arşivinde tutulurken diğer bir nüshası ise muhatap devlete irsal edilirdi. Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. XIV, s. 84.

tutumdan dolayı, aforoz edilmesi gerektiğini onlara anlattı. Akabinde onlardan (patrik, piskopos ve keşiş) bir elçilik heyetinin hazırlanmasını talep etti. Bu heyette Sultan'ın elçisi el-Emir Fârîseddîn Akkûş el-Mesûdî, bir piskopos, bir keşiş ile görüşme esnasında Yunanca yemin metnini okuyan bir filozof yer almaktaydı. Elçilere vermiş olduğu mektupta “Elçilerimi alıkoyma sebebi Berke Han’la aranızın bozuk olması ve askerlerinin verdiği zararlar ise, ben sizinle onun arasını düzeltereğim” ifadesi yer aldı. Bu elçilik heyetinin Konstantiniye’ye gidip İmparator ile yaptığı görüşme sonrasında alıkonulan elçiler serbest bırakılıp Altın Orda Devleti’ne doğru yollarına devam ettiler. Böylece iki devlet arasındaki esir elçi krizi, Sultan Baybars’ın ilkeli ve akılcı siyasetiyle çözüme kavuştu.⁵⁰⁷

Haziran/Temmuz 1265 tarihinde Bizans İmparatoru’ndan Kernunnos adında bir elçi Mısır’a geldi. Elçi, beraberinde mektup ile hediye getirdi.⁵⁰⁸ Bu bilgiyi nakleden Makrîzî, mektubun ve hediyein içeriğinden bahsetmemektedir.

1268/1269 yılında Memlûk Devleti’nin sarayında elçilik heyetlerinin varlığı bilinmektedir. Bu elçiler ülkelerine geri dönmek için hazırlandılar. Aynı zamanda Sultan Baybars’ın elçileri de onlara eşlik ettiler. Bu elçiler yola çıkacakları sırada, hediyeler hazırlanıp takdim edildi. Söz konusu heyetler; Mengü Timur’un, Fransa Kralı IX. Louis’in kardeşi Carlo’nun, Arapların ve Bizans İmparatoru’nun elçilerinden oluşmaktaydı.⁵⁰⁹ Sultan Baybars, Kahire’ye gelen Bizans İmparatoru’nun elçisi huzuruna kabul etti. Elçinin getirmiş olduğu mektupta İmparator, Sultan Baybars’a iki devlet arasındaki problemleri çözme ve yeniden dostluğu tesis etme hususundaki gayesini ifade ediyordu. Alıkoyduğu elçileri serbest bıraktığını ve bu gecikmenin sebebi olarak Altın Orda Devleti’nde meydana gelen taht değişikliğini gösteriyordu. Ayrıca iki devlet arasında sulh ve sükûnetin muhafaza edilmesini arzu ettiğini bildiriyordu. Bunun yanı sıra Sultan Baybars’ın İlhanlı Devleti ile barış yapmasını ve bu barışa Altın Orda Devleti’nin müdahil olma eğiliminde olduğunu ifade ediyordu. Bu mektuba karşılık Sultan Baybars’ın yazdırmış olduğu mektubu İbn Abdüzzâhir kendisinin kaleme aldığını nakletmektedir. İbn Abdüzzâhir; Sultan Baybars’ın:

⁵⁰⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü’z-Zâhir*, s. 202-203.

⁵⁰⁸ Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 26-27.

⁵⁰⁹ Aynî, *İkdu’l-Cümân*, C. II, s. 39.

“Abaka Han ile aramda kılıçtan başka bir şey olamaz; zira onun, Müslümanlara duyduğu öfkeyi bizden çıkarmak gayesinde olduğunu” ifade ettiğini aktarmaktadır. Ayrıca Bizans İmparatoru, Sultan Baybars ile varmak istediği ortak mutabakata, akrabası olan Abaka Han’ı da katmak istediğini ileri sürmekteydi. Sonuç olarak Bizans İmparatoru’nun elçilik heyeti arzu ettiğini elde edemedi geri döndü.⁵¹⁰

Sultan Baybars, Ağustos 1272 tarihinde Dımaşk’a geldi. Burada, Abaka Han, Mengü Timur ve Bizans İmparatoru’ndan gelen elçiler meydanda hazır bulundular. Hemen sonrasında elçilere gerekli cevap yazıldıktan sonra Eylül ayı içerisinde ülkelerine gönderildiler. Bu bilgiyi nakleden İbn Abdüzzâhir elçilerin isimlerini ve geliş amaçlarıyla ilgili malumatı nakletmemektedir.⁵¹¹ Zikredilen elçiler, Kahire’de kaldıkları süre zarfında devletin merasimlerine tanık olduğu nakledilmektedir. Nitekim Sultan Baybars seçkin askerlerine meydanda *çevgan* oynamalarını emrettiği bir günde, elçiler de bu oyunu seyredip askerlerin maharetine tanık oldular.⁵¹²

Mart/Nisan 1274 tarihinde Bizans elçilerinin Kahire’ye geldikleri bilinmektedir. Ancak kimlikleri ve geliş amaçları konusunda dönemin kaynaklarında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Buna karşılık, Sultan Baybars’ın Bizans İmparatoru VIII. Mikhail ile yapmış olduğu yemin/antlaşmanın bir nüshasının hazırlanarak gönderilmesini görevlilere emrettiği aktarılmaktadır. Sultan’ın emri üzerine, yemin metninin bir nüshası hazırlanarak ilgili Bizans elçilerine teslim edildi. 17 Eylül 1274 tarihinde Emir Nasırüddin b. el-Muhsanî el-Cezerî ile Patrik Athanasios, bu metni sunmak üzere Bizans İmparatoru’nun huzuruna gönderildiler.⁵¹³ Ancak yemin metninin yeniden gündeme getirilmesi ve bu doğrultuda elçilik teatisinde bulunulması, antlaşma metninin ihmal edilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim 31 Mayıs 1272 tarihinde, Altın Orda hükümdarı Mengü Timur’un Sultan Baybars’a gönderdiği elçilik heyeti, Konstantiniye’den ayrıldıktan sonra denizde bir teknede seyir hâlindeyken alıkonulmuştu. Öte yandan, Altın Orda

⁵¹⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü’z-Zâhir*, s. 335; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 91.

⁵¹¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü’z-Zâhir*, s. 404.

⁵¹² Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 117.

⁵¹³ Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 134; s. 154.

Devleti'ne giden veya oradan gelen tacirlerle ilgili bir krizin yaşanmış olabileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir.⁵¹⁴

22 Aralık 1275 tarihinde Sultan Baybars Kahire'ye döndüğünde, devlet sarayında yirmi beş elçilik heyetinin kendisini beklemekte olduğunu öğrendi. Bu elçilik heyetleri içinde Bizans İmparatoru'nun da elçilik heyeti bulunmaktaydı.⁵¹⁵ Sultan Baybars elçileri huzuruna kabul edip getirdikleri hediyeleri kabul etti. Bu kabul merasiminin ardından Sultan, diğer devletlere elçiler aracılığıyla hediyeler gönderdi.⁵¹⁶

II.III.II. Sultan Kalavun ile İmparator Mikhail Arasındaki Elçilik Teatresi

1281 yılının mayıs ayı başlarında, Bizans İmparatoru Mikhail elçi aracılığıyla bir mektup gönderdi.⁵¹⁷ İmparator; bu mektubun içeriğinde sadakat, sevgi ve dostluklarının altını çizerek kalıcı bir barışın tesis edilmesini beyan etmekteydi. Nitekim İmparator, Sultan'a karşılıklı olarak birbirlerinin topraklarına saldırmazlık antlaşması üzerine yemin edilmesini talep ediyordu. Bunun yanı sıra İmparator, Memlûk Devleti elçileri Bizans İmparatorluğu'ndan geçtikleri ve döndükleri sırada herhangi bir mâni ve alıkonulma ile karşılaşmamaları hususunda söz veriyordu. Bu madde, dönemin iki büyük devleti arasında imzalanan antlaşma çerçevesinde, elçilik heyetlerinin serbestçe seyahat etmeleri ve elçilerin can güvenliğinin teminat altına alınmasını öngörmekteydi. Ne var ki, Bizans İmparatoru Mikhail, Sultan Baybars dönemini geride bırakıp Sultan Kalavun ile yeni bir başlangıç yapma niyetindeydi. Ayrıca iki devlet arasında tacirlerin vergilerini verme koşuluyla can ve mal sigortası sağlanmaktaydı. Tıpkı elçiler hususunda olduğu gibi tacirlerin Bizans İmparatorluğu'ndan geçiş ve dönüşleri sırasında da herhangi bir zorlukla karşılaşmamaları güvence altına alınıyordu. Bu durum, Memlûk Devleti'nin Deşt-i Kıpçak'tan aldığı *memlûklerin* teminini büyük ölçüde kolaylaştırıyordu. Çünkü karşılıklı olarak iki devletten bir diğerine giden tacirlerin alışverişte mallarına el konulmaması hususuna değinilmektedir. Bu çerçevede İmparator, yemin metninin

⁵¹⁴ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. I, s. 364; Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 93.

⁵¹⁵ Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z- Zamân*, C. III, s. 116.

⁵¹⁶ Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 128.

⁵¹⁷ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 204

talepler ve öneriler doğrultusunda hazırlanıp kendisine gönderilmesini talep etmekteydi. Kalkaşendî; metni olduğu gibi kayıt altına almıştı. Bundan mütevellit, aktardığı metnin sonunda, İmparator'dan gelen metnin yemin metni olmaktan çok bir sulh antlaşmasına benzediğini belirtmektedir.⁵¹⁸ Nitekim bu antlaşma, 13. yüzyılın sonlarında Memlûk-Bizans ilişkilerinin temelini oluşturmuştu.⁵¹⁹ 9 Eylül 1283 tarihinde Sultan Kalavun bu mektuba karşılık, Bizans İmparatoru'na yemin suretiyle birlikte göndermek için elçilik heyetini hazırlatmıştı. Bu heyette ismi zikredilen kişi Necmeddin Şüveyhî'dir. Elçilik heyeti Konstantiniye'ye ulaştığı sırada VIII. Mikhail öldüğü için yerine II. Andronikos tahta geçmişti. Bunun üzerine elçilik heyeti Konstantiniye'ye vardığında saygı ile yeni İmparator'un huzuruna çıktı.⁵²⁰

Yukarda aktarılan Sultan Kalavun ile İmparator Mikhail arasındaki elçilik teatisi haricinde, Haziran/Temmuz 1282 tarihinde Bizans İmparatorluğu ile Kastilya Kralı Alfonso elçileri beraberinde hediye ile Kahire'ye geldiği kaydedilmiştir.⁵²¹

II.III.III. Sultan Kalavun ile İmparator II. Andronikos Arasındaki Elçilik Teatisi

Bizans İmparatoru VIII. Mikhail'in ölümü ve yerine II. Andronikos'un geçmesiyle Sultan Kalavun, onun tahta geçmesini kutlamak için elçi göndermesi ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Bu konuda Aynî; II. Andronikos Paleologos'un Bizans İmparatorluğu tahtına oturduktan sonra Sultan'ın elçilerinin, daha önce iki devlet arasında gerçekleşen antlaşmanın yemin metninin bir nüshasını götürdüğünü naklederken⁵²² Mansûrî; hem II. Andronikos'un tahta geçişini kutlamak hem de babasının ölümünden dolayı taziye mesajını bildirmek için elçi gönderdiğini aktarmaktadır.⁵²³ Mansûrî'nin ifadesi makul karşılanabilir ve kabuledilebilir niteliktedir. Nitekim 1283 yılında Bizans İmparatorluğu'na giden elçilik heyetindeki kişiler farklıydı. Ayrıca, o tarihte Konstantiniye'ye giden heyet, oradaki taht

⁵¹⁸ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. XIV, s. 84-90.

⁵¹⁹ Hassan, "el- Alakatü'd- Diplomasıyye beyne'l- Memâlik ve'l-İmparatoriyyeti'l-Bizantiniyye", s. 297.

⁵²⁰ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû'l-Eyyâm*, s. 107.

⁵²¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 157.

⁵²² Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 320.

⁵²³ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 102.

değişikliğinden habersizdi. Çünkü taht değişikliğinin olduğu ülkede yeni hükümdar önceki antlaşmayı kabul edip etmemesi belirsiz olduğu gibi, Sultan Kalavun'un elçilik heyetini göndermesi de öngörülmemektedir. Öte yandan elçilik heyetinin 2 Mart 1284'e gönderildiğini nakledilmektedir. Sultan Kalavun, Emir Nasıreddin b. El-Mecni el-Cezeri'yi⁵²⁴ bir mektup ve güzel hediyelerle elçi olarak yeni Bizans İmparatoru II. Andronikos'a gönderdi. Bu hediyeler arasında bilinen ise güzel atların hediye olarak gönderilmiş olmasıydı. Elçilerle birlikte es-Seyfi Balaban el-Halebî el-Kebîr, Muzafferüddin Musa b. Nemriş'i, Emir Kutfan ve Şemseddin b. Ebu's-Şevârib elçi olarak Altın Orda hükümdarı Tudan Mengü'ye gönderdi. Söz konusu iki elçilik heyeti birlikte yola çıktı.⁵²⁵ Elçilerin gönderilmesinden sonra 1284/1285 yılında Bizans İmparatorluğu'ndan bir elçilik heyeti Kahire'ye geldi. Bu elçilik heyetinin geliş amacı, Sultan Kalavun'un göndermiş olduğu elçilerden dolayı teşekkür gayesi taşıması ihtimal dâhilindedir.⁵²⁶

1291 yılında, Bizans İmparatoru'nun elçisinin Kahire'ye geldiği görülmektedir. Bu elçinin geliş amacı; Memlûk Devleti'nin elinde tutsak bulunan Beyrut'taki esirlerin serbest bırakılmasıyla ilgiliydi. Her ne kadar kaynaklarda detaylı şekilde yer almasa da 1284 ile 1291 yılları arasında Memlûk Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında bu doğrultuda kayıt altına alınmamış bazı elçilik teatilerinin gerçekleşmiş olması muhtemeldir. Çünkü bu elçilik heyetinin gelmesiyle Memlûk Devleti'nde tutsak bulunan altı yüz otuz esir serbest bırakılmıştı.⁵²⁷

II.III.IV. Sultan Eşref Halil ile İmparator II. Andronikos'un Arasındaki Elçilik Teatisi

1293 yılının Kasım/Aralık ayının sonlarında Memlûk Devleti'nin tahtında Sultan Eşref Halil⁵²⁸ (1290-1293) bulunmaktaydı. Sultan Eşref Halil, Emir Alemüddin

⁵²⁴ Baybars el-Mansûrî, mezkûr elçinin künyesini Emir Nâsıruddîn Muhamed b. El-Halebî el-Cezerî olarak aktarırken İbn Abdüzzâhir, Emir Nasüreddin el-Muhsinî el-Cezerî ve patrik Enbasios (Athanasios)" nakletmektedir. Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, s. 102; İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 107.

⁵²⁵ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 320; İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 108.

⁵²⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 189.

⁵²⁷ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, C. LI, s. 56.

⁵²⁸ Müellif zilhicce ayının sonlarında dediğinden dolayı bu zamanda Memlûk Devleti'nin hükümdarı Sultan Eşref Halil idi. Nitekim zilhicce ayının 30. günü olarak düşünülse dahi 1 Aralık 1293 tarihine

ed-Düveydarî'yi Bizans İmparatoruna elçi olarak gönderdi. Ayrıca Bizans'a gönderdiği elçi ile birlikte Altın Orda Devleti'ne de göndermek üzere bir elçilik heyeti hazırladı. Bu elçilik heyetlerini büyük hediyeler ve eserlerle gönderdi.⁵²⁹ Ancak bu elçilik heyetinin Bizans ülkesine gidip gitmediği ile ilgili olarak dönemin müellifleri farklı bilgiler aktarmaktadır. Şöyle ki; Birzâlî, bu elçilik heyetinin hazırlanıp yola çıkması senenin sonunda olduğunu ileri sürerken⁵³⁰ İbn Kesîr; Sultan'ın vefat etmesi üzerine elçilik heyetinin de Dımaşk'tan Kahire'ye döndüğünü nakletmektedir.⁵³¹

II.III.V. Sultan Nasır Muhammed ile İmparator II. Andronikos Arasındaki Elçilik Teatresi

11 Aralık 1312 tarihinde Bizans İmparatoru II. Andronikos'un elçileri Kahire'ye geldi. Sultan Nasır Muhammed, elçileri Kala'tül-Cebel'deki *Eyvan*'da huzuruna kabul etti. Elçilerin getirmiş olduğu hediyeleri kırk iki görevlinin başlarının üstünde *Eyvan*'a taşıdığı aktarılmaktadır. Bu hediyeler; Keçe, atlas, sincap, doğan, şahin ve birtakım yırtıcı kuş çeşitlerinden oluşmaktaydı.⁵³²

1312 yılından sonraki yıllarda Bizans İmparatorluğu'ndan dört elçilik heyetinin geldiği bilinmektedir. Ancak bu elçilik heyetinden yer alan Bizans elçilerinin isimleri, geliş amacı, Kahire'de kaldıkları zaman ve hediye getirip getirmediği ile ilgili malumat mevcut değildir. Bu elçilik heyetlerinin ilki, 15 Mart 1313 tarihinde Bizans İmparatoru ile Altın Orda Devleti'nin elçileri geldi. Sultan Kebş Sarayı'nda elçileri huzuruna davet etti.⁵³³ İkinci olarak, 13 Nisan 1314 tarihinde Bizans İmparatoru'nun elçileri, Altın Orda Devleti elçileriyle birlikte geldiler. Kebş Sarayı'nda ağırlanan heyete Sultan Nasır Muhammed tarafından cömertçe lütufta bulunuldu.⁵³⁴ Üçüncüsü, 17 Ocak 1316 tarihinde birçok devletten elçinin Kahire'ye

teakböl etmektedir. Sultan Eşref Halil ise 13 Aralık 1293 tarihinde öldürölüp aynı ayın 15'inde Sultan Nasır Muhammed tahta geçti. Ayaz, *Memlükler*, s. 37-38; Abdülkerim Özaydın, "Halil b. Kalavun", *TDVİA*, XV, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s. 320.

⁵²⁹ Aynı, *'İkdu'l-Cümân*, C. III, s. 187; Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. II, s. 343.

⁵³⁰ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. II, s. 343.

⁵³¹ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. XIII, s. 392; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. 13, s. 549;

⁵³² Sadefi, *Nüzhetül-Malik vel-Memluk fi Muhtasari Sire min Veliyyi Mısır minel-Müluk*, Mektebetül-Asriyye, thk. Ömer Abdüsselam Tedmurî, Beyrut, s. 208; Nûveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 201; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 483.

⁵³³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 491.

⁵³⁴ Nûveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 209.

geldiği bilinmektedir. Bu elçiler arasında Bizans İmparatoru'nun elçisi de yer almaktaydı.⁵³⁵ Dördüncüsü, 1317/1318 yılında Bizans İmparatoru elçilerinin, Altın Orda Devleti'nin elçileriyle birlikte geldiği bilinmektedir.⁵³⁶ Fakat Bizans İmparatorluğu'nun elçilerinin Altın Orda Devleti elçileriyle birlikte gelmiş olmaları, âdet olduğu üzere birer refakatçi veya gözcü rolüyle gelmiş olmalarına işaret etmektedir.

Sultan Nasır Muhammed'in Altın Orda Han'ı Özbek'in kızı ile evlenme hususu, Altın Orda Devleti ile elçilik teatisi başlığı altında zikredildi. Bu evliliğin gerçekleştiği sırada, hatuna eşlik eden Altın Orda Devleti'nin elçilik heyeti, Kahire'ye gelirken Bizans İmparatoru'nun elçileri de onlarla birlikte gelmişti. Bu elçilik heyetleri gelinle birlikte 3 Temmuz 1320 tarihinde Kahire'ye gelmişti. Sultan Nasır Muhammed, düğün töreni sırasında kurduğu otağda, 6 Temmuz 1320 tarihinde Altın Orda Hanı, Bizans İmparatoru ve Gürcü Kralı'nın elçilerini huzuruna çağırmişti. Elçiler Sultan'ın huzuruna girip hediyeleri ve mektupları takdim ederek elçilik vazifelerini ifa etmişlerdi. Sultan da elçilere ihsanda bulunup Eylül/Ekim 1320 tarihinde onları geri göndermişti.⁵³⁷

1324 yılında Altın Orda Devleti'ne giden elçilerden Emir Seyfeddin Bektemir ez-Zâhirî ve Bedreddin Ebû el-Gudde'nin, Bizans İmparatoru'nun elçileriyle birlikte ve hediyeler eşliğinde Kahire'ye döndükleri bilinmektedir.⁵³⁸ Sultan Nasır Muhammed elçilere ihsan ve in'amda bulundu. Sultan bu sırada, Emir Seyfeddin Otacı ile *mukaddem*lerinden Karademir'i elçi olarak Altın Orda Devleti'ne gitmeleri için hazırlattı. Söz konusu elçiler, Bizans elçileriyle birlikte yola çıktılar.⁵³⁹ Zikredilen Sultan Nasır Muhammed'in elçilik heyeti, Bizans elçileriyle birlikte yola çıktıklarından dolayı, Konstantiniye'ye uğrayıp İmparatorun huzuruna çıkmış olmaları ihtimal dâhilindedir. Yine Bizans elçilik heyetlerinin Kahire'de bulunma belirsizliğine

⁵³⁵ Sadeî, *Nüzhâtü'l-Malik*, s. 228.

⁵³⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 527.

⁵³⁷ İbn Dokmak, *el-Cevherü's-Semîn* s. 371; Makrîzî, *Kitâbü'l-Mevâiz ve'l-İtibâr bi-Zikri'l-Huât ve'l-Âsâr*, C. III, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 2002, s. 122; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 327-328.

⁵³⁸ Makrîzî, *Kitâbü'l-Mevâiz ve'l-İtibâr*, C. III, s. 122; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 184-185; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. IX, s. 315.

⁵³⁹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 185.

bir örnek de 17 Eylül 1323 tarihinde gerçekleştiği görülmektedir. Makrîzî ile Tağrıberdî; Kahire’de daha önce hiç olmadığı kadar elçilik heyetinin bir arada olduğunu nakletmektedir. Bizans elçilik heyetinin haricinde İlhanlı, Yemen, Kilikya, Mardin Hâkimi, Nube ve Karamanoğulları’nın elçilik heyetleriydi.⁵⁴⁰

II.III.VI. Sultan Nasır Hasan ile İmparator VI. İoannes Kantakuzenos Arasındaki Elçilik Teatisi

30 Ekim 1349 tarihinde Sultan Nasır Hasan tarafından, İmparator İoannes Kantakuzenos’a bir mektup gönderilmişti.⁵⁴¹ Bu mektup, İmparator’un daha önce Sultan’a gönderdiği yazıya cevap olarak Memlûk elçisi aracılığıyla iletildi. İmparator Kantakuzenos, söz konusu mektubunda Memlûk topraklarında yaşayan Hristiyan tebaanın dinî yaşamına dair bazı taleplerini dile getirmişti. Bu talepler doğrultusunda Sultan Nasır Hasan da emir vererek kiliselerin bakım ve onarımını yaptırmıştı. Örneğin Kahire’deki eski Mari Corcis Kilisesi’nin restorasyonunu yaptırmıştı.⁵⁴² Öte yandan Bizans elçisi Kahire’deyken hac ziyaretini eda etmek amacıyla Sultan’dan izin istemişti. Sultan’ın izin vermesi üzerine elçi beraberindekilerle oraya gitti. Ayrıca Sultan, daha önce Sultan Nasır Muhammed tarafından azledilen Patrik Lazar’ın Kudüs şehri patrikliği görevine iade edilmesini emretmişti. Göreve iade edilen patrik de Bizans elçisiyle birlikte Kudüs’e gitti. Bu sırada elçinin talepleri arasında yer alan bir husus olsa gerek ki Sultan bir ferman yayınladı. Bu ferman ile Kudüs’te ikamet eden Hristiyanlar dışında, kutsal şehre gelen yabancı Hristiyanların da korunması emredilmekteydi. Bizans elçisinin Kahire’ye gelmesiyle cereyan eden başka hususlar da vardı. Bu hususlardan belki de en önemlisi, Mısır’da Sultan ile Bizans İmparatoru arasında dostane ilişkilerin gündeme gelmesiydi. Dahası Sultan, Bizans kökenli tüm mahkûmların eski mahkûm değişimi geleneğine uyulmaksızın serbest bırakılmasını emretmişti. Elçinin getirmiş olduğu mektup ve kendisinin şifâi olarak yaptığı talepler dini boyutlarla sınırlı değildi. Nitekim iki devlet arasında yapılan antlaşma sonucunda İmparator, Sultan’dan gelen Bizanslı tacirlerin güvende olmasını istemiş, Sultan da

⁵⁴⁰ Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. III, 79; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu’z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, s. 141.

⁵⁴¹ Korobeinikov, “XIV. Yüzyılda Bizans İmparatorluğu ve Memlûk Sultanlığı Arasındaki Diplomatik Yazışmalar”, s. 317.

⁵⁴² Makrîzî; bu kiliselerin açılmasından sonra başka ülkelerin elçilerinin gelmesiyle üç kilisenin daha açıldığını nakletmektedir. Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 339.

“elçinin istediği gibi tüm tacirlerin kabul edilmesini ve onların korunmasını” emretmişti.⁵⁴³

II.III.VII. Sultan Zeynüddin Şaban ile İmparator V. Ioannes Palaiologos Arasındaki Elçilik Teatisi

Ocak 1376 tarihinde Bizans İmparatoru’nun elçisi Sultan’a geldi. Bu elçi beraberinde kıymetli hediyeler getirdi. Bu hediyeler içerisinde en ilginç olanı ise; geometrik şekille yapılmış olan sandıktı. Bu sandığın üzerinde insan suretine benzeyen figürler vardı. Öyle ki, bu figürlerin tuhaf ve hayranlık uyandıran hareketleri saati gösteriyordu. Saat her ilerlediğinde insan suretinde heykeller zuhur edip ses çıkarıyordu. Bu sesler, farklı müzik aletlerinin sesleriydi. Yine her zaman saatin ilerlemesiyle bu sandığın içinden bir bakır bilye kendini aşağı bırakıyor ve böylece bir saatin daha geçtiğini belirtiyordu.⁵⁴⁴

Yukarda zikredilen elçilik heyetlerinin haricinde Mayıs/Haziran 1360 tarihinde, Altın Orda Devleti ile Bizans İmparatorluğu’nun elçileri Kahire’ye gelmişti.⁵⁴⁵ Yine Kasım/Aralık 1368 tarihinde Bizans İmparatoru’nun elçisi beraberinde Melkî patriği ile gelmişti.⁵⁴⁶ Sultan onlar için el-Lûk Sarayı’nda bir davet vermişti.⁵⁴⁷ Söz konusu elçilik heyetlerinin geldiğini aktaran dönemin kaynağı, ancak hangi saikle gönderildiklerine dair bir bilgi vermemektedir.

II.IV. MEMLÛK DEVLETİ İLE OSMANLI DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Memlûk Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin ne zaman başladığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak iki devlet arasındaki bilinen ilk elçilik faaliyeti, 1358/1359 yılında gerçekleşmişti. Nitekim Osmanlı Devleti’nden

⁵⁴³ Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 339; Hasan, “el- Alakatü’-d- Diplomasiyye beyne’l- Memâlik ve’l- İmparatoriyyeti’l-Bizantiniyye”, s. 302.

⁵⁴⁴ Malatî, *Neylû’l-Emel*, C. II, s. 103

⁵⁴⁵ Makrîzî, *Kitâbü’l-Mevâiz ve’l-İtibâr*, C. IV, s. 212.

⁵⁴⁶ Malatî, *Neylû’l-Emel*, C. I, s. 421.

⁵⁴⁷ Makrîzî, *Kitâbü’l-Mevâiz ve’l-İtibâr*, C. III, s. 212.

elçiler geldiği bilinmektedir.⁵⁴⁸ Daha sonra, Ağustos 1366 tarihinde Osmanlı elçisi Kahire'ye gelmişti. Bu bilgiyi aktaran Memlûk dönemi tarihçileri, elçinin Sultan Orhan b. Osman tarafından gönderildiğini belirtmektedir. Oysa bu tarihte Osmanlı tahtında I. Murad (1359–1389) bulunuyordu.⁵⁴⁹ Makrîzî, İbn İyâs ve Malatî, elçiyi “Osman oğlu Orhan” olarak kaydederken İbn Hiccî “Osman oğlu elçisi” ifadesini kullanmaktadır. Elçiler Kahire'ye ulaştıklarında, *hâcib* tarafından karşılandılar ve Sultan II. Zeynüddin Şaban tarafından kabul töreni düzenlendi.⁵⁵⁰ Elçiler beraberlerinde hediyeler de getirdi. Devlet erkânının hazır bulunduğu sırada, *kâtibü's-sır* mektubu yüksek sesle okudu. Mektupta, Sultan I. Murad'ın, Memlûk Sultanı II. Zeynüddin Şaban'ın Kıbrıs Kralı'na karşı düzenleyeceği sefere yardım amacıyla donatılmış iki yüz kadirga hazırladığı; bu gemilerin silah ve askerle yüklü olduğu ve bu sayede Sultan'ın Kıbrıs Kralı'na karşı yürüteceği savaşı güçlendirmeyi hedeflediği bildiriliyordu. Ayrıca Sultan I. Murad'ın, istenildiği takdirde bu kuvveti göndermeye hazır olduğu ifade ediliyordu. Bu teklif üzerine elçiye teşekkür edildi ve övgüyle karşılık verildi. Ancak elçiye, Mısır'dan gönderilecek büyük şevânî gemiler ulaşmadan önce, Osmanlı kuvvetinin yola çıkmaması bildirildi.⁵⁵¹ İbn Hiccî'ye göre, elçiler ayrıca Osmanlılarla Haçlılar arasında bir savaşın cereyan ettiğini ve bu savaşta Haçlıların ağır kayıplar verdiğini Sultan Zeynüddin Şaban'a aktardığını bildirdi. Elçilik heyeti burada birkaç gün kaldıktan sonra ülkesine geri döndü.⁵⁵²

Esasında elçilerin ifadeleri, heyetin geliş tarihi ve amacı hakkında bizleri aydınlatmaktadır. Nitekim Osmanlı elçilerinin gelişi, Haçlılara karşı kazanılan bir savaşı ve onlara verilen kayıpları aktarmak amacıyla gerçekleşmişti. Bu savaş, Sırpsındığı Savaşı'ydı. Ayrıca diğer bir önemli husus, Memlûk Devleti'nin Kıbrıs'a karşı bir sefer hazırlığında olmasıydı. Nitekim 10 Ekim 1365 tarihinde Haçlılar, Kıbrıs Kralı'nın öncülüğünde hareket ederek Memlûk hâkimiyetindeki İskenderiye'yi ele geçirmişti. Bunun üzerine Atabek Yelboğa, ordusunu İskenderiye'ye düzenlenecek bir

⁵⁴⁸ Cüneyt Kanat, “*Makrîzî Kitab es-Sülûk'undaki Osmanlılar ile İlgili Kayıtlar*”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S. 7, 2000, s. 227.

⁵⁴⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 293; İbn İyâs, *Bedâ'u'z-Zühûr*, C. I, s. 33.

⁵⁵⁰ İbn Hiccî, *Tarihi İbn Hiccî*, thk. Ebu Yahyâ Abdullah el-Kundurî, C. I, Daru İbn Hazm, Beyrut 2003, s. 234.

⁵⁵¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 293; İbn İyâs, *Bedâ'u'z-Zühûr*, C. I, s. 33; Malatî, *Neylü'l-Emel*, C. I, s. 385.

⁵⁵² İbn Hiccî, *Tarihi İbn Hiccî*, C. I, s. 234.

sefer için hazırlamaya başladı. İbn Tağrıberdî, bu sefer hazırlıklarını şu şekilde nakletmektedir: “Yelboğa, Kahire ve Mısır’daki gemicilerle kalafatçıların saray önünde hazır bulunmalarını ve ardından tersaneye gitmelerini emretti. Daha sonra gemi yapımına başladı. Şam ve Halep’teki tüm dülgerlerin ve testere kullanmasını bilen herkesin, Antakya yakınlarındaki Şağlan Dağı’na giderek çam, meşe ve benzeri ağaçları kesmelerini istedi. Bu kişiler, ağaçları kesip kereste hâline getiriyor ve Mısır’a gönderiyorlardı. Halep nâibi ise bu işle bizzat ilgilendi ve gemi inşasına başladı.”⁵⁵³ Dolayısıyla Memlûk Devleti’nin yoğun gemi ihtiyacı ile Osmanlı elçisinin gönderilme amacı ve zamanı tam anlamıyla örtüşmektedir.

Osmanlı hükümdarı I. Murad (1362-389), oğlu I. Bayezid ile Germiyanoglu Süleyman Şah’ın kızıyla evlendireceği zaman, diğer devlet hükümdarlarını düğüne davet etmişti. Bu vesileyle Memlûk Devleti’nden bir elçilik heyeti, 1381 yılında şehzade I. Bayezid’in düğününe katılmak için Bursa’ya gelmişti.⁵⁵⁴ Memlûk elçileri beaberinde hediyeler getirmişti. Sultan I. Murad, Memlûk elçilerine diğer tüm devletlerin elçilerinden üstün bir değer vererek⁵⁵⁵ onlara özel bir iltifatta bulundu.⁵⁵⁶

⁵⁵³ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu’z-Zâhire*, s. 227-228

⁵⁵⁴ Şah Har-el, *Ortadoğu’da Hâkimiyet Mücadelesi (Osmanlı-Memlûk Savaşları)*, çev. Gül Çağalı Güven, Alfa yayınları, İstanbul 2019, s. 99; Muslu, *Osmanlılar ve Memluklar*, s. 103.

⁵⁵⁵ Sultan I. Murad’ın Memlûk Devleti elçisine gösterdiği ilgi, Muslu’ya göre şu şekilde değerlendirilmektedir: “Sultan Murad’ın Memlûk elçisine ayrıcalıklı davranışı, hem dönemin diplomatik tören ve protokol kurallarını hem de bir hükümdarın, kendisinden üstün bir başka hükümdarın temsilcisine nasıl yaklaşması gerektiğini ortaya koymaktadır. Elçiye özel bir yer tahsis ederek ve değerli armağanlar sunarak, onun diplomatik önceliğini vurgulamıştır. Osmanlılar, elçiye saygı göstererek yalnızca diplomatik protokolleri yerine getirmekle kalmamış, aynı zamanda Memlûklerin artan Osmanlı gücüne ilişkin olası endişelerini de gidermeyi amaçlamışlardır. Şehzade Bayezid’in düğünüyle başlayan diplomatik ve askeri temaslar, Osmanlıların Anadolu’daki egemenlik sahasını genişletmesine zemin hazırlamıştır.”

⁵⁵⁶ *Âşıkpaşazâde Tarihi (Osmanlı Tarihi 1285-1502)*, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s. 79-80; Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi (1288-1485))*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008, s. 95-100; Matrakçı Nasuh, *Târîh-i Âl-i Osmân*, haz. Göker İnan, ed. Erhan Afyoncu, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2019, s.149-150.

III. BÖLÜM

MEMLÛK DEVLETİ'NİN YEMEN, ETİYOPYA, SUDAN, MAĞRİB VE SEYLAN'DAKİ DEVLETLERLE ELÇİLİK TEATİSİ

III.I. MEMLÛK DEVLETİ İLE YEMEN RESÛLİLER DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Yemen'de kurulan Resûlîler, adını hanedanın kurucusu olan el-Melikü'l-Mansur Nureddin Ömer'in dedesinden almaktadır. Nureddin Ömer'in dedesi Muhammed b. Harun b. Ebü'l-Feth el-Ğassânî el-Mencikî et-Türkâmanî idi.⁵⁵⁷ Muhammed b. Harun, Abbasilerin idaresindeyken birkaç kez elçilik vazifesini deruhte edip Eyyûbî Devleti'ne gittiğinden dolayı *resûl* nisbesiyle tanınmıştı. Bu nisbesinden dolayı da hanedanın, Resûlîler olarak isim aldığı ileri sürülmektedir.⁵⁵⁸ Türkmen Resûlîler, Eyyûbî Devleti'nin Yemen üzerine gerçekleştirmiş olduğu bir sefer sırasında Eyyûbî ordusuyla birlikte Yemen'e gelmişlerdi. Bu Türk ailenin mensuplarına, Yemen'in farklı şehirlerinin idaresi tevcih edilmişti.⁵⁵⁹ Türkmen Resûlîler, Eyyûbî Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetinin sarsıldığı sırada, 1229-1454 yılları arasında hüküm süren hanedanı kurdular.⁵⁶⁰

III.I.I. Sultan Baybars ile I. Yusuf Arasındaki Elçilik Teatisi

Memlûk Devleti ile Yemen Resûlîler Devleti hanedanı arasındaki elçilik teatisi ilk olarak Sultan Baybars tahta çıktığında gerçekleşmişti. Sultan Baybars 11 Ocak 1261 tarihinde Yemen'e elçi ile birlikte hil'atve hediye gönderdi.⁵⁶¹ Nitekim Mısır ile Yemen arasındaki deniz ve kara yolu, ticaret kervanlarının geçiş güzergâhıydı. Bundan dolayı Sultan Baybars ilişkilerinin iyi tutulması çabasıındaydı.⁵⁶² Öte yandan Sultan Baybars'ın Ayn-ı Calût zaferinden dolayı, Yemen Resûlî Devleti de Mısır ile ilişkileri

⁵⁵⁷ Tâceddin Abdülbâkî b. Abdülmecid el-Yemânî, *Behcetü'z-Zaman fî Tarihü'l-Yemen*, thk. Mustafa Hicâzî, Sana 1985, s. 85-86; Cengiz Tomar, "Resûlîler", *TDVİA*, XXXV, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 1.

⁵⁵⁸ Cengiz Tomar, "Yemen'de Bir Türk Devleti: Resûlîler ve Âlim Sultanları", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 33, 2009, s. 222.

⁵⁵⁹ Cengiz Tomar, "Yemen", *TDVİA*, XLIII, TDV Yayınları, İstanbul 2013, s. 405.

⁵⁶⁰ Tomar, "Yemen'de Bir Türk Devleti: Resûlîler ve Âlim Sultanları", s. 222.

⁵⁶¹ Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 28.

⁵⁶² Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, S. 93.

iyi tutma çabası içerisinde olmuştur.⁵⁶³ Bahsi geçen elçinin gönderilmesinden sonra 1263 yılında Yemen Resûlî Devleti hükümdarı I. Yusuf'tan bir elçi Kahire'ye geldi. Elçi beraberinde çok sayıda hediye getirdi. Elçi, Sultan'a hediyelerden bir kısmının ona yakın emirlere vermek üzere getirdiğini bildirdi. Sultan da bu hediyelerin söz konusu emirlere takdim edilmesi için birisini görevlendirdi. Aynı zamanda bu görevliye de emirlerin söz konusu hediyeleri kabul etmesini emretti. Bu husus üzerine elçilerin getirmiş olduğu hediyelerin, devlet erkânından herhangi birisine takdim edilmesi izne tabi olduğu ifade edilebilir.⁵⁶⁴

Aralık/1267 tarihinde Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf'tan bir elçilik heyeti yüklü gemilerle Kahire'ye geldi. Sultan 30 Aralık 1267 tarihinde Kala'tül-Cebel'deki *Eyvan*'da oturup elçilik heyetini huzuruna kabul etti. Elçilik heyeti öncelikle hediyeleri takdim etti. Hediyeler farklı şeylerden oluşmaktaydı. Bunlar, yirmi soylu Arap atı, fil⁵⁶⁵ ve zebraydı.⁵⁶⁶ Öte yandan Yemen'den gelen hediyeler arasında adet olduğu üzere misk⁵⁶⁷ ve amber⁵⁶⁸ bulunmaktaydı. Bunların yanı sıra kameri ve külâhi üd, yeşim taşı, gümüş eşyalar, çînî ve Çin ipeği hediyeler arasında yer almaktaydı. Elçilik heyetinin yüklenmiş gemilerle Kahire'ye gelmesi hediyelerin taşınmasıyla doğrudan alakalıdır.⁵⁶⁹ Diğer taraftan, hediyeleri kabul eden Sultan Baybars, elçiye de Sultan I.

⁵⁶³ Muhammed Abdelâl Ahmed, *Beni Resûl ve Beni Tâhir (Âlâkât el-Yemen el-Hâriciye fî Uhdehuma)*, Darü'l-Marife, Kahire 1989, s. 367.

⁵⁶⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, S. 182; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-Ereb*, C. XXX, s. 90; Makrîzî, *Kitâbü 's-Sülûk*, C. II, s. 32.

⁵⁶⁵ Hediye olarak getirilen fil, dönemin diplomatik armağanları arasında son derece nadir ve dikkat çekiciydi. Ancak Memlûk Devleti ile Yemen Resûlî Devleti arasındaki elçilik teatisinde sunulan armağanların başında gelmekteydi.

⁵⁶⁶ Bu zebranın en kıymetli çeşididir.

⁵⁶⁷ Misk, misk geyiklerinden elde edilen güzel kokulu bir maddedir ve cahiliye Arapları tarafından en güzel koku olarak yaygın kullanılmıştır. Amber gibi, sağlık alanında da hafıza güçlendirici, yatıştırıcı, ağrı kesici ve kalp ile göz kuvvetlendirici özellikleri nedeniyle tıpta kullanılmıştır. İpek Yolu ve deniz yoluyla Ortadoğu'ya taşınan misk en kaliteli türü Tibet'ten, en düşük kalitelisi ise Çin'den gelmektedir. Misk, hayvandan elde edilmesinin yanı sıra kurumuş misklerin toplanıp sıvılaştırılmasıyla da satılabilir. İslâm kültüründe misk; temizlik, hoş koku ve güzelliğin simgesidir. Turhan Baytop-Nebi Bozkurt, "Misk", *TDVİA*, XXX, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 181-182.

⁵⁶⁸ Amber, okyanusta toplanan, genellikle kirli sarı, gri ve siyah tonlarında damarlı bir maddedir. Bal mumu reçinesi kıvamında küçük topaklar veya büyük kütleler halinde bulunur. Deniz suyunda sertleşip rengini açar; başlangıçta keskin olan kokusu zamanla hafifleyip güzelleşir. Isıtıldığında veya alkole konulduğunda kolayca erir. Nadiren bulunan bu madde ticari açıdan çok değerlidir. Sağlıkta yaşlılık hastalıkları, sinir güçlendirme, hafıza ve felç tedavisinde, ayrıca afrodizyak olarak kullanılmıştır. En yaygın kullanımı ise eski dönemlerden beri kokuculuktur. Sargon Erdem, "Amber", *TDVİA*, III, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 7.

⁵⁶⁹ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. I, s. 173; Yûnînî, *Zeylû Mir'ati 'z-Zaman*, C. II, s. 374.

Yûsuf'a iletmek üzere hediyeler hazırlattı.⁵⁷⁰ Hediye kabulü sona erince Sultan Baybars, elçilerle konuşmaya başladı. Elçi, Sultan Baybars'tan ülkesine destek olmasını istedi. Bunun karşılığında da ülkesinde Sultan Baybars'ın adına hutbe okutulacağını söyledi. Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf'un elçisi "*emanname*" olarak, Sultan Baybars'ın tırâzını talep etti. Sultan Baybars da kendi tırâzını verdiği gibi bir de cevşen, zırh ve savaş teçhizatı hazırladı. Bu hediyeyle dolayısıyla Sultan Baybars kendi elçisine, Sultan I. Yusuf'a iletmek üzere şu sözlerini "*Size hem barış kıyafeti hem de savaş kıyafeti gönderdik. Savaş kıyafeti, savaş alanlarında giydiğimiz kıyafetlerdendir*" beyan etti. Ayrıca Sultan Baybars, Sultan I. Yûsuf'un kendisiyle mektuplaşması hususunda elçiyi tembihledi. Diğer bir ifadeyle ülkesinde ahvalden kendisinin haberdar edilmesini talep etti.⁵⁷¹ Sultan Baybars, gelen mektuba cevap yazdırdı. Memlûk elçilik heyetinin başında Emir Fahreddin el-Mukrî bulunmaktaydı. el-Mukrî'ye götürmesi için hil'at, sancak ve taklîdin⁵⁷² yanı sıra kuşlar ile yırtıcı hayvanlar teslim edip Yemen'e gönderdi. Söz konusu elçilik heyetinin gittiği sırada Yemen Resûlî Devleti'nden bir başka elçilik heyeti geldi. Elçilik heyetinde bulunan elçilerden birisi tüccar İbn Mâkasânî idi. Söz konusu elçi, Yemen Resûlî Devleti'nin vergisini Kahire'ye getirdi. Sultan Baybars'ın huzuruna çıkan elçi İbn Mâkasânî, Yemen Resûlî Sultanı I. Yûsuf'un annesinin "*Bu vergiyi mücahitler ve hayır yolunda harcamanız için gönderdim.*" şeklindeki mesajını ilettili. Bunun üzerine Sultan Baybars parayı hazineye koydu, gaza için sefer hazırlığı yaptığı sırada bu meblağı mancınık yapımında kullandı. Sevabını da Yemen Resûlî hatununa bıraktı. Bundan arta kalan meblağı da esirler için harcadı.⁵⁷³

Memlûk Devleti sultanlarının zaman zaman diğer devletlere elçiler aracılığıyla *tebşîrname*⁵⁷⁴ gönderdiğini bilinmektedir. Bu hususta, Sultan Baybars, 1268 yılında

⁵⁷⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 290; Ahmed, *Beni Resûl ve Beni Tâhir*, s. 368.

⁵⁷¹ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. I, s. 173; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti 'z- Zamân*, C. II, s. 374; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 290.

⁵⁷² Zehebî, *Târihu 'l-İslâm*, C. XLIX, s. 34; Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. I, s. 173; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti 'z- Zaman*, C. II, s. 374.

⁵⁷³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 290.

⁵⁷⁴ Bu mefhum, lugatta "müjdelemek, güler yüzlü olmak, güler yüzle karşılamak" manasında, beşr (büşûr) kökünden türeyen "tebşîr"e müjdelemek demektir. Yukarıda da belirtilen elçilik heyetinin gönderilmesiyle de anlaşıldığı husus "sevindirici haber vermeyi" ifade ederken belirleyici bir kaydın bulunması durumunda kötü haber vermeyi de kapsayabilir. Tebşîrname ise; Farsçadan mektup

Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf'a bir elçilik heyeti gönderildi. Sultan Baybars, Haçlılara karşı giderek artan gücünü⁵⁷⁵ ve kazandığı zaferleri duyurmanın, Müslümanların cesaretini pekiştireceğini düşündüğünden bir tebşirname kaleme aldı. Sultan I. Yusuf'a bu tebşirname ile birlikte hediye de gönderdi.⁵⁷⁶ İfade edilen elçilik heyetinden sonra, Temmuz/Ağustos 1271 tarihinde Sultan I. Yusuf'tan yeni bir elçilik heyeti Kahire'ye geldi. Bu elçi çok kıymetli hediyeler getirdi. Bunlar; bir fil, siyah bir ayı ve değerli eşyalardı.⁵⁷⁷

7 Ocak 1276 tarihinde Sultan Baybars Şam'dan Kahire'ye dönünce Yemen Resûlî Sultan'ından bir elçinin geldiği bildirildi. 28 Ocak 1274 tarihinde Sultan Baybars, elçiyi huzuruna kabul etti. Elçi, beraberinde bir gergedan, bir zebra⁵⁷⁸ ve bir fil getirerek Sultan'a hediye olarak takdim etti. Bunlar dışında çeşitli eşyalar, baharatlar ve armağanlar getirdi. Bahsedilen elçiler dışında, birçok devletin elçilik heyeti orada bulunmaktaydı. Sultan bu elçilik heyetleriyle birlikte kendi elçilerini hediyeler ile hükümdarlara gönderdi.⁵⁷⁹

Makrîzî; Mart 1274 tarihinde Yemen Resûlîleri'nden iki elçilik heyetinin geldiğini aktarmaktadır. Bu heyetlerden ilki; 16 Mart 1274 tarihinde gelmişti. Sultan I. Yusuf'un elçisi, Sultan Baybars'tan tırâzının üzerine emanname yazılıp Sultan'a ait mühür ya da nişanenin konulup kendisine verilmesini talep etmişti. Sultan Baybars, elçinin bu talebini kabul edip emannameyi hazırlatmıştı. Bununla birlikte hediyeler ve değerli armağanları elçiye götürmesi için vermişti. Bu hediyeler arasında zümrüt taşı, birkaç Moğol iğdiş atı ve bazı savaş aletleri yer almaktaydı.⁵⁸⁰ Makrîzî'nin naklettiği ikinci elçilik heyeti ise; 27 Mart 1274 tarihinde Kahire'ye ulaşmıştı. Sultan Baybars Kala'tül-Cebel'deki *Eyvan*'da oturup Sultan I. Yusuf'un hediyesini getiren elçilik heyeti kabul etmişti. Söz konusu elçilik heyetinde Mecdüddin b. Ebü'l-Kasım ile Kâdı

manasındaki "name" eklenerek oluşmuştur. Hülâsa, müjdeli bir durumu mektup ile başka birisine bildirmektir. Hatice Kelpetin Arpaguş, "Tebşir", *TDVİA*, XL, TDV Yayınları, İstanbul 2011, s. 226.

⁵⁷⁵ Sultan Baybars, 1266-1267 yıllarında bölgedeki haçlı kuvvetlerine ciddi manada darbe vurmuştu. Bilhassa Sayda, Yafa, Tell el-Fudul, Hısnü'l-Ekrad ve diğer yerler. Geniş bilgi için bkz. İbn Abdüzzâhir, *Kâtibin Gözünden*, s. 206-240; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, 78-81.

⁵⁷⁶ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 337.

⁵⁷⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 179; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 389.

⁵⁷⁸ Yûnînî, *Zeylû Mir'âti 'z-Zamân*, C. III, s. 116; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 94.

⁵⁷⁹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 221.

⁵⁸⁰ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 154.

Muhyüddin Yahya b. el-Bilkanî yer alıyordu. Elçiler, beraberinde hediyeler getirmişti. Bunlar misk, amber, üd kokularının yanı sıra çînî, mızrak vb. gibi şeylerden oluşmaktaydı. Makrîzî; Sultan Baybars'ın bu elçilik heyetlerinden sonra Emir Nasıreddin Muhammed b. el-Muhsinî el-Cezerî el-Hâcib ve Kâdı Şerefeddin İbrahim b. Ferec'i Sultan I. Yusuf'a gönderdiğini nakletmektedir. Ancak gönderilme sebebi her ne kadar zikredilmese de Sultan Baybars'ın, Sultan I. Yusuf'a hediye göndermiş olabilir.⁵⁸¹ Yûnînî; 22 Aralık 1275 tarihinde Yemen Resûlîleri, Ceneviz, Bizans İmparatorluğu başta olmak üzere yirmi beş elçilik heyetinin Kahire'de bulunduğunu nakletmektedir. Sultan Baybars, Şam'dan Kahire'ye gelince elçiler *Birketü'l-Ceb*'de (*Birketü'l-Hac*) onu karşıladılar. Sultan oraya varınca tüm elçiler atlarından inip huzurunda yeri öptüler. Elçilerin attan inmeleri, Sultan'ı karşılamaya saygılı ve alçak gönüllü bir tavırla hazır olduklarını gösteriyordu. Yere kapanmaları veya yeri öpmeleri ise bu saygı ve tevazu gösterisinin daha da vurgulanması anlamına geliyordu. Sultan ise bu kısa seremoniden sonra elçileri selamladı. Sultan'ın misafirlerine ya da elçilere selam vermesi, onların konukseverliğini ve saygısını gösteren bir gelenektir. Sultan selamlamadan sonra onların atlarına binmelerini emretti ve kaleye geçti. Daha sonra hepsini huzuruna kabul etti.⁵⁸²

Zikredilen elçilerden yaklaşık bir yıl sonra Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf'tan yeni bir elçilik heyeti geldi. Bu elçi beraberinde hediye getirmişti. Ancak elçi gelir gelmez Sultan Baybars onu tutuklayıp hapse attı. Elçinin tutuklanma sebebi, Hindistan Delhi Sultanı Muhammed b. Tuğluk Şah'ın Sultan Baybars'a, bir elçilik heyeti nezaretinde göndermiş olduğu hediyelere Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf'un el koymuş olmasıydı. Elçilik heyetinde bulunanların bir kısmını tutuklarken bir kısmını da öldürmüştü.⁵⁸³

III.I.II. Sultan Said Berke ile Sultan I. Yusuf Arasındaki Elçilik Teatisi

Ocak 1278 tarihinde Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf'un elçileri hediyeler ve şaheserlerle Sultan Said Berke'ye geldiler. Kısa bir süre önce Memlûk Devleti'nde

⁵⁸¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 153- 154.

⁵⁸² Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z- Zamân*, C. III, s. 116.

⁵⁸³ Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z- Zamân*, C. IV, s. 101.

taht değişikliği yaşandığından ötürü Sultan I. Yusuf, yeni Sultan'dan kendisi için bir “*emanname*” talep etti. Bu elçinin emanname istemesinin diğer bir muhtemel sebebi ise, Sultan I. Yusuf'un elçiyi alıkoymakla işlemiş olduğu kabahatten ötürü af talep etmesiydi. Nitekim elçisi Kahire'de henüz tutuklu bulunmaktaydı. Sultan, tırâzını emanname olarak takdim etti. Bu tırâzın üzerine de Sultanı I. Yusuf ve oğlu Melik Salih'in adını da yazdırdı. Ayrıca Sultan Said Berke elçinin getirmiş olduğu hediyelere karşılık hediyeler hazırladı. Hediyeler kıymetli eşyalar, bir parça zümrüt, Moğol iğdiş atları ve diğer bazı şeylerdi.⁵⁸⁴ Ömerî; de aynı olayı nakletmekte ancak elçinin geliş tarihi olarak 1282/1283 yılını vermektedir.⁵⁸⁵

III.I.III Sultan Kalavun ile Sultan I. Yusuf Arasındaki Elçilik Teatisi

Sultan Baybars döneminde olduğu gibi, Sultan Kalavun'un da Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf'a elçi aracılığıyla tebşirname gönderdiği bilinmektedir. Şöyle ki; Memlûk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında cereyan eden II. Humus Savaşı, Memlûk ordusu kazanmıştı. Bu savaştan sonra Sultan Kalavun, Sultanı I. Yusuf'a tebşirname gönderdi. Sultan Kalavun, 28 Kasım 1281'de Gazze'den yola çıkarak 6 Aralık'ta Kahire'ye ulaştı. Bu seyahati sırasında Yemen Resûlî Devleti'nin elçisinin karşılanması için *mihmandâr* Seyfeddin Cakî'yi gönderdi. Bu *mihmandâr* Kahire'ye gidip Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf'un elçilerinin ağırlanması ve karşılanması için hazırlıklar yaptı. Bu husus, Yemen Resûlî Devleti'nin elçilerinin karşılanmasına son derece özen gösterildiğine işaret etmektedir. 11 Aralık günü Sultan Yusuf'un elçileri el-Melikü'l-Kâmil *Eyvan*'ında kabul edildi. Elçilerin geliş amacı, II. Humus Savaşı'nda elde edilen zaferden dolayı Sultan Kalavun'u kutlamaktı. Bu minvalde de elçiler, Sultan Yusuf'un hediyelerini getirip Sultan Kalavun'a takdim ettiler. Hediyeler arasında kokular, porselenler ve mızraklar vardı. Sultan Kalavun bir kısmını emirlerine hediye etti. Elçilerin Yemen'e dönüş vakti geldiğinde Sultan Kalavun, Sultan Yusuf'a emanname olarak kendi tırâzını verdi; bunun yanı sıra at, kumaş ve mücevherat gibi değerli hediyeler göndererek onu taltif etti.⁵⁸⁶

⁵⁸⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 81.

⁵⁸⁵ Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C. XXVII, s. 430-433.

⁵⁸⁶ Abdullah Mesut Ağır, “Sultan Kalavun Devri Memlûk-İlhanlı Münasebetleri II. Humus Savaşı H. 679/M. 1281”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 15, 2008, s. 5-8; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 33-34.

Aralık/1281-Ocak/1282 tarihinde Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf'tan Sultan Kalavun'a bir elçilik heyeti geldi. Elçi, Sultan'dan Sultan I. Yusuf için bir *emanname* mektubunun yazılmasını, üzerine de kendisi ve çocukları için eman nişanesinin konulmasını talep etti. Sultan da bu *emannameyi*⁵⁸⁷ yazdırdı ve üzerine de oğlu ve veliahdı olan “Melik Salih Ali” ismini yazdırdı. Sultan Kalavun, ayrıca tırâzının üzerine⁵⁸⁸ şu ifadeleri yazdırdı: “Sultan Yusuf ve çocuklarına dua ediyoruz. Kim onları severse biz de severiz, kim düşmanlık ederse biz de düşman oluruz. Onların dostlarını destekler, düşmanlarını yalnız bırakırız. Onlar için kendi nefsimiz için istediğimiz şeyleri isteriz. Onlara karşı hiçbir dedikoduyu, iftirayı kabul etmeyiz. Ömür boyu zarar görmelerine izin vermeyiz.”⁵⁸⁹ Kalkaşendî ve İbnü'l-Furât, Sultan'ın bu uygulamanın alışılmış olmadığını söylediğini nakletmektedir. Fakat Sultan'ın misafirlerine duyduğu saygı nedeniyle onların istek ve amaçlarına uygun olarak talebi kabul ettiğini aktarmaktadır.⁵⁹⁰ Öte yandan, yukarıda bahsedilen Ocak 1278 tarihli elçilik heyetinde Sultan Said Berke, Sultan I. Yusuf ve oğlu Melik Salih'in adlarını emannameye yazdırmıştı. Sultan Kalavun'un bu konuda serzenişte bulunması, bu düşüncenin hükümdarlar arasında genel değil, münferit olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Sultan Kalavun'un bu isteği diplomatik bir gereklilik veya stratejik bir adım olarak yerine getirdiği söylenebilir.

Nisan 1281- Mart 1282 tarihi arasında Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf tarafından Kahire'ye bir elçilik heyeti gönderildi. Elçiler beraberinde getirmiş olduğu hediyeleri Sultan Kalavun'a sundular. Elçilerin geldiği zaman ilkbahar idi. Nitekim bu sırada Memlûk Devleti'nde baharın gelişinin sembolü olan “*Nevruz*” kutlanmaktaydı. Sultan Kalavun elçilerin bu eşsiz alayı bizzat izleyip tanık olmaları için ferman verdi. Mansûrî; elçilerin, Sultan Kalavun'un “*yüzünü ve cemalini*” bizzat gördüklerini ifade etmektedir. Bu ifadeyle müellif, elçilerin Sultan Kalavun'u yakından görmesini kastetmiş olabilir. Elçiler, baharın gelişinin kutlanması karşısında büyük bir hayranlık duyular. Sultan daha sonra kaleye çıkıp *Eyvan*'da oturdu. Sultan, burada elçileri

⁵⁸⁷ Bunun mukabilinde Sultan Kalavun'a yıllık hediye göndermeyi taahhüt etmişti. Muhammed Süheyl Takkuş, *Tarihü'l-Memalik fî Mısır ve Biladü's-Sam*, Darün-Nefais, Bayrut 1997, s. 175-176.

⁵⁸⁸ İbnü'l-Furât, *Târîhu'd-Düvel ve'l-Mülûk-Târîhu İbnü'l-Furât*, nşr. Kostantin Züreyk, C. VII, Beyrut 1942, s. 228; Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, C. XIII, s. 349.

⁵⁸⁹ Ahmed, *Beni Resûl ve Beni Tâhir*, s. 397.

⁵⁹⁰ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, C. XIII, s. 349; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbnü'l-Furât*, C. VII, s. 228.

huzuruna kabul edince elçiler ona hediyeleri takdim ettiler. Sultan Kalavun günün önemine binaen bu hediyeleri gönlünce emirlere, ayana ve ileri gelenlere dağıttı. Elçiler burada iken başka hususlara da tanık oldular. Nitekim Sultan Kalavun'un sevinçleri *Eyyan*'da Ruknuddîn Baybars el-Fargânî'nin söylediği beyitlerle⁵⁹¹ dile getirildi. Bu beyitler Sultan Kalavun'u övgü ile anma ve savaş temalıydı.⁵⁹²

Ocak 1285 tarihinde Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf tarafından Sultan Kalavun'a hediyeleri takdim etmek üzere bir elçilik heyeti gönderildi. Bu hediyeler arasında, on üç tavâşî, on at, bir fil, bir gergedan, sekiz koyun, sekiz papağanın yanı sıra kokulu, nadir ve pahalı bir ağaç olan öd ağacının üç büyük parçası da yer almaktaydı. Bu parçalardan her biri o kadar ağır ve kıymetliydi ki taşımak için iki adam gerekiyordu. Bunlar dışında kırk mızrak, yetmiş deve yükü baharat, yüz sandık kumaş ve yüz tabaka⁵⁹³ dolusu Yemen'e özgü kıymetli hediyeler gönderilmişti. Sultan Kalavun, bu hediyeleri kabul ederek adet olduğu üzere elçilere ihsanda bulundu ve geleneklere uygun biçimde onları ağırladı.⁵⁹⁴

III.IV Sultan Nasır Muhammed ile Sultan Davud Arasındaki Elçilik Teatisi

1304/1305 yılında Yemen tarafından Kârimî⁵⁹⁵ tacirlerinden bir grup Memlûk Devleti'ne gelerek Yemen Resûlî Sultanı Davud'un onlara karşı sert davrandığı ve

⁵⁹¹ Elçilerin tanık olduğu beyitlerden bazıları şöyle idi:

*O ölüme balıklamasına atlayan öyle bir el-Mansûr ki, Akıncıları babası, efendilerin savaşçısı
Devasa bir orduyla geçti gitti Şam'ı, Türkler, Araplar ve büyük bir kalabalık vardı.
Humus Vadisi'nde Moğol ile karşılaştı, Orası Hâlid b. Velid'in şehit olduğu yerdi
Keskin kılıçların ağızları onlara öyle saldırdı ki, Parçalanıyordu derilerinden önce yürekleri
O dev bir ordunun komutanıydı, Toğan'daki Kağan'a doğru yönelip açıkça onu isteyen
Akıllarını kaçırın Moğollara de ki, Unuttunuz mu sizi parça parça eden Türk kılıçlarını.*

⁵⁹² Baybars el-Mansûrî, *Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, s. 95-97.

⁵⁹³ Nadir eşyaların konduğu büyükçe sunum kapları veya tepsiler kastedilir. Modern manasıyla yüz koli denilebilir.

⁵⁹⁴ *Târîhu İbnü'l-Furât*, C. VII, s. 28-29; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 190.

⁵⁹⁵ Kârimîler, 13. ve 14. yüzyıllarda bilhassa Hint Okyanusu-Kızıldeniz hattında ticaret yapan bir gruptur. Bu grup sadece ticaret meşgul değillerdi. Kimi zaman uluslararası siyasi ve diplomatik faaliyetleri de söz konusuydu. Nitekim Kârimî tacirlerin Mısır'ın Yemen, Hindistan, Çin, Sudan, Habeş gibi ülkelerle ilişkilerinin gelişmesinde söz sahibi olmuşlardı. Elçilik ve hediye teatisinde bulunmuş ve uluslararası alanda etkin faaliyetleri olmuştu. Memlûk Devleti döneminde sayıları iki yüzü aşan Kârimî tacirleri, Memlûk Devleti ile Yemen Resûlî Devleti arasındaki ihtilafı tesviye ve buhranı bertaraf etme hususunda etkin rol oynuyorlardı. Altan Çetin, "Memlûkler Devrinde Kârimî Tüccarları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 35, s. 78-79.

alışageldikleri haklarını vermediğini bildirdiler. Bu tacirler arasında Sultan Davud'un genç ve deneyimsizliği konuşulmaya başlanmıştı. Bu sırada Sultan Davud, her yıl Memlûk Devleti'ne gönderdiği hediyeleri de kesmişti. Aynî; Sultan Baybars zamanında bu hediyelerin yıllık altı bin dinar meblağ olduğunu nakletmektedir. Bu durum karşısında Memlûk emirleri, Davud'a elçiyle bir mektup gönderme kararı aldılar. Elçi olarak Nasreddin et-Turî'yi seçtiler. Ona eşlik etmesi için de Kâdı Şemseddin Muhammed b. Adlan'ı seçtiler. Söz konusu emirlerin yönlendirmeleri doğrultusunda Kâdı Nasirüddin b. Abdüzzahir, Yemen Resûlî Sultanı Davud'a sert ama nazik bir dille yazıyor, onu barışa ve adalete çağırıyordu. Ancak emirlerin buyruğu üzerine yer yer tehditler de yapılmaktaydı. Nitekim mektupta Memlûk Devleti'nin gücünden bahsedilip tehditlerini şu sözleriyle ifade etti: "Sana asker göndermek zorunda kalmayalım; aksi halde Yemen halkının kanının hesabı senin boynunadır." Mektup Sultan Nasır Muhammed ve emirlerin huzurunda okundu. Bu sırada halife de Yemen Resûlî Sultanı Davud'a bir mektup kaleme alıp elçilere teslim etti.⁵⁹⁶

III.IV. Sultan Nasır Muhammed ile Sultan Davud Arasındaki Elçilik Teatisi

Zikredilen elçi Nasreddin et-Turî'nin Kahire'ye dönmesi hakkında bilgi verilmemekle birlikte, 1305/1306 yılında Sultan Davud'un elçisi hediyelerle birlikte Kahire'ye gelmesi, et-Turî'nin elçilik görevinden olumlu sonuç alınamadığını göstermektedir. Nitekim Sultan Davud'un elçisinin getirdiği hediyeler, babası Sultan Yusuf'un her yıl gönderdiği hediyelere kıyasla daha düşük değerdeydi. Bu hediyeler; baharatlar, mızrak kamışları, ince pamuklu kumaşlar ve değerli eşyalardan müteşekkildi. Bunun üzerine Memlûk Devleti erkânı tarafından kendisine sert bir dille yazılmış, tehdit dolu, ağır ve korkutucu ifadeler içeren bir mektup gönderildi. Bu mektubu, saray hizmetinde bulunan üst düzey emir Bedreddin Muhammed et-Tûrî götürdü. Ancak Sultan Davud, talepleri kabul etmedi ve yeni bir elçi göndermedi. Bedreddin et-Tûrî bir süre sonra geri döndü.⁵⁹⁷ Bu sebeplerden ötürü Memlûk Devleti,

⁵⁹⁶ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 353-359; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 379.

⁵⁹⁷ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 377; Ahmed, *Beni Resûl ve Beni Tâhir*, s. 404.

1307/1308 yılında Yemen Resûliler üzerine sefer hazırlıklarına başladı. Ancak Kârimî tacirlerinin talepleri doğrultusunda sefer ertelendi. Nitekim Kârimîler seferden önce, son kez elçi gönderilmesini, eğer barışçıl bir sonuç alınamazsa seferin başlatılmasını istediler. Bunun üzerine Halife tarafından Sultan Davud'a hitaben kısa ama etkili ifadelerle yazılmış bir mektup da gönderildi. Böylece, bu sefer gerçekleşmeden kaldı. Bilhassa Mısır'daki iç karışıklıklar ve Nasır Muhammed'in ikinci kez sultanlıktan feragat edip Mart 1309 tarihinde yerine Baybars el-Çaşnigîr'in geçmesi de bunda etkili oldu. Bu olaylar zinciri, dâhili çekişmelerin dış münasebetleri ne denli etkilediğinin tezahürüdür.⁵⁹⁸

Sultan Nasır Muhammed, 1310 yılında üçüncü kez tahta oturup dâhili problemleri bertaraf edince daha saltanatının ilk günlerinde Yemen Resûlî Sultanı Davud'a bir elçi göndermişti. Sultan Nasır Muhammed'in tahta çıkmasının ardından Sultan Davud'a elçi göndermesi, Memlûk-Yemen Resûlî ilişkilerini eski seyrinde yeniden tesis etme niyetini ortaya koymaktadır. Elçi, Sultan Davud'un huzurundan dönüş yolunda Kûs şehrine ulaştığında hayatını kaybetmişti. Bundan mütevellit, elçi öldüğü yerde defnedildi.⁵⁹⁹ Sultan Nasır Muhammed'in söz konusu elçiyi göndermesinin ardından, 1311 yılında Sultan Davud'un elçisi beraberinde getirdiği hediyelerle Kahire'ye ulaştı. Sultan Nasır bu hediyeleri kabul edip elçileri onurlandırdı. Ayrıca elçinin geliş amacına uygun olarak hediyelerle ödüllendirdi. Elçinin getirmiş olduğu hediyeleri ise emirler ve devletin ileri gelenlerine dağıttı.⁶⁰⁰

1312 yılında Yemen Resûlî Sultanı Davud'un elçilik heyeti Kahire'ye geldi.⁶⁰¹ Elçilik heyeti 11 Nisan tarihinde Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna kabul edildi.⁶⁰² Beraberinde birçok hediye getirdi. Bu hediyeler o kadar çoktu ki dört yüz dokuz hamal başının üzerinde kaleye taşıdı. Hediyelerin başının üzerinde taşınması da hediyeği gönderene verilen kıymetin emaresidir. Öte yandan, hediyeler arasında altmış altısı

⁵⁹⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 467; Ahmed, *Beni Resûl ve Beni Tâhir*, s. 402-404.

⁵⁹⁹ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 178.

⁶⁰⁰ Ahmed, *Beni Resûl ve Beni Tâhir*, s. 404.

⁶⁰¹ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. IX, s. 217.

⁶⁰² Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 184.

fildişi,⁶⁰³ abanoz,⁶⁰⁴ sandal ağacı⁶⁰⁵ ve benzeri değerli eşyalar içeren yükler bulunuyordu. Altmış yük ise mızraklardan oluşuyordu. Geri kalanlar para ve diğer değerli hediyelerdi. Ayrıca küçük bir fil, iki zebra, dört leopar ve on adet süslemeli eyerlerle donatılmış on adet at yer alıyordu. Söz konusu hediyelerle birlikte güzel yüzlü yirmi de *memlûk* vardı. Bu durum, Yemen Resûlîlerin Memlûk Devleti'nin saltanatına hizmetçi temin etmekte olduğunu göstermektedir.⁶⁰⁶

Bahsi geçen elçilik heyeti ile ilgili olarak Memlûk kaynakları farklı bilgiler sunmaktadır. Mansûrî; elçinin getirdiği hediyeler arasında nadide eşyalar, lütuflar, kamerî üdlar, amberler, miskler, Hint yapımı ürünler, kınalar, atlar ve hizmetçilerin bulunduğunu belirtmektedir. Söz konusu hediyelerin yüz deveyle ve iki yüz hamal tarafından taşındığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Sultan Nasır Muhammed, Sultan Davud'un mektubunu dinledikten sonra, hediyeler dolayısıyla ona teşekkür ettiği nakletmektedir. Kabul merasiminin ardından, daha önceki dönemlerde olduğu gibi elçilik heyetinin ziyafet salonuna indirildiği ve bu vesileyle bir ziyafet verildiği belirtilmektedir. Bu süreçte hediyeler tasnif edilerek devlet erkânındaki herkese dağıtılmış ve kimsenin hediyesiz bırakılmadığı vurgulanmaktadır.⁶⁰⁷ Ayrıca 15 Mayıs 1312 tarihinde elçilere hil'atgiydirildi.⁶⁰⁸ Makrîzî ise; Sultan Davud'un hediyelerini taşıyan kervanın iki yüz at ve iki yüz deveden müteşekkil olduğunu nakletmektedir. Getirilen hediyelerin at, kuş ve diğer hayvanlardan oluştuğu ifade edilmektedir. Ayrıca hediyelerin emirlerle paylaştığını vurgulamaktadır.⁶⁰⁹ Aynî ise; hediyelerin yaklaşık iki yüz yük hacminde olduğunu ifade etmektedir. Hediyelerin atlar,⁶¹⁰ kumaş

⁶⁰³ Fillerden elde edilen beyaz ve değerli bir malzemedir, çeşitli sanat eserleri ve takılar yapımında kullanılır.

⁶⁰⁴ Abanoz ağacının odunu, sertliği ve koyu rengi nedeniyle değerli ve dayanıklı kabul edilirdi. Lüks ve gösterişli bir süs eşyası malzemesidir. İslâm dünyasında ve Osmanlı İmparatorluğu'nda bu tür malzemeler, zarif eşyaların yapımında kullanılırdı.

⁶⁰⁵ Sandal ağacı, özellikle değerli ve hoş kokulu bir ağaç olup, parfüm endüstrisinde ve bazı ahşap işçiliklerinde kullanılır.

⁶⁰⁶ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. IX, s. 217.

⁶⁰⁷ Baybars el-Mansûrî, *Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 232-233.

⁶⁰⁸ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 184.

⁶⁰⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 472.

⁶¹⁰ Ömerî; Yemen binek hayvanları ile ilgili şu malumatı vermektedir: “Yemen’de üstün nitelikli Arap atları mevcuttur. Katırlar iki çeşittir: biniş için sârûcî katırlar ve yük taşımak için Habeşî katırlardır.” Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C. IV, s. 38.

çeşitleri,⁶¹¹ kuşlar⁶¹² ve çeşitli süs eşyalarından⁶¹³ oluştuğunu beyan etmektedir. Sultan, getirilen hediyeleri emirler arasında paylaştırdığı aktarılan bilgiler arasında yer almaktadır.⁶¹⁴

30 Eylül 1314 tarihinde Yemen Resûlî Sultanı Davud'un elçilik heyetinin Kahire'ye gelmişti. Memlûk Devleti'nin sarayına Yemen Resûlî Devleti'nin elçilerinin peyderpey gelmesi iki devlet arasındaki münasebetlerin iyi bir şekilde seyrettiğini göstermektedir. Bu elçilik heyeti hediyeler, değerli eşyalar, atlar ve diğer şeylerle birlikte geldi. Hediyeler kabul edilip Yemen Resûlî hükümdarı ve elçisine hediyeler verildi. Bu hediyeler Memlûk Devleti'nin elçisi refakatinde gönderildi. Nûveyrî; mektubun muhtevâsından bahsetmemekle birlikte mektuba cevap yazıldığını ifade etmektedir.⁶¹⁵ Daha sonra 21 Ağustos 1315 tarihinde Sultan Davud'un elçisi Kahire'ye gelip beraberinde hediyeler getirip Sultan'a sundu.⁶¹⁶ 1315 yılında gelen Yemen Resûlî elçisinden sonra, 23 Ağustos 1317 tarihinde Sultan Davud'un elçisi bir hediye ile Kahire'ye geldiğini görülmektedir.⁶¹⁷ Aynî; 1318 yılında Yemen Sultan Davud'un gelen elçilik heyetinden bahsetmektedir. Ancak Sultan Nasır Muhammed'in bu elçilik heyetini geri çevirdiğini ve hediyeleri kabul etmediğini ifade etmektedir. Elçilik heyeti, geldikleri gemi ile Yemen'e geri dönerken gemi batmıştı. Elçi, gemide bulunan bir kayık sayesinde kurtulmayı başarmıştı. Müellif, Sultan Nasır Muhammed'in bu hediye reddetme gerekçesini açıklık getirmemektedir. Ancak bu durum, Ayzab bölgesindeki istikrarsızlığın sürmesinden kaynaklanmış olabilir. Nitekim kısa bir süre önce bu bölgede tacirlerin aleyhine bir takım istikrarsız olaylar zuhur etmişti.⁶¹⁸ Bu sırada Ayzab bölgesinde karışıklık had safhadaydı. Örneğin, 1315/1316 yılında Sultan Davud'un Sultan Nasır Muhammed'e göndermiş olduğu Bedreddin Hasan b. Ebu'l-Münca ve Tevvaş Cemaleddin Fîrûz adlı elçiler Ayzab bölgesindeki Arapların saldırısına uğramış ve ellerindeki hediyelere alıkonulmuştu.

⁶¹¹ Çeşit çeşit kumaşlardan kastı farklı türlerde ve kalitelerde kumaşlar, muhtemelen değerli ipekler, ketenler, pamuklu kumaşlar gibi saraylarda ve yüksek tabakalarda rağbet gören tekstil ürünleridir.

⁶¹² Egzotik ya da av kuşları olabilir.

⁶¹³ Bunlar; işçilikle yapılmış el sanatları, değerli mücevherler, kıymetli taşlar ve ince ürünleridir.

⁶¹⁴ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 248.

⁶¹⁵ Nûveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 224.

⁶¹⁶ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. IV, s. 192.

⁶¹⁷ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 27.

⁶¹⁸ Ahmed, *Beni Resûl ve Beni Tâhir*, s. 406.

Sultan Nasır Muhammed de bu olaydan dolayı o bölgedeki Araplar üzerine ordu göndermişti. Dolayısıyla da bu bölgenin istikrarsız durumu, Yemen Resûlî Devleti ile Memlûk Devleti arasındaki elçilik teatisini de etkilemişti.⁶¹⁹

Söz edilen olaydan sonra 22 Temmuz 1320 tarihinde Yemen Resûlî Sultanı Davud'un elçisi hediyelerle Kahire'ye geldi. Bu elçinin getirmiş olduğu hediyelerden birisi, alışılmışın dışına çıkılarak daha önce hiç Mısır'a getirilmemiş bir hediye idi. Çünkü hediye katır gibi büyük bir zebra idi. Böylesine özel ve değerli bir hediye seçilip gönderilmiş olması, Sultan Davud'un, Sultan Nasır Muhammed ile ilişkilerini yeniden düzeltme çabasının bir göstergesi olabilir. Sultan Nasır Muhammed hediyeleri kabul edip elçiye lütufta bulundu. Daha sonra her zaman olduğu gibi kendi elçisiyle birlikte elçiyi Yemen'e gönderdi.⁶²⁰ Sultan Davud 1321 yılında vefat ettiğinden, bu elçi onun tarafından gönderilen son elçi olmuştu.

III.I.VI. Sultan Nasır Muhammed ile Sultan Ali Arasındaki Elçilik Teatisi

Yemen Resûlî Devleti'nin yeni hükümdarı Sultan Ali, 1324 yılında dâhili karışıklıklar ve amcası oğlu Esedüddin Abdullah'ın babasının davasını sürdürerek taht mücadelesine girmesi nedeniyle Sultan Nasır Muhammed'den yardım talep etmek üzere elçi gönderdi. Kendisine yardım ulaştırmasının mukabilinde, Yemen'de Sultan Nasır Muhammed adına hutbe okutulmasını vadetmişti. Ancak Sultan Nasır Muhammed, askerlerinin Şam ve Nûbe'de dağılmış olması sebebiyle bu yardımı sağlayamayacağını belirterek özür dilemişti. Daha sonraki süreçte imkân oluştuğunda yardım göndereceğine dair söz vermişti. Fakat Ocak 1325 tarihinde Sultan Ali, yardım talep etmek için tekrardan Kahire'ye elçi gönderdi.⁶²¹ Bunun üzerine Sultan Nasır Muhammed, Yemen'e Emir Rükneddin Baybars el-Hâcib ile Emir Seyfeddin Teynâl el-Hâcib komutanlığında yardım yolladı. Bu yardım kuvvetiyle birlikte, Sultan Nasır Muhammed tarafından elçi sıfatıyla Seyfeddin Balban ed-Devâdârî tayin edildi. Memlûk Devleti ordusu Yemen'e ulaştığında Sultan Ali onları karşıladı ve Sultan Nasır Muhammed'e bağlılığını bildirdi. Ancak ordunun Mısır'a dönüş zamanı

⁶¹⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 504.

⁶²⁰ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 330; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 79.

⁶²¹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 79; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 79; Ahmed, *Beni Resûl ve Beni Tâhir*, s. 404-408.

geldiğinde, Sultan Ali görüşünü değiştirerek bağlılık beyanından vazgeçmişti. Bunun üzerine Memlûk Devleti'nin emirleri onun nâibini yakalayıp zincire vurdular. Durumu haber alan Sultan Ali daha da öfkeleni ve bu gelişmeler üzerine Memlûk emirleri ile Sultan Ali arasında elçilik teatisi gerçekleşti. Memlûk Devleti'nin emirleri, elçi olarak Taiz Kalesi'nde olan Sultan Ali'nin huzuruna giden Emir Seyfeddin Belbân ed-Devâdârî'nin o sıradaki anısını İbnü'd-Devâdârî şöyle nakletmektedir: “Beni elçi olarak Melik el-Mucâhid'e (Sultan Ali) gönderdiler. Taiz Kalesi'ne çıktım. Melik el-Mucâhid; genç, yakışıklı esmer tenli, güzel yüzlü, zarif yapılı, gür saçlı ve sürmeli gözlü bir adamdı. Güzelliğinden dolayı kendisine söyleyeceklerimi bile unuttum. Zaten o dönemde şehvete düşkündüm, özellikle erkek çocuklara karşı zaafım vardı. Bana ‘Ey Seyfeddin ülkemizde en çok neyi beğendin?’ diye sordu. Ben de ‘Sadece seni’ dedim. Yüzü kızardı sonra ben onun gönlünü aldım ve oradan ayrıldı. Ama o (utancından) emirlerin yanına inmedi.” Bu elçinin gelişinden sonra Emir Rükneddin Baybars el-Hâcib, Resûlî Devleti'nin nâibinden Sultan Ali ile aralarında aracılık yapmasını talep etti. Yemen Nâibi bunu kabul etmemiş olsa gerek ki el-Hâcib onu idam etmişti. Memlûk Devleti'nin ordusu 11 Ekim 1325 tarihinde Yemen'den Kahire'ye döndü.⁶²²

Yemen Resûlî Devleti'nin yardım çağrıları üzerine, Memlûk ordusunun Yemen'e yönelmesi karşısında Sultan Ali siyasi bir tutum benimsemişti. Sultan Ali, Memlûk Devleti nezdinde büyük bir tepki ve yaptırımla karşı karşıya kalacağının farkındaydı. Nitekim 2 Mart 1326 tarihinde Cemâlüddin Muhammed b. Yûnus ve İbnü'l-Celâl adlı elçilerini kıymetli hediyelerle birlikte Kahire'ye gönderdi. Bu hediyeler; otuz köle, değerli hediye ve armağanlardan oluşmaktaydı. Elçilik heyeti Kahire'ye ulaştığında Sultan Nasır Muhammed tarafından huzura kabul edilmiş ve bu esnada beraberlerinde getirdikleri hediyeleri⁶²³ takdim etmişlerdi.⁶²⁴

⁶²² İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. IX, s. 318.

⁶²³ Ömerî; Yemen Resûlî Devleti'nin hükümdarının, Memlûk Devleti hükümdarına sürekli hediyeler gönderip gönlünü hoş tutmaya çalıştığını nakletmektedir. Çünkü Mısır hem deniz yoluyla hem de Hicaz kara yolu üzerinden Yemen'e müdahale edebilecek güce sahiptir. Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C. IV, s. 40.

⁶²⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 201; Ahmed, *Beni Resûl ve Beni Tâhir*, s. 418.

5 Ağustos 1330 tarihinde Yemen Resûlî Sultanı Ali'nin elçilik heyeti Kahire'ye geldi. Beraberinde hediye olarak iki fil ve kıymetli hediyeler getirdi. Sultan, elçileri huzuruna kabul ettikten sonra, onlar hediyelerini takdim ettiler. Ancak elçilere sert tepki gösterdi. Nitekim Delhi Sultanı II. Muhammed Şah, Sultan Nasır Muhammed'e daha önce hiçbir hükümdara gönderilmemiş büyüklükte bir hediye göndermişti. Elçi bu hediyeyle birlikte Aden Limanı'na⁶²⁵ ulaştığında Sultan Ali ve veziri anlaşıp elçiyi öldürmüştü. Daha sonra da Sultan Ali hediyelere tamamen el koymuştu. Ardından hediyelerden en değersiz olanı, elçisi aracılığıyla Sultan Nasır Muhammed'e göndermişti. Bunun üzerine Sultan Nasır Muhammed, Yemen Resûlî Sultanı Ali'nin elçilik heyetinde yer alan ve aynı zamanda Sultan Ali'nin dayısı olan İbn Nakkaş ile beraberindeki elçilerin tutuklanmasını emretti. Hepsi bir süre Kahire'de tutuklu kaldılar, ancak daha sonra serbest bırakılıp Yemen'e gönderildiler.⁶²⁶

III.I.VII. Sultan Selahaddin ile Sultan Ali Arasındaki Elçilik Teatisi

6 Şubat 1353 tarihinde Sultan Ali'nin elçilik heyeti Azyab Limanı'na ulaşınca Kûs şehrinin valisi, elçilerin geldiğini Sultan Selahaddin'e (1351-1354) haber verdi. Bu elçilik heyeti beraberinde hediyeler getirmişti. Sultan Selahaddin, Emir Akbahâ el-Hamevî'yi *mihmandâr* olarak karşılamaya gönderdi. Bu sırada da elçilerin ağırlandı konaklanması için hazırlıklar yapıldı. Konaklanmanın yanı sıra ifade edilen hazırlıklar arasında elçiler için yemeğin hazırlanması, hayvanlarının beslenme, barınması ve benzeri ihtiyaçlar zikredilmektedir. Bu bilgiler, elçilik teatisi sırasında elçilerin karşılanması hususunda ne denli ciddi hazırlıkların yapıldığını göstermektedir.⁶²⁷

16 Mayıs 1353 tarihinde Sultan Ali'nin elçilik heyeti geldi. Elçilik heyetinde Sultan Ali'nin on bir yaşındaki oğlu Melik Nasır da vardı. Kahire'deki meydanda, Emir Tâz *mihmandâr* olarak onları karşılayıp getirdikleri hediyeleri aldı. Daha sonra onları Sultan Selahaddin'in huzuruna çıkardı ve elçiler Sultan'a hediyelerini takdim etti. Hediyelerin doğrudan sultanın huzurunda takdim edilmesi bir saygı göstergesidir.

⁶²⁵ Aden, ticaret kervanlarının buluşma noktasıydı. Bunlar: Çin, Hindistan, Sind, Irak, Umman, Bahreyn, Mısır ve Habeşistan'dan tacirler gelirdi. Dolayısıyla da Memlûk Devleti'ne gelen elçilerin geçiş noktasıydı. Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C. IV, s. 54.

⁶²⁶ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 101; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 309; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 131.

⁶²⁷ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 175.

Ancak Sultan'a ait hediyeler vezir Muvaffaküddin'e teslim edildi. Hediyeler; bir fil, ince pamuklu kumaşlar, dört yüz parça Çin işi porselen, misk ile dolu yüz elli tulum, misk türü bir koku olan zıbâd, yüz elli kantar (ağırlık birimi) karabiber, amber, zencefil ve baharatlardı. Sunulan hediyeler içinde üç yüz köle, dikkate değer armağanlar arasında bulunuyordu. Elçilik heyeti Kahire'ye ulaşana kadar iki yüz kırk köle yolda telef olmuştu.⁶²⁸ Bu köleler, denizde seyahat ettikleri sırada çıkan bir fırtına nedeniyle telef olmuşlardı. Aynı fırtınada, elçilik heyetinde yer alan Mücâhid er-Rıdvânî adlı elçi de vefat etmişti.⁶²⁹ Sultan Selahaddin'in yanı sıra devlet adamlarına da hediyeler getirilmişti. Bunlar ise Emir Şeyhû, Emir Tâz, saltanat nâibi Kubilay ile vezir Alemüddin b. Zünbûr idi. Ancak emirler elçilerin getirdiği hediyelere gücendiler. Çünkü Sultan Davud'un daha önce emirlere gönderdiği hediyeler iki bin parça kumaştan oluşuyordu. Fakat Sultan Ali'nin elçilerinin getirdiği hediyeler yalnızca iki yüz parça kumaştı. Bu nedenle Memlûk emirleri, hediyelerin hem miktar hem de kalite bakımından öncekilerden değersiz olmasından ötürü sitemde bulundular. Emirlerin gücenmesine sebep olan diğer bir husus ise, elçilerin, Sultan'ın huzurunda hediyeleri vezire teslim etmiş olmasıydı. Sultan Ali'nin oğlu ve beraberindeki elçilik heyeti dört ay sonra Yemen'e döndü. Bu elçilik heyeti uzun süre Kahire'de kalmadı. Bu süre zarfında da Sultan Selahaddin tarafından ağırlandı. Elçilik heyeti, Yemen'e dönerken Sultan Selahaddin onlara son derece kıymetli armağanlar verdi ve elçilere hil'atgiydirdi. Bunun yanı sıra Sultan, Sultan Ali'ye gösteri yapan cambazlar, bir sihirbaz, eğlence erbabı kimseler ile çok sayıda hediye gönderdi. Bu maksatla büyük meblağlar harcanmış, ihtiyaçları doğrultusunda her türlü binek ve taşıma aracı tahsis edilmişti.⁶³⁰

Öte yandan 1362/1363 yılında Yemen Resûlî Sultanı'nın veziri, elçi olarak Sultan Selahaddin Muhammed'e (1361-1363) geldi. Beraberinde getirdiği armağanlar arasında bir fil de bulunmaktaydı.⁶³¹ Resûlî Devleti'nin bu dönemde vezirini elçi

⁶²⁸ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 179; s. 194; Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 252.

⁶²⁹ Éric Vallet, "Du système mercantile à l'ordre diplomatique: les ambassades entre Égypte mamlûke et Yemen rasûlide (VIIe-IXe/XIIIe-XVe siècle)", *Les relations diplomatiques au Moyen Âge, Sources, pratiques, enjeux*, 2011, s. 19.

⁶³⁰ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 179;194; Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 252.

⁶³¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 294; İbn İyâs, *Bedâ'u'z-Zühûr*, C. I, s. 40.

olarak göndermesi ve Memlûk Sultanı'na hediye takdim etmesi, iki devlet arasındaki ilişkilerin sürdürölmek istendiğinin bir göstergesi olarak değerkendirilebilir.

III.I.VIII. Sultan II. Zeynüddin Şaban ile Sultan Abbas Arasındaki Elçilik Teatisti

9 Eylül 1366⁶³² tarihinde Yemen Resûlî Sultanı Abbas'ın elçileri, Sultan Zeynüddin Şaban'a geldi. Bu heyette Sultan Abbas'ın veziri Şerefüddin Hüseyin b. Ali el-Farîkî ve Emîr-i Ahûr Nasreddin de bulunmaktaydı. Gelenek olduğı üzere kıymetli hediyeler getirdiler. Elçiler Kahire'de Nil kıyısında yer alan Meydanü'l-Kebîr'de konakladılar. Sultan II. Zeynüddin Şaban 11 Eylül günü elçileri huzuruna kabul etti. *“Hediyeler arasında ne erkek ne dişi olan, yalnızca karnındaki bir mahreçten idrarını yapan”* bir at vardı. Atın sahip olduğı fizyolojik özellik, yani sapaklık durumu, o dönemde hediye olarak olağanüstü kıymetli kabul görmesini sağlamış olabilir. Nitekim böylesine ender rastlanan bir hayvanın Yemen'den Kahire'ye getirilip Sultan II. Zeynüddin Şaban'a sunulması da bunu doğrular niteliktedir.⁶³³ 13 Ekim 1366 tarihinde Yemen'e dönen söz konusu elçilik heyeti, kısa bir süre sonra ikinci kez Yemen'den Kahire'ye gitmişti. Mart 1373'te gerçekleşen bu ikinci ziyarette, Yemen Resûlî Sultanı Abbas'ın veziri Kâdî Cemâleddîn Muhammed b. Ali el-Fârîkî ile Emîr-i Ahûr Nasreddin yer almıştı. Büyükelçi sıfatını yine Kâdî Cemâleddîn'in üstlendiğı heyet, Haziran 1376'da Yemen'e döndü. Sultan II. Zeynüddin Şaban, onlara ihtişamlı hediyeler ile kıymetli eşyalar vermişti.⁶³⁴

III.II. MEMLÛK DEVLETİ İLE HABEŞİSTAN (HABEŞ/ETİYOPYA) ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Habeş Krallığı gerek Eyyûbîler döneminde gerekse de Memlûkler döneminde Mısır'daki iktidar sahipleriyle her zaman dostane ve samimi ilişkiler kurmaya özen

⁶³² 15. Yüzyılda kaleme alınan diğerk bir kaynakta; Kasım/Aralık 1366 tarihinde Kâdî Cemaleddin el-Fârîkî'nin elçi olarak hediyelerle geldiğini nakleder. Anonim, *Târihü'd-Devleti'r-Resûlîyye fi'l-Yemen*, thk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, Darü'l-Cil, San'a 1984, s. 67.

⁶³³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 297; İbn İyâs, *Bedâ'u'z-Zühûr*, C. I, s. 42.

⁶³⁴ Éric Vallet, “Du système mercantile à l'ordre diplomatique”, s. 20.

göstermişti. Bu yaklaşımın amacı, iki ülke arasındaki ticari, kültürel ve dini bağları korumaktı. Zira Habeşistan ile Mısır arasında canlı ve güçlü bir ticaret ilişkisi vardı. Ayrıca Habeşistan, Hristiyan inancını korumak amacıyla, Arapça ve Kıptice dillerinden Habeş diline çevrilen dinî kitaplara ihtiyaç duyuyordu. Diğer taraftan, Habeş Krallığı, kilise başpiskoposlarının (metropolit) daima İskenderiye Patriği tarafından görevlendirilen bir Mısırlı olmasına büyük önem atfetmekteydi. Bu piskoposun yokluğu, birçok dinî ve toplumsal meselede ciddi sıkıntılara neden olabilirdi. Ancak söz konusu ilişkiler, 13. yüzyılın ilk yarısında Habeş'te güvenliğin bozulması ve Lasta krallarının otoritelerinin zayıflaması nedeniyle kopmuştu.⁶³⁵

1274 yılının Kasım/Aralık ayında Habeş Kralı Mahrâ Melik'ten bir mektup Kahire'ye gelmişti. Ancak Habeş Kralı bu mektubu Yemen Resûlî Devleti hükümdarı Sultan I. Yusuf'a göndermişti. Sultan Yusuf ise, kendi kaleme aldığı bir mektubu ve Habeş Kralı'nın mektubunu elçisiyle birlikte Sultan Baybars'a ulaştırmıştı.⁶³⁶

Habeş Kralı'nın mektubu şu şekildeydi: “Memlûklerin en küçüğü/en âcizi adeta özgür bir melek gibi Sultan Melik Zahir'in önünde yer öper ve ömrü (onun huzurunda) sona erer. Allah mülkünü daim etsin. Bana Kûs valisinden bir elçi ulaştı. Bu elçi, bize gelmiş olan bir rahiple ilgiliydi. Esasen, Sultanımız tarafından ülkemize bir metropolit gönderilmedi. Oysa bizim ülkemiz efendimiz Sultanımızın (Melik Zahir'i kast ediyor). Efendimiz lütfen patrik aracılığıyla, altın ve gümüş talep etmeyen, bilgili, erdemli bir metropolit hazırlayıp, Avân⁶³⁷ şehrine göndersin. En alçak gönüllü kulunuz olarak, bu arzı Yemen hükümdarı Melik el-Muzaffer'in (Sultan I. Yusuf) vekillerine ulaştıracağım; onlar da Sultanımızın temsilcilerine ileteceklerdir. Elçilerin Sultan'ın huzuruna geç gelmelerinin sebebi benim Beykâr'da bulunmamdır. (Elçilerimin gecikmesindeki diğer bir husus ise) Melik Davud'un ölmesi (üzerine), tahta oğlunun oturmasıydı. Efendim, ordumda yüz bin Müslüman süvari⁶³⁸ var (iken)

⁶³⁵ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 47

⁶³⁶ İbnü'l-Furât, *Tarihu'd-Düvel*, C. VII, s. 1; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 430-431.

⁶³⁷ Habeş'in Amhara bölgesine giden yol, Yemen'in sahil şehirlerinden olan Avân şehrinde geçer. Burası Habeş kıyısına en yakın limandır. Bu bölgenin hükümdarının çok sayıda askeri vardır ve Habeş krallarının büyük kısmına hükmetmektedir. Habeş Kralı'nın Yemen Resûlî Devleti'nin elçilik teatisinde aracı etmesinin diğer bir husus coğrafi faktör olduğu anlaşılmaktadır. İbnü'l-Furât, *Tarihu'd-Düvel*, C. VII, s. 23.

⁶³⁸ Nûveyrî diğer müelliflerden farklı olarak bu sayının beş bin süvari olduğunu nakletmektedir.

sayılamayacak kadar çok Hristiyan (gayrimüslim) askerlerim vardır. Hepsi sizin *memlûk*ünüz ve emrinizin altındadır. Başpiskopos size dua etmektedir. Halk da hep birlikte ‘âmin’ demektedir. (Başpiskopos duasında) Mısır hâkimi Sultanımızın ömrü uzun olsun. Allah düşmanlarını helak etsin ve herkes ‘âmin’ diyor. Ülkemize gelen tüm Müslümanları koruyoruz. Onlara, *memlûk*lerden en küçüğü (yani önemsizi dahi) kulunuz olarak hizmet etmekteyiz; diledikleri gibi seyahat etmelerine izin veriyoruz. Kûs’tan gelen elçi hastaydı. Ülkemiz hastalık ülkesidir. Humma ülkesidir. Kokusundan da herkesin hastalanıp öleceği bir hastalık ülkesidir. Rahip dedi ki (elçi) yanında bir arkadaşı olmadan gidemez. (Mektubunu) gelen her Müslümanı koruyacağız ve onları koruması için bir piskopos atayacağız.”⁶³⁹

Sultan Baybars, Habeş Kralı’nın talebini kabul edip Yemen Resûlî Devleti’nin elçisiyle metropoliti gönderdi. İbn Abdüzzâhir, Sultan adına mektuba cevap yazdığını ifade eder: “Hattî⁶⁴⁰ ülkesinin asil, zeki ve büyük meliki, Amhara meliki Habeşistan Meliklerinden en büyüklerinden olan, ülkenin hâkimi, zamanın Necasisi’dir. (Zamanın ülkelerinin tek lideri) Hristiyan dinini (dünyasının) kalıcı Amhara meliklerinin ve sultanının dostu Amhara Sultan’ının mektubu tarafımıza ulaştı. Allah hepimizi korusun. İçeriği tarafımızca dikkatle okunup anlaşıldı. Metropolit talebine dair olarak, Habeş hükümdarının tarafından bize herhangi bir elçi ulaşmadı ki, meselenin ne olduğu anlaşılsın. Melik el-Muzaffer’den gelen mektup ve elçi ise ulaştı; kendisinin bir yazı ve elçi gönderdiği ve elçinin cevabı beklemek üzere orada kaldığı bildirildi. Askerî gücüyle ilgili olarak zikrettiği, ordusunda yüz bin Müslüman süvari bulunduğu şeklindeki ifadeye gelince: Allah Teâlâ İslâm ordularını daha da çoğaltsın. Ülkesindeki hastalık (vabâ) meselesine gelince: Bu, Allah Teâlâ’nın takdir ettiği bir durumdur. Hiç kimse eceli gelmeden ölmez. Eceli gelen kişi ise mutlaka vefat eder. Allah daha iyi

⁶³⁹ İbnü’l-Furât, *Tarihu’d-Düvel*, C. VII, s. 23-24; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXX, s. 211-213; Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 89; Aynî, *İkdu’l-Cümân*, C. II, s. 131.

⁶⁴⁰ Habeş Krallığı Hristiyan bir krallıktır. Ülkenin kralı, doksan dokuz kral üzerinde hüküm sürmektedir; bu da yüzü tamamlamaktadır. Ömerî; bu hükümdarlardan yedisinin Müslüman olduğunu nakletmektedir. Ömerî, *et-Ta’rîf bi’l-Mustalahi’s-Şerîf*, s. 48; Amhara da doksan dokuz krallıktan birisi olup Habeş’in en büyük bölgelerinden birisidir. Bu bölgeye hâkim olan hükümdarlara "Hattî" unvanı verilir. İbnü’l-Furât, *Tarihu’d-Düvel*, C. VII, s. 23. Dolayısıyla da aşağıda zikredildiği üzere Memlûk Devleti’ne her zaman elçi gönderen Habeş Kralı olmayıp kimi zaman bölge kralları tarafından da elçi gönderilmektedir.

bilir.”⁶⁴¹ Bu mektuptan yola çıkarak, belki de elçi gönderilmesinin asıl sebebi sayabilecek husus, daha önce gönderilen piskoposların engin dini bilgi sahibi olmaması ve halktan para ile altın talep eden kişilerden olmasıydı. Nitekim mektupta bu hususa değinilmiş olması buna işarettir.

Sultan Baybars’tan sonra Habeş Krallığı’nın Sultan Kalavun’a elçi gönderdiği bilinmektedir. 1286 yılında Habeş Kralı Yekuno Amlak, var olan ilişkileri canlandırmak için Kahire’ye bir elçilik heyeti gönderdi. İbn Abdüzzâhir; bu elçilik heyetinin maksadına eremediğini nakletmektedir. Nitekim elçilik heyeti Habeş’e piskopos atanmasını talep etmişti, ancak Sultan tarafından reddedilmişti. Ne var ki, Habeş Kralı Yekuno Amlak, Antakya Patrikliği’ne başvurup bir piskopos talep etmişti. Ancak Habeş halkı, Kral’dan bu piskoposu benimsemeyip Mısır ile yeniden irtibata geçmesini talep ettiyse de bu sırada Yekuno Amlak öldü ve onun yerine Yegba Siyon geçti.⁶⁴² 1290 yılında Habeş Kral’ı elçisiyle bir mektup gönderdi. Bu mektupta Kral, Sultan Kalavun’a şöyle demişti “*Hediyelerin elçi Yusuf ile birlikte hediyeler göndermemi istemiştiniz.*” Burada zikredilen isim, Yemen Resûlî Sultanı I. Yusuf olması muhtemeldir. Nitekim daha önce gelen elçiler, Yemen’i aracı kılmışlardı. Ancak bunları, Süryani metropolitin ülkede yarattığı kargaşadan dolayı geciktirdiğini naklediyor. Sultan Kalavun’un bu talebi 1286 yılında Habeş Kralı Yekuno Amlak’ın gelen elçisi aracılığıyla Habeş Krallığı’ndan talep edilmişti.⁶⁴³

Habeş Kralı Yegba Siyon tahta oturur oturmaz Memlûk Devleti’ne bir elçi gönderdi. İbn Abdüzzâhir; bu elçilik heyetine Abdurrahman b. Yusuf liderlik yapmaktaydı. Eylül/Ekim 1290 tarihinde Kahire’ye geldi. Sultan Kalavun elçilik heyetini dostane bir şekilde karşılayıp ağırladı. Elçilik heyeti, Sultan Kalavun’a mücevherli, süslü bir mızrağı hediye olarak getirdi.⁶⁴⁴ Ayrıca Kudüs’teki papazlara gönderilmek üzere Habeşî kumaşlar, bin mum, altın ve gümüş getirmişti.⁶⁴⁵ Bunun yanı sıra gelen elçilik heyeti beraberinde üç adet mektup getirmişti. Bunlardan ilki;

⁶⁴¹ İbnü’l-Furât, *Tarihu’d-Düvel*, C. VII, s. 23-24; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXX, s. 211-213; Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 89; Aynî, *İkdu’l-Cümân*, C. II, s. 131.

⁶⁴² İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfü’l-Eyyâm*, s. 47.

⁶⁴³ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 75

⁶⁴⁴ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfü’l-Eyyâm*, s. 47.

⁶⁴⁵ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 75.

İskenderiye Patriği Yuhanna (VIII. Yuhanna) adınaydı. Babasının yaptığı hatadan dolayı özür diliyor ve yeni bir Mısırlı metropolit atanmasını istiyordu. İkinci mektup; Sultan Kalavun'a hitaben yazılmıştı. Burada babasından farklı olduğunu, ülkesindeki Müslümanlara koruma sağladığını belirtiyor ve Sultan'ın da Mısır'daki Hristiyanlara aynı hoşgörülü yaklaşımı göstermesini umuyordu. Böylece iki ülke arasında kalıcı bir dostluk kurulabilirdi. Diğer taraftan elçi, Sultan Kalavun'a Patrik'e emir verip Habeş Krallığı'na bir piskopos atmasını talep ediyordu. Bu piskoposun sultanın emirlerini uygulamaktan geri durmayacağını garanti ettiğini belirtiyordu. Ayrıca heyetin Kudüs'e gidip orayı ziyaret etmesine izin verilmesini de rica ediyordu. Sultan Kalavun taleplerini yerine getirip Kral Siyon'un mektubuna ve hediyesine benzer bir mektup ve hediye ile karşılık verip elçilik heyetini ülkesine gönderdi.⁶⁴⁶

Habeş Krallığı'nın Amda Seyon bölgesi Kralı Gabra Maskal'ın elçilik heyeti 1325 yılında Kahire'ye geldi. Bu elçilik heyetinin geldiği sırada Sultan Nasır Muhammed Mısır'ın kuzeyinde bir bölgede avdaydı. 23 Aralık 1325 tarihinde Sultan Nasır Muhammed bu elçilik heyetini huzuruna kabul etti.⁶⁴⁷ Elçilerin sundukları mektupta, Kral Gabra Maskal, Mısır topraklarında yaşayan Hristiyanların kiliselerinin kapatıldığını ve Hristiyanların aşağılanarak hor görüldüğünü bildirmekteydi. Buna karşın yıkılan veya tahrip olan kiliselerin yeniden onarılmasını talep ederken kiliselere ve Hristiyanlara karşı hoşgörüyle, adaletle, onurlarını zedelemekten davranılmasını istiyordu. Ayrıca, kendi ülkesindeki Müslümanlara ve camilere gösterdiği iyi muamelenin, Mısır'daki Hristiyanlara ve kiliselerine de aynı şekilde uygulanmasının gerekli olduğunu ifade etmekteydi. Elçi, Kral taleplerinin yerine getirilmemesi halinde Mısır'ın halkı için refahın kaynağı olan Nil Nehri'nin akışını engelleyeceğini ifade ediyordu. Sultan Kalavun bu tehdit sözlerini işitince Kral'ın elçileri huzurunda gülmekten kendini alıkoyamamıştı. Hatta elçilerle alay edip onları aşağılamıştı. Sultan'ın huzurunda bulundukları esnada,⁶⁴⁸ Kahire Patriği elçilerin beyanlarının gerçeği yansıtmadığını belirten bir mektup kaleme almış ve bu mektubu, elçiler

⁶⁴⁶ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû 'l-Eyyâm*, s. 47- 48.

⁶⁴⁷ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 87; Sağlam, *en-Nâsir Muhammed Devri Memlûk Türk Devleti*, s. 296.

⁶⁴⁸ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 87; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 197.

aracılığıyla Habeş Kralı'na göndermişti.⁶⁴⁹ Daha sonra Sultan Nasır Muhammed kızgın bir şekilde Habeş elçilerini ülkelerine geri gönderdi. Bu kızgınlıktan ötürü, elçilere hediye verilmemişti. Nitekim mutat olduğu üzere Sultan'ın gelen elçilere ihsanda bulunduğu olması kaynaklarda sıkça yansıyan bir husustur.⁶⁵⁰

Zikredilenler dışında, dönemin kaynaklarında Memlûk Devleti ile Habeş Krallığı arasında başka bir elçilik teatisine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bunun sebebi olarak da yukarıda ifade edildiği üzere, Habeş ülkesindeki dâhili karışıklık ve hastalık temel etken olmuştu. Görüldüğü üzere bir devletin dâhili istikrarı elçilik teatisini doğrudan etkilemektedir. Fakat Habeş Krallığı'nda elçi karşılama seremonisi gibi mektup karşılamaya da hassasiyet gösterilmişti. Ömerî, Amhara Kralı'na dinî bakımdan yüksek mertebeye sahip bir otoriteden (örneğin Kilise) bir mektup ulaştığında ve bu mektup onun hükümranlığı altındaki topraklara girdiğinde, mektubun vardığı bölgenin ileri gelen yöneticisinin (amîd) sınıra çıkarak şehrin dışında mektubu karşıladığını aktarmaktadır. Ayrıca bu kişinin mektubu eliyle tutup büyük bir sancak gibi başının üstünde taşıdığını ifade etmektedir. Bu yöneticinin yanı sıra o bölgedeki din adamları da bu seremoniye teşrif edip ellerinde tütsüler ile yürüyerek mektubu taşıyan yöneticiye eşlik ederlerdi. Bu seremoni kendi şehrinin sınırlarına kadar devam ederdi. Keza mektup uğurlama töreni de aynı şekildeydi. Fakat mektubu açma görevi patrik ya da piskoposun uhdesindeydi. Bu şekilde olmasının sebebi ise mektuba yüklenen manevî kutsiyet ve din adamlarının manevi değeridir. Diğer bir husus ise, mektup Kral'a ulaşınca bunu halka duyururdu. Duyuru üzerine halk pazar günü kilisede toplanıp yüksek sesle okunurdu. Kral ise ayakta durur ve o emir yerine getirinceye kadar yerine oturmazdı. Bu minvalde Sultan Nasır Muhammed nezaretinde Kahire'de patriğin kaleme aldığı mektup Habeş elçileriyle gönderilmişti. Dolayısıyla, Ömerî'nin naklettiği bilgiler çerçevesinde, Memlûk Devleti sarayından gönderilen söz konusu mektubun da bu biçimde karşılandığı düşünülebilir.”⁶⁵¹

⁶⁴⁹ Sağlam, *en-Nâsır Muhammed Devri Memlûk Türk Devleti*, s. 296.

⁶⁵⁰ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXIII, s. 197.

⁶⁵¹ Ömerî, *et-Ta'rif bi'l-Mustalah eş-Şerîf*, s. 49.

III.III. MEMLÛK DEVLETİ İLE NÛBE KRALLIĞI ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Nûbe Krallığı, Hristiyan bir devlet olup halkına Nûbî denilmektedir. Bulunduğu konum; Yukarı Mısır bölgesi olarak isimlendirilen Mısır'ın güneyinde yer alıp Nil Nehri'nin her iki yakasını⁶⁵² kapsayan bölgedir. Krallığın payitahtı Dongola'dır. Ömerî; ülkenin krallarının sıradan halk gibi bir yaşamı olduğunu nakletmektedir.⁶⁵³

Eyyûbî Devleti'nin halefi olan Memluk Devleti, Mısır'da Eyyûbîlerin yönetimini fiilî olarak devam ettirmişlerdi. Memlûk Devleti bu mirası devralırken Eyyûbî Devleti'ne *metbû-tâbi* olan devletlerin Mısır'a olan bağlılıklarını sürdürmüşlerdi. Bu devletlerden bir tanesi Nûbe Krallığı'dır. Nitekim Memlûk Devleti'nin saltanatının ilk yıllarında itibaren Nûbe Krallığı, Memlûk sultanına bağlılık gösterir ve yıllık vergi (cizye) öderdi. Ancak bu bağlılık çoğu zaman sadece sözde kalıyordu. Çünkü Memlûk Devleti'nin yaşadığı dâhili ve harici siyasi dalgalanmalar, Nûbe Kralları'nın vergi ve hediyeleri göndermemeye sebep olmaktaydı.⁶⁵⁴ Bu çerçevede, Memlûk Devleti ile Nûbe Krallığı arasındaki elçilik teatisi, kaynaklarda yalnızca birkaç elçilik heyetinin gelişine dair kayıtlarla sınırlı kalmış olup, elçilik faaliyetlerine dair detaylı bilgiye pek rastlanmamaktadır. Bu durumun bazı özel sebepleri mevcuttur. Nitekim Memlûk Devleti, Nûbe Krallığı ile arasındaki problemleri elçilik teatisi gerçekleştirmekten öte, ordu sevk ederek çözüme kavuşturulmuştu. Esasında Nûbe Krallığı, Memlûk Devleti'nin boyunduruğu altındaydı. Ancak zaman zaman yıllık hediye ve cizyesini göndermeyip başkaldırıyordu. Bu durum karşısında Memlûk sultanlarının ordu sevk etmekten başka çaresi kalmıyordu. Dolayısıyla Memlûk Devleti'nde Sultan Baybars döneminden başlayarak, Sultan Kalavun ve Sultan Nasır Muhammed dönemlerini de kapsayan süreçte, ordu sevkıyatına sıkça başvurulanan bir yöntem olarak rastlanmaktadır.⁶⁵⁵

⁶⁵² Diğer bir görüşe göre ise; beyaz ve mavi Nil kollarının birleştiği noktaya kadar uzanan bölgeye denilmektedir. Nebi Bozkurt, "Nûbe", *TDVİA*, XXXIII, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 222.

⁶⁵³ Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C. IV, s. 99.

⁶⁵⁴ Akkuş, *Tarihi Memalik*, s. 113-116.

⁶⁵⁵ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 40-43; C. XXXII, s. 238; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, s. 110; 164.

Memlûk Devleti'nin bazen de casuslarını, elçi sıfatıyla gönderip onların aracılığıyla Krallığı kontrolü altına aldıkları bilinmektedir. Şöyle ki; Sultan Baybars, Nûbe Krallığı üzerine sefer düzenledikten sonra ülke üzerindeki hâkimiyetinin istikrarlı bir şekilde sürdürmek için Selam adında bir casusunu, elçi sıfatıyla Nûbe Krallığı'nın başkenti ve aynı zamanda eyalet kralı olan Dongola Kralı Müşkilet'e göndermişti. Bu casusun asıl misyonu Nûbe Kralı'nı gözlemlemek ve Sultan'a olan bağlılığını denetlemektir. Sultan bu elçiye refakat etmesi için bir de yardımcı tayin etmişti. Nihayetinde Selam kimliğini gizli tutmak şartıyla Dongola'ya bir elçi gibi gidip "Kral'a Sultan'ın haberini ulaştırmak" üzere geldiğini ifade etmişti. Ancak bu iki elçi, Dongola'da anlaşmalı olarak kendi aralarında bir tartışma yaratınca Kral bu iki elçiye birbirinden ayırmıştı. Yardımcı olarak giden elçi, kısa sürede Nûbe Kral Şekenda'nın (Şukay/Şukayt) güvenini kazanıp onun muhafızı oldu. Yukarıda zikredildiği üzere Ömerî'nin; Nûbe Kralları'nın sıradan halk gibi hareket ettikleri bilgisi burada daha da bir anlam kazandı. Bu bağlamda Kahire'den Dongola'ya gelen iki elçiden birisi, kısa bir sürede Kral ile yakın temas kurup ve muhafızı olabilmekteydi. Diğer taraftan elçi Selam, aslen Nûbî olduğundan dolayı bu ülkenin sosyolojik yapısına hâkimdi. Bu husus, elçinin devlette kontrolü kısa sürede elde etmesiyle alakalıdır. Nitekim elçiye yardımcı olarak giden kişi kısa bir süre sonra Nûbe Kralı'nı öldürüp kendisi de intihar etmişti. Sultan Baybars'ın bu kararı almasının arkasında yatan temel faktör ise mevcut Kral'a güvenmemesiydi. Bundan dolayı onu ortadan kaldırıp yerine Memlûk Devleti'ne sadakatle bağlı başka bir kral getirmeyi kararlaştırmıştı.⁶⁵⁶

Sultan Baybars döneminde diğer bir elçilik teatisi 1268/1269 yılında gerçekleşmişti. Şöyle ki; Nûbe Kralı Ebu'l-İzz'in bir mektubu ve hediyeleri Kahire'ye gelmişti. Kaynakta elçiye dair bir emare bulunmasa da zikredilen mektup ve hediyeğin önemine istinaden elçi ile gönderilmiş olduğu ifade edilebilir. Nitekim Kral, mektubunda gözlerinin kör olduğunu ve kız kardeşinin oğlu Davud'un mülkünü ele geçirip tahta oturduğunu Sultan'a bildiriyordu. Tahta oturan Davud daha sonra dayısı Ebu'l-İzz'i hapsedmişti. Davud'un elçisi beraberinde bir zürafayı Sultan'a

⁶⁵⁶ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû'l-Eyyâm*, s. 154; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 94; Kerem es-Sâvî Bâz, *Memâlikü'n-Nûbe fî'l-Asri'l Memlûkî, Mektebetü el-Anglo el-Misriyye*, Kahire 2006, s. 101-104.

göndermişti. Bunun üzerine Sultan, Kral Davud'a mektup yazıp vergi göndermesini talep etmişti.⁶⁵⁷ İfade edilen bu elçilik teatilerinin haricinde 7 Ocak 1287 tarihinde Sultan Kalavun'un Nûbe Kralı'na elçi gönderdiği bilinmektedir.⁶⁵⁸

Öte yandan, Sultan Nasır Muhammed 1316 yılında Nûbe Krallığı üzerine bir ordu sevk ederek, Nûbe Kralı Kernebes'i tahttan indirmiş ve yerine Abdullah Berşenbû'yu kral olarak atamıştı. Memlûk Devleti sultanları, Nûbe üzerindeki hâkimiyetlerini bu şekilde tesis etmişlerdi.⁶⁵⁹ Askalânî; 1316/1317 yılında Sultan Nasır Muhammed'in huzurunda birçok elçilik heyetinin bulunduğunu nakletmektedir. Bunlardan bir tanesi, Nûbe Kralı Abdullah Berşenbû'ya aitti. Bu elçilik heyeti gelip itaatini sunmuştu. Zikredildiği üzere Sultan Nasır Muhammed'in 1316 yılına ait seferi sonrası Nûbe'de taht değişmiş ve yani Kral'ın elçi gönderip itaatini sunmuş olması pek tabii bir durumdur.⁶⁶⁰ Bu elçilik heyetinin dışında kaynaklara yansıyan diğer bir Nûbe elçisi ise 17 Eylül 1323 tarihinde Kahire'ye gelmişti. Makrîzî ile Tağrıberdî bu sırada Kahire'de daha önce hiç olmadığı kadar elçilik heyetinin olduğunu nakletmektedir.⁶⁶¹

Memlûk Devleti'nin Nûbe Krallığı ile elçilik teatisinin sınırlı olduğunu ifade edildi. Bunun diğer bir sebebi ise yıllık Memlûk Devleti'ne gönderilmesi gereken hediye ve cizyeyi elçi ile göndermenin yerine kimi zaman bizzat Krallar tarafından Kahire'ye getirilip Sultan'a takdim edilmişti. Bu çerçevede, 1312/1313 yılında Nûbe Kralı'nın bizzat Kahire'ye, saltanat kapısına geldiği bilinmektedir. Kendisiyle birlikte sultana sunulmak üzere çeşitli hediyeler getirmişti. Bunlar; bin köle, beş yüz deve, beş yüz kısırlaştırılmış öküz, bin baş koyun, yirmi deve üzerine çuvallar içinde hurma ve diğer şeyler bulunmaktaydı.⁶⁶² Bu hediyeler arasında kısırlaştırılmış ineklerin olması dikkat çekicidir. Fakat savaş veya tarımda kullanılmak üzere, üremeye değil hizmete uygun hayvanlar olarak gönderilmiş olması onları kıymetli kılmaktadır.

⁶⁵⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 336.

⁶⁵⁸ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 145.

⁶⁵⁹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 40-43; C. XXXII, s. 238; Baz, *Memâlikü'n-Nûbe fi'l-Asri'l-Memlûkî*, 129.

⁶⁶⁰ İbn Hacer, *İnbâü'l-Gumr bi-Enbâi'l-'Umr*, C. II, s. 539.

⁶⁶¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 79; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu 'z-Zâhire*, s. 141.

⁶⁶² İbn İyâs, *Bedâ'u 'z-Zühûr*, C. I, s. 441.

Ömerî; Nûbe Krallığı'ndan çokça bulunan ve hediye olarak takdim edilen şeyleri tasnif ederken şunları nakletmektedir: Köleler ve cariyeler, mızraklar, Nûbe'ye özgü yabancı hayvanlar (muhtemelen av hayvanları veya gösteri için getirilen türler), *dekâdik* adı verilen, çoğu siyah renkte olan, kalın ve kaba kumaşlar ve elbisedir. Dolayısıyla Ömerî'nin aktarmış olduğu bu hediyeler, Nûbe Kralları tarafından Memlûk sultanlarına gönderilen hediyeler ile örtüşmektedir.⁶⁶³

III.IV. MEMLÛK DEVLETİ'NİN MAĞRİP DEVLETLERİ İLE ELÇİLİK TEATİSİ

Mağrip ile şark arasındaki ilişkiler, İslâmiyet'in başlangıcından itibaren önemli bir yere sahipti. Bu ilişkiler zamanla diplomasi aracılığıyla daha pekişmişti. Bu bağlamda çeşitli hanedanlar arası karşılıklı saygı, mektuplaşmalar ve elçilikler söz konusu olmuştu. Özellikle Memlûklerin Abbasîler hilafetini devralmasından sonra, Mağrib'deki bazı devletlerle diplomatik bağlar kurulmuştu. Memlûk Devleti ile Mağrip devletleri arasındaki elçilik teatisinde en önemli yere sahip olan devlet, Merînî Devleti'ydi. Merînîler, Mağrib'teki güçlü İslâm devleti olarak Memlûklerle ilişki kurma konusunda diğer hanedanlardan daha aktif olmuşlardı. Öte yandan Memlûk Devleti Zeyyânîler ve Hafsîler devletleriyle de elçilik teatisinde bulunmuştu. Ancak Merînî Devleti özellikle Haçlıların Endülüs'teki ilerleyişine karşı yardım arayışında Memlûk Devleti'ne başvurmuştu. Bu bağlamda Merînîler, Haremeyn sevgisiyle hareket ettiklerini belirtip, hac kafileleriyle birlikte Kahire'ye elçiler göndermişlerdi. Memlûk sultanları da bu kafileleri büyük törenlerle karşılayıp Merînî elçilerine büyük saygı göstermişti. Merînîlerin bu yaklaşımı hem dini meşruiyet arayışı hem de Endülüs Müslümanlarına destek talebiyle ilişkiliydi.⁶⁶⁴

⁶⁶³ Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C. IV, s. 99-102.

⁶⁶⁴ Abîr bint Fahd el-Muhaylib, "Devru'd-Diplomâsiyye fî Ta'zîzi'l-Âlâkati'l-Hâriciyye Li'l-Devletü'l-Memlûkiyye me Düvvelü'l-Civâr" *Mecelletu Kulliyetü'l-Lugati'l-Arabiyye bi-İtây el-Bârûd*, S. 37, 2021, s. 21.

III.IV.I. MEMLÛK DEVLETİ İLE MERÎNÎLER DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Merînîler; Zenâte kabilesine mensup bir Berberi hanedandır. 13. yüzyılın ortalarından 15. yüzyılın ortalarına kadar Batı Mağrip'te yani Fas'ta hüküm sürmüşlerdi. Devlet en parlak dönemini Sultan Ebü'l-Hasan (1331–1348) zamanında yaşamıştı. Bu dönemde komşu ülkeleri de topraklarına kattığı görülmektedir. Şöyle ki; önce Mağrib-i Evsat'taki Abdülvadîler'in (Zeyyânîler), ardından Tunus'taki Hafsîler'in topraklarını ele geçirmişlerdi. Böylece Mağrib'in tamamına hâkim olmuşlardı. Merînî Devleti tarih sahnesinde iki döneme ayrılmaktadır; Birinci dönem (1269-1358) Marakeş şehrinin ele geçirilip başkent yapılmasıyla ülkede istikrarın sağlandığı ve askeri başarıların elde edilip toprakların genişlediği dönemdir. İkinci dönem (1358-1465) ise taht kavgalarının görüldüğü ve merkezi otoritenin zayıflayıp devletin çöküşe sürüklendiği dönemdir.⁶⁶⁵

Memlûk Devleti, diğer devletlerle ilişkilerinde olduğu gibi, elçilik teatisinin sürdürülmesi konusunda da Eyyûbî Devleti'nin mirasını devraldığını daha önce belirtilmişti. Nitekim İbn Haldûn; Merînîler Devleti'nin Muvahhidlerin mirası üzerine kurulduğundan itibaren Merînîler ile Memlûklerin ilişkileri “iyi niyet, sürdürülebilirlik ve karşılıklı saygının esas alındığını” ifade etmektedir. Keza, dostlukların hediyelerle pekiştirildiği ve elçilerin hükümdarın nezaketiyle onurlandırıldığı nakledilmektedir. Böylece bu gelenekler, ahlak kuralları çerçevesinde yerleşmiş ve saygınlığı olan uygulamalar haline gelmişti. 13. yüzyılda Memlûk Devleti ile Merînî Devleti arasındaki elçilik teatisi her ne kadar kaynaklara az yansımış olsa da İbn Haldûn ifadeleriyle elçilik teatisinin sık sık gerçekleştiğini ifade edilebilir.⁶⁶⁶ Bu düşüncenin diğer bir dayanağı ise; hac farzını eda etmek üzere Mağrip'ten İskenderiye limanına gelen hac kabileleriydi.⁶⁶⁷ Çünkü aşağıda ifade edileceği üzere Mağrip'ten Mısır'a

⁶⁶⁵ İsmail Ceran, “Merînîler Devleti”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 6, 2013, s. 224.

⁶⁶⁶ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. VII, s. 707; İbn Haldûn, *Rihletü İbn Haldûn*, Darül-Kütübil-İlmiyye, Beyrut 2004, s. 264.

⁶⁶⁷ Merînî sultanları hacca çok önem verirlerdi. Hatta sultanlarla arası bozulan devlet adamları, şeyhler, sultanın gönlünü kazanmak için hacca giderlerdi. Böylece hükümdar ile tekrar yakınlık kurdukları ve onun azabından kurtuldukları görülmekteydi. Zehra Gözütok Tamdoğan, *Mağrib'in Unutulan Hanedanı: Merînîler (592-869/1196-1465)*, İlâhiyât Yayınları, Ankara 2023, s.176.

gelen hac kafilelerinde umumiyetle elçiler de yer almaktaydı.⁶⁶⁸ Ayrıca Mağrip'ten hac yolculuğuna çıkan hac kafilelerin, Hicaz topraklarına emniyet içerisinde ulaşmaları anca Memlûk Devleti'nin himayesinde sağlanabilmekteydi.⁶⁶⁹

1303 yılında, Merînî sultanı Yusuf b. Yakup'un kâdısı Muhammed b. Zegbûş ile Ebû Abdullah el-Kassâr ve Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim el-Bekûrî adlı elçilerinin Kahire'ye geldiği bilinmektedir. Bu elçilik heyeti, hac kafilisiyle birlikte yola çıkmıştı. Merînî sultanı, onları korumak amacıyla Zenâte kabilesinden beş yüz kişilik bir askerî birliği refakatleri için görevlendirmişti. Ayrıca, Mekke ve Medine halkına dağıtılmak üzere büyük miktarda para bu heyete teslim etmişti. Bunun yanı sıra Sultan Yusuf bu elçilik heyeti aracılığıyla Sultan Nasır Muhammed'e özel bir hediye de göndermişti. Bu hediye, tam teçhizatlı dört yüz asil at ile değerli şeylerden oluşuyordu. Ayrıca elçilere Mushaf-ı Şerifi de teslim edip onu Mescid-i Haram'a vakfetmelerini emretmişti. Bu elçilik heyeti, Merînîlerin Doğu İslâm dünyasında büyük bir itibara sahip olmasını sağladı. Nitekim söz konusu elçilik heyetinin ardından Mekke'nin ileri gelenleri, Sultan Yusuf b. Yakup'a biat mektubu göndermişti.⁶⁷⁰

Devletin idaresini ele alan Ebû Yakup, Sultan Nasır Muhammed, Ekim 1304 tarihinde elçi olarak Alâeddin Aydoğdu eş-Şehrezûrî'yi Sultan Nasır Muhammed'e gönderdi. Sultan Ebû Yakup'un bu kişiyi elçi olarak seçmesinin sebebi, daha önce Sultan Baybars'ın yakın çevresinde yer alan Şehrezûrîler'den olmasıydı. Bu elçi beraberinde atlar, katırlar, develer, Fas'a özgü çeşitli eşyalar, değerli sanat ürünleri ve yüklü miktarda saf altını hediye olarak getirdi. Bu bilgiyi nakleden İbn Haldûn, elçinin geliş amacını ifade etmemektedir. Öte yandan elçilik heyeti, hac farîzasını eda etmek için yola çıkan büyük bir Mağripli kafilisiyle birlikte gelmişti. Merînîler'de hac yolculuğu törenleri ise resmî olarak ilk kafilenin gönderildiği Sultan Ebû Yakup Dönemi'nde düzenlenmeye başlanmıştı. Sultan Nasır Muhammed, onları büyük bir ihtimamla karşıladı. Onlarla ilgilenmesi ve yolları boyunca ağırlanmalarını sağlanması için bir emir görevlendirdi. Elçi, hac farîzasını kfile ile birlikte eda etti. Bu görevi

⁶⁶⁸ Ceran, "Merînîler Devleti", XXIX, s. 244.

⁶⁶⁹ Tamdoğan, *Mağrib'in Unutulan Hanedanı: Merînîler*, s. 322.

⁶⁷⁰ Amâl Sâlim Atiye, *es-Sefârâtü fi'l-Mağribi'l-İslâmî Hilâli'l- Karneyni's-Sâbi'i ve's-Sâmini'l-Hicriyeyn*, Mustafa Estambûlî Muasker Üniversitesi (Doktora Tezi), 2016, s. 117-118.

yerine getirince tekrardan Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna çıktı. Bunun üzerine Sultan Nasır Muhammed, Merînî hükümdarı tarafından kendisine gönderilen hediyelere denk düşecek şekilde, kıymetli hediyeleri hazırlayıp onunla birlikte gönderdi. Bu elçi ile birlikte kendi elçisini de göndermişti.⁶⁷¹

Sultan Nasır Muhammed, Merînî Devleti'ne elçi olarak et-Telîlî adıyla bilinen Alâuddin Aydoğdu eş-Şemsi ile Alâuddin Aydoğdu el-Harezmi'yi göndermişti. Baybars el-Mansûrî; *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye* adlı eserinde elçilerin 1303/1304 yılında yola çıkıp 1309/1310 yılında Kahire'ye geri döndüğünü naklederken⁶⁷² *Zübdetü'l-Fikre* adlı eserinde ise 1305/1306 senesinde geldiklerini aktarmaktadır.⁶⁷³ İbn Haldûn ise; elçilerin Sultan Ebû Yusuf'a Ekim/Kasım 1306 tarihinde ulaştığını nakletmektedir.⁶⁷⁴ Bu malumatın yanı sıra müellif *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye* adlı eserinde elçilerin üç yıl kadar bir süre kayıp olduğunu ileri sürmektedir. Bu bilgiden ve Tilmisân'ın kuşatması sırasında yani 1307 yılında Ebû Yakup'un öldürülmesinden yola çıkarak müellifin *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye* adlı eserinde nakletmiş olduğu 1309/1310 yılında Kahire'ye dönmeleri kabul edilebilir bir tarihtir. Nitekim aşağıda bazı teferruatları aktarılacak ve bu kanaati destekleyen hususlar şu şekilde sıralanabilir. Bunlardan ilki, elçilerin 1303 yılında yola çıktıktan sonra yaklaşık üç yıl kadar haber alınamamış olmasıdır. Daha sonra 1306-1307 yıllarında Merînî hükümdarı Ebû Yakup, Tilmisân'ı kuşatmakta olduğu sırada elçilerin huzuruna kabul etmişti. Son olarak, Ebû Yakup'un ölümünden sonra elçilerin uzun süre burada alıkonulmuş olmaları ve Ocak 1308'de Kahire'ye doğru yola çıktıkları sırada çeşitli olaylarla karşılaşmış olmaları dikkate alındığında, onların Kahire'ye 1309 yılında ulaşmış olmaları mümkündür.⁶⁷⁵ Kaldı ki Baadi; İbn Battuta'ya dayanarak elçilik heyetinin 1309 yılında Kahire'ye döndüğünü nakletmektedir.⁶⁷⁶

⁶⁷¹ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. V, s. 481; Tamdoğan, *Mağrib'in Unutulan Hanedanı: Merînîler*, s.172.

⁶⁷² Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 179.

⁶⁷³ Baybars ed-Devâdâr, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 410.

⁶⁷⁴ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. V, s. 481.

⁶⁷⁵ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 179; İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. V, s. 481-482.

⁶⁷⁶ Amar S. Baadj, "Travel by Sea and Land between the Maghrib and the Mamluk Empire", *The Mamluk Sultanate from the Perspective of Regional and World History*, ed. Reuven Amitai- Stephan Conermann, Göttingen 2019, s. 284.

Elçiler, Mısır'ın liman kenti İskenderiye'den hareket etmişti. Deniz yoluyla sırasıyla Libya'nın⁶⁷⁷ Tolmeita, Sirte (Surt), Mısrate, Tacura ve Trablus kıyı şehirlerinden geçip Tunus ülkesinin karasularına varmışlardı. Akabinde Tunus'un Kâbis (Gabes), Sefâkus ve Mehdiye kıyı şehirlerinden geçip Tunus ülkesinin liman kenti olan Susa'da karaya çıkmışlardı. Susa kentinden Tunus şehrine ardından Bâce'ye gitmişlerdi. Bâce kentinden Cezayir ülkesinin kıyı kenti olan Annâbe'ye geçmişlerdi. Oradan da sırasıyla Konstantin, Mediyye ve Milyane (Miliana) şehirlerinden geçmişlerdi. Cezayir'in kuzeybatısında, Fas sınırlarındaki Tilmisân civarına geldiklerinde, kuşatma altındaki şehrin yakınındaki el-Mensûra adlı ordugâhta konuşlanmışlardı. Daha sonra burada, Merînî hükümdarı Ebû Ya'kûb Yûsuf tarafından huzuruna kabul edilmişlerdi.⁶⁷⁸

Sultan Ebû Yakub ile görüşme esnasında saltanat kapısından getirdikleri *memlûkleri* ve hediyeleri ona takdim etmişlerdi. Bu hediyelerden dolayı mesut olan Sultan Ebû Yakub, onlara hürmet gösterdi. Ayrıca elçilere bol bol hediyeler verip ihsanlarda bulundu. Elçilerin burada kaldıkları süre zarfında kendileri için ziyafetler tertip⁶⁷⁹ edip onları ağırladı. Merînî Sultanı, elçileri payitaht Fes'e gönderip burada dinlenip rahatlamalarını sağladı. Çünkü el-Merîni, Abdülvâdîlerin hâkimiyetindeki Tilmisân'ı kuşatmakta olduğundan dolayı onları hemen ülkesine göndermedi. Elçiler de başkentte, Sultan Ebû Yakub'un işlerini tamamlayıp dönmesini beklediler. Fakat Sultan Ebû Yakub'un orayı kuşatma süresi o kadar uzamıştı ki Tilmisân'da yiyecek ve içecek stokları tükendi ve kuşatma altındaki insanlar açlıktan ölmeye başlamıştı. Sultan Ebû Yakub, zafere bu denli yaklaştığı sırada öldü. Sultan Ebû Yakub'un ölümüyle de Tilmisân kuşatması yarım kaldı. Sultan Ebû Yakub'dan sonra yerine oğlu

⁶⁷⁷ Yukarıda elçilerin izlediği güzergâh, Mağrib bölgesinin günümüz devlet sınırları esas alınarak tasvir edilmiştir.

⁶⁷⁸ Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C. IV, s. 142-144; Baadj, "Travel by Sea and Land between the Maghrib and the Mamluk Empire", s. 284; Ahmet Kavas, "Libya", *TDVİA*, XXVII, TDV Yayınları, Ankara 2013, s. 174-179; İsmail Yiğit, "Sefâkus", *TDVİA*, C. Ek-2, TDV Yayınları, Ankara 2019, s. 483-486; Fûsun (Baykal) Soykan, "Tunus", *TDVİA*, XLI, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 384-385; İbrahim Harekât, "Bâce", *TDVİA*, IV, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 413-414; Sırrı Erinç, "Cezayir", *TDVİA*, VII, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 483-485; Nâsirüddin Saîdûnî, "Cezayir", *TDVİA*, VII, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 485-486; Ahmet Kavas, "Tilimsân", *TDVİA*, XLI, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 159-163.

⁶⁷⁹ Merînî sultanını gelen elçiler önem verip onlar için büyük karşılama törenleri düzenlenirdi. Bu elçi karşılama törenlerine halk da teşrif ederdi. Ayrıca halk, elçileri hürmetle karşılayıp sevgi ve sadakat gösterisinde bulunuyordu. Tamdoğan, *Mağrib'in Unutulan Hanedanı: Merînîler*, s. 187.

tahta geçti. Ama çok geçmeden o tahttan indirilip yerine Sultan Ebû Yakub'un kardeşinin oğlu Ebû Sabîr tahta geçti.⁶⁸⁰ Yeni hükümdar, Memlûk Devleti'nin elçileri ile karşılaşınca elçilere çokça ikramda bulunup büyük bir nezaketle davrandı. Ayrıca, onları gezi amaçlı olarak Fes ve Marakeş'e gönderdi.⁶⁸¹ Sultan Ebû Sabîr, Sultan Nasır Muhammed'e götürmeleri için elçilerine at, katır ve deve gibi hediyeleri teslim etti.⁶⁸² Yeni hükümdar, Tilmisân hâkimi Muhammed b. Osman ile sulh antlaşması yaptı. Böylece Tilmisân halkı, müreffeh bir hayata kavuştu. Dolayısıyla da elçiler bu kadar uzun süre Merînî ülkesinde dâhili ve harici sebeplerden dolayı bekletiliyordu. Muhtemelen elçilerin burada uzun süre bekletilmelerinin sebebi, Merînî Devleti hükümdarlarının Tilmisân'ın fethine dair müjdeyi Sultan Nasır Muhammed'e elçiler aracılığıyla iletmek istemeleriydi.⁶⁸³ Nitekim Merînî hükümdarı Ebû'l-Hasan Ali b. Osman el-Mansûr, 1337 yılında Tilmisân'ı hâkimiyeti altına alınca, Sultan Nasır Muhammed'e artık hac yolculuğunun önünde hiçbir engelin kalmadığını mektup ile bildirmişti. Bu mektubu ise Franko mahlaslı Faris b. Meymûn b. Vardâr adlı bir elçi ile göndermişti.⁶⁸⁴

Sonunda, bahse konu elçilik heyetinin Mısır'a dönmesine izin verildi. Ancak bu geri dönüş, aralarında çok sayıda Marakeş tüccarı ve ileri gelenin de bulunduğu bir hacı kervanı vesilesiyle oldu. Nitekim Merînîler Devleti'nin hac kervanları Mısır ülkesinden geçmekteydi. Bu vesileyle yola birlikte yolan çıkan elçilik heyeti ile hac kervanı Tilmisân'daki Abdülvâdîler hânedanın kurucusu Osman b. Yagmurasen'in oğulları Ebû Zeyyân Muhammed ile Ebû Hammû ile karşılaştılar. Ancak her ikisi de elçilere herhangi bir ilgi göstermedi. Aksine, bölgenin Yusuf b. Yakup'un ölümünden sonra karışıklığa sürüklenmiş olması nedeniyle, kendilerine ülkelerinin sınırlarına kadar güvenlik sağlamaları için bir koruma talep ettiler. Bunun üzerine yanlarına bazı Arap süvariler verildi. Ancak bu korumalar yeterli olmadı.⁶⁸⁵ Buradan yola devam

⁶⁸⁰ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 179-180.

⁶⁸¹ Abdurrahman Bâlârec, "Kırâat fî'l-Âlakati's-Siyâsiyye Beyne Devleti Beni Ziyân ve'l-Memâlik min Hilâli'l-Murâsalâti'd-Diplomâsiyye (Beyne'l-Karneyn H. 7-9/ M. 13-15)", *Mecelletü'l-Hikme li'l-Dirâsâti't-Tarihîyye*, S. 2, 2014, s. 164.

⁶⁸² İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. V, s. 481.

⁶⁸³ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 179-180.

⁶⁸⁴ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. VII, s. 350.

⁶⁸⁵ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. V, s. 481-482; Kavas, "Tilimsân", *XLI*, s. 160.

eden elçiler ile hac kafilesi Meziyye⁶⁸⁶ denilen yere vardıklarında bu bölgedeki Bedevi Arapların saldırısına uğradılar. Hac kervanında bulunan yolcuların bir kısmını öldürüp bazılarını yaraladılar. Ayrıca, sırtlarındaki giysiler de dâhil olmak üzere tüm mallarını yağmaladılar.⁶⁸⁷ Elçilerin üzerindeki giysiler de alınmıştı; ancak saldırıdan sağ kurtuldular. Elçiler, canlarını zor kurtarıp bölgedeki Zugbe kabilesinin önde gelenlerinden, Beni Yezîd kolundan Şeyh Bekir b. Zuglî'ye sığındılar. Bu kişi, Bâce civarındaki Hamza bölgesinde yaşıyordu. Şeyh Bekir b. Zuglî, elçileri Bâce'de bulunan Sultan Ebû'l-Bekâ Hâlid'e götürdü. Bu kişi, İfrîkiyye'deki Hafsîler hükümdarlarından birisiydi. Elçilere elbiseler verdi, onları misafir etti ve Tunus şehrine gönderdi. Tunus'ta o sırada, kendi amcasının oğullarından olan Sultan Ebû Usayde Muhammed b. Yahyâ el-Vâsik bulunuyordu. O, elçilere büyük saygı gösterdi. Burada Hafsîlerin yerel hanedanı tarafından hoş karşılanan elçiler, bir süre burada misafir edildi. Elçilerin Hafsîler tarafından hoş karşılanması ve ağırlanması, Memlûk Devleti ile olan kadim ilişkilere dayanıyordu. Bu doğrultuda, elçilerin Hafsîlerin topraklarına ayak basmalarıyla kimliklerini beyan etmiş olmaları muhtemeldir. Nitekim daha sonra Hafsî halifesi II. Ebû Usayde Muhammed b. Vâsik'in, elçilere rehberlik etmek amacıyla birisini görevlendirip onları güvenli bir şekilde Mısır topraklarına ulaştırmış olması, bu durumu göstermektedir. Diğer taraftan sözü edilen rehber, elçileri Hafsî halifesinin Trablus'taki kuzeni olan İbn el-Lihyânî'nin⁶⁸⁸ yanına götürdü. İbn el-Lihyânî, elçilere Mısır'a kadar refakat etti.⁶⁸⁹ Orta Çağ elçilik tarihi için kıymetli bir vesika maiyetini taşıyan bu hatıratı, İbn Haldûn ile Baybars el-

⁶⁸⁶ Bugünkü batı Cezayir / doğu Fas bölgesidir.

⁶⁸⁷ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 180.

⁶⁸⁸ İbn Haldûn ise yukarıda zikredilen bu emir ile ilgili malumatın aksini şu şekilde nakletmektedir: Elçilerin Tunus'a Sultan Ebû Usayde Muhammed b. Yahya el-Vâsik'a getirildiği sırada Merînlerin emirlerinden olan İbrahim b. İsa el-Vesnârî, hac görevini yerine getirmek üzere yola çıkmış ve Tunus'a uğramıştı. Tunus Sultanı onu, Cerbe Adası'ndaki Frenklere karşı sefere teşvik etti. O da adamlarıyla birlikte oraya gitti. Yanında, Merîniler'in eşrafından Abdülhak b. Ömer bin Rahû da vardı. O sırada Tunus ordusu Cerbe'yi kuşatmıştı ve başlarında Şeyh Ebû Yahya Zekerîya b. Ahmed el-Luhayânî vardı. Bu kişi kuşatma sırasında bir süre onlarla birlikte kaldı. Ancak daha sonra Tunus'taki Sultan Ebû Usayde rahatsız oldu ve Trablus tarafına kaçtı. Oradan tümü birlikte Mısır'a geçtiler. Memlûk Sultanı da onları büyük bir ihtimamla ağırladı, hac görevlerini yerine getirmelerine imkân sağladı. Sonra onlar tekrar Mağrip'e döndüler. Ebû Yahya el-Luhayânî, Sultanı Nasır Muhammed'den yardım istedi. Sultan ona hem para hem de köleler gönderdi. Bu yardım, onun daha sonra Tunus'ta iktidarı ele geçirmesinde önemli rol oynadı. İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. V, s. 482.

⁶⁸⁹ Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 66; Baadj, "Travel by Sea and Land between the Maghrib and the Mamluk Empire", s. 284-285.

Mansûrî tarafından nakledilmiştir. Ayrıca o dönemin elçilik teatisi sırasında elçilerin yol boyunca karşılaştığı hayat zorluklarına da ışık tutmaktadır.⁶⁹⁰

Elçilerin maruz kalmış olduğu Bedevî Arapların saldırısından dolayı bazı modern araştırmacılar, esasında Memlûk Devleti ile Merînî Devleti arasındaki elçilik teatisinin sekteye uğratmaya yönelik olduğunu ifade etmektedir. Hatta Sultan Nasır Muhammed, Ebû Hammû'ya mektup göndererek ikazda bulunmuşsa da, Ebû Hammû bu olayda herhangi bir dahlinin olmadığını mektupla Sultan Nasır Muhammed'e bildirmişti. Ancak elçilerin saldırıya uğramasının, bir süreliğine de olsa elçilik trafiğini etkilemiş olması ihtimali söz konusudur.⁶⁹¹

Yukarıda zikredildiği üzere Sultan Ebü'l-Hasan 1337 yılında Tilmisân'ı ele geçirince bunu Sultan Nasır Muhammed'e mektup ile bildirmişti. Bu sırada kendisine çok yakın ve değerli bir kadın olan üvey annesine Tilmisân'ı kuşattığı sırada hac sözü vermişti. Ancak üvey annesi bu sıra vefat etmişti. Tilmisân üzerindeki hâkimiyetini sağladıktan sonra yerine başkasını gönderdi. Bununla birlikte, üvey annesinin yerine başkasını yolculuğa uygun şekilde hazırladı⁶⁹² ve onunla birlikte hac kafilesi de bulunmaktaydı.⁶⁹³ Ayrıca Sultan Nasır Muhammed'e takdim edilmek üzere muazzam bir hediyelerle hazırlayıp onlara teslim etti. Bu hediyeler, mükemmel güzellikte beş yüz Mağrip atı ile bu atlara uygun eyer, dizgin ve kılıçlardan oluşuyordu. Bunların yanı sıra hediyeler arasında, ipek, yün ve keten giysiler, el sanatları ve zanaat ürünleri

⁶⁹⁰ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. V, s. 482; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 180.

⁶⁹¹ Bâlârec, "Kırâat fî'l-Âlakati's-Siyâsiyye Beyne Devleti Beni Ziyân ve'l-Memâlik min Hilâlî'l-Murâsalâtî'd-Diplomâsiyye (Beyne'l-Karneyn H. 7-9/ M. 13-15)", s. 165.

⁶⁹² Sultan Ebü'l-Hasan'ın üvey annesinin hacca gitmesi ile ilgili olarak yukarıda zikredilen husus dışında iki farklı rivayet ileri sürülmektedir. Bu rivayetlerin ilkinde göre; 1336 yılında Sultan Ebü'l-Hasan'ın Osman b. Cerrâr, Muhammed b. Merzûk et-Tilimsânî ve Fakih Abdürrahman b. 'Abbâd el-Merakeşî adlı üç kişiyi Sultan Nasır Muhammed'e elçi olarak göndermişti. Bu elçiler hacca gidip daha sonra geri dönünce Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna çıkmışlardı. Bu görüşme sırasında Sultan'a, Ebü'l-Hasan'ın annesi olan el-Hurre el-Ânber'in hacca gelme niyetinden bahsedildi. Sultan Nasır Muhammed bu yolculuğu memnuniyetle karşılayıp yolculuğu sırasında her türlü kolaylığı sağlayacağını ifade etti. Ancak seferden önce Sultan'ın annesi vefat etti. Atiye, *es-Sefârâtü fî'l-Mağribi'l-İslâmî Hilâlî'l-Karneyni's-Sâbi'i ve's-Sâmini'l-Hicriyeyn*, s.121-122. Diğer bir rivaye göre ise; 1337 yılında başlayan hac kervanında Sultan Ebü'l-Hasan'ın üvey annesinin de bulunduğu ve Sultan Nasır Muhammed'in, onu özel bir kafileyle hacca gitmesini sağlamıştı. Ayrıca Mekke ve Medine emirlerine mektup yazmak suretiyle onu iyi karşılamalarını emretmişti. Tamdoğan, *Mağrib'in Unutulan Hanedanı: Merînîler*, s. 111.

⁶⁹³ Abdülhâdî Tâzî, *el-Vesît fî't-Târîhi'd-Düvelî li'l-Mağrib*, C. II, Daru Neşri'l-Ma'rife, Rabat 2001, s. 251.

ile Mağrip menşeli değerli eşyalar ile deriden mamul eşyalar yer almaktaydı. Ayrıca porselen kaplar, değerli inci ve yakut eşyaları (kıymetli süs eşyaları) vardı. Bütün bunlar, dostluk göstergesi olarak ve Mağrip'in zenginliğini Doğu'nun sultanına tanıtmak niyetiyle gönderilmişti.⁶⁹⁴

Sultan Ebü'l-Hasan, Sultan Nasır Muhammed'e dostluk duygularını bildirmek amacıyla elçi Ebû Zebbân Fâris b. Meymûn b. Nâr'ın beraberinde çok saygın devlet adamlarını, vezir İbn Vetrâr ve meclisinde yer alan ileri gelenleri birlikte Kahire'ye gönderdi.⁶⁹⁵ Bu heyet 1338 yılında Sultan Nasır Muhammed'in huzuruna kabul edilmişti. Sultan hediyeleri taşımaları için Nil Nehri kıyısından otuz adet büyük katır gönderdi. Güçlü kas yapısıyla bilinen Buhârî cinsi develer ve başka hayvanlardan oluşan otuz yük aracı bu kafileye eşlik etti. Sultan, onları saygın ve gösterişli bir biçimde ağırladı. Bu elçilerin İskenderiye'den saltanat kapısına ulaştıkları mühlette, yol boyunca çeşitli nezaket ve ikramlarla karşılandılar. Sultan, görkemli bir günde tahtına oturup heyeti güzel bir şekilde huzuruna kabul etti. Heyet, hediyeleri takdim ettiğinde, o mecliste bulunan Mısır halkına da bu cömertlikten pay verildi. Ancak, Sultan Nasır bu hediyelerden sadece inci ve yakut olanları şahsen kendisine ayırdı.⁶⁹⁶

Elçi, Sultan Ebü'l-Hasan'ın mektubunu Sultan Nasır Muhammed'e sundu. Sultan Ebü'l-Hasan mektubunda Mağrip'te gerçekleştirdiği faaliyetlerinden bahsetmekteydi. Ayrıca babasının Tilmisân'da ölümüyle zuhur olan isyanı bastırdığını ifade etmekteydi. Bunun yanı sıra Cebelitârik'in kurtarılması ve Endülüs'e yardım için yaptığı müdahalelere dair haberler sunuyordu. Ardından Orta Mağrip'te güvenliğin yeniden sağlanmasından ve hacıların doğuya giden yolları kullanabilmesinden duyulan memnuniyetin dile getirilmesiyle sona eriyordu.⁶⁹⁷

Elçilik heyetinin mektup ve hediyelerini takdim etmesinin ardından Sultan, onları sarayda konuklara ayrılmış meskende misafir etti. Bu mesken, halılarla döşenmiş, ihtiyaç duyulan eşyalarla donatılmıştı. Günlük harcamaları için kendilerine

⁶⁹⁴ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. V, s. 503-504; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 51.

⁶⁹⁵ Tâzî, *el-Vesît fî't-Târîhi'd-Düvelî li'l-Mağrib*, C. II, s. 251.

⁶⁹⁶ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. VII, s. 350; Tamdoğan, *Mağrib'in Unutulan Hanedanı: Merînîler*, s. 112.

⁶⁹⁷ Tâzî, *el-Vesît fî't-Târîhi'd-Düvelî li'l-Mağrib*, C. II, s.251.

bol miktarda erzak ve yiyecek sağlandı. Onların hizmetine bazı emirler de verildi. Bu kişiler, onlara Hicaz’a kadar refakat edip hac farîzasını güvenle yerine getirmelerini sağladı. Heyet, hac ibadetini tamamladıktan sonra memleketine döndü. Sultan Nasır Muhammed de onlara karşılık olmak üzere, Merînî Sultanı Ebü’l-Hasan’a bir hediye kafilesi hazırladı. Bu kafilende İskenderiye’de özel olarak üretilmiş dokumalı kumaşlar yer almaktaydı. Ayrıca, o dönemde değeri 50.000 dinar olan cins develer ve on adet Sultan’a ait cevval ve seçkin at bulunuyordu. Koşum takımları ile bu atların bakımıyla ilgilenmesi için görevli hizmetkârlar da kafileye dâhildi. Şam yapımı altın ve gümüş işlemeli hükümdar otağı⁶⁹⁸ ile büyük bir çadır⁶⁹⁹ da bu kafilende yer almaktaydı. Ayrıca Sultan, söz konusu bu çadırların kurumu için de bu alanda uzman olan ekibini elçilik heyeti ile birlikte gönderdi. İbn Haldûn; bu hediyeler, o zamandan beri insanlar arasında konuşulmaya devam ettiğini nakletmektedir. Bu elçilik teatisi ve hediyeleşme, Merînîler ve Memlûkler arasındaki siyasi dostluğu pekiştiren önemli bir diplomatik girişim olarak tarihe geçmiştir.⁷⁰⁰

Bahsedildiği üzere, Sultan Ebü’l-Hasan’ın elçilik heyeti Mağrib’e döndüğünde, beraberinde Sultan Nasır Muhammed’in elçilik heyeti de gitmişti. Söz konusu elçilik heyeti, Ebû Muhammed Abdullah b. Sâlih ile Hac Muhammed b. Ebî Lemhân adlı iki kişiden oluşmaktaydı. Sultan Nasır Muhammed, Sultan Ebü’l-Hasan’a gönderdiği mektupta unvanlar ve dualarla süslenmiş *dibacenin* ardından, Merînî hükümdarlarına duyduğu saygıyı ifade ediyordu. Mektubun ilerleyen satırlarında üvey annesinin vefatı dolayısıyla taziye dileklerini bildiriyordu. Yukarda ifade edildiği üzere, Sultan Ebü’l-Hasan’ın faaliyet ve başarılarından dolayı Sultan Nasır Muhammed onu tebrik ve takdir ediyordu. Sultan Nasır Muhammed de Ermenilere karşı faaliyet ve zaferlerini bildirdi. Bu zaferlerden bir tanesi Ayas Kalesi ile on beş

⁶⁹⁸ İbn Haldûn; bu otağı “muhteşem bir saray planında yapılmış büyük bir çadırdı; içinde yatak odaları, oturma eyvanları, mutfak alanları, yolları gözetlemek için kuleler ve birçok koridor bulunmaktaydı. Ayrıca içinde sultanın tören oturumu için ayrılmış özel bir odası vardı.” şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra otağın tüm duvarları keten bezinden yapılmış, dikişlerle özenle birbirine bağlanmış olduğunu ifade etmektedir. İbn Haldûn, *Rihletu İbn Haldûn*, s. 263.

⁶⁹⁹ İbn Haldûn; İkinci bir çadırı da ise şu “Dairesel biçimde, yüksek duvarlı, konik tepeli, geniş iç alanlı bir çadırdı. Bu çadır, beş yüz veya daha fazla süvariye, ayrıca on asil ata gölgelik sağlayabilecek kapasitedeydi.” şekilde izah etmektedir. İbn Haldûn, *Rihletu İbn Haldûn*, s. 263.

⁷⁰⁰ İbn Haldûn, *Kitâbü’l-İber*, C. V, s. 503-504; C. VII, s. 350-351.

kalenin fethedilmesi idi. Ayrıca İslâm düşmanlarının teslim olmaya zorladığını ifade ediyordu.⁷⁰¹

Sultan Nasır Muhammed, 7 Haziran 1341 tarihinde vefat edince 27 Haziran 1342 tarihinde tahta İmâdüddin İsmail geçti.⁷⁰² Merînî hükümdarı Ebü'l-Hasan, Sultan İmâdüddin İsmail'e hem babası Nasır Muhammed'in vefatından dolayı taziye dileklerini iletmek hem de kız kardeşi Emîre Meryem'i hac kafilesinde bulunduğunu haber vermek için mektup yazdı. Bu kafileyle birlikte elçi olarak Ebu'l-Fazıl b. Abdullah b. Ebu'l-Medin'i gönderdi. Elçi beraberinde getirmiş olduğu hediyeleri Sultan İmâdüddin İsmail'e takdim etti. Hediyeler arasında yer alan kendi el yazısıyla yazdırdığı Mushafları⁷⁰³ Mekke, Medine ve Kudüs'teki üç mescide vakfedilmek üzere göndermişti.⁷⁰⁴ Ayrıca, Sultan Ebü'l-Hasan'ın 100.000 Mısır dinarı değerinde büyük bir hediye gönderdiği ileri sürülmektedir. Sultan İmâdüddin İsmail⁷⁰⁵ bu mektuba cevap olarak taziye dileklerinden dolayı teşekkür etmekteydi. Ayrıca, değerli eşyalar ve hediyeler Sultan Ebü'l-Hasan'a gönderildi.⁷⁰⁶

Sultan Ebü'l-Hasan iktidarının son döneminde Sultan Nasırüddin Hasan'a bir elçilik heyeti gönderdi. Bu elçilik heyetinin gönderilme sebebi ise dâhili bir sebepten ötürüydü. Nitekim Merînî Devleti'nin veziri İbn Tafracın, isyan edip İskenderiye'ye kaçmıştı. Sultan Ebü'l-Hasan, Sultan Nasırüddin Hasan'dan söz konusu olan vezirin iadesini talep etmekteydi. Ancak Sultan Nasırüddin Hasan, Sultan Ebü'l-Hasan'ın bu talebini reddetti. Bu talebin reddedilme sebebi ise İbn Tafracın'ın Memlûk emirlerinden biri tarafından himaye altına alınmış olmasıydı. Merînî Devleti'nin elçilik heyeti daha önce karşılaşmadıkları bir tavır ve cevap ile karşı karşıya

⁷⁰¹ Tâzî, *el-Vesît fi't-Târihi'd-Düvelî li'l-Mağrib*, C. II, s. 252.

⁷⁰² Ayaz, *Memlûkler*, s. 43-44.

⁷⁰³ Gönderilen Kur'an-ı Kerim özel bir şekilde hazırlandığı gibi muhafaza edilmesine de özen gösterilmişti. Şöyle ki; hattatları onun süslenmesi toplamış, kurrâyı da tashi ve tahzib için hazır bulundurmıştı. Mushaf'ın muhafazası için abanoz, fildişi ve sandal ağacından özenle yapılmış bir kutu hazırlanmıştı. Ayrıca altın levhalarla kaplanmış, cevher ve yakutlarla süslenmiş, sağlam deriden bir mahfazaya yerleştirilmiş; üzerine altınla yazılmış hatlar işlenmiş ve ipek, dibâ ve ketenden örtüler serilmişti. Tâzî, *el-Vesît fi't-Târihi'd-Düvelî li'l-Mağrib*, C. II, s. 252.

⁷⁰⁴ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, C. VII, s. 350; Tamdoğan, *Mağrib'in Unutulan Hanedanı: Merînîler*, s. 112.

⁷⁰⁵ Atiye, *es-Sefârâtü fi'l-Mağribi'l-İslâmî Hilâli'l- Karneyni's-Sâbi'i ve's-Sâmini'l-Hicriyeyn*, s.123.

⁷⁰⁶ Tâzî, *el-Vesît fi't-Târihi'd-Düvelî li'l-Mağrib*, s. 255-256.

kalmışlardı. Elçilik heyeti hac görevini yerine getirip Mısır'da durmaksızın geri dönmüştü.⁷⁰⁷

1355 yılında Sultan Ebû İnân, kâdı Ebû'l-Kâsım Muhammed el-Gânî el-Burcî el-Ğırnâtî'yi elçi olarak Sultan Nasırüddin Hasan'a gönderdi. Bu diplomatik görevin kapsamında, Hazret-i Peygamber'in kutsal kabrine (Ravza), Mağrip sultanının cihatta oluşu nedeniyle ziyaret gerçekleştirememesini açıklayan, nesir ve şiir karışımı bir mektup sunmak da vardı. O dönemin âdeti gereği, böyle mesajlarla Peygamber makamına bir nevi mazeret ve saygı sunulurdu. Elçilik heyeti dönüşte hediyeler, süs eşyaları ve değerli eşyalarla dönmüştü. Bu hediyelerin şöhreti Mısır, Şam, Hicaz ve Irak'a kadar ulaşmıştı. Elçi bu hediyeleri Sultan Ebû İnân'a takdim etmişti. Dönemin tarihçileri Mısır'dan mal ve güzel kokularla dolu olarak İskenderiye'den hareket eden bir *ğarâbın* ile Sebte'ye geldiğini nakletmektedir.⁷⁰⁸

Merînî hükümdarı Sultan Ebû Fâris, atalarının izinden giderek Sultan II. Zeynüddin Şaban'a elçi gönderdiği görülmektedir. Sultan II. Zeynüddin Şaban'ın ise ona mektup göndermek suretiyle cevap verdiği bilinmektedir. Tâzî; bu elçinin geliş amacını 1365 yılında Kıbrıs Kralı Lusignan'ın İskenderiye'ye düzenlediği saldırının ardından, Sultan II. Zeynüddin Şaban'ın Merînî hükümdarından yardım talebi ile ilişkilendirmektedir.⁷⁰⁹

III.IV.II. MEMLÛK DEVLETİ İLE ABDÛLVÂDÎLER/ZEYYÂNÎLER DEVLETİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Tilimsân'da Yağmurasan tarafından kurulan Abdülvâdîler, devletin kurucusunun babası Zeyyân'a nispetle Zeyyânîler denilmiştir. Bu devletin Memlûk Devleti ile elçilik teatileri dönemin kaynaklarına pek yansımamıştır. Belki de dönemin Mağrip devletleri arasındaki rekabetleşmeden ötürü bu devlet, Memlûk Devleti'ne yakınlık göstermemiştir. Zeyyânî Devlet'nin kurucu hükümdarı Yağmurasan'ın ölümünden sonra yerine oğlu I. Osman geçti.⁷¹⁰ Bu hükümdarın tahtını tebrik etmek

⁷⁰⁷ Atiye, *es-Sefârâtü fi'l-Mağribi'l-İslâmî Hilâli'l- Karneyni's-Sâbi'i ve's-Sâmini'l-Hicriyeyn*, s.124-125.

⁷⁰⁸ Tâzî, *el-Vesît fi't-Târîhi'd-Düvelî li'l-Mağrib*, C. II, s. 258-259.

⁷⁰⁹ Tâzî, *el-Vesît fi't-Târîhi'd-Düvelî li'l-Mağrib*, C. II, s. 259.

⁷¹⁰ Erdoğan Merçil, "Abdülvâdîler", *TDVİA*, I, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 276-277.

ve ilişkileri sürdürmek amacıyla 18 Mayıs 1284 tarihinde civar devletlerden aynı anda birçok elçilik heyeti Tilimsân'a gelmişti. Bunlar; Memlûk Devleti, Merînî hükümdarı ve Kilikya Ermeni Krallığı'nın elçilik heyetleriydi. Sultan I. Osman onları büyük bir törenle karşılayıp kendilerine ziyafet verdi. Memlûk elçilerine özel bir ilgi gösterip onları sağ tarafında oturttu. Memlûk Devleti'nin elçilik heyeti Tilimsân'da bulunduğu süre zarfında Sultan I. Osman defalarca görüşme yaptı. Elçiler, Sultan ile onun babası arasında geçen sözleşmeleri ona hatırlattı. Sultan I. Osman, hem Memlûk Devleti'ne karşı bağlılık ve saygısını göstermek hem de Merînîlere karşı diplomatik üstünlük kurma amacıyla, "Onlara (Memlûk elçilerine) hizmet etmekte ben daha öncelikliyim." ifadelerini kullandı. Bunun üzerine Memlûk Devleti'nin elçileri, kendileri için bir heyet hazırlanması isteğini gündeme getirdi. Yani Memlûk Devleti'ne elçisiyle birlikte hediye talebinde bulunulmaktaydı. Bunun üzerine Sultan I. Osman, elçilere şöyle dedi: "Ülke şu an harap, gelir yok ve devlet hazinesinde bir şey yok, Nasrîler Devleti'nden (Gırnata) bir şeyler talep ettim, ancak henüz gelmedi." Bu nedenle de şu an hediye göndermesinin mümkün olmadığını ifade etti. Ardından Memlûk Devleti'nin elçileri geri dönmek için ondan izin istedi. Sultan I. Osman da elçilik heyetine beş yüz dinar verip refakatine bilge iki kişiyi verip Tunus valisine gönderdi. Elçiler 1285 yılının Ağustos ayının ortalarında Tilimsân'dan ayrılıp aynı yılın Kasım ayının ortalarında Tunus'a vardılar. Tunus sahibi onları iyi karşılayıp ihsanda bulundu. Daha sonra da Mısır'a gönderdi. Sultan I. Osman'ın, elçileri Tunus'a göndermiş olması burada kendilerine birtakım hediyelerin takdim edilmesiyle ilgili olabilir.⁷¹¹

Kaynaklara yansıyan diğer bir elçilik teatisi ise; Tilimsân kuşatması sırasında Merînî hükümdarına giden elçilik heyetinin, 1307 yılından sonra geri dönerken saldırıya uğramasıyla alakalıdır. Şöyle ki; Sultan Nasır Muhammed'in bu saldırıda Zeyyânîlerin ihmalinin söz konusu olduğunu ve Zeyyânîler düşmanı olan Merînîleri, Memlûkler nezdinde küçük düşürmeyi amaçladığını düşünmüştü. Bunun üzerine Ebû Hammû Musa'ya yolların güvenliğinin sağlanmaması konusundaki tepkilerini bir mektup ile bildirdi.⁷¹² Elçilik heyeti Ebû Hammû Musa'ya gidip mektubu sundu. Ebû

⁷¹¹ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû'l-Eyyâm*, s. 114

⁷¹² Abîr binti Fehd el-Muhaylib, "Devru'd-Diplomâsiyye fî Ta'zîzi'l-Âlâkati'l-Hâriciyye li'l-Devletü'l-Memlûkiyye me Düvvelü'l-Civâr" *Mecelletu Kulliyetü'l-Lugati'l-Arabiyye bi-İtâyet el-Bârûd*, S. 37, 2024, s. 3014-3015.

Hammû Musa'nın cevabı ise kâdı Muhammed b. Hediye'nin kaleme aldığı bir mektupla iletildi. Ebû Hammû Musa mektubunda; elçileriniz yanıma geldiğinde, başlarına gelenlerden dolayı acele etmelerini söyledim, onlara bölgemizdeki tehlikeleri ve Arap eşkıyasının durumunu ifade ettim. Onlar da şöyle cevap verdi: "Biz Mağrib hükümdarından (Merînîler) geliyoruz, onun adına seyahat ediyoruz. Kim bize zarar verebilir ki? Ama anlaşılan, onlar (Merînîlerin) bizim kabilelerimizde bir nüfuzu olduğunu sanıyorlardı." Ebû Hammû Musa mektubunun devamında Sultan Nasır Muhammed'e şöyle demişti: "Gönderdiğiniz hediye elçilerinize iade ettik. Biz göçebe bir halkız; sadece zeytinyağını tanırız ve onu da bize yeterli bir yağ olarak görürüz." Bu ifadeyle Sultan Nasır Muhammed'in gönderdiği hediye her neyse iade edilmişti. Ancak bu ibarenin tevazu ibaresinden çok, dolaylı bir eleştiri ya da siyasi bir duruş olarak sergilendiği anlaşılmaktadır. Nitekim 'Sizin zenginlik ya da gösterişli hediyeleriniz bize göre değildir,' manasını taşımaktadır. Görünüşe göre, iki taraf arasındaki gerginlik, Merînî ve Memlûk devletleri arasındaki olumlu ilişkilere dayanıyordu.⁷¹³

III.IV.III. MEMLÛK DEVLETİ İLE HAFSÎLER ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Hafsîler (1228-1574), İfrîkiye ve Doğu Cezayir'de hüküm süren Berberî asıllı bir hanedandır. İki devlet arasındaki elçilik teatisinin varlığı Sultan Baybars dönemine dayanmaktadır. Memlûk Devleti sultanlarının zaman zaman diğer devletlere elçiler aracılığıyla *tebşîrname* gönderdiğini bilinmektedir. 1268 yılında Sultan Baybars, bir tebşîrnameyi elçi Emir Bedreddin Çomak ile Hafsîler hükümdarı I. Muhammed el-Müstansır'a göndermişti. Sultan Baybars, Haçlılara karşı artan gücünü ve kazandığı zaferleri Müslümanların cesaretini artırma amacıyla bildirmek için tebşîrname kaleme almıştı.⁷¹⁴ Dolayısıyla kaynaklara yansıyan ilk elçilik teatisi, 1268 yılında gerçekleşmişti.

Sultan Baybars döneminde, Memlûk Devleti ile Hafsîler arasında gerçekleşen diğer bir elçilik teatisi 1273 yılında olmuştur. Nitekim Merînî hükümdarı Ebû Yusuf,

⁷¹³ Atiye, *es-Sefârâtü fi'l-Mağribi'l-İslâmî Hilâli'l- Karneyni's-Sâbi'i ve's-Sâmini'l-Hicriyeyn*, s. 130.

⁷¹⁴ Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri* s. 92.

Tanca'yı kuşattığı sırada, dönemin bilgini ve Tunus kâdısı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman b. Abdullah el-Hazrecî eş-Şâtîbî, Sultan Baybars'a elçi olarak gelmişti. Elçilik görevi sırasındaki girişimleri, Hafsî Devlet erkânı tarafından beğenilip takdir edildi. Bu elçinin gönderilme sebebi her ne kadar bilinmese de Sultan Ebû Yusuf'un Tanca'yı kuşatma altına almasıyla ilişkili olduğunun anlaşılmaktadır.⁷¹⁵

Memlûkler ile Hafsîler arasındaki diğer bir elçilik teatisi de VIII. Haçlı Seferi sırasında gerçekleşmişti. Şöyle ki; Fransa kralı IX. Louis Tunus üzerine bir Haçlı seferi düzenlemek için Avrupa krallarına çağrıda bulunmuştu. Bu sırada Hafsî hükümdarı I. Muhammed el-Müstansır, Sultan Baybars'a hediyeler göndermek suretiyle Haçlılara karşı yardım talep etti. Ancak Sultan Baybars, el-Müstansır'ın Haçlıların karşısına çıkmadığı ve bu yolda ciddi bir çaba göstermediğinden⁷¹⁶ ötürü onun gönderdiği hediyeleri almak istemedi ve emirlere bahşetti. Ayrıca Makrîzî; el-Müstansır'ın göndermiş olduğu mektupta Sultan'a hitapta eksiklik olduğunu ifade etmektedir. Sultan, el-Müstansır'ı Haçlılar şehri kuşatıldığında dışarı çıkmayıp gizlenmesi sebebiyle azarlayıcı bir mektup kaleme alıp gönderdi. Ayrıca mektupta şu sözünü ifade ediyordu: “Senin gibi biri Müslümanların işlerini yönetmeye layık değildir.” Her ne kadar el-Müstansır'a öfkelense de mektubunda yardımcı kuvvet göndereceğini

⁷¹⁵ Ebû'l-'Abbâs Aḥmad b. Muḥammed el-Gubrînî, *Unvânü'd-dirâye fi-men urife mine'l-ulemâ fi'l-mietî's-sâbia bi Bicâye*, thk. Âdil Nüveyhiz, Lecnetü't-Te'lif ve't-Terceme ve'n-Neşr, Beyrut 1979, s. 115-117.

⁷¹⁶ Sultan Baybars, el-Müstansır'ın Haçlılara karşı olan tavır ve faaliyetlerinden haberdar idi. el-Müstansır'ın Haçlılara karşı tutumu şu şekilde idi: “*Haçlı kuvvetleri 18 Temmuz 1270 tarihinde Kartaca sahiline ulaştığında burada yaşayan halka şehri boşaltmaları hususunda ikazda bulundu. Fakat yerel halk, bu ikaza kulak vermemesi neticesinde şehrin surları Haçlı ordusu tarafından tahrip edilmişti. Ayrıca Haçlılar bazı surların çevresine hendek kazıp kendilerine bir siper alanı oluşturmuştu. Hafsî hükümdarı I. Muhammed el-Müstansır, buna karşılık şehir sâkinlerine civarda bulunan şehirlere sığınmalarını önermişti. Akabinde Bunun ardından tahıl ambarlarının, gemilerin ve surların durumunu öğrenmek için görevlilere emir vermişti. Bu sırada devlet erkânı ve Muvahhidî büyükleri ile istişare yapıp atılacak adımları değerlendirmişti. Bu değerlendirmeler neticesinde iki görüş zuhur etmişti. Birincisi; Haçlılarla karşı karşıya gelip savaşmalarını önlemektir. Böylece de Haçlıların işesinin tükenmesiyle onların geri çekilmesini sağlamaktı. İkincisi ise; Haçlıların Kartaca'ya immelerini sağlamaktı. Çünkü Haçlıları burada daha kolay bir şekilde yenilgiye uğratabilme düşüncesi hâkimdi. el-Müstansır belki de en kolay olduğu için ikinci görüşü seçti. Haçlılar ise yardımcı kuvvetlerin kendilerine yetişmesi beklemişti. Böyle bir ahvalde el-Müstansır, babasının kabrini Haçlılardan korumak için Bûne'den Kosantine'ye nakletmişti. Bu zikrettiğimiz hususlar dışında el-Müstansır sarayda yakın dostları ile vakit geçirmişti.*” Esra Keskin Arı, *Hafsîler Devleti (XIII.-XVI. Asırlar) Siyasî ve Sosyo-Kültürel Hayat*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Bursa 2023, s. 62-63.

bildirmişti.⁷¹⁷ Akabinde Sultan Baybars Mağrip'teki Bedevî Arapları, Haçlılarla mücadeleye çağırması üzerine onlar da harekete geçti. Bu sırada Sultan'ın ordusu Muhammed b. Hüseyin komutasında, Murâbıtlar ve Endülüs gönüllü birlikleri Radis'te bir araya geldiler. Daha sonra bu birliklere Bedevî kabileleri de müdahil oldu. Müslümanların, Haçlı ordusu karşısında adedi sayılamayacak kadar asker ve savaş malzemeleri toplanmıştı. Bu birlikler, Haçlılara sürekli saldırıda bulunmuşsa da düzensiz bir şekilde hareket etmelerinden dolayı başarı elde edemiyordu. Haçlıların beklediği yardımcı kuvvetlerinin gelmemesi ve bu sırada veba salgınının yayılması üzerine iki taraf da ciddi kayıplar vermişti. Nihayetinde her iki taraf da antlaşmaya razı olmuştu.⁷¹⁸

2 Ağustos 1280 tarihinde, Hafsî hükümdarı I. Ebû İshak İbrahim'in elçisi, beraberinde mektubuyla birlikte gelmişti. Ancak Makrîzî, bu bilgiyi naklederken elçinin geliş amacına değinmemektedir.⁷¹⁹ Ancak, 1279 yılında Hafsî hükümdarı II. Ebû Zekeriyya'nın ölümü üzerine, Ebû İshak İbrahim'in tahta geçmesiyle ilgili olabilir. Nitekim adet olduğu veçhileyle tahta geçen hükümdarlar, diğer devletlere tahta geçtiğini elçi ile bildirmekteydi. Diğer taraftan 1281 yılında Hafsîlerin Trablus emiri Mürgam b. Sâbir'in elçileri Kahire'ye gelip Mağrip'i ele geçirmek için yardımcı olmasını talep etmişti. Sultan, bu sırada İlhanlılar ile meşgul olduğundan yardımcı olamamıştı. Aynı yıl Sultan, Mürgam b. Sâbir'e hil'at, sancak ve kumaşı hediye olarak gönderdiği bilinmektedir. Bu hediyeler alan Mürgam b. Sâbir bölgedeki Araplar ile Hafsîler hükümdarı Ebû İshak'ın akrabası Fazl b. Mahlu ile anlaşmıştı. Bu vesileyle Ebû İshak'ın üzerine yürüyünce Ebû İshak tahtı bırakıp Bicâye'ye kaçmak zorunda kalmıştı. Burada oğlu Ebû Faris ile birleşerek Tunus üzerine sefer düzenledikleri sırada her ikisi de öldürüldü. Bu olaydan sonra, Fazl b. Mahlu tahta oturmuşsa da kısa süreli oldu. Dolayısıyla, Memlûk Devleti hükümdarının elçilik teatisi vesilesiyle başka bir devletin dâhili işlerine müdahale etmesi ve o devletteki halkı kendi emelleri

⁷¹⁷ Sultan Baybars'ın öfkelenmesine rağmen yardımcı kuvvet göndermesini Makrîzî şu ifadelerle; "Haçlıların asıl amacı Tunus'u ele geçirip orayı bir üs olarak kullanarak Mısır'a yeniden saldırmaktı. Bu sefer, Memlûkler tarafından ciddi bir tehdit olarak görülüyordu." izah etmektedir. Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 134.

⁷¹⁸ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 77; C. II, s. 69; Geniş bilgi için bkz. Arı, *Hafsîler Devleti (XIII.-XVI. Asırlar) Siyasî ve Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 61-64.

⁷¹⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 134.

doğrultusunda yönlendirebilmesi, oradaki halkla kurduğu güçlü bağların bir sonucudur.⁷²⁰

1287 yılında Tunus taraflarından Mağrip'in ileri gelenlerinden bir topluluk Kahire'ye gelmiş ve Sultan Kalavun'un huzuruna kabul edilmişlerdi. Sultan Kalavun, onlara fevkalade ihtimam gösterip ikramda bulunmuştu. Bu sırada hil'atgiydirilmiş, lütufta bulunulmuş ve konaklamalarına özen gösterilmişti. Hafsîler hükümdarı III. Ebû Zekerîya Yahya el-Müntehab bu durumdan haberdar olunca içine şüphe düşmüş ve onları kendisine tehdit olarak görmüştü. Bundan ötürü de derhal bir elçilik heyetini Sultan Kalavun'a göndermek hazırlıklara başlamıştı. Hafsîler hükümdarı el-Müntehabın bu elçilik heyetini gönderme gayesi ise Sultan Kalavun'un gönlünü kazanmak ve onun rızasını talep etmektir. Ayrıca dostluk bağlarını ve birbirlerine karşı düşüncedeki samimiyeti gözden geçirmektir. Bu heyetin büyükelçisi olarak Kâdılcemâa'yı⁷²¹ gönderdi. Kalabalık bir grup halinde gelen bu elçilik heyeti gösterişli ve ihtişamla geldi. Elçilik heyeti 17 Kasım 1287 tarihinde Mısır'a vardığında, Sultan Kalavun bu heyete karşılık vermek üzere önde gelen emirlerden bir grubu karşılamaya gönderdi. Elçilik heyeti *dârü'l-vüzerâ*'ya yerleştirildi. Burası, devletin ya da yüksek bürokrasinin temsil edildiği bir mekân olarak değerlendirilebilir ve elçilere verilen değerlerin bir tezahürüydü. Yapılan çalışmada görüldüğü üzere, Memlûk Devleti'ne gelen kıymet verilen elçilere özel alanlar tahsis edilirdi, ancak elçiler nadiren burada konaklamaktaydı. Elçilik heyetine her türlü ilgi gösterilmiş ve talepleri eksiksiz yerine getirilmişti. Bu elçiler 19 Kasım 1287 tarihinde Sultan Kalavun'un huzuruna çıkarıldılar. Elçilerin iki gün bekletilmiş olmaları hem dinlenmeleri açısından hem de Sultan'ın huzuruna kabul edilmeleri için devlet ricalinin birtakım hazırlığıyla bağlantılı olması muhtemeldir. Elçilik heyeti beraberinde kıymetli hediyeler getirmişlerdi. Bu hediyeler, üzerinde altın işlemeli eyerler bulunan otuz adet attan⁷²² oluşuyordu. Ayrıca, elçilik heyeti İskenderiye'de karşılandığında, sultanlara layık

⁷²⁰ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 45-46; Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 43.

⁷²¹ Memlûk Devleti'ndeki Kâdılkudâtlığın Mağrib ve Endülüs'te kurulan bütün İslâm devletlerindeki karşılığı "kâdılcemâa" idi. Hafsî Devleti'nde Kâdılcemâa'nın görev yelpazesi genişti. Bunlardan en önemlisi ise; Uluslararası elçilik teatilerinde elçiyi tayin etme Kâdılcemâa'nın uhdesindeydi. Yukarıda da anlaşıldığı üzere bizzat kendisi de elçilik vazifesinde bulunabilmekteydi. Şükrü Özen, "Kâdılkudât", *TDVİA*, XXIV, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s. 79-81.

⁷²² Bu atların Mağribî atlar olması muhtemeldir.

türden, sekseni aşkın deveye yüklenmiş çeşitli armağanlar mevcuttu. Tüm bunlar Sultan Kalavun'a takdim edildi. Hediyeler arasında yer alan atlar ve hacimli diğer armağanların, Sultan, *Eyvan*'da elçilerin huzuruna çıktığı sırada doğrudan kendisine takdim edilmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, söz konusu büyük ve canlı hayvanların sunumu genellikle sözlü ifadelerle temsil edilmişti, denilebilir. Sultan Kalavun elçinin hediyelerini kabul etti. Elçiye de ikram ve tazim gösterdi. Daha sonra cevap mektuplarını yazdı ve gerekli şekilde ağırladı. Elçinin getirmiş olduğu hediyelerin kabul edilmiş olması ve ona kıymet verilmiş olmasına nazaran mektubun olumlu şekilde cevaplandığını söyleyebilir.⁷²³

III.V. MEMLÛK DEVLETİ İLE SEYLAN KRALLIĞI ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Seylan ülkesi Hindistan'ın güneydoğusunda yer alan bir ada devletidir. Memlûk Devleti ile elçilik ilişkisi sadece bir defa gerçekleşmiştir. Bu da Sultan Kalavun'un hükümdarlığı döneminde cereyan etmişti. Şöyle ki; 24 Nisan 1282 tarihinde Seylan Kralı Ebû Nekbe'nin Hacı Ebû Osman adında bir elçisi Kahire'ye geldi.⁷²⁴ Bu elçi beraberinde bir kişi ile Kral'ın mektubunu Sultan Kalavun'a sundu. Elçi, mektubun bizzat Kral Ebû Nekbe tarafından kaleme alındığını beyan etti. Bu mektup ince bir altın levha üzerine yazılmıştı. Bu levha üç parmak genişliğinde, yarım arşın uzunluğunda olup levhanın etrafında yuvarlak bir halka vardı. Bu halka ise yeşil renkle süslenmişti. Sultan bu mektubu okutmak için devlet erkânını seferber etti. Ancak Kahire'de mektubun yazıldığı dili bilen kimse yoktu. Bunun üzerine elçiye mektubun içeriği soruldu. Elçi ise; 'Seylan, Mısır ve Mısır da Seylan'dır,' dedi. Devamında Kral Ebû Nekbe'nin Yemen Resûlî Sultan'ı ile var olan dostluk bağı kopardığını ve Sultan Kalavun'un sevgisine yöneldiğini ifade etti. Bu çerçevede dostluğunun tesis edilmesi için Kral Ebû Nekbe, Sultan'dan kendi elçisiyle birlikte bir elçi gönderilmesini talep ettiğini söylüyordu. Ayrıca Aden'de kalacak bir elçi talebinde bulunuyordu. Bu durum ticari ilişkilerin sürdürülebilmesiyle izah edilebilir. Nitekim devamında ülkesinin zenginliklerinden bahsetmekteydi. Ülkesinde çok sayıda

⁷²³ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû'l-Eyyâm*, s. 174-175.

⁷²⁴ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 42.

fil, mücevher, yakut, inci biber ve tarçın var olduğunu ayrıca gemilerin ve kumaşların bulunduğunu ifade ediyordu. Devamında elçi, ülkesinde yirmi yedi kalenin bulunduğunu ifade etmenin yanı sıra Kralı'nın şu sözünü de 'Sultan isterse her yıl yirmi gemiyi de gönderirim,' nakletmişti. Öte yandan elçi, Sultan'a ülkesindeki zengin emtiaları cezbedici bir şekilde anlatmasından sonra ondan tacirlerin Seylan ülkesine gönderilmesini istiyordu. Bu bağlamda, Seylan Krallığı'nın Yemen Resûlî Sultan'ı ile olan dostluğunu sonlandırıp Memlûk Sultan'ıyla dost olmayı seçtiğini ifade etmiş olması o dönem için bölgesel güç dengeleri ve ticaret yolları açısından önemli bir değişimin göstergesi sayılabilir. Son olarak elçiler Seylan'dan Mısır'a gelirken uğradıkları menziller hakkında Sultan Kalavun'a bilgi vermişlerdi.⁷²⁵

⁷²⁵ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, C. VIII, s. 79; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. II, S. 303; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 165.

IV. BÖLÜM

MEMLÛK DELETİ'NİN AVRUPA, ENDÛLÛS, GÛRCİSTAN, KİLİKYA ERMENİLERİ, KIBRIS DEVLETLERİ VE HAÇLILARLA ELÇİLİK TEATİSİ

IV.I. MEMLÛK DEVLETİ İLE AVRUPA DEVLETLERİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

IV.I.I. Memlûk Devleti ile Fransa Kralları Arasındaki Elçilik Teatisi

Memlûk Devleti'nin ilk yıllarında Fransızlar krallarla elçilik teatisinin gerçekleştiği bilinmektedir. Şöyle ki; Temmuz 1264'te, Fransa Kralı IX. Louis'nin kardeşi ve Marsilya'nın hâkimi olan Charles'in elçisi Kahire'ye gelmişti⁷²⁶ Elçi, beraberinde boz renkli sungurlar, kumaşlar ve çeşitli hediyelerle ve sevgi ile dostluk ifade eden bir mektup getirmişti. Ayrıca, Üstazdârı'nın mektubu da ulaştı. Bu mektupta, efendisinin emrinin Sultan'ın ülkesinde de geçerli olması ve “Ben Sultan'ın nâibiyim, tıpkı onun da benim nâibim olduğu gibi” ifadesi yer alıyordu.⁷²⁷

1268/1269 yılında, Fransa Kralı IX. Louis'nin kardeşi Charles d'Anjou'nun elçileri Kahire'ye gelmişti. Beraberlerinde, Charles'ın Sultan Baybars'a gönderdiği mektubu getirdiler. Kral bu mektupta, Sultan'ın Şam ile Filistin bölgelerindeki Frenkler üzerinden kılıcını çekmesini talep etmekteydi. Sultan Baybars ise elçilere, sahil bölgelerindeki Frenklerin yapılan antlaşmalara uymadıkları için, üzerlerine ordu gönderdiğini ifade etmişti. Öte yandan, bu elçiyle birlikte gelenlerden birinin casus olduğu ortaya çıktı. Söz konusu kişi Sultan Baybars'ın huzuruna getirildi. Sultan Baybars ona, ‘neden kimliğini gizledin?’ diye sordu; o da olanları itiraf etti. Daha sonra Sultan, Bedreddin Muhammed Aziz el-Hacîb'i, bir mektupla birlikte elçi olarak Kral Charles'a gönderdi. Sultan, mektubunda şu sözleri ifade etti: “Ben onunla ve Rey de France (Fransa Kralı) olarak bilinen kardeşi Louis ile anlaşmaya öncelik verdim. Dimyât Olayı sırasında, Louis esir alındığında bana şöyle demişti: Ben de, İmparator Friedrich ile Melik Kâmil ve oğlu Melik Salih arasında olduğu gibi bir dostluğun

⁷²⁶ Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 157-159.

⁷²⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 201.

Sultan ile benim aramda olmasını istiyorum.” Bunun üzerine Kral da bu isteğine icabet edeceğini taahhüt etti.⁷²⁸

Ağustos-Eylül 1271 tarihlerinde Fransa Kralı Charles d’Anjou, Kahire’ye bir elçilik heyeti gönderdi. Sultan Baybars, heyeti Mısır Tersanesi’nde kabul etti. Elçiler, burada yürütülen gemi yapımı çalışmalarını görünce büyük bir hayranlık duydular. Bu sırada Sultan elçilerle görüşüp onların geliş onların amacını sordu. Elçiler ise, Akka’daki Frenkler için şefaati edilmesini talep ettiler.⁷²⁹ Sultan, daha sonra Bedreddin b. Hayran Aziz’i elçi olarak, gelen diğer elçilerle birlikte Kral Charles’e gönderdi. Kral’ın bu talebine karşılık, Sultan Baybars da Sicilya’daki Müslümanların can güvenliğinin sağlanmasını, söz konusu elçi aracılığıyla istedi. Nitekim Sicilya’da İmparator II. Friedrich döneminde orduda yaklaşık 15.000 Müslüman süvari görev yapıyordu. Fransa Kralı IX. Louis’nin kardeşi Charles Sicilya’yı ele geçirince bu askerleri ortadan kaldırmayı hedefleyip yaklaşık 3.000 Müslümanı katletmişti. Bundan dolayı Sultan Baybars, mektubunda öldürülmeler devam ederse, elindeki tüm Frenk esirleriyle ülkesine gelen Frenk tacirlerini da öldüreceğini Kral’a kesin bir dille bildirdi.⁷³⁰

Kâdilkudât Celaleddin Kazvinî’nin, bir esiri getirene belirli bir miktar para vereceğini resmî bir yazıyla duyurmuştu. Bu durumu haber alan tacirler meseleyi ticaretlerinin bir parçası hâline getirdiler. Nitekim Temmuz/Ağustos 1327 tarihinde, Fransa Kralı ile papa XXII. Ioannes’in elçileri beraberinde 140 Müslüman esirle Dımaşk’a geldiler. Bu elçilik heyetinde söz konusu esirlerin getirilmesini üstlenmiş olan bazı Frenk tacirlere de vardı. Tacirlere, esirler için harcadıklarını belirttikleri yaklaşık altmış bin dirhem ödendi. Bu meblağ, esirlerin kurtarılması için ayrılmış vakıf gelirlerinden karşılandı, parayı aldıktan sonra da esirler serbest bırakıldı. Ayrıca Sultan nasır Muhammed’e getirilen hediyeler ve Hristiyanları destekleyen bir mektubun

⁷²⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü’z-Zâhir*, s. 336; Usta, *Kâtibin Gözünden*, s. 241; Ghada Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les États chrétiens en Orient (milieu du XIIIe-fin du XIVe siècle)*, Pantheon-Sorbonne Université, Paris 2010, s. 309.

⁷²⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü’z-Zâhir*, s. 397; Usta, *Kâtibin Gözünden*, s. 289; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 159.

⁷³⁰ Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 159.

teslim ettiler.⁷³¹ Bu elçilik teatisinin ardından, 1330 yılında Fransa Kralı VI. Philippe, yaklaşık 120 kişilik büyük bir heyet gönderdi. Elçiler, Sultan'dan Suriye-Filistin kıyılarının teslimini istedi.⁷³² Ayrıca hacıların inebileceği bir liman tahsis edilmesini talep etti.⁷³³ Sultan Nasır Muhammed, bu duruma öfkelenerek elçilere: “*Eğer elçi olmasaydınız boynunuzu vurdururdum*” şeklinde cevap verdi.⁷³⁴ Daha sonra Fransız elçilerini aşağılayarak ülkelerine geri gönderdi. Bu gelişmeden sonra Fransa, İngiltere ile başlayan Yüz Yıl Savaşları'na odaklandı ve Doğu'daki Haçlı çıkarları gündem olmaktan çıktı.⁷³⁵

IV.I.II. Memlûk Devleti ile Ceneviz Cumhuriyeti Arasında Elçilik Teatisi

Şehir devleti olan Ceneviz Cumhuriyeti, Akdeniz'in önemli ticaret devletlerinden biriydi.⁷³⁶ Bundan dolayı Memlûk Devleti kuruluşundan itibaren Cenevizlilerle diplomatik ilişkiler içerisindeydi. Örneğin, 1275 yılında Kahire'ye gelen Ceneviz elçisi⁷³⁷ ile Sultan Baybars arasında bir antlaşma yapılmıştı. Bu antlaşma ile Cenevizlilere ticaretlerini kolaylaştıracak çeşitli ayrıcalıklar tanınmıştı.⁷³⁸ Keza Ocak 1276 tarihinde Sultan Baybars'ın da Ceneviz Cumhuriyeti'ne elçi gönderdiği bilinmektedir.⁷³⁹

Sultan Kalavun'un tahta geçmesiyle birlikte, Ceneviz Cumhuriyeti, 1284 yılında Kahire'ye bir elçilik heyeti gönderdi. Elçilik heyeti, siyasi ve diğer ilişkileri güçlendirmek amacıyla beraberinde çeşitli hediyeler getirdi. Bu hediyeler arasında altı adet doğan, aslandan bile büyük olduğu söylenen heybetli bir köpek ve başka değerli armağanlar yer alıyordu.⁷⁴⁰ Öte yandan Sultan Kalavun döneminde, Cenevizli bir amir

⁷³¹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 243; Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les États chrétiens en Orient*, s. 321.

⁷³² Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les États chrétiens en Orient*, s. 321.

⁷³³ Takkuş, *Tarihi Memalik*, s. 292.

⁷³⁴ Sağlam, *en-Nâsir Muhammed Devri Memlûk. Türk Devleti*, s. 341.

⁷³⁵ Takkuş, *Tarihi Memalik*, s. 287-293.

⁷³⁶ Ünal Tanrıverdi, “1261 Sonrası Bizans-Ceneviz İlişkileri ve Cenevizlilerin Galata'ya Yerleşme Süreci”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2019, s. 215.

⁷³⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 221; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 94.

⁷³⁸ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû'l-Eyyâm*, s. 50.

⁷³⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 94.

⁷⁴⁰ Doris Behrens-Abouseif, *Practising Diplomacy in the Mamluk Sultanate: Gifts and Material Culture in the Medieval Islamic World*, I.B. Tauris, London 2014, s. 95.

olan Benedetto Zaccaria'nın korsanlığa başvurmasından dolayı Ceneviz Cumhuriyeti Kahire'ye bir elçilik heyeti gönderdi.⁷⁴¹ Nitekim Benedetto Zaccaria, İskenderiye Limanı'ndan hareket eden bir gemiyi şiddetli bir çatışmanın ardından ele geçirmişti. Bu gemide tacirler ve çeşitli mallar bulunuyordu. Adı geçen korsan ve beraberindekiler, gemiyi gasp etmekle kalmayıp içindekileri tacirleri esir alıp mallarını yağmaladı. Bu hadise üzerine, İskenderiye'deki Cenevizliler, Memlûk otoritesinin muhtemel tepkisinden çekinerek gemiyle şehri terk ettiler. Söz konusu gelişmeden haberdar olan Sultan Kalavun da limanda kalan Cenevizlilerin derhâl yakalanmasını emretti. Bununla birlikte, Cenevizlilerin hareket alanları giderek daraldı. Çünkü yaşanan olay nedeniyle Bizans İmparatoru bile, Benedetto Zaccaria'ya karşı tavır takınmıştı. Uluslararası alanda tepki gören Benedetto Zaccaria, sığınacak bir yer bulamayınca Ceneviz Cumhuriyeti'ne dönmek zorunda kaldı. Ancak Cenevizliler, bu duruma şiddetle karşı çıkarak onun elindeki esirleri ve ganimetleri geri aldılar. Bu gelişmelerin ardından Cenevizliler, Sultan Kalavun'a Albert Spinola liderliğinde bir elçilik heyeti Kahire'ye gönderdi. Ayrıca elçilik heyeti, gemide ele geçirilen tüccar ve malları da beraberinde getirdi. Elçi, Sultan'ın huzuruna kabul edilince olayla hiçbir ilgilerinin olmadığını beyan etti. Buna benzer bir şeyin tekrar olmayacağını da taahhüt etti. Daha sonra elçilik heyeti tekrardan Sultan Kalavun'un huzuruna çıkarıldı. Bu defa Kahire'deki piskoposlar ile keşişler de hazır bulunmaktaydı. Bu sırada elçiler, barışın tesis edilmesi için adı geçen korsanın ele geçirdiği her şeyi tam olarak getirdiklerine dair yemin ettiler. Ancak Sultan Kalavun, bu meselede uzun süre tereddüt gösterdi ve vuku bulan hadiseler karşısındaki öfkesini elçilere açık biçimde ifade etti. Elçiler ise, ısrarla Sultan'a yalvarıp özür diliyordu. Nihayetinde Sultan Kalavun ve Ceneviz ticareti sayesinde büyük gelirin elde edilmesini göz önüne alarak onlarla bir ateşkes antlaşması imzalandı.⁷⁴² 13 Mayıs 1290 tarihinde, Memlûk Devleti'nin erkânının yanı sıra piskopos, rahip ve keşişlerin huzurunda büyük yeminle antlaşma sağlandı. Bu antlaşmayla tüm Cenevizliler, Memlûk Devleti'ne gelen ya da giden Müslümanlara gerek karada gerek denizde hiçbir şekilde zarar vermeyeceklerdi. Ayrıca Cenevizliler, gemilerinde veya başka yerlerde bulunan Müslüman tacirleri de koruyacaklardı.

⁷⁴¹ Peter M. Holt, *Early Mamluk Diplomacy*, Brill, Leiden 1995, s. 141.

⁷⁴² İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû 'l-Eyyâm*, s. 165.

Bunun yanı sıra Memlûk Devleti'nin elçilerine de dokunulmaması şart koşuldu. 19 Mayıs 1290 tarihinde Kahire Melkit piskoposu Peter'in antlaşmayı tasdik etti.⁷⁴³

Holt; İbn Abdüzzâhir'in kaydettiği antlaşma metni dışında, Ceneviz arşivlerinde yer alan Latince bir belgenin olduğunu ileri sürmektedir. Bahsi geçen mektup, 13 Mayıs 1290 tarihli bir belgedir. Belgede yer alan 36 madde Sultan Kalavun'un Cenevizlilere sağladığı kişisel ve ticari ayrıcalıkları kapmaktadır. Bunlar; "Kişisel haklar ve dokunulmazlıklar, Ticaret ayrıcalıkları ile Gümrük yönetimi ve Ceneviz kolonisinin işleyişi" başlıkları altında tasnif edilmektedir. Ayrıca Holt; bu metin, İbn Abdüzzâhir'in naklettiği Arapça metnin birebir karşılığı olmayıp Sultan Kalavun adına nâibi Emir Husâmüddin Turuntay tarafından verilen ikinci bir yeminli taahhüttü olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Elçilik heyetinin ise; Albert Spinola, Ceneviz Podestası Bertrand de Carcan, Capitani Hubert Spinola ve Conrad Doria kişilerden oluştuğunu aktarmaktadır Aralarına Ceneviz Komünü'nün kâtibi Giudice de bulunmaktaydı. Bu şartlara elçi Spinola, Boniface Zurla, Daniel Tancredi, Franceschino Rubes, Rainer Boccanegra, Konsolos Raffo ve Teologo Faliero'nun huzurunda yemin etmişti.⁷⁴⁴

20 Mart 1367 tarihinde Ceneviz Cumhuriyeti'nden bir elçilik heyeti Kahire'ye ulaştı. Heyet, beraberlerinde Sultan II. Zeynüddin Şaban ve Emir Yelboğa'ya takdim edilmek üzere çeşitli hediyeler getirmişti. Bu ziyaretin arka planında, Kıbrıs Kralı I. Petro'nun İskenderiye'ye düzenlediği baskına Cenevizlilerin de katılmış olması yatıyordu. Söz konusu saldırıdan ötürü Memlûk Devleti, Cenevizli tacirleri İskenderiye Limanı'na gelip ticaret yapmalarını yasaklamıştı. Elçilik heyeti ise, bu yasağın kaldırılmasını ve Cenevizli tacirleri eskiden olduğu gibi İskenderiye'ye gelerek ticaret faaliyetlerinde bulunmalarına izin verilmesini talep ediyordu. Ayrıca, elçiler, İskenderiye baskını hakkında ancak olay gerçekleştikten sonra haberlerinin olduğunu Sultan Kalavun'a bildirdiler. Bununla birlikte Memlûk Devleti ile barışı sürdürdüklerini ve Kıbrıs Kralı'nı ele geçirebilirlerse yakalayıp öldüreceklerini beyan ettiler. Üstelik Kıbrıs Kralı'nın İskenderiye baskını sırasında ele geçirip daha sonra

⁷⁴³ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 166-169.

⁷⁴⁴ Holt, *Early Mamluk Diplomacy*, s. 141-151.

Cenevizlilere gönderdikleri altmış esiri de Sultan'a getirdiler.⁷⁴⁵ Esirler, Ceneviz hükümdarının kendilerine yaptığı iyiliklerden dolayı ondan övgüyle bahsettiler.⁷⁴⁶ Bu vesileyle Cenevizlilere yeniden ticari imtiyazı elde ettler.

IV.I.III. Memlûk Devleti ile Venedik Cumhuriyeti Arasındaki Elçilik Teatisi

Şehir devleti statüsündeki Venedik Cumhuriyeti, Orta Çağ boyunca Akdeniz'in en önemli ticaret güçlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Bu durum, Venediklilerin doğu Akdeniz'de siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmalarını kaçınılmaz kılmıştır. Özellikle Memlûk Devleti ile temasları daha devletin kuruluş yıllarına kadar uzanmaktadır. Nitekim 1254 yılında, Sultan İzzeddin Aybek ile Venedik Dükü Reniero Zeno arasında bir antlaşma yapıldığı bilinmektedir.⁷⁴⁷ Söz konusu antlaşmayla gümrük vergileri ve kıymetli maden ithalatı gibi konularda çeşitli imtiyazlar elde etmişlerdi. Bu antlaşma, iki taraf arasında kurumsal nitelikli diplomatik ve ticari ilişkilerin erken bir örneğini teşkil etmektedir. Söz konusu elçilik heyetinin bir devamı olarak, Venedikliler 1275 yılında ikinci bir elçilik daha gönderilmişti. Ancak bu görüşmelere dair detaylar bilinmemektedir.⁷⁴⁸

1291 yılında ise Venedik Dükü Pietro Gradenigo, Sultan Eşref Halil'e bir elçi gönderdi. Elçi, Tunkula adında birisiydi.⁷⁴⁹ Bu diplomatik teşebbüsün temelinde, Venedik ve Memlûk tacirleri arasında çıkan bir anlaşmazlık yatmaktaydı. Yaşanan çatışma sırasında bazı Venedikli tacirleri tutuklanması üzerine Dük Pietro, onların serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla bir elçilik heyeti görevlendirdi. Sultan Eşref Halil, elçilerle yaptığı görüşmede, Memlûk tacirlerinin uğradığı zararların tazmin edilmesini talep etti. Bunun sonucunda Venedik elçisi 70 bin dirhem ödeme yapmak

⁷⁴⁵ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 294; Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 385; İbn İyâs, *Bedâ'u'z-Zühûr*, C. I, s. 59.

⁷⁴⁶ İbn İyâs, *Bedâ'u'z-Zühûr*, C. I, s. 40.

⁷⁴⁷ Pierre Moukartzel, "The European Embassies to the Court of the Mamluk Sultans in Cairo, Mamluk Cairo", *Mamluk Cairo, a Crossroads for Embassies*, ed. Frédéric Bauden ve Malika Dekkiche, Brill, 2019, s. 705.

⁷⁴⁸ Robert Irwin, *The Fiiddle East in the Middle Ages (The Early Mamluksultanate 1250-1382)*, Southern Illinois University Press, Carbondale 1986, s. 73.

⁷⁴⁹ Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik (Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine)*, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2000, s. 408; Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en*, s. 153-153; Keleş, *Bahrî Memlûklerde*, s. 157.

zorunda kaldı.⁷⁵⁰ Bu vesileyle Sultan, Kahire’de tutsak bulunan Venedikli, Cenevizli ve Bizans tacirleri serbest bıraktı. Ayrıca söz konusu tacirlerin Mısır ve Şam’da rahatlıkla ticaret yapmaları hususunda kolaylık sağladı.⁷⁵¹

1345 yılında Venedik Dükü Andrea Dandolo, Sultan İmadeddin İsmail’e bir elçilik heyeti gönderdi. Elçiler, beraberlerinde çeşitli hediyeler getirdi ve sultanın huzuruna kabul edildi. Görüşme sırasında, Venedikli tacirlerin mallarını istedikleri kişilere satabilmelerine izin verilmesini talep ettiler. Ayrıca, yalnızca alışılmış vergilerin alınmasını ve tacirlerinin güvenliğinin sağlanmasını da istediler. Bu talepler, Venedik’in bölgedeki ticari faaliyetlerini güvenli ve sürdürülebilir kılma hedefinin bir parçasıydı.⁷⁵²

13.ve 14. yüzyıllar boyunca Venedik Cumhuriyeti, doğu ticaret yollarındaki varlığını sürdürmekte kararlıydı. Bu doğrultuda, Memlûk sultanlarına düzenli aralıklarla elçilik heyetleri gönderdi. Venedik’in temel amacı, ticaret serbestisini, tacirlerinin mal ve can güvenliğini, kendi hukuk sistemine göre yargılanma hakkını ve gümrük vergilerinde indirim gibi ayrıcalıkları güvence altına almaktı. Bu bağlamda, 1302 yılında Venedik Dükü Pietro Gradenigo, Sultan Nasır Muhammed’e üç kişilik bir elçilik heyeti yolladı.⁷⁵³ Bu heyete liderlik yapan elçi, Guido Da Canal’dı.⁷⁵⁴ Heyetin temel görevi ise, yeni ticaret antlaşmaları müzakere etmektir. Çünkü Memlûklerin Akka’yı fethetmesi, Venedikli tacirlere ciddi zararlar vermişti. Yapılan görüşmeler sonucunda, taraflar arasında bir dizi ticaret antlaşması imzalandı. Böylece karşılıklı çıkarlar belirli teminatlarla güvence altına alınmış oldu.⁷⁵⁵

Mart/Nisan 1366 tarihinde Sultan II. Zeynüddin Şaban’ın, Venedik Dükü Lorenzo Celsi’nin mektubuna cevap yazdığı bilinmektedir. Kalkaşendî, bu yazışmanın

⁷⁵⁰ Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ùtats chrétiens en Orient*, s. 153-153.

⁷⁵¹ Keleş, *Bahrî Memlûklerde*, s. 157.

⁷⁵² Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. III, s. 418.

⁷⁵³ Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ùtats chrétiens en Orient*, s. 143-144

⁷⁵⁴ Alessandro Rizzo, “Travelling and Trading through Mamluk Territory: Chancery Documents Guaranteeing Mobility to Christian Merchants,” *History and Society during the Mamluk Period (1250-1517)*, ed. Bethany J. Walker-Abdelkader Al Ghouz, Bonn University Press, Göttingen 2021, s. 493.

⁷⁵⁵ Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ùtats chrétiens en Orient*, s. 144.

gerçekleştiğini kaydetmekle birlikte, elçilik heyeti veya elçilerin faaliyetleri hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.⁷⁵⁶ Bu bağlamda, Memlûk dönemine ait kaynaklarda Venedikler ve Cenevizlere ilişkin ticari bilgilere geniş yer verilmesine karşın, elçilere dair bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu durum, iki devlet arasında doğrudan bir diplomatik diyalogdan ziyade, Venedikli tacirlerin aktif ticarî faaliyetleri sayesinde Memlûk topraklarında sürekli bulunmaları ve dolayısıyla Memlûk yönetimiyle dolaylı bir irtibat hâlinde olmalarından kaynaklanmaktadır.

IV.IV. Memlûk Devleti ile Sicilya Krallığı Arasındaki Elçilik Teatisi

Sicilya Krallığı'nın Mısır ile ilişkileri Eyyûbî Devleti döneminde yoğunluk kazanmıştı. Bu ilişkileri sürdürmek gayesinde olan Sultan Baybars, Ağustos 1261 Sicilya Kralı II. Manfred'e elçi gönderdi.⁷⁵⁷ Sultan'ın elçilik heyetinde İbn Vâsıl, Seyfeddin el-Gürzî, Asileddin Hoca yer almaktaydı. Adı geçene elçiler, Sicilya Krallığı'na gidince Kral onları Apulya'da (Puglia) huzuruna kabul etti. Moğol elçilerinin de hazır bulunduğu sırada Sultan Baybars'ın mektubu yüksek sesle okundu. Ardından, Sultan tarafından Kral Manfred'e gönderilen ihtişamlı hediyeler takdim edildi. Hediyeler; zarafetiyle göz kamaştıran zürafalar, heybetli bir fil ve Ayn Câlût Savaşı'nda esir alınan Moğollar'dan oluşmaktaydı. Bu görkemli armağanlar hem Sultan'ın kudretini hem de diplomatik nezaketini simgeliyordu. Diğer taraftan, Kral Manfred'in elçilerle bizzat ilgilendiği ve onlarla vakit geçirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Vâsıl, Kahire'ye dönüşünde Kral'dan büyük takdirle söz ederek onun erdemli bir kişiliğe sahip olduğunu, felsefe, mantık ve tıbbi sevdiğini, aklî ilimlere duyduğu derin ilgiyi ve Öklid'in geometrisini ezbere bilmesini övgüyle dile getirmiştir. Ayrıca, Apulya civarında bulunan Lucera adlı şehirde yaşayan Müslüman halkın ibadetlerini özgürce yerine getirdiklerini de özellikle vurgulamıştır.⁷⁵⁸

Öte yandan, Sultan Baybars'ın bu diplomatik girişimi yalnızca sembolik hediyelerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bilgi edinme ve istihbarat toplama amacı

⁷⁵⁶ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. VII, s. 49; Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 408; Ayaz, *Memlûkler*, s. 47.

⁷⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb*, C. IV, s. 234; Şeşen, *Selahaddin'den Baybars'a*, s. 153- 154; 362; 382

⁷⁵⁸ İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb*, C. IV, s. 234-237; Takkuş, *Tarihi Memalik*, s. 148-149; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 157.

da taşımıştır. Nitekim Baybars, bu tür elçilik görevlerine sarayının en aydın ve tecrübeli isimlerini görevlendirmeye özellikle önem göstermekteydi. Bu bağlamda, elçilik heyetinde yer alan İbn Vâsıl'ın yalnızca ilmî donanımıyla değil, aynı zamanda Avrupa saray geleneklerine dair derin bilgisiyle ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Onun Kahire'ye dönünce verdiği ayrıntılı rapor, Apulya civarındaki Lucera şehrinin nüfus yapısını, halkın ibadet özgürlüğünü ve Manfred'in İslâm'a gösterdiği saygıyı kapsamlı şekilde belgelemekteydi. Özellikle Lucera'da Müslüman toplumun yönetsel işlerde etkin görevler üstlendiğine ve İslâmî hayatın görece serbestçe sürdürülebildiğine dair gözlemleri, Sultan Baybars'ın dış politikadaki kararlarını şekillendirmede önemli bir veri kaynağı oluşturmuş olmalıdır. Bu durum, Memlûk Devleti'nin diplomasi anlayışında elçilik teatisinin yalnızca siyasi mesaj taşıyan bir araç değil, aynı zamanda stratejik bilgi üretiminin temel dayanaklarından biri olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.⁷⁵⁹

Sicilya Kralı Manfred'in, Sultan'ın elçilerine büyük değer verdiği kaydedilmektedir. Elçiler, yaklaşık bir yıl Sicilya Adası'nda misafir edildiler. Nihayet Kral Manfred 1262 yılında, Memlûk elçilerini kendi elçileriyle birlikte Kahire'ye gönderdi. Bu elçilik heyetleriyle birlikte kıymetli hediyeler de yollamıştı. Elçiler, Kahire'ye ulaşınca Sultan Baybars, onları hoş karşılayıp kıymetle ağırladı. Ayrıca iki Kral'ın elçileriyle birlikte iki *bahrî memlûkü* getirildi. Bu *memlûk*lerin daha önce Mısır'dan firar etmiş olmaları muhtemeldir. Nitekim memlûkler Kahire'ye getirilince, Sultan Baybars onları aleyhinde asılsız söylentiler yaymakla suçlayıp tutukladı.⁷⁶⁰

1265 yılında Papa, Fransa Kralı IX. Louis'nin kardeşi Charles of Anjou'yu Sicilya Krallığı'nın yöneticisi olarak atadı. Ancak Charles, o dönemde tahtın gerçek sahibi olan Manfred ile mücadele etmek zorundaydı. Şubat 1266'da Manfred'i yenip öldürdü. Bunun üzerine Ağustos 1268'de ise Manfred'in kardeşi Konrad, Charles'a karşı Sultan Baybars'tan destek istedi.⁷⁶¹ Daha sonra Sicilya İmparatoru Konrad'ın, 1268 yılında Baybars'a, Kral Charles d'Anjou'ya karşı kazandığı zaferi bildirmek

⁷⁵⁹ Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient*, s. 161-162.

⁷⁶⁰ Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 157.

⁷⁶¹ Holt, *Early Mamluk Diplomacy*, s. 131; Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient*, s. 189; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 158.

üzere bir elçilik gönderdi.⁷⁶² Konrad'ın bu zaferi, 23 Ağustos 1268 tarihinde Charles'e karşı üstün geldiği Tagliacozzo Savaşı'ydı. Ancak kısa bir süre sonra Charles'in yaptığı hamle ile Konrad mağlup edildi. Daha sonra 29 Ekin 1268 tarihinde de Konrad idam edildi.⁷⁶³ Böylece Charles, Sicilya Krallığı'na hâkim oldu.

Kahire, güç merkezlerinin kesiştiği yerde bulunduğundan dolayı elçiler, dış dünya veya Memlûk Devleti'nin üst düzey görevlileri ile temas etmeleri hem siyasi hem de güvenlik sebepleriyle yasaktı. Nitekim Memlûk Devleti'nin yetkilileri, yabancı elçiler arasında casusların bulunabileceğinden endişe ediyordu. Diğer bir ifadeyle, elçiler resmi görevlerinin ötesinde bilgi toplamaya çalışırlardı. Sultan Baybars döneminde, 1271 yılında Sicilya Kralı Charles d'Anjou tarafından gönderilen diplomatik bir heyette bulunan Papa'nın bir elçisinin, istihbarat amaçlı olarak Kahire'ye gizlice girmeye çalıştığını bilinmektedir. Sultan tarafından kısa sürede ifşa edilen bu elçi, casusluk girişimi nedeniyle azarlanmasına rağmen, yine de saygıyla karşılanmış ve Emir Bedreddin tarafından güvenli bir şekilde uğurlanmıştı.⁷⁶⁴

Aragon Kralı III. Pierre, Manfred'in kızıyla evlenmişti ve bu evliliğe dayanarak Sicilya Krallığı üzerinde hak iddia ediyordu. 1283 yılı Ağustos ayında patlak veren isyan sonucunda, Aragon Kralı III. Pierre, Charles'ı Sicilya tahtından indirdi. Böylece Sicilya tahtı artık Aragon Hanedanı'nın eline geçti.⁷⁶⁵

IV.I.V. Memlûk Devleti ile Papa (Roma) Arasındaki Elçilik Teatisi

Temmuz 1327'de, Hristiyan âleminin lideri olan Papa tarafından Roma'dan gönderilen bir elçilik heyeti Kahire'ye ulaştı. Yanlarında bir mektup ile bazı hediyeler getirmişlerdi. Papa'nın mektubunda, Memlûk Devleti'nin topraklarında yaşayan Hristiyanlara iyi muamele edilmesi talep ediyordu. Aynı şekilde Papa kendi ülkelerinde bulunan Müslümanlara iyi şekilde davranılacağına dair güvence veriyordu.

⁷⁶² Holt, *Early Mamluk Diplomacy*, s. 131; Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient*, s. 189.

⁷⁶³ Ergun Üstün, *Sicilya'da Hohenstaufen Hanedanı ile Papalık Arasındaki Hâkimiyet Mücadelesi (1194-1268)*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 2021, s. 168-170.

⁷⁶⁴ Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient*, s. 195.

⁷⁶⁵ Holt, *Early Mamluk Diplomacy*, s. 129-131.

Bu diplomatik talep Memlûk sarayında olumlu karşılandı ve elçilik heyeti nezaketle uğurlanarak ülkelerine geri gönderildi. Makrîzî, bu elçilik heyetinin Papa tarafından Memlûkler döneminde Mısır'a gönderilen ilk resmî heyet olduğunu; ondan önceki son papalık elçisinin ise Eyyûbî Devleti'nin hükümdarı Necmeddin Eyyûb döneminde Mısır'a geldiğini belirtmektedir.⁷⁶⁶

IV.I.VI. Memlûk Devleti ile Marsilya Krallığı Arasında Elçilik Teatisi

Memlûk Devleti'nin diplomatik temaslarda bulunduğu bir diğer siyasî güç ise Marsilya Krallığı idi. 1263-1264 yıllarında Charles d'Anjou, Sultan Baybars'a bir elçi göndermiştir. Elçi, beraberinde bir mektup ve çeşitli armağanlar da takdim etmiştir. Bu hediyeler arasında doğan kuşları ve değerli kumaşlar yer almaktaydı. Diplomatik teamüller çerçevesinde gönderilen bu tür hediyeler, yalnızca dostane niyetin bir ifadesi değil, aynı zamanda taraflar arasında ticarî ve siyasî ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik sembolik bir adım olarak da değerlendirilebilir.⁷⁶⁷

IV.II. MEMLÛK DEVLETİ İLE SIRP-BULGAR KRALLIĞI ARASINDA ELÇİLİK TEATİSİ

1331 yılında Sırp ve Bulgar hükümdarı, Kahire'deki Memlûk Devleti'nin sarayına bir elçilik heyeti göndermişti. Bu elçiler, hükümdarlarının Sultan Nasır Muhammed'in dostluğunu arzuladığını bildirerek, düşmanlarıyla savaşabilmek için kuşanacakları bir kılıç ve onun sancağı altında toplanmak istediklerini ifade etmişlerdi. Sultan, elçileri büyük bir izzet ve ikramla karşılayarak onlara değerli hediyeler sunmuş, hükümdarlarına gönderilmek üzere özenle hazırlanmış hil'atlar takdim etmişti. Bu hediyeler arasında işlemeli av elbiseleri, İskenderiye işi kürklü kaftanlar, süslenmiş kılıçlar, altın kuşaklar ve altın yaldızlı bir sultan sancağı yer almaktaydı. Elçilik heyetinin bu talebi, yalnızca sembolik bir armağan isteği değil, aynı zamanda Memlûk Devleti'nin siyasi otoritesini tanıma ve koruyuculuğunu kabul etme anlamı taşıması muhtemeldir.⁷⁶⁸ Nitekim çağdaş müellif Ömerî, Bulgar ve Sırp hükümdarının

⁷⁶⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 100.

⁷⁶⁷ Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les états chrétiens en Orient*, s. 304-324.

⁷⁶⁸ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 145; Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, C. IV, s. 460-461.

topraklarının Altın Orda Hanlığı'na komşu olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Memlûk sarayına yöneltilen taleplerin bir çeşit bağıllık niyeti taşıdığı söylenebilir. Daha sonra Sultan'ın yüceliğini vurgulayan ve Müslüman hükümdarlara özgü sıfatları içeren resmî bir mektup hazırlanmıştı.⁷⁶⁹

IV.III. MEMLÛK DEVLETİ İLE İSPANYA (ENDÛLÛS) DEVLETLERİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

IV.III.I. Memlûk Devleti ile Aragon Krallığı Arasındaki Elçilik Teatisi

Aragon, coğrafi açıdan İspanya'da bir vadi ve dağ silsilesi olarak tanımlanan bir bölgedir. Ancak zamanla tarihî ve siyasî bir anlam da kazanmıştır. Bu bölgede kurulan Aragon Krallığı, 1035-1833 yılları arasında İspanya'nın kuzeydoğusunda hüküm sürmüştür.⁷⁷⁰ Aragon stepleri, Avrupa'nın en yoksul bölgelerinden biri olarak bilinirdi; bu yüzden ticaret, bölge halkı için temel bir gelir kaynağıydı. Özellikle Mısır'daki İskenderiye Limanı, Aragon Krallığı için büyük önem taşıyordu.⁷⁷¹ Bu ticari ilişkiler bağlamında, Sultan Baybars döneminde Memlûk Devleti ile Aragon Krallığı arasında üç ayrı elçilik teatisi gerçekleşmişti. Bu elçilik heyetlerinden biri, Aragon kralı I. Jaime, elçisi Bernardo Porter'i Kahire'ye gönderdi. Sultan Baybars, elçiyi görkemli bir törenle karşıladı. Sultan, söz konusu törende, Aragon sancaklarını kendi tahtının yanına koydurarak bu ziyarete özel bir önem atfetti. Bu elçilik teatisi çerçevesinde I. Jaime, Sultan Baybars'tan Aragonlu tacirlerin İskenderiye limanına getirdikleri mallar için ödemek zorunda oldukları vergiden muaf tutulmalarını talep etti. Sultan ise onun talebini olumlu karşılandı. Bu durum, iki ülke arasında daha önce tesis edilmiş ticari ilişkilerin varlığını da ortaya koymaktadır.⁷⁷² Gerçekleşen diğer bir elçilik teatisi, 1268/1269 yılında Katalan korsanları tarafından denizde ele geçirilen bazı Müslümanlar tacirlerle ilgiliydi. Sultan, Kral'a mektup yazarak bu durum ile ilgili

⁷⁶⁹ Ömerî, *et-Ta'rif bi'l-Mustalahi's-Şerif*, s. 75-76.

⁷⁷⁰ Zeynep Güngör, "Aragon Krallığı ile Memlûklar Arasındaki Ticari İlişkiler", *XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (Göç ve İskân – İktisat Tarihi – Vakıflar Tarihi)*, C. V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 600-601; Abdülkerim Özaydın, "Aragon", *TDVİA*, III, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 263-264.

⁷⁷¹ Fatih Sansar, *Aragon Kralı I. Jaime'nin İberya ve Batı Akdeniz Politikası*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Nevşehir 2023, S. 162-163.

⁷⁷² Sansar, *Aragon Kralı I. Jaime'nin İberya ve Batı Akdeniz Politikası*, s. 162-163.

bilgi istedi. Bu talebe karşılık Kral, söz konusu Müslümanları, elçisiyle birlikte Kahire'ye gönderdi. Sultan, onların serbest bırakılmasının ardından Kral'a bir cevap mektubu kaleme aldı ve bu mektupta, tacirlerin mallarının da iade edilmesini talep etti.⁷⁷³ Öte yandan 1262 yılında Aragon Kralı, Montpellierli tüccar Raimondo de Conchas'ı elçi olarak Kahire'ye gönderdi. Bunun neticesinde⁷⁷⁴ 1264 yılında Aragonlu tacirler İskenderiye'de bir funduk ve konsolosluk açma hakkını elde ettiler. 1271 yılına gelindiğinde, adı geçen iki devlet arasında bir ticari antlaşmanın da yapıldığı görülmektedir.⁷⁷⁵

1289 yılında Aragon Kralı III. Alfonso'nun elçilik heyeti Kahire'ye geldi. Elçilik heyetinde, Lenger Stifens, Ramon Alemany ve Aragon Kralı'nın veziri hekim Dâvûd b. Hasday el-İsrâîlî⁷⁷⁶ yer almaktaydı. Elçiler, beraberinde kendi topraklarında esaret altında bulunan 70 Müslümanı esiri ve çeşitli hediyeleri Sultan'a getirdiler.⁷⁷⁷ Elçiler, Sultanın huzuruna çıkınca onun hoşnutluğunu kazanmak için düşmanlarının düşmanı, dostlarının dostu olacaklarına dair güvence verdiler. Elçiler birkaç gün Mısır'da kaldılar. Bu süre zarfında barış ve dostluk antlaşmasının bir sureti hazırlandı. Antlaşmanın Şartları:⁷⁷⁸

- Barış ve dostluk, adı geçen tarihten itibaren yıllar boyunca, geceli gündüzlü, karada ve denizde, yakında ve uzakta sürdürülecektir.
- Sultan Kalavun, oğlu Eşref Halil'e ait tüm memleketler ve bölgeler barış kapsamındadır.
- Bu topraklar içinde bulunan bütün askerler, halk, tacirler, gemiler, tekneler, mallar, silahlar ve ticaret eşyaları; din, ırk ve miktar fark etmeksizin; can, mal, aile ve çocuklarıyla birlikte güvence altındadır. Aynı şekilde, Sultan

⁷⁷³ Holt, *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290)*, s. 26-29.

⁷⁷⁴ Abdullah Mesut Ağır, *Memluklarda Ticaret*, Çizgi Yayınevi, Konya 2015, 110-111; Güngör, "Aragon Krallığı ile Memlûklar Arasındaki Ticari İlişkiler", s. 602

⁷⁷⁵ Sansar, *Aragon Kralı I. Jaime'nin İberya ve Batı Akdeniz Politikası*, s. 163.

⁷⁷⁶ Adı geçen Yahudi kişinin bu heyette yer alması, Arapça tercümanlık vazifesiyle gönderilmiş olabilir.

⁷⁷⁷ Alfonso'nun elçi göndermesinin sebebi, 1287 yılında Minorka'yı ele geçirmesiyle ilgili olabilir. Bu fetih, çok sayıda Müslüman sakinin köleleştirilmesiyle sonuçlanmıştı. Böyle bir durumda Alfonso'nun durumu oldukça rahatsız ediciydi. Zira aynı anda hem Papa'nın ilan ettiği bir Haçlı Seferi'nin hedefi, hem de Memlûk Devleti'nin hazırlamak istediği bir cihadın düşmanı konumuna düşmüş oluyordu. Holt, *Early Mamluk Diplomacy*, s. 27

⁷⁷⁸ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû'l-Eyyâm*, s. 156-158; Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient*, s. 211

Kalavun gelecekte fethedeceği bütün bölgeler, kaleler, limanlar da bu hükme dâhil edilecektir.

- Alfonso ile kardeşleri ve oğullarına (geleceğin Aragon Kralı olan II. James) ait bölgeler ve onların yönetimleri altındaki tüm insanlar, askerler, gemiler ve tacirler Sultan tarafından emniyette kabul edilecektir.
- Sultan ve kralları arasında karşılıklı tarafsızlık ve savunma ittifakı olacak; bir tarafın dostları diğer tarafın da dostu, düşmanları diğer tarafın da düşmanı sayılacaktır.

Zikredilen antlaşma maddeleri, 1289 yılında Memlûk Devleti ile Aragon Krallığı arasında yapılan ayrıntılı bir barış antlaşmasını ve karşılıklı güvenlik, ticaret, esir iadesi ve dostluk şartlarını göstermektedir. Sultan da bu anlaşmayı bizzat yemin ederek onayladı. Bu metni Alfonso'ya ve onun kardeşi Sicilya Kralı James'e götürmek üzere Sultan'ın elçileriyle birlikte Aragon'a gittiler. Onun adına el-Melik el-Eşref de bu anlaşmada vekil olarak bulundu.⁷⁷⁹ Ancak antlaşma Aragon tarafında onaylanmamıştı. III. Alfonso'nun ölümünden sonra kardeşi II. James, Aragon tahtına geçti. Aynı dönemde Sultan Kalavun da öldü ve yerine halefi olarak tayin ettiği oğlu Eşref Halil geçti.⁷⁸⁰

Aragon Kralı II. James, Kahire'ye göndermek için 10 Ağustos 1292 tarihinde bir elçilik heyetini hazırladı. Elçilik heyetinin gönderilme amacı Kral II. James tarafından belirlenen şartlarla daha önceki ateşkese yenilemekti. En az dört kişiden oluşan elçilik heyetinde, üç yıl önce Kahire'ye gönderilen Ramon Alemany de bulunmaktaydı. Kral II. James, kendi belirlediği maddeleri Sultan'a kabul ettirmeleri durumunda, elçilerini 6 bin Barselona sousu⁷⁸¹ ile ödüllendireceğini beyan etti. Eğer elçiler, bunu gerçekleştiremezlerse de ödülün yarısını alabileceklerdi. Bu istek dışında, verilen talimatların ana amacı, Kral II. James'i Sultan'a güçlü bir müttefik olarak tanıtmaktı. Elçiler, Kahire'ye ulaşınca Sultan'ın huzuruna kabul edildiler. Bu görüşmede, Sultan'ı ikna edebilmek için Kral'ın kazandığı zaferleri, kurduğu

⁷⁷⁹ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 156-158

⁷⁸⁰ Frédéric Bauden, "Diplomatics in the Service of Diplomacy: Was the 692/1293 Truce Negotiated by the Kingdom of Aragon with the Mamluk Sultanate Ever Ratified?", *Mamlûk Studies Review*, S. 27, 2023, s. 6.

⁷⁸¹ Para birimi.

diplomatik ittifakları ve diğer Hristiyan hükümdarlar üzerindeki üstün konumunu güçlü bir şekilde vurguladılar. Ayrıca elçiler, Memlûk-Aragon ilişkilerinin Eyyûbî Devleti'ne kadar dayandığını ifade ettiler. Diğer bir ifadeyle, iki devletin ilişkilerinin eskiye dayandığını zikrettiler.⁷⁸²

1293 tarihli antlaşma metni, taraflar hariç tutulduğunda, büyük ölçüde 1289 tarihli önceki antlaşmanın maddelerinin tekrarı niteliğindedir. Belgede, ticaretin güvence altına alınması, düşmanlara yardım etmeme ilkesi, savaş esirlerinin iadesi, mektupların karşılıklı kabulü ve elçilerin güvenliği gibi hususlar yer almaktadır. Ayrıca, her iki tarafın gönderdiği elçilik heyetlerinin teati ettikleri sırasında can ve mal güvenliği de garanti altına alınmıştır. Böyle bir diplomatik belge ancak her iki tarafın yemin etmesi ve ilgili hükümdarların onayıyla geçerlilik kazanabilirdi. İbn Abdüzzâhir'in anlattığına göre, Aragon elçileri antlaşma metnini yanlarında götürmüş, hem II. James'in hem de kardeşi III. Alfonso'nun onayı alındıktan sonra belge geri getirilmiş ve Kahire'de arşivlenmişti. Sürecin tamamlanması ise şu aşamalara: "elçilerin antlaşma metnini yazılı olarak iki dilde hazırlaması, karşılıklı imzaların atılması, antlaşmanın her iki tarafın hükümdarları tarafından yeminle onaylanması ve yeminli belge nüshalarının birbirlerine takdim edilmesi" bağlıydı.⁷⁸³

Sultan Nasır Muhammed dönemine gelindiğinde Memlûk-Aragon devletleri arasındaki elçilik teatisi sürdürülmüştü. Nitekim 1300 yılında Sultan Nasır Muhammed, Aragon Kralı II. Jaime'ye bir elçilik heyeti gönderdiği göndermişti. Elçilerin götürdüğü mektupta 6 Nisan 1300 tarihi yazılıdır. Dolayısıyla da söz konusu tarihte Memlûk Devleti ile Aragon Krallığı arasında elçilik teatisi yapıldığı açıklığa kavuşmaktadır. Çünkü Aragon Kralı'ndan gelen bir mektubun içeriği ile elçileri aracılığıyla iletilen sözlü mesajda, Aragon Krallığı'nın tebaasıyla ilgili bazı önemli konular ele alınmıştı. Bu konular arasında, Memlûk topraklarında güvenli bir şekilde ticaret yapma ve kutsal topraklara hac seyahatlerini sorunsuz biçimde gerçekleştirme talepleri yer alıyordu. Bu bağlamda, Sultan elçisiyle gönderdiği mektupta, Kral II. Jaime'nin her iki talebini kabul etmişti. Sonuç olarak Sultan, elçilerini Aragon

⁷⁸² Holt, *Early Mamluk Diplomacy*, s. 26; Bauden, "Diplomatics in the Service of Diplomacy," s. 7-8.

⁷⁸³ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 163-164; Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, C. XIV, s. 75; Bauden, "Diplomatics in the Service of Diplomacy", s. 11-22.

Sarayı'na, beraberlerinde hediyeler taşıyan Memlûk Devleti'nin elçileriyle birlikte geri gönderdiğini Kral'a bildirmişti. Böylece iki ülke arasında dostane ilişkiler tesis edilmişti.⁷⁸⁴

1303 yılında Aragon Kralı II. Jaime, Sultan el-Melik en-Nâsır Muhammed'in iyi niyetini ve dostane yaklaşımını fırsata çevirerek Neymerich Dusay adlı elçisini Kahire'ye gönderdi. Kral'ın yakın hizmetkârlarından olan elçi, beraberinde Sultan'a ve önde gelen emirlere sunulmak üzere değerli hediyeler de getirmişti. Aragon Kralı, Sultan'dan bazı taleplerde bulundu. Bu talepleri mektubunda dile getirdiği gibi, elçisinin bu konularla ilgili olarak kendi adına söyleyeceği sözlere de itibar edilmesini özellikle rica etti. Elçi Dusay öncelikle, Hristiyan İspanya'da Müslümanlara tanınan ibadet özgürlüğü karşılığında, Kahire'deki Hristiyan kiliselerinin yeniden ibadete açılması talep etti. Sultan, Aragon Krallığı'ndan gelen talep doğrultusunda Hristiyan tebaanın dini ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Züveyle Kapısı yakınında Yakubîlere bir kilise, Bundukiyye bölgesinde ise Melkitler için St. Nikolas Kilisesi'nin açılmasına izin verdi. Elçinin ikinci talebi, Aragon tebaasından esirlerin serbest bırakılması yönündeydi. Bu esirler arasında, geçmişte Trablus'ta Sultan'a gönderilen Aragon tebaasından olup elçilik görevini yürütmüş kimseler de vardı.⁷⁸⁵ Son olarak, İskenderiye'de Sultan'ın gümrük görevlileri tarafından Barselonalı tacirlerden alınan paranın iadesi istenmişti. Sultan, bu taleplerin tamamına olumlu yanıt vererek elçi Dusay'ı Aragon Krallığı'na dönmek üzere yolcu etti.⁷⁸⁶ Ancak, Aragonlu elçi Dusay'ın yanında, hediyelerle donatılmış olan Fahreddin Osman el-Efremî adlı Memlûk elçisi de gönderildi. Bu elçiler İskenderiye kıyısına ulaştılar; burada gerekli hazırlıklarını tamamlayarak gemiye bindiler.⁷⁸⁷

⁷⁸⁴ Takkuş, *Tarihi Memalik*, s. 287-288; Aziz Suryal Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, F.A. Brockhaus, Leipzig 1938, s. 17-19

⁷⁸⁵ Söz konusu elçilerin isimleri: Lop de Linares, G. de Vilalba, Barthomeu de Vilafranca ve G. d'Osterreich'di. Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 21.

⁷⁸⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 370; Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 20-21; Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient*, s. 149.

⁷⁸⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, S. 79.

1300 ile 1303 yıllarında Memlûk Devleti ile Aragon Krallığı arasında devam eden elçilik teatisi sürecinde, taraflarca iletilen talepler karşılıklı olarak yerine getirildiği görülmektedir. Bu gelişmeler, 1 Eylül 1305 tarihinde yeni bir elçilik teatisinin gerçekleşmesine zemin hazırladı. Elçilik görevini daha önce de üstlenmiş olan Dusay, bu kapsamda Aragon Kral'ı tarafından yeniden elçi olarak Sultan Nasır Muhammed'e gönderildi. Elçi, Kahire'ye gelip Sultan'a hitaben kaleme alınmış bir mektubu takdim etti. Mektupta yer alan başlıca taleplerden biri, Sultan'ın topraklarında yaşayan Hristiyanların korunmasıydı. Diğerisi ise, Mısır'da tutulan bazı Hristiyan esirlerin serbest bırakılmasıyla ilgiliydi. Bu iki husus, daha önceki elçilik temaslarında da gündeme getirilmişti. Ancak bu defa, Aragon Krallığı tarafından düzenlenen resmî bir fermanı taşıyan hacılarla ilgili yeni ve dikkat çekici bir talep daha iletildi. Kral II. Jaime, bu kişilerin Kudüs'te serbestçe ulaşmalarına izin verilmesini istedi. Ayrıca, Sultan'ın topraklarında hiçbir gümrük ya da vergi ödemeksizin seyahat edebilmelerini talep etti. Bu istekler, Aragon Krallığı'nın yalnızca diplomatik değil, aynı zamanda dinî güvenlik ve ticaret yollarının serbestliği konusundaki hassasiyetini de yansıtıyordu. Mektubun ilgili bölümlerinde birkaç önemli talep açıkça dile getirilmişti. Aragonlu hacıların, Kral'ın mührünü taşıyan fermanlarla serbestçe seyahat edebilmeleri isteniyordu. Sultan'ın topraklarındaki Hristiyanların korunması ve himaye edilmesi de vurgulanmıştı. Ayrıca, bazı Aragonlu esirlerin serbest bırakılması talebi de mektupta yer alıyordu.⁷⁸⁸ Aragon Kralı, Sultan Nasır Muhammed'e lüks kumaşlar ve misk gibi kokular da hediye olarak göndermişti.⁷⁸⁹

Söz konusu talepler doğrultusunda, Sultan Nasır Muhammed konuyu değerlendirip bir mektup kaleme aldı. Fahreddin Osman el-Efremî, bir mektupla birlikte ikinci kez elçi olarak Aragon Krallığı'na gönderildi. Elçinin Aragon Krallığı'na götürdüğü mektupta, belgenin 16 Şubat 1306 tarihini taşıdığı belirtilmektedir. Cevabi yazışmada, Aragonlu hacıların kutsal topraklara barış ve güvenlik içinde seyahat edebilecekleri açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca, İskenderiye valisine gönderilen emirle, şehirde bulunan Aragonlu tebaasına mensup kişiler ve

⁷⁸⁸ Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 26-34.

⁷⁸⁹ Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les états chrétiens en Orient*, s. 207.

tacirlerin güvenliğini sağlanmasına özen gösterilmesi talimatı verilmişti. Hristiyan esirlerle ilgili olarak ise, Mısır'daki bazı kişilerin serbest bırakıldığı, ancak bunların Aragon tebaasına mensup olmadığı belirtilmişti. Böylece mevcut dostane ilişkilerin, Aragonlu tacirlerin tutuklanmasını engellemiştir. Sultan'ın, Kral II. Jaime'ye gönderdiği armağanlar ise üç ana grupta tasnif edilebilir. Bunlar; dokuma kumaşlar gibi imalat ürünleri, yay ve tüfek gibi savaş aletleri ile balsam yağı ve buhurdandan oluşan doğal maddelerdir.⁷⁹⁰

Zikredilen dostane atmosfer, elçilerin Mısır'dan ayrılmak üzere olduğu sırada yaşanan beklenmedik bir hadise ile gölgelendi. Nitekim elçilik heyeti İskenderiye'den ayrılmak üzereyken, serbest bırakılan esirler arasında fidyesiyle büyük kazanç sağlayacak bir hükümdar oğlunun bulunduğu öğrenildi. Bunun üzerine Sultan, bu kişinin yeniden tutuklanmasını emretti. Duruma öfkelenen Dusay, Sultan'ın elçisi Fahreddin'in eşyalarına el koydu ve onu bir kayıkla İskenderiye'ye geri gönderdi. Keyfi hareketinin sonuçlarından çekinen Dusay, Sicilya Kralı II. Friedrich'e sığınıp kadirliğini teslim etti. Ancak Barselona'ya getirildiğinde, Aragon Kralı'nın öfkesine hedef oldu. Olayın ardından Sultan, Kahire ve İskenderiye'deki Aragon tebaasının tutuklanmasını ve mallarına el konulmasını emretti. Ayrıca Aragon Krallığı'ndan İskenderiye gelecek her türlü gemiye el konulması emri gönderildi.⁷⁹¹

1314 yılında Aragon Kralı, Guillen de Casanal ve Arnaldo de Bastida adlı iki şövalyeyi elçi olarak Kahire'ye göndermişti. Elçiler, beraberlerinde Kral'ın mektubu ve hediyelerini taşıyorlardı. 8 Eylül 1314 tarihli bu mektubunda Aragon Kralı, Sultan'a hitaben eski elçi Dusay'ı kınamış ve elçi Fahreddin'in hadisesiyle ilgili olarak kendini aklamaya çalışmıştı. Ayrıca kendisinin herhangi bir suçunun olmadığını, aksine bu olaydan dolayı büyük üzüntü duyduğunu izah etmişti. Aragonlu elçiler Kral'ın, Sultan'a, sevgisini, dostluğu ve uyumlu olma arzusu içtenlikle ifade ettiler. Sultan, bu

⁷⁹⁰ Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 26-34.

⁷⁹¹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 79; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 370; Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 33-34.

durumu takdirle karşıladı. Diğer taraftan adı geçen elçilerin Kahire'ye gönderilmesindeki temel amaçları şunlardı:⁷⁹²

- Müslüman topraklarında Hristiyanların dinî özgürlüklerinin temini,
- Kutsal Topraklara giden Hristiyan hacılar için geçiş güvencesi,
- Hristiyan esirlerin serbest bırakılması.

Sultan Nasır Muhammed, Aragon heyetini kabul ettikten sonra onları hemen geri göndermedi, elçiler uzun süre Kahire'de bekletildi. Sonunda, 17 Mart 1315 tarihli bir mektup kaleme aldı. Bu mektubunda, elçileri iyi karşıladığını ve onlara büyük bir hürmet gösterdiğini belirtti. Gösterilen bu ilginin, "Aragon Kralı'nın bizdeki yerini açıkça göstermek" amacı taşıdığını ifade etti. Esirler konusunda ise, Kral'ın serbest bırakılmalarını talep ettiği kişilerin suçlu ve zararlı kimseler olduğunu savundu. Buna rağmen, Kral'ın hatırına bazılarını serbest bıraktı. Bunlar arasında kardeş olan Guillen ve Dalmau ile birlikte altı kişi daha vardı. Ancak Sultan, bu esirlerin hiçbirinin Aragon topraklarında yakalanmadığını, İslâm topraklarının düşmanlarına destek verirken ele geçirildiklerini vurguladı. Daha sonra kendi elçilik heyetini hazırlayarak hediyelerle birlikte Aragon'a gönderen Sultan, diplomatik elçilik teatisini idame ettirdi.⁷⁹³

1318 yılında Aragon Kralı II. Jaime, Memlûk Sarayı'na yeni bir elçilik heyeti göndermeye karar verdi. Heyetin başına, Barselonalı soylu bir şövalye ve üst düzey devlet görevlisi F. de Villafrancha atandı. 1314 yılında Kahire'ye elçi olarak giden Arnaldo da bu heyete katıldı. Kral'ın 27 Ağustos 1318 tarihli mektubuna göre, elçilerin iki temel görevi vardı. İlki, Sultan'ın 1315'te bazı Hristiyan esirleri serbest bırakmasından dolayı teşekkür etmektir. İkincisi ise, hâlâ Sultan'ın elinde bulunan, özellikle Kral'ın ilgilendiği üç esirin serbest bırakılmasını istemektir. Kral II. Jaime, Sultan tüm esirleri serbest bırakmaya yanaşmazsa, elçilerden özellikle Aragon tebaasına öncelik verilmesini istedi. Ayrıca, Aragonlu olmayan bazı kişiler için de özel ricada bulunulmasını emretti. Sultan Nasır Muhammed ise, önceki elçiliklerde olduğu gibi bu sefere de hemen yazılı cevap vermedi. Ancak elçilerin bazı hedeflerine ulaştığı

⁷⁹² Takkuş, *Tarihi Memalik*, s. 289-290; Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 35-41.

⁷⁹³ Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 35-41.

söylenebilir. Zira Sultan, mümkün olduğunca çok sayıda esiri serbest bırakmış ve onları Kral'a göndermişti. Sultan'ın yazılı cevabının da söz konusu esirlerle birlikte gönderildiği anlaşılmaktadır.⁷⁹⁴

1322 yılında Aragon Kralı II. Jaime, Sultan Nasır Muhammed'e yeni bir elçilik heyeti gönderdi. Berenger de Castro ve Geraldus de Olivaria adlı iki kişi elçi olarak görevlendirildi. Elçilerle birlikte, Sultan'a bazı değerli mücevherler gönderildi. Bu hediyelerin amacı, Sultan'ın hazinesinde bulunduğu bilinen Hint menşeli renkli bir değerli taşla takas yapmaktır. Elçiler, Kahire'ye ulaştıklarında Sultan, onların büyük bir saygıyla karşılanmasını ve cömertçe ikramda bulunulmasını emretti. Heyetin temel talepleri arasında, Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin yönetiminin Aragonlu Dominiken rahiplere devredilmesi bulunuyordu. Memlûk Devleti'nin sarayında, elçilerin talepleri genel olarak olumlu karşılandı. Özellikle Kutsal Kabir'in idaresi konusundaki talebe, Sultan olumlu yanıt verdi. Diğer taraftan Sultan, elçileri dönemin geleneğine göre bir süre misafir ettikten sonra, 19 Ağustos 1323 tarihinde Kral II. Jaime'ye hitaben bir mektup yazdı. Bu mektupta, İslâm dünyasının hamisi sıfatıyla Kral'ın topraklarında yaşayan Müslümanların ibadet özgürlüklerinin ihlal edildiğine dikkat çekti. Camilere yönelik geleneksel saygı ve korumanın yeniden tesis edilmesini istedi. Ayrıca dinî hakların güvence altına alınmasını talep etti. Bu çağrı, Sultan Nasır Muhammed'in İslâm ümmetine yönelik koruyucu liderlik iddiasını diplomatik düzeyde teyit eden anlamlı bir girişim olarak değerlendirilebilir.⁷⁹⁵ Söz konusu girişimin arka planında, muhtemelen Mayıs 1321 tarihindeki Kahire'de patlak veren Hristiyan karşıtı şiddet olayları yer alıyordu.⁷⁹⁶

20 Ağustos 1327 tarihinde Aragon Kralı II. Jaime, önceki elçiliklerde dile getirilen talepler doğrultusunda Sultan Nasır Muhammed'e yeni bir elçilik heyeti gönderdi. Bu heyetin başında, kralın sadık hizmetkârı Pero de Mijavilla bulunuyordu. Mijavilla, Barselona'dan hareket ederek Fransa'nın güneyindeki Aigues-Mortes

⁷⁹⁴ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 517; Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 42-43.

⁷⁹⁵ Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 44-52.

⁷⁹⁶ Nikolas Jaspert, "The Crown of Aragon and the Mamluk Sultanate: Entanglements of Mediterranean Politics and Piety", *The Mamluk Sultanate from the Perspective of Regional and World History*, ed. Reuven Amitai-Stephan Conermann, s. 327.

limanına ulaştı. Burada papa XXII. Ioannes'in onayı ve kutsamasıyla Fransa Kralı IV. Charles tarafından Doğu Hristiyanlarının çıkarlarını korumak üzere atanmış Fransız elçi Guillaume de Bonnesmains ile birleşti. İki elçi, resmi diplomatik görevlerinin ötesine geçerek aralarında gizli bir ticaret anlaşması yaptı. Bu durum özellikle Fransız elçi Bonnesmains için olumsuz sonuçlara yol açtı ve iki elçi arasındaki ilişkiler gerildi. Elçiler Mısır'a doğru yola çıktığında İskenderiye kıyılarına yaklaşıırken, Fransız elçinin itirazlarına rağmen, Bastide'ye ait gemide yalnızca Aragon bayrağı çekildi. Bu durum hem kurnazlıkla hem de zor kullanılarak sağlandı. Kahire'ye vardıklarında, Memlûk Devleti'nin hükümdarı Nasır Muhammed'in Bonnesmains'e yönelik ilgisi ve hatta Kudüs'ü Fransa Kralı'na teslim etmeye hazır olduğu yönündeki söylentiler, Mijavilla'nın kıskançlığını tetikledi. Bu yüzden Fransız meslektaşına karşı entrikalar çevirdi. Mijavilla, Fransız heyetinin gerçekte Mısır'a yönelik saldırgan planları gizlemek amacıyla kurulan bir aldatmaca olduğunu iddia ederek, Fransa Kralı'nın 300 kadırgalık bir donanmayı Mısır kıyılarına saldırı için hazırladığını öne sürdü. Bu Katalan entrikası, olayların seyrinde etkili oldu. Sultan Nasır Muhammed, Bonnesmains'e kötü muamelede bulunup Kudüs teklifini geri çekti. Buna karşın Mijavilla Memlûk Devleti'nin sarayında ayrıcalıklı bir konuma yükseldi. Elçilik gemisi dönüşte Aigues-Mortes limanına değil, Barselona'ya yöneldi. Mijavilla'nın entrikaları burada da devam etti ve Bonnesmains bir süre alıkonulduktan sonra tüm eşyalarını kaybettikten sonra Aragon'dan ayrılabilirdi. Elçilik heyetinin temel talepleri arasında, özellikle Aragon uyruklu Hristiyan esirlerin isimleri verilerek serbest bırakılması yer alıyordu. Ayrıca, Kutsal Kabir Kilisesi'nde Aragonlu Fransisken rahiplere ibadet edebilecekleri özel bir bölüm tahsis edilmesi ve kilise çevresinde bu rahipler için konaklama yeri sağlanması talep edildi. Heyet, rahiplere ve diğer Hristiyanlara Memlûk Devleti'nin topraklarında serbestçe seyahat etme hakkı tanınmasını ve yolculukları sırasında vergi veya başka ücret alınmamasını istedi. Sultan'ın Mijavilla'ya Kahire'den verdiği mektupta, bu taleplerin değerlendirildiği ve olumlu karşılandığı ifade edilmektedir. Ayrıca mektupta iki hükümdar arasında

dostluk ve iyi niyet temennileri bulunmakla beraber, bu elçilik teatisinin, önceki elçiliklere kıyasla daha sınırlı kazanımlar elde ettiği anlaşılmaktadır.⁷⁹⁷

1327 yılında Aragon Kralı II. Jaime ölünce yerine IV. Alfonso tahta geçti. Yeni kral, Memlûklerle sürdürülen elçilik ilişkisini devam ettirmek istedi. Bu amaçla 2 Kasım 1328 tarihinde Francisco Marcos adlı bir elçiyi, bir heyetle birlikte Sultan Nasır Muhammed'e gönderdi. Elçiler beraberlerinde çeşitli hediyeler, özellikle doğan kuşları sundular. Kahire'de nezaketle karşılandılar ve ağırlandılar. Daha sonra kendilerine dönüş izni verildi. Bu ziyarete karşılık Sultan Nasır Muhammed de 20 Şubat 1330'da Aragon'a bir elçi gönderdi.⁷⁹⁸

1306 yılında şehit edilen Aziz Barbara'nın kutsal emanetleri, Aragon kralları ile Memlûk Sultanları arasındaki temas ve elçilik ziyaretlerine meşru bir gerekçe olarak kullanılmıştı. 14. yüzyıl boyunca Aragon kralları, bu emanetlerin Batı Hristiyanlığına iadesi için Kahire'ye defalarca elçilik heyeti göndermişti. 1322, 1327 ve 1329 yıllarında gelen heyetler de aynı talebi dile getirmişti. Girişimler başarısız olmasına rağmen sürdürülmüştü. Nitekim IV. Pierre 1345-1373 yılları arasında yedi yeni elçilik yollamıştı.⁷⁹⁹ Özellikle 17 Eylül 1356 tarihli bir mektubunda IV. Peter, Sultan Nasır Hasan'a hitaben, elçisi Ferrer de Manresa adına yazdığı yazıda, elçisinin sözlerinin kendi sözleri kadar güvenilir olduğunu belirtmişti. Bu durum, yazılı metnin, elçinin sözlü ifadelerini desteklediğini ve kral ile temsilcisi arasındaki ayrımı sembolik olarak ortadan kaldırdığını göstermektedir.⁸⁰⁰ Ancak bir kez daha Aragon Krallığı amacına ulaşamadı. Çünkü Aziz Barbara'nın emanetlerinin bulunduğu kilise, 1318 yılında Kahire'deki karışıklıklar sırasında yıkılmıştı.⁸⁰¹ Buna rağmen bu konu, Aragon kralları için Mısır'a ticaret gemileri göndermeye devam etmek adına güçlü bir gerekçe sağlamıştı. Öte yandan, her ne kadar elçilik teatislerinde bazen tüm talepler yerine

⁷⁹⁷ Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 53-60; Jaspert, "The Crown of Aragon and the Mamluk Sultanate", s. 317.

⁷⁹⁸ Atiya, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, s. 61-65.

⁷⁹⁹ Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient*, s. 159.

⁸⁰⁰ Alessandro Rizzo, "The Significance of the Written Word in European-Mamlûk Diplomatic Missions", *Al-Masâq: Islam and the Medieval Mediterranean*, S. 2, 2020, s. 7.

⁸⁰¹ Sağlam, *en-Nâsır Muhammed Devri Memlûk Türk Devleti*, s. 339.

getirilmese de Aragon Krallığı'nın hazinesi için oldukça kârlıydı. Çünkü papalığın Mısır ve Suriye ile ticareti yasaklamasına rağmen, seferlerin dini amaçla ilişkilendirilmesi sayesinde papalık yetkilileri ticarete göz yummuştu. Diğer taraftan Aragon Kralı'nın Kahire'ye gönderdiği elçiler sadece kutsal emanetlerle ilgili değildi. Nitekim 1370 yılında Kahire'ye bir elçilik göndererek Memlûk Devleti'nin donanması tarafından esir alınan 37 vatandaşının, aralarında Leo March ve Ramon de Margens'in de bulunduğu kişilerin serbest bırakılması için müzakere etmek amacıyla göndermişti. Bu esir alma, Kıbrıs Kralı tarafından İskenderiye limanının yağmalanmasına karşılık olarak, Memlûk donanması bazı kişileri esir almıştı. İspanyol elçiler ise ayrıca esir alınan kişilerin serbest bırakılmasını talep etmekle kalmayıp, zarar gören malların iadesi ve yıkılan gemilerin tazmin edilmesini de istemişlerdi.⁸⁰²

IV.III.II. Memlûk Devleti ile Sevilla Krallığı Arasındaki Elçilik Teatisi

Endülüs'te hüküm süren Sevilla Krallığı, 1268 yılında Sultan Baybars'a bir elçi heyeti gönderdi. Elçi, kral X. Alfonso, dostane mesajların yanı sıra çeşitli hediyelerini Kahire'ye getirdi.⁸⁰³ Bu elçinin ardından, Sevilla Kralı'nın elçilerinin yeniden Kahire'ye geldikleri görülmektedir. Sultan Baybars ise, 1275/1276 yılında bu elçileri nezaketle geri iade etti.⁸⁰⁴ Sultan Baybars, daha önce kendisine elçi gönderen Sevilla Kralı ile dostane ilişkileri sürdürme arzusuyla, 1277 yılında Emir Seyfeddin el-Cildekî, İzzeddin Aybeg el-Kübekî ve Fakîh Hüseyin b. Hemmâm'dan oluşan bir elçilik heyeti görevlendirdi. Heyet, İskenderiye üzerinden deniz yoluyla yola çıktı. Ancak Barselona'da birkaç gün alıkonulduktan sonra serbest bırakıldılar. Ardından Sevilla Krallığı'na bağlı Maraş şehrine ulaştılar. O sırada kral, kaynaklarda "Bentûriyya" olarak geçen bir yerleşim yerindeydi ve elçileri oraya davet etti. Geçtikleri her şehirde büyük bir ilgiyle karşılandılar. Kral, elçilik heyetini resmî törenle kabul etti, sunulan hediyeleri memnuniyetle aldı. Daha sonra dönüşleri için

⁸⁰² Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient*, s. 154-159.

⁸⁰³ Hassan, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient*, s. 309.

⁸⁰⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 221.

Barselona üzerinden bir gemi tahsis etti. Elçilik heyeti, 1277 yılı Mayıs ayının sonlarında denize açıldı ve Temmuz-Ağustos aylarında İskenderiye'ye ulaştı.⁸⁰⁵

IV.III.III. Memlûk Devleti ile Kastilya Krallığı Arasındaki Elçilik Teatisi

Sultan Baybars tahta çıktığında, hükümdarlığını ilan etmek amacıyla diğer ülkelere elçiler göndermişti. Buna karşılık, bazı devletler de onu tebrik etmek için elçiler yollamıştı. Bu çerçevede, 1261 yılında Kastilya Kralı Alfonso'nun elçilerinin değerli atlar getirdiği bilinmektedir. Söz konusu elçiler, uzun sakalları, gösterişli giysileri ve yanlarında getirdikleri hayvanlarla şehirde dolaşırken halkın merak ve hayranlık dolu bakışlarını üzerlerinde toplamışlardı. Baybars ise karşılık olarak Alfonso'ya zürafa ve fil hediye etmişti.⁸⁰⁶

1276 yılına gelindiğinde Kral Alfonso, Dina adındaki elçisini Sultan Baybars'a gönderdi. Gönderdiği mektupta dostane ilişkiler kurmak istediğini bildirmişti. Baybars da bu isteği olumlu karşılayarak Nisan 1276'da Seyfeddin Balaban el-Celdeki, İzzeddin Aybek el-Tercüman ve Hüseyin b. Hümam b. Beyyi'den oluşan bir elçilik heyetini Kastilya'ya gönderdi. Heyetle birlikte hediyeler ve ilaçlar da yolladı. Elçiler Nisan ayında İskenderiye'den gemiyle ayrılıp Şenterin limanına ulaştı. Burada Barcelona hâkimi Eude de Dragon tarafından kısa bir süre alıkonuldular. Ancak onun yerine geçen oğlu elçileri Valencia'ya gönderdi. Burada Kral Alfonso'nun eşi tarafından karşılandılar. Kraliçe elçileri önce Burgas'a, ardından Nabtoria (Santoria) şehrine yolladı. Kral Alfonso elçileri burada kabul etti. Baybars'ın mektubunu ve hediyelerini teslim aldığı anda onları bizzat dinledi. Görüşmenin sonunda Kral, elçileri Haziran 1276 başlarında Barcelona üzerinden İskenderiye'ye geri gönderdi. Heyet temmuz ayında İskenderiye'ye ulaştı.⁸⁰⁷

Sultan Kalavun döneminde Memlûk Devleti, Avrupa güçleriyle hem siyasi hem de ticari ilişkilerini geliştirmişti. Kalavun, dış ticarete önem vererek Cenevizlilerle antlaşmalar yapmış, İtalyan ticaret cumhuriyetlerini ülkesine çekmeye

⁸⁰⁵ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 222.

⁸⁰⁶ Behrens-Abouseif, *Practising diplomacy in the Mamluk Sultanate*, s. 95-96; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 158-159.

⁸⁰⁷ Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 158-159.

çalışmış ve Venediklilere çeşitli ticari ayrıcalıklar tanımıştı. Aynı dönemde Kastilya Kralı X. Alfonso, 1281 yılında Sultan Kalavun'a atlar ve katırlarla birlikte hediyeler sunan iki elçi göndermiş; bu diplomatik jest karşısında Sultan da cömertçe ikramda bulunarak dostane ilişkileri pekiştirmişti.⁸⁰⁸

IV.III.IV. Memlûk Devleti ile Katalonya Krallığı Arasında Elçilik Teatisi

Memlûk Devleti ile İspanya'daki Aragon dışındaki krallık ve kontluklar arasında da elçilik ilişkileri kurulmuştu. Nitekim 9 Ocak 1315 tarihinde Katalonya Kralı'nın elçileri Kahire'ye gelmişti. Sultan Nasır Muhammed, onları huzuruna kabul etmiş ve beraberlerinde getirdikleri kuşlar ile diğer hediyeleri teslim almıştı.⁸⁰⁹ Katalanların elçi göndermesi, Akdeniz'de ticari imtiyaz elde etmesiyle ifade edilebilir.

IV.IV. MEMLÛK DEVLETİ İLE GÜRCİSTAN KRALLIĞI ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Memlûk Devleti'nin kurulduğu sırada Gürcistan Krallığı'nda doğu-batı şeklinde bir idari taksimi söz konusuydu. Batı kısmında Kral Narin David, doğu kısmında ise Kral David hüküm sürmekteydi. Tiflis şehri Kral David'in hâkimiyetindeydi. Bu dönemde Gürcistan Krallığı İlhanlı Devleti'nin tahakkümü altındaydı. Hülegü Han'ın, David'in oğlu Giorgi'yi esir alması, Gürcülere ağır vergiler yüklemesi ve başka sebeplerden ötürü Kral David zor durumdaydı. Kral David, bu şartlar altında Memlûk Devleti'yle irtibata geçmiştir.⁸¹⁰ Makrîzî; 1263 yılında Gürcistan Kralı'ndan Sultan Baybars'a bir hediye geldiğini aktarmaktadır.⁸¹¹ Gürcü Kralı'nın hediye göndermesi muhtemelen, Sultan Baybars'tan Hülegü Han'a karşı yardım isteme amacı taşıyordu.

1305 yılında Gürcistan Kralı Vakhtang'ın elçilik heyeti, Memlûk Devleti'ne gitmek üzere önce İstanbul'a geldi. Bizans İmparatoru heyeti ağırlandı. Ardından İmparator, kendi elçilerini hazırlayıp Gürcü elçileriyle birlikte gönderdi. İmparator elçilik heyetlerinin sefer sırasındaki ihtiyaçlarını hazırlattı. Elçilik heyetleri,

⁸⁰⁸ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû 'l-Eyyâm*, s. 50; Takkuş, *Tarihi Memalik*, s. 200.

⁸⁰⁹ Safedî, *Nüzhetül-Malik vel-Memlûk*, s. 218.

⁸¹⁰ Ömer Subaşı, *Gürcistan Krallığı*, Selenge Yayınları, İstanbul 2022, s. 67-73.

⁸¹¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 26.

Konstantiniye'den Mısır'a deniz yoluyla ulaştı. Elçilik heyetleri İskenderiye'de karaya indi.⁸¹² Daha sonra Sultan Nasır Muhammed, heyetleri Kala'tül-Cebel'de huzuruna kabul etti. Gürcü elçileri, Sultan'dan Kudüs'teki Musâlaba Kilisesi'nin yeniden ibadete açılmasını talep etti. Nitekim bu kilise daha önce Sultan Baybars döneminde kapatılıp bir zaviye haline getirilmişti.⁸¹³ Daha sonra ise camiye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır.⁸¹⁴ Nüveyrî ile Aynî, elçilerin talepleri doğrultusunda buranın onlara iade edildiğini belirtmektedir.⁸¹⁵

Kasım/Aralık 1310 tarihinde, Gürcistan ve Tiflis hâkimi, Gürcü Kralı VI. Giorgi'nin⁸¹⁶ emriyle Kahire'ye bir elçilik heyeti gönderdi. Bu heyet, gelenek olduğu üzere Bizans İmparatorluğu'nun elçileriyle birlikte geldi.⁸¹⁷ Bu heyet, Musâlaba Kilisesi'nin iade edilmesini talep etti. Hâlbuki kilise, 1305 yılında gelen Gürcü elçilik heyetinin talepleri doğrultusunda onlara zaten iade edilmişti. Bu durum, Sultan Nasır Muhammed'in aslında elçileri oyalamak amacıyla yalnızca sözde bir iade gerçekleştirdiğini göstermektedir. Söz konusu kilisenin Gürcistan Krallığı nezdinde bu denli kıymetli addedilmesinin temel nedeni, onun meşhur tarihî bir ibadet mekânı olmasıydı. Sultan Nasır Muhammed, adı geçen kiliseyi hedef odağından çıkarmak için şeriat kanunlarına başvurdu. Bunun içinde elçilere beklemleri söyleyip bu konuyu âlimlerle istişare etti.⁸¹⁸

Söz konusu istişarede âlimlerin verdiği fetvalar doğrultusunda, zorla alınmasının caiz olmadığı⁸¹⁹ gerekçesiyle kilise Gürcülere geri verildi. Bu sırada Bizans İmparatorluğu'nun elçileri de, gayrimüslim tebaanın geçmişte olduğu gibi ibadetlerini serbestçe yerine getirebilmeleri ve kiliselerin yeniden açılmasına izin

⁸¹² Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 378.

⁸¹³ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 168; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 391.

⁸¹⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 98.

⁸¹⁵ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 98; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 378.

⁸¹⁶ Baybars el-Mansûrî; Yukarda adı geçen Gürcü Kralı'nın adını "Kostantin c. Dâvud" olarak kaydetmiştir. Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 211; Fakat bu dönemde Gürcistan Kralı "VI. Giorgi" idi. Subaşı, *Gürcistan Krallığı*, s. 111.

⁸¹⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 168; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 458; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 188.

⁸¹⁸ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 211.

⁸¹⁹ Makrîzî'ye göre, yapının yeniden kilise olarak açılmasına izin verilmemiş ve bu durum elçilere bildirilmiştir. Bunun yerine, onlara Mısır'daki Melkit Kilisesi, Kahire'deki Yakubîler Kilisesi ve Yahudi Sinagogu'nun açılmasına izin verilmiştir. Ayrıca eşit haklarla binip seyahat etmelerine de müsaade edilmiştir. Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 458.

verilmesi yönünde talepte bulundu. Gürcistan Krallığı'na ait elçilerin Bizans elçileriyle birlikte Kahire'ye gelmiş olmaları ise, bu bağlamda dikkat çekicidir. Zira Bizans heyetinin Gürcü elçileriyle birlikte hareket etmesi, yalnızca diplomatik nezaket çerçevesinde bir eşlik değil, aynı zamanda Gürcülerin taleplerine dolaylı destek mahiyeti taşımaktadır. Söz konusu talep olumlu karşılandı. Bu çerçevede, Kahire'de Melkit ve Yakubî cemaatlerine ait iki kilisenin, ayrıca Yahudi cemaatine ait bir sinagogun açılmasına izin verildi. Bunun yanı sıra, bu grupların ata binme hususunda geçmişte gördükleri sınırlayıcı uygulamalara son verilmesi ve kendilerine önceki dönemde olduğu gibi saygı gösterilmesi yönünde de emir çıkarıldı. Nitekim daha önce yalnızca tek yanlarından eğilerek ata binmelerine müsaade edilmekteydi; bu ise eşitlikten uzak bir uygulama olarak değerlendirilmekteydi.⁸²⁰ Sultan Nasır Muhammed buna karşılık olarak bir mektup kaleme aldı. Sultan, Kral VI. Giorgi'ye temennilerini ve beklentilerini içeren bir mektup gönderdi: “Gürcistan Krallığı'nda yaşayan Müslümanların can ve mal güvenliğinin temin edilmesi; camilerde ve minarelerin şerefelerinde ibadetlerini özgürce icra edebilmeleri; bu hususlarda kendilerine herhangi bir zorluk çıkarılmaması; ayrıca ülkesine gelen Müslüman tacirlere iyi muamelede bulunulması ve ticari faaliyetlerinin kolaylaştırılması sağlanmalıdır.” Kral VI. Giorgi'nin elçi göndererek bazı dini taleplerde bulunması üzerine Sultan Nasır Muhammed de Müslümanların hak ve özgürlüklerinin korunmasını Kral'dan talep etmekteydi.⁸²¹

Makrîzî, 1316 yılında Gürcistan Kralı'nın elçilerinin hediyelerle birlikte Kahire'ye geldiklerini, Sultan Nasır Muhammed'in de bu elçileri kabul ederek onlara karşılık olarak hediyeler verdiğini ve aynı yıl içinde Kahire'ye toplam sekiz elçilik heyetinin ulaştığını nakletmektedir.⁸²² Söz konusu elçilik teatisinin devamı niteliğinde, Temmuz 1320 tarihinde Bizans İmparatoru ile Gürcü Kralı'nın elçileri birlikte Kahire'ye gelmiş; bu ziyaret, Memlûk Sultanı ile Altın Orda Hanedanı arasında gerçekleşen siyasî evlilikle aynı döneme rastlamıştı. Düğün esnasında Sultan'ın huzuruna kabul edilen elçiler, beraberlerinde getirdikleri mektupları ve hediyeleri

⁸²⁰ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 168; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 188.

⁸²¹ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 211.

⁸²² Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 517.

takdim etmiş, Sultan da kendilerine ihsanlarda bulunmuştu.⁸²³ Gürcü Kralı V. Giorgi, 1316–1320 yılları arasında Memlûk sultanlarına gönderdiği elçiler aracılığıyla, daha önce kaybettiği siyasî nüfuzunu yeniden kazandı. Nitekim elçiler, Kutsal Kabir Kilisesi, Rabbin Kabri’ndeki Edikül, Kutsal Haç Kilisesi ve Golgota Tepesi’nin anahtarlarını teslim almıştı.⁸²⁴

IV.V. MEMLÛK DEVLETİ İLE KİLİKYA ERMENİLERİ ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Memlûk Devleti ile Kilikya Ermeni Krallığı arasındaki elçilik teatisinin tam olarak ne zaman başladığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Şöyle ki; İbn Tağrıberdî; Sultan Baybars’ın 27 Eylül 1260 tarihinde Şam’a hareket ettiğini nakletmektedir. Safed’e varıp burada konakladığı sırada elçilik heyetleri onun huzuruna gelmişti. Bu elçilik heyetlerinden bir tanesi Kilikya Ermeni Kralı’nın elçisiydi. Sultan Baybars bu elçinin ne hediyesini ne de onun özür dilmesini kabul ettiğini aktarmaktadır. Hatta elçi Tekfur’un⁸²⁵ mesajını aktarmaya çalışırken onu dinlememişti.⁸²⁶ Sultan’ın elçiye bu şekilde davranmış olması muhtemeldir ki İlhanlı hanı Hülegü’nün 1260 yılında gerçekleştirdiği Suriye Seferi’ne Ermeni Tekfur’u Hetum’un katılıp ona destek olmasından ötürüdür. Ayrıca Tekfur Hetum yardımlarının karşılığı olarak da Bilâdü’ş-Şâm kalelerini almıştı.⁸²⁷ Fakat Yûnînî bu elçinin geliş tarihini 20 Haziran 1266 olarak vermektedir.⁸²⁸ Her iki müellifin verdiği tarih gerçeği yansıtmadığı görülmektedir. Nitekim Sultan Baybars’ın mezkûr tarihte Şam’a halifenin refakatinde gittiği kesindir. Ancak Ermeni elçinin 1260 yılında gelmiş olması mümkün gözükmemektedir. Nitekim ifade edildiği üzere Tekfur Hetum bu sırada kaleleri elde etmesiyle topraklarını genişletip parlak dönemini yaşamaya başlamıştı. Bundan ötürü 1260 yılında Sultan Baybars’a elçi gönderip hediyelerini takdim etmesi

⁸²³ İbn Dokmak, *el-Cevherü’s-Semîn*, s. 371; Makrîzî, *Kitâbü’l-Mevâiz ve’l-İtibâr*, s. 122; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, C. XXXII, s. 327-328.

⁸²⁴ Alexander Mikaberidze, *Historical Dictionary of Georgia*, Scarecrow Press, Inc. Lanham 2007, s. 333.

⁸²⁵ Kilikya Ermeni Krallığı’nda Kral’a Tekfur denilmekteydi.

⁸²⁶ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü’z-Zâhire*, C. VII, s. 139.

⁸²⁷ Fatma Akkuş Yiğit, “Memlûk- Ermeni Münâsebetleri” *Akademik Bakış Dergisi*, C. 8. S. 16, 2015, s. 172.

⁸²⁸ Yûnînî, *Zeylû Mir’âti’z- Zamân*, C. II, s. 343.

zayıf bir ihtimaldir.⁸²⁹ Mufaddal'ın; 1262 yılında Kilikya Ermenilerinin Antakya'dan bir piyade birliğiyle Halep bölgesindeki Fûa ve Sermîn üzerine akınlar düzenlediğini, oraları yağmalayıp tahrip ettiğini nakleder. Bunun üzerine Sultan Baybars Halep'teki nâibi Alâeddin Şihâbî'yi Halep ordusuyla birlikte Kilikya Ermenilerinin üzerine gönderdi. Bu ordu Ermenileri bozguna uğrattı ve içlerinden bir grubu esir alarak Mısır'a gönderdi. Sultan Baybars ise onları idam ettirdi. Bu olaylar sonrasında Tekfur'un elçisinin geldiği söylenebilir. Zira Kilikya ordusunun Memlûk topraklarına saldırmış olması Sultan'ın ordusunun da Ermenilere ağır darbe vurması ve esir alması üzerine Tekfur'un elçi göndermiş olması tabii bir durumdur.⁸³⁰

Sultan Baybars 1267 yılında Kilikya Ermenileri üzerine bir ordu sevk etmişti. Tekfur Hetum bu sırada ruhbanlığa çekilip tahtı oğlu III. Leon'a bırakmıştı. Bu sefer sırasında Memlûk ordusu Tekfur'un oğlu III. Leon'u esir almıştı.⁸³¹ Daha sonra Tekfur I. Hetum, oğlunu esaretten kurtarmak için elçi gönderdi. Elçilerin gelmesiyle Sultan Baybars, III. Leon'un zincirlerinin çözülmesini emretti. Sultan Baybars, ona kıymet verip beraberinde Birketü'l-Ceb'e götürdü. Ancak Sultan Baybars bu husustaki görüşünü açıklamada acele etmemektedir. Bundan dolayı da Tekfur I. Hetum her defasında elçilerle birlikte çok değerli hediyeler göndermek suretiyle oğlunun serbest bırakılması için ısrar etmekteydi.⁸³² III. Leon bir yıl on ay kadar bir süre Mısır'da tutulduğu süre zarfında bu husustan dolayı Memlûk Devleti ile Kilikya Ermeni Krallığı arasında birçok kez elçilik teatisi gerçekleşti.⁸³³

Bununla da kalmayan Tekfur I. Hetum, Sultan Baybars'a oğlunun serbest bırakılması karşılığın çeşitli tekliflerde bulunuyordu. Bu teklifler arasında en dikkat çekici olanı ise Tekfur'un oğluna karşılık Halep bölgesinde ele geçirmiş olduğu keleleri Sultan'a bırakılmasını istemesiydi. Sultan Baybars'ın teklifi ise İlhanlı

⁸²⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 113.

⁸³⁰ Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *en-Nehcü's-Sedîd*, s. 112.

⁸³¹ Müverrih Hetum, *Gorigos Senyörü Hetum Vekayinamesi*, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Basılmamış Tercüme Eser, İstanbul 1946, s. 24; Safedî, *Nüzhëtül-Malik vel-Memlûk*, s. 153; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, s. 49-50; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, C. XLIX, s. 25; Sirarpie Der Nersessian, "The Kingdom of Cilician Armenia", ed.K. M. Setton, *A History of the Crusades II* (1969), s. 654.

⁸³² Abdulkirim Durmaz, *Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zahir Rükneddin Baybars ve Kilikya Ermenileri*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tez), 2013, s. 110.

⁸³³ Hetum, *Gorigos Senyörü Hetum Vekayinamesi*, s. 27.

Devleti'nde bulunan Sungur el-Aşkar'ın⁸³⁴ kendisine getirilmesi idi. Tekfur, Sungur el-Aşkar'ın alınması ile ilgili İlhanlı Devleti ile görüşmek için bir yıl mühlet istedi. Tekfur'un bu talebi kabul edildi. Nihayetinde Sungur el-Aşkar'ın getirildiği haberini elçisiyle Sultan Baybars'a bildirdi. Emir Sungur'un da sultana gönderdiği bir mektup ile Tekfur'un yanında olduğuna işaret etmekteydi. Ancak Tekfur daha önce oğluna karşılık gözden çıkarmış olduğu kalelerin Sultan Baybars'a teslim edilmesi hususunda geri adım atıp Sultan'ı oyalamaya başladığı görülmekteydi. Bu durumu fark eden Sultan Baybars kaleme aldığı bir mektubu elçisiyle birlikte Tekfur'a gönderdi. Sultan mektupta şunları ifade ediyordu: "Sen kendi öz oğluna ve veliahdına bu kadar sert davranıyorsan, ben de aramızda hiçbir akrabalık bağı olmayan bir dosta sert davranırım. Kaleleri vermezsen ben de senin adamını serbest bırakmam. Bu senin hatan olur, benim değil." Sultan bu mektubu yazdığı anda Antakya'daydı. Kısa sürede mektup Tekfur'a ulaşınca, o da kaleleri⁸³⁵ teslim etmekten başka çaresinin kalmadığını anlamıştı.⁸³⁶

Nihayetinde gerçekleşen elçilik teatisi ile ortak mutabakata varılmıştı (9 Haziran 1268). Bunun üzerine Sultan Baybars elçileri Emir Seyfeddin Balabân Rûmî ed-Devâdâr⁸³⁷ ile *derc kâtibi* Şerifü's-Sadr Fetheddin b. el-Kaysârânî'yi Tekfur Hetum'a yemin ettirmek üzere Sis'e gönderdi. Elçiler, oraya ulaşınca Tekfur onların konaklamaları için bir mesken hazırlayıp ihsanda bulundu. Daha sonra anlaşmanın sağlanması üzerine Sultan Baybars, 24 Haziran 1268 tarihinde süvari postasıyla III. Leon'a gönderdi.⁸³⁸ Daha sonra Sultan Baybars Dımaşk yakınlarında bulunduğu sırada Tekfur'un elçisi gelip Sungur el-Aşkar'ı beraberinde getirdiğini bildirdi. Sultan, elçiye Sungur el-Aşkar'ın gizlice otağa getirilmesi hususunda tembihledi. Bunun üzerine elçi geceyi bekledi. Gece olunca da Sungur el-Aşkar'ı gizlice Sultan'ın otağına getirilip

⁸³⁴ İlhanlılar, Haleb'i alıp memlekete nüfuz ettiklerinde onu esir etmişlerdi. İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 327.

⁸³⁵ Bu kaleler Behisni, Derbesak, Merzüban, Raban, Rub, Şeyh Hadid idi.

⁸³⁶ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 227;328; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-Ereb*, C. XXX, s. 153-154; İlyas Gökhan "Memluk- Kilikya Ermeni Siyasî İlişkileri", *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, ed. M. Metin Hülagü v. diğer, C. III, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 77.

⁸³⁷ Sis ahalisi, elçi Seyfeddin ed-Devâdârî gördüğünde onu askerin öncüsü zannettiklerinden dolayı korkmuşlardı. Bunlardan bazıları ondan kaçarken nehire atlamış ve bir kısmı bu sırada boğulmuştu. İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 329.

⁸³⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 227;328; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-Ereb*, C. XXX, s. 153-154.

sabaha kadar orada beklediler. Ertesi gün Sultan, Sungur el-Aşkar'ı yanına alıp saltanat alayına katıldı. İnsanlar gördükleri karşısında şaşırıp kaldılar ve onun nasıl getirildiğini anlamadılar. Bu husus elçilerin ne denli ketum olması gerektiğini ve bildirmesi gereken haberi de Sultan dışında kimseyle paylaşmamasının zaruri olduğunu göstermektedir.⁸³⁹ Zikredilen tarihi olaya Nüveyrî; biraz daha farklılık getirip şu şekilde nakletmektedir: “Emir Sunkur el-Aşkar’i getirildiği sırada Sultan o sırada Humus’a yakın dağlık arazide avlanmaktaydı. Sungur’un yaklaştığı haberi kendisine ulaşınca kılık değiştirip ata bindi ve onunla gizlice buluştu.”⁸⁴⁰

IV.V.I. Sultan Baybars ile III. Leon Arasındaki elçilik Teatresi

Tekfur I. Hetum 1271 yılında ölmesiyle yerine oğlu III. Leon tahta geçti. Tahta çıkınca Sultan Baybars’a elçilerini gönderip haber verdi.⁸⁴¹ Sultan Baybars da yeni Kral’ı tebrik edip babası I. Hetum’un ölümünden dolayı da üzüntülerini bildirdi.⁸⁴² Abû'l-Ferec; bu yılda Memlûk Devleti ile Kilikya Ermeni Krallığı arasında gerçekleşen elçilik teatresi sırasında zuhur eden ilginç bir olayı şöyle aktarmaktadır: 1271 yılında otuza yakın Memlûk Devleti’nin tebaası, Suriye tarafından Kilikya’ya gelerek Tarsus’taki Abbasi halifesi Me’mun’un kabrini ziyaret etmişlerdi. Kilikya Ermeni Krallığı’nın askerleri, bu kafilenin içinde Sultan Baybars’ın tebdili kıyafet yapmak suretiyle memleketin ahvalini tetkik etmek amacıyla bu grubun içerisinde yer aldığını var sayarak hepsini tutuklayıp bir kaleye hapsedmişti. Bu şayia Mısır’a ulaşınca Sultan Baybars’ın elçiler sık sık gelip kimlerin tutuklu olduklarını araştırılmaya başladılar. Bundan ötürü Tekfur Leon, Sultan Baybars’ın gerçekten tutuklular arasında yer aldığı kuşkusuyla hareket edip tutukluları serbest bırakmadı. Bu durum, elçilerin sık sık gelip gitmesiyle Tekfur’un söz konusu şayanın doğru olduğuna inanmasına sebep oldu.⁸⁴³

⁸³⁹ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, s. 55-56.

⁸⁴⁰ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 154.

⁸⁴¹ Müverrih Hetum ise Memlûk Devleti sultanı ile İlhanlı Devleti Han’ının Hetum ölünce onun oğlu Leon’a mektup gönderip onun Krallık tahtına oturmasını tavsiye ettiğini ve Leon’un mezkûr hükümdarların tavsiyesine boyun eğerek tahta oturduğunu nakletmektedir. Hetum, *Gorigos Senyörü Hetum Vekayinamesi*, s. 27.

⁸⁴² Durmaz, *Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zahir Rükneddin Baybars ve Kilikya Ermenileri*, s. 115.

⁸⁴³ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 594.

1275 yılında Kilikya Ermeni Krallığı, daha önce kararlaştırılmış olan Memlûk Devleti'ne hediye gönderme geleneğini sona erdirdi. Ayrıca Tekfur, kaleleri tahkim etmemesine dair verdiği söze sadık kalmamıştı. Öte yandan Ermeniler, Moğol serpuşları giyip kervanlara saldırıp onları yağmalıyordu. Bu sebeplerden ötürü Sultan Baybars söz edilen yılda Kilikya Ermeni Krallığı üzerine ordu sevk etti. Bu seferin neticesinde⁸⁴⁴ Ağustos/Eylül 1276 tarihinde Sultan Baybars Şam'dan Mısır'a doğru giderken Humus'u geçince Tekfur'un elçilik heyeti geldi. Elçiler, beraberinde Sultan'a hediyeler getirmişlerdi. Sultan, hediye kabul etti fakat elçilerle görüşmedi. Bu durum Sultan'ın, Tekfur'a olan tepkisi ve elçileri önemsemediğini göstermektedir.⁸⁴⁵

1276 yılının sonlarına doğru Sultan Baybars Akka'yı yağmaladığı sırada, Kilikya Ermeni Kralı'nın ile Beyrut'un elçileri geldi. Beraberinde hediyeler getirdiler. Bu elçilik heyeti beraberinde esir aldıkları Müslümanları ve tacirlerin paralarını getirip iade etti. Sultan, elçiler Kralı'na iletilmek üzere bir mektup yazdı ve onlara teslim etti. Nüveyrî; mektubun muhtevasına değinmemektedir.⁸⁴⁶

16 Temmuz 1277 tarihinde Kilikya Ermeni Kralı'nın elçileri Kahire'ye geldi. Beraberinde çokça hediye getirmişlerdi. Bu hediyelerden 600 bin dirhem nakit idi. Ayrıca maddi değeri olan antikalar, katırlar ve develer getirilen hediyeler arasındaydı. Bunun yanı sıra emtia değeri olan hediyeler de mevcuttu. Bunlar ise kırk deve yükü kadar at nalı ve çivi getirmişlerdi. Hediye tasnifinde olan ve son derece kıymet arz eden diğer bir şey ise insan idi. Bu da yetmiş iki Müslüman esiri özgürlüğüne kavuşturulup Sultan'a sunulmuş olmasıydı.⁸⁴⁷

Memlûk Devleti'nin Kilikya Ermeni Krallığı'na yönelik seferleri yoğunlaşırken, bölgedeki Haçlılar da ciddi şekilde zor duruma düşürülüyordu. Öte yandan Abaka Han'ın ölümünden sonra da İlhanlıların Kilikya'ya olan desteği de kesilmişti. Bu durum Kilikya Ermenilerini tedirgin etmişti. Ayrıca Tekfur'un daha önce gönderdiği elçilerden bazıları tutuklanıp alıkonulurken bazıları da hiçbir şekilde dikkate alınmadığı gibi Sultan'dan cevap dahi alamamışlardı. Bu hususlardan ötürü

⁸⁴⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 432; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 72

⁸⁴⁵ Yûnînî, *Zeylû Mir'âti 'z- Zamân*, C. III, s. 170.

⁸⁴⁶ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 296-297.

⁸⁴⁷ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. IX, s. 146.

1283/1284 yılında Sultan Kalavun Merkab Kalesi'ni kuşatmakta iken Kilikya Ermeni Kralı'nın elçilik heyeti geldi. Bu elçilik heyetine Tempier'in (Dâviyye) bir Komodor'u⁸⁴⁸ liderlik yapmaktaydı. Bu elçi beraberinde Tekfur'un mektubunu ve hediyelerini getirdi. Sultan Kalavun, savaş esnasında söz edilen elçileri kabul ettiğinden dolayı onları Dehliz'inde huzuruna kabul etmesi de kuvvetli bir ihtimaldir. Elçi Komodor, Sultan'ın huzuruna kabul edilince, önce hediye olarak getirdiği değerli gümüş eşyalar, kumaşlar ve diğer kıymetli malları Sultan'a sundu. Ardından Tekfur'un selamını şifahen ilettili ve özürlerinin kabul edilmesini talep etti. İbn Abdüzzâhir, Tekfur'un elçilerinin Sultan'ın huzuruna kabul edilmesi hususundaki şaşkınlığını eserine de yansıtmıştır. Nitekim İbn Abdüzzahir; *Sis hükümdarının elçileri daha önce her geldiklerinde ya tutuklanıyor ya da hakarete uğruyor ve taleplerine cevap verilmiyordu*, kaydını düşmüştür. Bu yüzden Tekfur dolaylı yoldan barış sağlamak amacıyla Templier'in önde gelen temsilcısından (Komodor) aracı olmasını talep ettiğii anlaşılmaktadır. İbn Abdüzzâhir; bu Komodor'un, 'Sultan nezdindeki eski hizmetleri ve itibarı sayesinde şefaatinin kabul edildiğini'⁸⁴⁹ nakletmektedir. Bu minvalde de Komodor iki hükümdar arasında barış elçisi rolünü üstlenmişti, dolayısıyla da Sultan ile görüşen Komodor, Sultan Kalavun'dan Kilikya Ermeni Krallığı'nın her yıl ödemesi için sabit vergi belirlenmesi talep etti. Hâlbuki Memlûk Devleti de bu talebini direktmekteydi fakat Tekfur buna yanaşmamaktaydı.⁸⁵⁰

Sonuç olarak, Tempier Komodor'un Sultan Kalavun ile görüşmesinde antlaşma sağlandı. Bu antlaşmaya göre Kilikya Ermeni Krallığı her yıl Memlûk Devleti'ne bir milyon dirhem vergi vermesi gerekiyordu. Bu meblağdan 500.000 dirhemi gümüş külçe olarak ödenmesi üzerine karar kılındı. Geri kalan meblağın da emtia olarak karşılanması üzerine antlaşma sağlandı. Bu mallar; iyi cins atlar ve

⁸⁴⁸ Albay veya yarbay rütbesinde olan komutanlara verilen unvandır. Bununla birlikte deniz birliğini kumanda ettiklerinden dolayı amiral yetkileri ile donatılmış komutandır. TDK: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 27 Şubat 2025)

⁸⁴⁹ Nüveyrî'nin ifadesiyle Memlûk Devleti'nin ordusunun esir ettiğii Frenkler veyahut Sultan'ın emri doğrultusunda tutsak edilen elçiler devlete hizmet etmiştir. Misal daha önce Sultan Baybars'a elçi olarak gelen Hospitalier Şövalyeleri'nin bir vezirini 1270 yılında serbest bırakmıştı. Söz konusu kişi de Sultan Baybars'a ettiğii hizmetler vesilesiyle serbest bırakılmıştı. Dolayısıyla da yukarıda ifade edilen Komodor'un Sultan Baybars'a hizmetleri de bu çerçevede gerçekleşmiş olması muhtemeldir. Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 322.

Frenk elçilerinden bazılarını, özellikle Sultan'a hizmet eden İspitar vezirini serbest bıraktı.

⁸⁵⁰ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm*, s. 92-93.

katırlar, on bin adet zırh takımı, bu zırh takımlarından de elli âdeti kaliteli olması talep edildi. Ayrıca zırh takımları perçinlenmiş bir şekilde, yani kullanıma hazır olarak gönderilmesi şart koşuldu. Bu ifadeyle de anlaşılmaktadır ki Orta Çağ'da hediye olarak gönderilen her zırh takımı işlenmiş olarak gönderilmemektedir. Bu şartların yanı sıra Kilikya Krallığı'nda tutuklu bulunan Müslüman, tüccar ve malları serbest bırakılması şart koşuldu. Kilikya'da ölen tacirlerin mallarının da geri gönderilmesi talep edildi. Bu şartlar üzerine bir antlaşması hazırlandı.⁸⁵¹

Sultan Kalavun 7 Haziran 1285 tarihinde Sultan bu antlaşmayı yemin ederek resmen kabul etti. Daha önce tutuklu bulunan Tekfur'un elçileri de serbest bırakıldı. Ardından Sultan, *hâcib*lerinden birisi olan Emir Fahrüddîn el-Mukrî'yi elçi olarak Sis'e gönderdi. Bu elçinin gönderilme sebebi Kilikya Ermeni Kralı'na bu antlaşmayı yemin ettirmek ve antlaşmada söz konusu olan yılın ilk vergisini almaktır. Ayrıca elçinin diğer bir vazifesi ise Müslüman tüccar ve esirlerin serbest bırakılmasını sağlamaktır. Böylece Kilikya Ermenileriyle barış bu şekilde resmen sağlanmış olup Kilikya Ermenileri meselesi sükûnete kavuştu. İbn Abdüzzâhir elçilerle gerçekleştirdiği bu antlaşmanın önemini ve kazanımını şu sözlerle ifade etmişti: “Eğer Sis toprakları fethedilseydi dahi bu kadar gelir elde edilemezdi.” Neticede elçiyi Sis'e gönderip III. Leon antlaşmanın üzerine yemin etmesi sağlanmıştı. Ayrıca elçi, Tekfur'a yemin ettirdikten sonra yılın ilk haracını, Müslüman tacirlere ve diğer esirleri teslim alıp Kahire'ye geri getirmişti.⁸⁵²

Sultan Kalavun Ocak/Şubat 1289 yılında Trablus'u fethettikten sonra Emir Hüsamüddin Tarantaî'yi Halep bölgesine bir askerî birlikle beraber sevk etti. Bu birlik bölgedeki Kilikya Ermeni Krallığı'nın birlikleri üzerine gönderildi. Nitekim Sultan daha Trablus'tayken Tekfur III. Leon'un elçileri yanına ulaştı. Bu elçiler, Sultanın merhametini dileyip rızasını kazanmak istemeleri üzerine Sultan da onlardan Maraş ve Behisni'yi (Besni) kendisine teslim edilmesini talep etti. Sultan'ın bilhassa bu kalelerin talep etmesindeki gayesini elçilere şu sözlerle ifade etti: “Bize yakın olan iki kaleyi, Maraş ve Besni'yi bize teslim edin, biz de bölgeyi kontrol altına alalım.” Ayrıca

⁸⁵¹ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû'l-Eyyâm*, s. 92-93

⁸⁵² İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû'l-Eyyâm*, s. 95; 102

önceki antlaşmalara uygun şekilde yıllık vergi yükümlülüklerinin yerine getirilmesini söyledi. Elçiler bu talepleri olumlu karşılandığı anlaşılmaktadır. Zira Sultan, elçilere hil'atgiydirip Sis'e gönderdi.⁸⁵³ Sultan daha sonra Trablus'tan ayrılıp Humus'a gidip burada birkaç gün konakladı. Bu sırada yani Mayıs 1289 tarihinde Tekfur III. Leon'un elçileri tekrar Sultan Kalavun'un huzuruna geldiler. Sultan Kalavun, bu elçilerden haber beklediği için burada intizar eylemiş olabilir. Çünkü elçiler, Sultan Kalavun'un huzuruna çıkınca ona Maraş ve Besni'yi teslim etmelerinin mümkün gözükmeyişini bildirdiler. Buna sebep olarak da İlhanlı kuvvetlerinin bölgede olmasını ileri sürdüler. Bu da bölgenin Moğol tehdidi altında olduğunu göstermektedir. Bundan ötürü de özür dileyip ellerinden geldiğince Sultan'ın hoşnutluğunu kazanmanın çabası içerisinde oldular. Elçiler beraberinde de çokça hediyeler getirdiler. Bu hediyeler arasında ise Sultan'ın gönlünü almak için büyük develer bulunmaktaydı. Bu develer, çok özel bir develer olsa gerek ki Sultan'ın gönlünü almak için hediye olarak takdim edilmekteydi. Bu hediye ve özür dilemenin yanı sıra her yıl düzenli olarak büyük meblağda para gönderilmesini hususunda Sultan'a söz verdiler. Bunun üzerine Sultan, iyi niyetlerini takdir ederek onları hoşgörüyü karşıladı.⁸⁵⁴

IV.V.II. III.Leon'un Ölümünden Sonra Memlûk Devleti ile Kilikya Ermeni Krallığı Arasındaki Elçilik Teatisi

1293 yılında Sultan Eşref Halil'e Kilikya Ermeni Krallığı ile ilgili bir haber ulaştı. Habere göre, bazı üst düzey devlet adamları bazı tacirlere saldırmış, mallarına el koymuş ve onları esir almıştı. Şam Nâibi, Sultan'a bu malları ve esirleri geri vermesini bildirmiş, aksi hâlde ordusuyla saldıracağını ifade etmişti. Ancak Tekfur, böyle bir şey yapmadığını ve elinde esir bulunmadığını Sultan'a ilettiler. Bunun üzerine Sultan Eşref Halil, Kilikya Ermeni Krallığı üzerine bizzat sefer düzenlemek için tüm hazırlıklarını yapıp Şam'a gitti.⁸⁵⁵ 17 Mayıs 1293 tarihinde Dimaşk'a ulaştı.

⁸⁵³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 212; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s.299; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 163; Cüneyt Kanat, "Memlûkler ve Çukurova", *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı*, haz. Erman Artun- M. Sabri Koz, YKY, İstanbul, 2000, s. 95-96.

⁸⁵⁴ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s. 300; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 163; Kanat, "Memlûkler ve Çukurova", s. 96.

⁸⁵⁵ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 240; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s. 341; Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire*, C. III, s. 150-151.

Meydânü'l-Ahdar civarındaki *Kasru'l-Ablak*'ta konakladı.⁸⁵⁶ Bu sırada Kilikya Ermeni Krallığı'ndan Sultan'a bir elçilik heyeti beraberinde hediyelerle geldi. Elçiler, Sultan'ın ordusunun ihtişamına⁸⁵⁷ şaşırdılar. Sultan, elçileri meydanda karşılayınca onlar Sultan'ın önünde yere kapandı⁸⁵⁸ ve daha sonra Tekfur'un mektubunu sundular.⁸⁵⁹ Mektupta Sultan'a çokça yalvarış ve boyun eğiş olmasının yanı sıra Tekfur, Sultan'ın aldığı haberin asılsız olduğunu ifade ediyordu. Eğer kendisi veya ülkesi hakkında böyle bir suçlama doğruysa, Sultan'ın ondan ticaret malları ve diğerleriyle şeylerle ilgili iki kat daha fazla vergi alması gerektiğini belirtiyordu. Ayrıca Tekfur, Sultan'ın güvendiği birisini elçi olarak gönderip ülkesinde Müslüman esirin olup olmadığını yerinde görmesini talep ediyordu. Bunun yanı sıra ödemesi gereken vergiyi artırmayı kabul ediyordu. Bunun haricinde bölgenin Sultan'ın toprağı olduğu ve Tekfur'un Sultan'ın vekili olduğu yazıyordu. Elçilik heyeti beraberlerinde getirdikleri parlak cam eşyalar, altın ve gümüş kaplar, işlemeli eşyalar, halılar ve Sultan'a layık hediyeleri sundular. Bu sırada Halep Nâibi'nin düşüncesini de dikkate alan Sultan, hediyeleri kabul edip sefer düzenlemekten vazgeçti.⁸⁶⁰ Bu sırada elçiler, Sultan ile yaptığı görüşmede Besni, Maraş ve Tell-Hamdun kalelerinin teslim edilmesi üzerine karar kılındı.⁸⁶¹ Sultan, Şam Nâibi Emir Seyfeddin Toğan'ı, Kral'ın elçileriyle birlikte elçi olarak görevlendirdi. Söz konusu elçiler Kilikya Ermeni Kralı'na gittiler. Daha sonra, 4 Temmuz 1293 tarihinde Emir Seyfeddin Toğan ile Tekfur'un elçileri hediyelerle Dımaşk'a geldiklerinde, Sultan'ın Kahire'ye⁸⁶² gitmiş olduğunu öğrendiler. Elçiler, burada durmaksızın Kahire'ye gittiler.⁸⁶³ Birzâlî; Emir

⁸⁵⁶ Tağrıberdi, *en-Nücümü'z-Zâhire*, C. VIII, s.14.

⁸⁵⁷ Sultan Eşref Halil, Memlûk sultanları arasında ihtişam ve kıyafet konusunda titizlik gösteren bir hükümdardı.

⁸⁵⁸ Memlûk Devleti'nin Rumkale'yi fethettikten sonra II. Hetum tahtan feragat etti. Onun yerine III. Toros geçti. Bu sırada Memlûk Devleti'nin ümerası, Kilikya Ermeni Krallığı'nın Rumkale'nin intikamını almaya hazırlandığını öğrendi. Bunun üzerine Sultan Eşref Halil, Kilikya Ermeni Krallığı'nın başkenti Sis'i muhasara edilmesini emretti. Bu esnada Sultan da Kahire'den, Dımaşk'a geldi. Bunun üzerine endişeye kapılan Tekfur derhal Sultan'a elçi gönderdi. Elçi Dımaşk'a gelince Sultan'ın ordusunun ihtişamını ve hazırlıklarını görünce durumun ciddiyetini anladı ve Sultan'a daha çok yalvarmaya başladı. Çünkü elçi, Sultan'ın Rumkale'den sonra Sis'e yürümesi muhtemel görüyordu. Gökhan, "Memluk- Kilikya Ermeni Siyasi İlişkileri", s. 89.

⁸⁵⁹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 249; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. III, s. 151.

⁸⁶⁰ Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. III, s. 151-152.

⁸⁶¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 241.

⁸⁶² Aynî ise; Sultan Eşref Halil'in Dımaşk'ta kalıp elçileri beklediğini ifade etmektedir. Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. III, s. 152.

⁸⁶³ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 249-250.

Seifeddin Tuğan, Mısır'dan gelen ferman doğrultusunda elçiye getirmek üzere Dımaşk'tan yola çıktığını ifade etmektedir.⁸⁶⁴ Sonuç olarak, elçiler söz konusu üç kalenin anahtarını Sultan Eşref Halil'e teslim etmişti.⁸⁶⁵

1296 yılında Sultan Zeynüddin Ketboğa Mısır'dan Dımaşk'a geldi. Her zaman olduğu gibi *Kasru 'l-Ablak*'ta konakladı. Bu sırada Kilikya Ermeni Krallığı'nın elçisini huzuruna kabul etti. Elçi, yanında çok miktarda para, antika ve kıymetli eser getirmişti. Bu elçinin gelmesinden sonra Memlûk Devleti'nde taht değişikliği oldu. Tahta geçen Hüsameddin Laçın, Kilikya Ermeni Krallığı üzerine sefer düzenledi. Bu durum, devlette taht değişikliği sonrası Tekfur'un elçisinin yeni Sultan'ın tahta çıkmasından dolayı elçisini hediyelerle birlikte gönderilmemesi ile izah edilebilir. Nitekim Memlûk Devleti'nde taht değişikliği sonrasında yeni tahta geçen Sultan, komşu ile *metbû-tâbi* olduğu devletlere taht değişikliğini bildirmesi mutlak olan bir husustur. Buna karşılık da söz konusu olan o devletler de Sultan'ın tahta çıkması vesilesiyle elçisini hediyelerle birlikte gönderip Sultan'ın tahta çıkmasını kutladılar. Dolayısıyla da Tekfur'un elçi göndermemiş olması, aynı zamanda metbû-tâbi ilişkisini de yok saydığına bir işarettir.⁸⁶⁶

Tekfur II. Hetum 1298 yılında tahta çıktığında, zikredildiği üzere 1285 yılında Memlûk Devleti ile Kilikya Ermeni Krallığı arasında yapılan anlaşmayı iptal etti.⁸⁶⁷ Bu süreçte Kilikya Ermeni Krallığı ile Memlûk Devleti arasında elçilik teatisi kaynaklara yansımamıştır. Ancak Mayıs 1300 tarihine gelindiğinde Bizans İmparatorluğu ile Kilikya Ermeni Krallığı'nın elçileri birlikte Kahire'ye gelmekte olduğu haberi Sultan Nasır Muhammed'e ulaştı. Elçiler 24 Mayıs 1300 tarihinde Şam'a ulaştılar. Bizans İmparatoru'nun elçisi, Sultan Nasır Muhammed'e sunulmak üzere hediyeler ve armağanları beraberinde getirdi. Elçiler, 26 Mayıs 1300 tarihinde de saltanat kapısına doğru yola çıktılar. Bizans İmparatoru, mektubunda Kilikya Ermeni Kralı lehine aracılık etmekte ve şefaet talep etmekteydi. Bu sırada Memlûk Devleti ile Kilikya Ermeni Krallığı'nın arasının bozulmasının ve Bizans

⁸⁶⁴ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. II, s. 321.

⁸⁶⁵ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s. 341.

⁸⁶⁶ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürrer*, C. VIII, s. 340; 365-366.

⁸⁶⁷ Ayşe Ayçiçek, "Kilikya Ermeni Baronluğunun Ortaçağ Anadolu Tarihindeki Yeri Üzerine", *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2018, s. 75.

İmparatorluğu'nun buna aracı olmasının sebebi dolaylı yoldan da olsa Sülemiş isyanıydı. Nitekim Sülemiş, Gazan Han'ın Anadolu komutanlarından birisiydi. Gazan Han, Sülemiş'e bu yıl Kilikya üzerinden Şam tarafına ilerlemesini, kendisinin de Fırat tarafından ordusunun geri kalanıyla geleceğini, Halep'te birleşip tümüyle Şam'a gireceklerini emretmişti. Sülemiş Anadolu'da Gazan Han'a karşı başkaldırınca o da bu yıl ki seferi erteleyip Sülemiş üzerine ordu göndermişti. Bu sırada Sülemiş'in yanındaki Moğol askerleri onu terk etti. Sülemiş de Kahire'ye gidip Sultan'a sığındı. Daha sonra Sultan, Sülemiş'e '*İstersen Mısır'da kalabilirsin,*' dedi. Sülemiş de kendisine bir ordu verilmesini ve Anadolu'ya gidip ailesini getirmek istediğini söyledi. Bunun üzerine Sultan, onu Halep'e gönderdi, orada Emir Seyfeddin Bektemir el-Celmî'nin ona refakat edip yardım etmesini emretti. Sülemiş Halep'e ulaşınca, ferman uyarınca Emir Seyfeddin Bektemir el-Celmî de sefere katıldı. Mezkûr grup Kilikya Ermeni Krallığı'nın topraklarından geçerken Tekfur ve oradaki Moğol askerleri bu harekâttan haberdar oldular. Bunun üzerine yolları ve geçitleri kestiler. Sultan'ın emiri Seyfeddin Bektemir el-Celmî bu çarpışmada ölmüştü. Kilikya Ermenilerinin Sultan'ın emirini öldürüp ordusuna zayıat vermesinden dolayı Sultan ile Tekfur'un arası bozulmuştu. Dolayısıyla Bizans İmparatoru bu durumdan dolayı aracı olmuştu.⁸⁶⁸

Memlûk Devleti ile Kilikya Ermeni krallığı arasındaki elçilik teatisi çoğu zaman sefer veya savaş esnasında cereyan etmiştir. Şöyle ki Memlûk Devleti Mart/Nisan 1303 tarihinde Kilikya Ermeni Krallığı'nın topraklarına bir sefer düzenlemişti. Bu seferin sebebi ise, daha önce Halep ordusundan bir birliğin Ermeni topraklarına akın yapmak üzere girmesi, dönüşte ise Kilikya bölgesinde Moğollar tarafından baskına uğraması ve bu birliğin zarar görmesiydi. Sefere çıkan ordu, 17 Haziran 1304 tarihinde Tell-Hamdun Kalesi'nin önüne gelip kaleyi teslim almıştı. Tekfur, ordu buraya gelmeden önce adı geçen ve civardaki kale sakinlerini Tell-Hamdun Kalesi'ne toplamıştı. Çünkü Tekfur onlara şöyle demişti: "Oraya gelen ordunun sadece akın düzenlemek için geldiğini yani kalıcı olmadıklarını ve birleşip savunmanızı yaparsanız bolca ganimet elde edersiniz." Bu sırada Tekfur, Memlûk ordusuna bir elçi gönderdi. Elçi, şu sözlerini ifade etti: "Tell-Hamdûn'dakiler,

⁸⁶⁸ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXI, s. 373-377.

kalelerin asıl sahipleridir. Eğer onları elinizde tutarsanız ve para isterseniz, öderler; kaleleri isterseniz, teslim ederler. Onlardan şikâyetçiyim; bana itaat etmiyorlar, emirlerime kulak asmıyorlar. Sultan’a boyun eğmek istediğimde ya da yük hayvanı göndermek istediğimde beni engelliyorlar. Diyorlar ki: Ordu gelirse, bizi onunla baş başa bırak.” Bunun üzerine emirler, o kaleden çıkmadan önce bu kişilerden yakalayabildiklerini yakaladılar ve geriye kalanları öldürdüler. Yakalanan sekiz kişi civar kalelerin sahiplerindendi.” Memlûk komutanına aktardı. Tutuklananlar arasında bulunan bu civardaki bir kele nâibi, Tekfur’un Memlûk ordusuna elçi göndermek suretiyle yaptığı ihanetini anlayınca Müslüman olmuştu.⁸⁶⁹

Memlûk Devleti 1307 yılında Halep Nâibi Emir Şems Karasungur *memlûk*lerinden birisini elçi olarak Kilikya Ermeni Kralı IV. Leon’a göndermişti. bu sırada Ermeni kralı Hetum b. Kostantin⁸⁷⁰ ölmüştü. Elçinin gönderilme sebebi ise, Ermeni Kral’dan Memlûk Devleti’ne geleneksel olarak verdiği vergilerin ödenmesini talep etmekte. Mansûrî’nin ifadesine göre; bölgedeki Moğol *mukaddem*lerinden Bulargu⁸⁷¹ (Burlugu), Kilikya Ermeni Kralı IV. Leon’un Memlûk Devleti’ne vergi vermesinden ötürü IV. Leon⁸⁷² ve Ala Nak adındaki kardeşini öldürmüştü.⁸⁷³ Kilikya Ermeni Kralı’nın öldürülmesine sebep olan ve o sırada gerçekleşen elçilik teatisini Makrîzî şöyle nakletmektedir: 1306/1307 yılında Kilikya Ermeni Kralı’nın elçileri geldi. Bu elçilerin iki yüz yetmiş Müslüman esiri serbest bırakıp beraberinde hediye

⁸⁶⁹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXXII, s. 78; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 163.

⁸⁷⁰ Baybars el-Mansûrî; öldürülen Ermeni Kral’ın Hetum b. Kostantin olduğunu nakletse de bu sırada Kilikya Ermeni Kralı IV. Leon idi.

⁸⁷¹ Bulargu mefhumu, kaybolmuş herhangi bir eşya manasına gelmektedir. İlhanlı askeri teşkilâtında bularguci adıyla anılan bu görevli, kaybolmuş hayvanları, gulâm, cariyeler ile savaş teçhizatını bulmak ve sahibine teslim etmekle yükümlüydü. Mustafa Uyar, “İlhanlı (İran Moğolları) Ordusunda Hiyerarşi: Askerî Yetkililer ve Nitelikleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 49, 2009, s. 42.

⁸⁷² Diğer bir görüşe göre; IV. Leon, Memlûk Devleti’ni Bulargu’ya karşı kıskırtmıştır. Ayrıca Bulargu’nun samimi bir Müslüman olmasından dolayı Kilikya Ermeni Kralı IV. Leon’a karşı düşmanlık beslemişti. Şöyle ki; Kilikya Ermenilerinin hâkim olduğu bölgenin daha önce Abbasiler döneminde Müslüman toprağı olduğunu öğrenmişti. Daha sonra Krallığın topraklarına gidince Abbasi halifesi M Me’mûn b. Hârûn er-Reşîd’in kızı Aîşe’nin kabrini ziyaret etmişti. Bu kabir ve çevresinin domuz pislikleriyle dolu olduğunu tanık olmuştu. Bundan ötürü Ermenilerin İslâm dinine ve Müslümanlara karşı olan hoşgörüsüzlüğüne tahammül etmeyip Bulargu’yu Moğol beylerine şikâyet edip ardından öldürmüştü. Mustafa Akkuş, “Ermenilerin İlhanlı Dinî Siyasetindeki Roller”, *Selçuk Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 31, 2012, s. 216.

⁸⁷³ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 170.

olarak Memlûk Devleti'nin hükümdarı Nasır Muhammed'e getirdi.⁸⁷⁴ Aynî; bu elçinin geliş tarihini 1304/1305 olarak zikretmektedir.⁸⁷⁵

24 Ağustos 1306 tarihinde Kilikya Ermeni Kralı'nın elçilik heyeti beraberinde hediyelerle Dımaşk'a geldi. Bu hediyein hacmi on sekiz yük idi. Elçiler, Suku'l-Hayl üzerinden alay eşliğinde Saltanat Nâibi'nin huzuruna çıkarıldılar. Bu uygulama, ağır hediyelerle gelen elçilik heyetlerinin söz konusu güzergâhtan geçirilmesinin, Dımaşk'daki elçilerin geçiş yollarından biri olarak işlev gördüğünü göstermektedir.⁸⁷⁶

Ekim/Kasım 1308 tarihinde Kilikya Ermeni Kralı'nın elçileri üzerine kararlaştırılan vergi ile birlikte Mısır'a geldiler. Hediyeler arasında mücevherlerle altınla süslenmiş leğen⁸⁷⁷ ve göz alıcı mücevherlerle süslenmiş, görünümü harikulade olan bir ibrik bulunuyordu.⁸⁷⁸ Aynî; bu nitelikte bir hediyein daha önce hiçbir hükümdar için yapılmadığını nakletmedir. Sultan Nasır Muhammed bu hediyeler çok beğendiğinden kabul etti. Sevincini elçilerle de paylaşıp onlara hil'atgiydirdi. Çünkü Sultan'ın nadir olarak Kilikya Ermeni Krallığı'nın elçilerine hil'atgiydirdiği görülmüştü. Ardından, onlara ihsanda bulunup Tekfur'a gönderdi.⁸⁷⁹

1309 yılında Kilikya Ermeni Kralı'nın elçilik heyetinin kararlaştırılmış yıllık vergi ve hediyelerle birlikte Memlûk Devleti'ne geldiği bilinmektedir. Sultan elçileri izzet ve ikramla karşılayıp ağırlamıştı. Daha sonra Sultan, elçileri Tekfur'a göndermişti.⁸⁸⁰

17 Şubat 1310 tarihinde Sultan Nasır Muhammed üçüncü kez tahta oturduktan sonra Mayıs 1310 tarihinde Kilikya Ermeni Kralı ona elçilik heyetini gönderdi. Altından bir leğen ve değerli mücevherlerle süslenmiş bir ibrik vardı. Elçilerin getirmiş olduğu mektupta Tekfur, Sultan Nasır Muhammed'i tekrar tahta çıkmasından dolayıyla tebrik ediyordu. Sultan Nasır Muhammed bu heyetin geliş amacı ve taşıdığı

⁸⁷⁴ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 410.

⁸⁷⁵ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. IV, s. 422.

⁸⁷⁶ Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. III, s. 317.

⁸⁷⁷ Metinde leğen olarak ifade edilen hediye aslında "Teşt"tir. Teşt: Geniş ağızlı, sığ bir leğen türüdür. Anadolu'da halen kullanılmakta olan "Teşt"ler, en kıymetli olan türü, bakırdan üretilmiş olanıdır.

⁸⁷⁸ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 421; Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 10.

⁸⁷⁹ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 10.

⁸⁸⁰ Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 85; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 181.

manası itibariyle teşekkürle karşıladı. Memlûk Devleti'nde tahta geçen hükümdarların komşu ve diğer devletlere tahta geçtiğini elçi ile bildirilmesi mutata bir husustur. Dolayısıyla da mezkûr elçilik teatisinin gerçekleşmesi tabii bir durumdur.⁸⁸¹

20 Temmuz 1311 tarihinde Kilikya Ermeni Kralı Oşîn'in⁸⁸² elçilik heyeti kararlaştırılan ve vermesi gereken mal ile birlikte Kahire'ye geldi. Ancak elçilik heyetinin getirdiği malların eksik olması nedeniyle Sultan Nasır Muhammed, bu ihmali ve ciddiyetsizlikten ötürü elçilere tepki gösterdi. Sultan Nasır Muhammed bununla da kalmayıp Tekfur'a Emir Esendemir'i elçi olarak gönderdi. Tekfur'a giden elçi, Sultan'ın şu mektubunu ilettiler: "Ya hemen bir milyon dirhem gönder ya da daha önce Sultan Kalavun ordusunun aldığı kaleyi teslim et. Aksi takdirde kendisini ve ülkesini paramparça edecek olan savaşa hazır ol." Mansûrî; bu mektuptan sonra Sultan'ın, Kilikya Ermenileri üzerine ordu sevk ettiğini nakletmektedir. Daha sonra gelen elçilik heyetlerine nazaran Tekfur'un istenilen vergiyi kabul ettiğini göstermektedir.⁸⁸³

Kilikya Ermeni Krallığı'ndan Memlûk Devleti'ne gelen elçilik heyetlerinin yapısı ve işlevleri, tarihî dönem ve koşullara bağlı olarak farklılık arz ediyordu. Nitekim 1312 yılında gelen elçilik heyetinde Tekfur'un teyzesi de bulunmaktaydı. İfade edilen kişi, Kudüs'ü ziyaret etmek gayesiyle Mısır'a gelmişti. Her ne kadar Tekfur'un teyzesinin devlet merkezine gelerek devlet erkânıyla görüşmesi nadir bir olay olsa da bu durum Orta Çağ'da kadınların da diplomatik görev ve seyahatlerde bulunabildiğini ortaya koymaktadır.⁸⁸⁴ 1312 yılında Kilikya Ermeni Kralı'nın bir başka elçilik heyetinin Memlûk Devleti'ne geldiği bilinmektedir. Bu heyet, her yıl kendilerine tahsis edilen vergileri getirmişti. Ebü'l-Fidâ; Şam nâiblerine her zamanki uygulamaya göre hediyeler sunulduğunu nakletmektedir. Bu bilgiyi nakleden Ebü'l-Fidâ, o dönemde Hama Nâibi olarak görev yapmaktaydı. Müellif, kendisine hediye olarak katır ve kumaşın takdim edildiğini aktarmaktadır.⁸⁸⁵

⁸⁸¹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 455.

⁸⁸² Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. IV, s. 13.

⁸⁸³ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 207.

⁸⁸⁴ Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. V, s. 248.

⁸⁸⁵ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. IV, s. 65.

1315 yılında Emir Seyfeddin Tengiz'in *memlûkü* olan Yağmur ile Halep Nâibi Emir Alaeddin Altunboğa'nın *memlûkü* Sultan Nasır Muhammed adına hareket eden nâibler tarafından, Kilikya Ermeni Krallığı'na elçi olarak gönderildiler. Kilikya Ermeni Krallığı'na giden mezkûr elçiler, Mayıs 1315 tarihinde Tekfur'un elçileriyle birlikte geri döndüler. 17 Mayıs 1315 tarihinde bu elçiler Sultan'ın huzuruna kabul edildi. Safedî; elçilerin Sultan'ın huzuruna girmeleri ve kabul edilmeleri hususunda “görölmeye değer bir gündü.” şeklinde kayıt düşmüştür. Elçiler, *Eyvan*'a kabul edildikten sonra yerlerine alındılar. Ardından Tekfur'un Sultan'a gönderdiği mektuplar ayakta okunmaya başlandı. Elçiler bu sırada üç kez yere kapanıp toprağı öpmek suretiyle saygı gösterdiler. Okunan mektuplardan biri, Mısır ve Şam emirlerine hitaben gönderilmiş genel bir mektuptu. Diğerleri ise Emîrû'l-Kebîr'e özel mektup idi. Sultan Nasır Muhammed bu mektuplardan sonra Tekfur'a cevap olarak bir mektup kaleme aldı. Sultan mektubu Sîs'e Tekfur'a götürölmesi için Şam hâcibi Ūrân'ı elçi olarak tayin etti. Sultan'ın elçisi Tekfur'un elçileriyle birlikte Sîs'e gitti.⁸⁸⁶

1321 yılında Sultan Nasır Muhammed, Kilikya Ermeni Kral'ı V. Leon'un vergisini vermemesi ve papadan yardım talep etmesinden dolayı Ayas üzerine bir akın yapılmasını emretti.⁸⁸⁷ Bu seferden dolayı Haziran 1323 tarihinde Kilikya Ermeni Kralı'nın Ermeni katolikosu Konstantin elçi olarak Kahire'ye geldi. Bu elçi beraberinde 400 bin dirhem olan yıllık vergiyi getirmesinin yanı sıra uzlaşma amacıyla gelmişti. Ayrıca elçi, Sultan'a değerli mücevher de getirmişti. Elçi Konstantin, Tekfur'un geçmişteki davranışlarından dolayı özrünü beyan etti. Tekfur'un alışagelmiş kusurları Memlûk Devleti'nin topraklarına tacizde bulunmak, vergiyi zamanında ödememek, yol kesmesi ve bir de vergiyi kararlaştırılan meblağda takdim etmemesiydi. Elçiler özrün beyan edilmesinden sonra Ayas Kalesi'nin onarımı için Sultan'dan izin istedi. Ayrıca, bu kalenin tamiri karşılığında her yıl yüz bin dirhem vergi göndermeyi teklif etti. Sultan Nasır Muhammed hem özrü hem teklifleri kabul edip elçileri geri gönderdi.⁸⁸⁸

⁸⁸⁶ Safedî, *Nüzhetül-Malik vel-Memlûk*, s. 219-222.

⁸⁸⁷ Kanat, “Memlûkler ve Çukurova”, s. 97; Gökhan “Memluk- Kilikya Ermeni Siyasî İlişkileri”, s. 98; Yiğit, “Memlûk- Ermeni Münâsebetleri”, s. 195.

⁸⁸⁸ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. IX, s. 308; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 63; Kanat, “Memlûkler ve Çukurova”, s. 97.

1338 yılına gelindiğinde Memlûk Devleti'nin Kilikya Ermeni Krallığı'nın topraklarını ilhak etme gayesinde olduğu görülmektedir. Bundan ötürü 5 Mart 1338 tarihinde ordu Kahire'den sefere çıktı. Öte yandan Dulkadiroğlu Türkmenlerinin de bu esnada Ermeniler üzerine akınları söz konusuydu. Her taraftan kısıtılan Kilikya Ermeni Krallığı, sulh için elçisi göndermekten başka çaresi kalmamıştı. Bundan dolayı Tekfur, barış teklifini sunmak üzere elçilik heyetini deniz yoluyla Dimyat'a gönderdi. Ancak o dönemde adet olduğu veçhileyle Memlûk Devleti'nin kuzey kapısından gelen elçilik heyeti, önce Şam Nâibi Tengiz'in huzuruna çıkıp ahvalini arz ederdi. Nâib Tengiz'in uygun görmesi halinde, elçilik heyeti Kahire'ye gönderilirdi. Tekfur'un elçilik heyeti Tengiz'e başvurmadan Kahire'ye gitmesinden dolayı Sultan Nasır Muhammed heyeti huzuruna kabul etmedi. Bundan ötürü elçilik heyeti, Tekfur'a geri dönüp ahvali bildirdi. Tekfur, bunun üzerine yeni bir elçilik heyetini hazırlayıp hediyelerle birlikte Şam Nâibi Tengiz'e gönderdi. Tengiz'in huzuruna çıkan elçilik heyeti Tekfur'un, Memlûk ordusunun topraklarından uzak tutulması karşılığında Ceyhan Nehri'nin ötesindeki tüm kaleleri Sultan'a teslim etmeyi taahhüt ettiğini bildirdi. Tengiz, Tekfur'un bu teklifini Sultan'a bildirdi. Sultan da Halep Nâibi ve ordu komutanı Emir Alaeddin Altunbuğa'ya 'Yağmalamayı durdurun, kuşatma araçlarını Bâğrâs'a geri gönderin,' şeklinde emir gönderdi. Fakat ordu buna aldırmazlık etmeyip Ayas'ı kuşattığı sırada Tengiz, baş *mihmandâr*ı Sultan'a gönderip bu durumu bildirdi. Sultan saldırıyı durdurduktan sonra sekizinci gün Tekfur kalelerin anahtarlarını Memlûk ordusuna teslim etti. Tekfur'un kalenin anahtarlarını teslim etmesinin şartı, "Bölgemde yağmalanan malların ve esir alınan kişilerin iade edilmesi" olarak belirlenmişti. Memlûk ordusuna duyuru yapılırken ele geçirilenler derhal iade edildi. Memlûk Devleti'nin ordusunun düzenlemiş olduğu bu sefer ile Küvâre, Sirfendikar ve Nuceyme kaleleri ile Ayas liman şehri ele geçirildi. Her Ermeni kalesine de bir nâib ve asker tayin edildi. Daha sonraki süreçte Tekfur bir elçilik heyetini Memlûk Devleti'ne gönderdi. Sultan elçileri huzuruna kabul edip onları onurlandırdı. Elçilerle yapılan görüşme sonrası Kilikya Ermeni Krallığı'ndan üç yıl süre zarfında vergi alınmaması ve on yıl süreyle de barış sağlanması üzerine karar kılındı.⁸⁸⁹

⁸⁸⁹ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. III, s. 229-231; Yiğit, "Memlûk- Ermeni Münâsebetleri", s. 197.

1364 yılına kadar Kilikya Ermeni Krallığı'nın elçilik heyetleri pek kaynaklara yansımamıştır. Gelen elçiler de ya vergiyi getirmiştir ya da vergisinin tamamını ödemeyeceğini arz etmek için gelmiştir. Ayrıca Memlûk Devleti'nin dâhili problemleri de bunda rol oynamıştır. Öte yandan Dulkadiroğulları bölgede güç kazanmıştı. Bu durumla bağlantılı olarak, Tekfur'un Memlûk Devleti'ne gönderdiği vergilerin doğrudan Dulkadiroğulları'na iletilmesini talep edilmekteydi. Dolayısıyla da Memlûk Devleti'nin dâhili problemleriyle birlikte bölgesel güç dengeleri de değişmişti. Bu ve buna benzer faktörler Memlûk Devleti ile Kilikya Ermeni Krallığı arasındaki elçilik teatisini kesintiye uğratmıştır.⁸⁹⁰ Mayıs/Haziran 1364 Kilikya Ermeni Kralı'nın elçileri Kahire'ye Sultan Eşref Şaban'a geldiler. Bu elçilerin geliş amacı Tekfur'un Sultan Eşref Şaban'a kendilerine yüklenen verginin azaltılma talebini bildirmektir. Ancak elçiler daha Kahire'deyken Kral'ın ölüm haberini aldılar. Bundan ötürü elçiler hiçbir şey elde edemedi ülkelerine geri döndüler.⁸⁹¹

IV.VI. MEMLÛK DEVLETİ İLE KIBRIS LUSIGNAN KRALLIĞI ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Memlûk Devleti ile Kıbrıs Lusignan Krallığı arasında ilişkiler Sultan Baybars dönemine dayanır. Sultan Baybars, 1263'te II. Hugues tarafından Memlûklerin elçilerine, gemilerine ve liman şehirlerine yapılan saldırılar sonucunda Suriye bölgesindeki Haçlı yöneticilerine şikâyetle bulundu. Fakat onun bu şikâyeti sonuçsuz kaldı. Söz konusu elçilerden bir heyet, Sultan Baybars'ın Türkiye Selçuklu Devleti'ne gönderdiği elçilerdi. Bu elçiler, Kıbrıs Kralı II. Hugues tarafından tutuklanmıştı. Bundan dolayı Sultan, donanmasıyla Kıbrıs üzerine yürümüştü.⁸⁹² Başarısızlıkla sonuçlanan çıkarmanın ardından Kıbrıs Kralı II. Hugues, Sultan Baybars'a mektup göndermişti. Sultan Baybars bu sırada Dımaşk'ta Karin Kalesi'ni fethetmekteydi. Kıbrıs Kralı II. Hugues, mektupta kazanmış olduğu zaferle övünmüştü. Bu sırada Baybars, Dımaşk'ta Karin Kalesi'ni fethetmekteydi. Kral'ın mektubuna küçümseyici bir üslupla cevap vermiştir. “Bu başarından önce ya da sonra daha büyük bir zaferin

⁸⁹⁰ Yiğit, “Memlûk- Ermeni Münâsebetleri”, s. 199.

⁸⁹¹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, C.1, s. 363; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 274.

⁸⁹² Burak Gani Erol, *Memlûk Deniz Kuvvetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara 2012, s. 126.

varsa onunla övün,” diyerek ona karşılık vermişti. Ayrıca Karin Kalesi’ni fethettiğini belirtmiş ve asıl övünülecek şeyin sağlam kaleleri almak olduğunu vurgulamıştı.⁸⁹³

Zikredilen elçilik teatsinin ardından II. Hugues ölünce onun yerine III. Hugues tahta geçti. Akka’daki idareciler, Kral III. Hugues’i Akka’ya davet edip aynı zaman Akka Kralı olarak tanıdılar. III. Hugues, Akka’daki idarecilerin, Memlûk sultanlarına karşı politikasını beğenmiyordu. Onların aksine, Sultan ile düşman davranmama kanaatindeydi. Nitekim Haziran 1268 tarihinde Sultan Baybars Dımaşk’tayken Kral III. Hugues’in elçileri, onun yanına geldiler.⁸⁹⁴ Beraberinde Sultan Baybars’a çeşitli hediyeler getirdiler. Bunlardan bazıları, metal kaplar ve avcı kuşlarıydı. Sonuç olarak iki taraf arasında yapılan müzakerede, Akka ve oranın otuz bir köyü, Kurayn, Aslis ve Hayfa Frenklere bırakıldı. Geriye gelen toprakların ise, müşterek olarak işletilmesine dair bir antlaşma metni hazırlandı. Ayrıca antlaşmanın on yıl sürmesi ve batıdan gelen Frenklerin ise söz konusu antlaşmaya sadık kalınmasına vurgu yapıldı. Bunu dışında, karşılıklı olarak esirlerin serbest bırakılmasına karar verildi. Daha sonra Sultan Baybars, 7 Temmuz 1268 tarihinde elçi olarak İbn Abdüzzâhir ve Emir Kemaleddin b. Şîş’i beraberinde yirmi esirle Akka’ya gönderdi. Fakat III. Hugues, her ne kadar sulh yanlısı olsa da antlaşma şartlarını kabul etmeyerek elçilerini geri gönderdi.⁸⁹⁵

Sultan Baybars’ın Hısnı’l-Ekrâd Kalesi’nin üzerine yürümesiydi. Nitekim bu haberi alan Akka halkı, Kıbrıs Kralı’ndan yardım talep etmişlerdi. Bunun üzerine Kral da onlara yardım amacıyla çok sayıda gemi göndermişti. Ancak deniz şiddetli bir şekilde kabardı ve bu gemilerden altmış tanesini batırdı. Gemiler Akka’ya ulaştığında geriye kalanları sayılıydı. Bu durumdan ötürü 1271 yılında Kıbrıs Kralı’nın elçisi beraberinde Trablus hâkiminin elçisiyle Sultan Baybars’a geldiler. Sultan Baybars, elçileri huzuruna kabul etti. Bu sırada, Trablus hâkiminin elçisi, Sultan Baybars’a: “Prens, Sultan’ın gulamıdır. Bu kale konusunda sizin şefaati olmanızı ve buradan çekilmenizi rica ediyor” dedi. Sultan Baybars, elçiye şöyle dedi: “Onun sözü benim için makbuldür. Eğer elçisi buraya yürümenden önce gelmiş olsaydı, ona muhalefet etmezdim. Ancak şimdi kaleyi kuşattım ve artık buradan geri çekilmem mümkün

⁸⁹³ Keleş, *Bahrî Memlûklerde*, s. 177.

⁸⁹⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü ’z-Zâhir*, s. 332; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 125.

⁸⁹⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü ’z-Zâhir*, s. 332; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 91.

değildir.” Bunun üzerine Kıbrıs Kralı’nın elçisi böyle dedi: “Efendim beni sultanın buradan ayrılıp ayrılmadığını öğrenmem için gönderdi. Zira ona, ordunun Mısır’a geri döndüğü haberi ulaşmıştı.” Sultan ise şöyle yanıt verdi: “Ordumdan sadece ağırlıkları ve zayıfları geri gönderdim.” Ardından Sultan, ifadeleri şöyle sürdürdü: “Göndereninin bizden bir talebi var mı, onu yerine getirelim? Zira şu an misafirimizdir.” Elçi, Sultan’a ‘Bana bir şey emretmedi,’ dedi. Elçi, Sultan huzurundan ayrıldıktan bir süre sonra geri dönüp Sultan’a şunu ifade etti: “Efendimin senden isteği, ona Baalbek ve Nablus’u vermendir.” Sultan, elçiye şöyle cevap verdi: “Siz bize ait kaleleri tek tek elimizden alırken şimdi benden kendi kalelerimi mi istiyorsunuz?” Daha sonra elçiyi huzurundan kovdu.⁸⁹⁶

Haziran/Temmuz 1271 tarihinde Sultan Baybars Hısnü’l-Ekrâd’dayken Dimyat ve İskenderiye’den Kıbrıs’a doğru hareket eden donanmasını fırtınanın etkisiyle Kıbrıs donanması ciddi zarar gördüğü haberi geldi. Bu gemilerden bazıları birbirine çarpması sonucu batarken bir kısmı ise parçalandı. Sadece altı gemi Mısır’a dönebildi. Kıbrıs sularındaki gemilerdekiler esir edildi. Bunun üzerine Sultan Baybars, batan gemilerin yerine yeni gemilerin yapılmasını emretti. Bu olayın ardından Kıbrıs Kralı’nın elçisi Sultan Baybars’a geldi. Elçi, Sultan Baybars’ın huzuruna girince ona şöyle dedi: “Efendim sana selam ediyor ve gemilerini (içindekilerle birlikte) ele geçirdiğini bildiriyor.” dedi. Sultan ise elçiye şöyle: “Ona de ki: Bununla sevinme. Çünkü o gemileri kılıcınla ele geçirmedin. Eğer mürettebat teslim olmasaydı, Allah’ın izniyle adanı biz ele geçirmiş olacaktık. Bu seferimde on dört kale zapt ettim. Gözün de bir payı vardır elbet. Allah’a hamdolsun ki ordumu sadece denizcilerle ve halktan olanlarla değiştirdik. Allah’tan bunun karşılığını telafi etmesini umarım.”⁸⁹⁷

1286 yılında Kıbrıs Kralı çok sayıda asker ve gemiyle birlikte Akka’ya yönelmişti. Bu girişimiyle Akka’nın idaresini teslim almıştı. Buradaki idareyi tanzim ettikten sonra, Sultan Kalavun ile ilişkilerini iyi tutmak için elçilerini hediyelerle birlikte Kahire’ye gönderdi.⁸⁹⁸ Öte yandan Kıbrıs Krallığı’nın elçileri gördüğü muamele değişkenlik gösterebiliyordu. Bu husus kimi zaman elçilerin rütbeleri ile

⁸⁹⁶ Mufaddal b. Ebü’l-Fezâil, *en-Nehcü’-a-Sedîd*, s. 183.

⁸⁹⁷ Mufaddal b. Ebü’l-Fezâil, *en-Nehcü’s-Sedîd*, s. 183-184

⁸⁹⁸ İbn Abdüzzâhir, *Teşrîfû’l-Eyyâm*, s. 141

ilişkiliyken kimi zaman da elçilerin talepleri ile doğrudan bağlantılıydı. Bundan dolayı bazen elçiler şerefli bir şekilde karşılanabilecekleri gibi, bazen de hapsedilebiliyor ve hatta öldürülebiliyorlardı. Nitekim 1289 yılında, Kıbrıs Kralı II. Henry ile Sultanı Kalavun arasında, Memlûk Devleti'nin Frenklerle yaptığı antlaşmalarda alışıldık olan biçimde, on yıl, on ay ve on gün sürecek bir ateşkes yapılmıştı. Ancak, Batı Avrupa'dan gelen Frenklerin, 1290 yılı Ağustos ayında, Akka'da pazara ürün getiren Müslüman köylülere saldırması, zaten ateşkese bağlı kalmaya isteksiz olan Sultan'a savaş başlatmak için gerekli bahaneyi sundu. Ayrıca, söz konusu olay, Akka'nın düşüşüne giden süreci başlattı. Kuşatmadan hemen önce, 1291 yılı Nisan ayında, Akka halkı tarafından yeni Sultan Eşref Halil'e gönderilen dört kişilik bir elçilik heyeti tutuklandı. Heyetin başındaki kişi, Arapça bilen ve Kudüs doğumlu Sir Philip Mainboef idi. Tutuklanan elçiler yirmi sekiz yıl hapiste kaldılar.⁸⁹⁹ Kaldı ki elçilerin tutuklanması, uzun süre elçilik teatisinin gerçekleşmemesine neden olmuştu. Çünkü elçilerin can güvenliği ve dokunulmazlığı resmen askıya alınmıştır.

1366-1370 yılları arasında Memlûk Devleti ile Lusignan Krallığı arasındaki savaş hali, Kral I. Peter'in suikasta uğramasıyla sonuçlanan barışa kadar yoğun bir elçilik teatisi faaliyeti beraberinde getirdi. Nitekim 1365 yılında Lusignan Kralı I. Pierre'nin öncülüğünde Haçlılar tarafından gerçekleştirilen "İskenderiye Baskını"nın⁹⁰⁰ ardından, Memlûk Devleti ile Kıbrıs Lusignan Krallığı arasında elçilik teatisi gerçekleşmişti. Kasım/Aralık 1365 tarihinde Sultan II. Zeynüddin Şaban, Kıbrıs kralının esir aldığı Müslüman esirler nedeniyle bir patriği elçi olarak Kıbrıs'a gönderdi.⁹⁰¹ Ancak elçi olarak giden patriğin talep edip elde edemediği muhtemeldir. Nitekim Memlûk Devleti, Kıbrıs'a yönelik askerî hazırlıklara başlamıştı. Ayrıca II. Zeynüddin Şaban, Mısır, Halep ve Suriye'nin çeşitli bölgelerindeki tüm Frenklerin tutuklanmasını emretti. Yakalananlar da hapsedildi. Esir edilen Müslümanların durumu netleşene kadar bu kişilere çeşitli baskılar uygulandı. Mısır'daki manastırlar

⁸⁹⁹ Nicholas Coureas, "Latin Cyprus And Its Relations With The Mamluk Sultanate-1250–1517", *The Crusader World*, ed. Adrian J. Boas, 2015, s. 395-396.

⁹⁰⁰ Geniş bilgi için bkz. Songül Akyurt, "1365 İskenderiye Baskını", *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S.1, 2021.

⁹⁰¹ İbn İyâs, *Bedâ'u 'z-Zühûr*, C. I, s. 25.

denetlendi. Patrik ve diğer Hristiyanlardan mallarını teslim etmeleri istendi. Bu emre uymayanlar ağır şekilde cezalandırıldı.⁹⁰²

Memlûk Devleti'ne elçiler, her zaman sultanların huzuruna kabul edilmemekteydi. Nitekim Mart/Nisan 1366 tarihinde İskenderiye'den gelen habere göre, Frenk elçileri şehre ulaşmış ve beraberlerinde getirdikleri mektuplarla esirlerin iadesini talep etmişlerdi. Bunun üzerine durum Kahire'ye bildirildi. Yapılan değerlendirmede, ağır suçlardan hüküm giymiş bazı esirlerin “beyaz giysili” bir heyet olarak rehine şeklinde Frenklere gönderilmesine karar verildi. Bu esirler Frenklerin yanında konakladı. Ardından Frenk elçileri Kahire'ye giderek atabek ile görüştüler. Atabek'i, sultan zanneden Frenklere, onun sadece Sultan II. Zeynüddin Şaban'ın veziri olduğu açıklandı. Yanlarında getirdikleri hediyeler, atabek tarafından heyet üyeleri arasında paylaştırıldı. Gelen mektuplarda dostane ifadeler yer alıyor ve İskenderiye baskınında alınan esirlerin iadesini talep ediyorlardı. Ayrıca zararlarının tazminini, sulhun yenilenmesini, tacirlerinin limana serbest girişini ve kapatılan bir kilisenin yeniden açılmasını istiyorlardı. Atabek ise Kıbrıs'ın mutlaka fethedileceğini belirterek net bir yanıt verdi. Elçiler üç gün Otak/Vutâk'da kaldıktan sonra *darü'z-diyâfe*'de misafir edildiler. Sultan geri döndüğünde onu ziyaret edip hediyelerini sundular; fakat cevap alamadan geri döndüler.⁹⁰³ Zikredilen bu Frenk elçilerinin, Kıbrıs Kralı tarafından gönderilen Ceneviz ve Venedik elçileri olmaları muhtemeldir.

Memlûk Devleti ile Kıbrıs Lusignan Krallığı arasındaki savaş hali, Avrupalı tacirleri oldukça rahatsız etmişti. Nitekim Venedikliler ile Cenevizler⁹⁰⁴ Memlûk Devleti'nin savaş hazırlıklarını haber alınca iki devlet arasında arabulucu olma görevini üstlenmişlerdi. Bunun sebebi ise, Venedik Cumhuriyeti bölgedeki ticari çıkarlarının zarar görmesini istememesiydi. Öte yandan Kıbrıs Kralı Pierre, Memlûk

⁹⁰² Akyurt, “1365 İskenderiye Baskını”, s. 59.

⁹⁰³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. IV, s. 291; Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 382.

⁹⁰⁴ Kral I. Peter'in suikasta uğramasıyla sonuçlanan barışa kadar yoğun bir diplomatik faaliyeti beraberinde getirdi. Bu süreçte Kıbrıs Kralı'nın yanı sıra, ticari çıkarlar doğrultusunda barış isteyen Venedikliler ve Cenevizliler de elçiler göndermiştir. Bu elçiler arasında Sir James de Nores, Sir James le Petit ve Sir Hugh de la Baume gibi soyluların yanı sıra, hukuk uzmanı bilgili bir kâtip olan Anthony, Cenevizli tüccar Sir Cassan Cigala ve Venedikli Sir Nicholas Giustiniani de bulunmaktaydı. Bir seferinde, iki Müslüman köle de elçi olarak gönderilmişti. Nicholas Coureas, *Latin Cyprus And Its Relations With The Mamluk Sultanate, 1250–1517*, Chapter Twenty-Four, s. 396.

Devleti'nin nâibi Emir Yelboğa'nın barışa samimi yaklaşmadığını düşünüyordu. Memlûklerce sürdürülen askerî hazırlıklar da bu düşüncesini güçlendirmişti. Bu çerçevede Kral I. Pierre, eğer Yelboğa gerçekten barış istiyorsa, elçilerini bizzat kendi sarayına göndermesi gerektiğini ifade etti. Bundan dolayı 31 Mayıs 1366 tarihinde, Venedik'e ait gemiler eşliğinde Emir Yelboğa tarafından gönderilen Memlûk elçileri, aralarında Tokboğa adlı bir elçinin de bulunduğu heyetle Gazimağusa Limanına ulaştılar.⁹⁰⁵ 2 Haziran'da başkent Lefkoşa'ya geçen elçiler, Kıbrıs Kralı I. Pierre ile doğrudan müzakerelere başladılar. Kral, Memlûk elçilerine oldukça ağır koşullar içeren bir barış teklifinde bulundu. Bu teklife göre, Kudüs'ün idaresi Lusignan Krallığı'na bırakılacak, Hristiyan esirler serbest bırakılarak daha önce ellerinden alınan malları kendilerine iade edilecek, sultan ise kralın düşmanlarını kendi topraklarında barındırmayacaktı. Ayrıca Kıbrıslı tacirler Memlûk topraklarında gümrük vergisinden muaf tutulacaktı. Memlûk elçileri, bu şartları kabul etme yetkisine sahip olmadıklarını bildirince, Kral Pierre mutlak yetkiyle donattığı üç Katalan elçisini müzakereleri sürdürmeleri için Emir Yelboğa'ya gönderdi. Bu elçilerden birisi Yahudilikten Hristiyanlığa geçmiş olan John d'Alfonso idi. Elçiler, Haziran 1366 tarihinde Mısır'a döndüler. Taraflar arasında yürütülen görüşmeler sonucunda 10 Şubat 1367 tarihinde bir barış anlaşmasına varıldı. Bu anlaşmayla, Kudüs'ün Hristiyanlara bırakılması yönündeki talep kral tarafından geri çekildi. Buna karşılık, Suriye ve Mısır'da uygulanan gümrük vergilerinde indirimle gidilerek Sur, Beyrut, Şam, Kudüs, Sayda, Dimyat ve Trablusşam'da bu oran yarıya düşürüldü. Hacılar Kutsal Topraklara serbestçe seyahat etme hakkı tanındı ve kral adına düzenlenen serbestlik belgesine ait vergi muafiyeti de bu düzenlemeye eklendi. Anlaşma, Yelboğa'nın onayına sunulmak üzere elçiler aracılığıyla Memlûk sarayına gönderildi. Ancak elçilerin dönüşü sırasında kötü hava koşulları nedeniyle Gazimağusa'da bir süre beklemek zorunda kalındı. Bu esnada Yelboğa'nın barış yanlısı tutumu nedeniyle öldürüldüğü haberi ulaştı. Bunun üzerine elçiler, Kral Pierre'ye sultanın ve diğer emirlerin de barışı desteklediğine dair güvence verdiler. Ne var ki, Kahire'ye

⁹⁰⁵ Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 384; Bengü Gülmez, *Lusignan Hanedanlığı Döneminde Kıbrıs (XIII. – XV. Yüzyıl)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 2022, s. 213-214; Nicholas Coureas, *Latin Cyprus And Its Relations With The Mamluk Sultanate, 1250–1517*, Chapter Twenty-Four, s. 396.

ulaştıklarında, Yelboğa'nın ölümünden dolayı yapılan önceki anlaşmanın geçersiz sayıldığı ve yeni koşulların ileri sürüldüğü bildirildi. Kralın elçileri bu yeni şartları kabul etmediğinden ötürü herhangi bir anlaşmaya varılamadı.⁹⁰⁶

Yelboğa'nın ölümünün ardından Cenevizler, Mısır ile Kıbrıs arasında barışın tesis edilmesi için yoğun çaba sarf etmişti. Nitekim barışın sağlanması için Cenevizlilerin büyük tacirlerinden Pierre de Canale Mısır'a gidip Sultan ile görüşmüştü. Bu görüşmede bir sonuç alınamamıştı. Kıbrıs Kralı'ndan destek isteyen Pierre de Canale, Aragon gemileriyle ve Türkopol James de Nores eşliğinde 14 Mart 1367 günü Gazimağusa'dan ayrılarak Kahire'ye doğru yola çıkmıştı. Burada Sultan II. Zeynüddin Şaban ile görüşmüşler ama bir anlaşma sağlanamadan Haziran 1367 tarihinde Kıbrıs'a dönmüşlerdi. Oysaki antlaşma sağlanmamasına rağmen James de Nores, beraberinde Memlûk Devleti'nin elçileri de bulunmaktaydı. Buna rağmen, diplomatik girişimlerin sonuç vermemesi üzerine Kral I. Pierre barışa yanaşmayarak elçileri hapse attı.⁹⁰⁷

Kıbrıs Kralı I. Pierre'nin 1369 yılında ölmesinin ardından, Memlûk Devleti ile Lusignan Krallığı arasında elçilik teatisi yeniden başlamıştı. Nitekim Ceneviz-Venedikliler'den dört elçi, Kıbrıs Krallığı'ndan da iki elçi Kral'ın ölümünden sonra geldiği bilinmektedir. Ayrıca İskenderiye saldırısında ele geçirilen esirler Kahire'ye getirilmişti. 1370 yılının başlarında II. Zeynüddin Şaban, zikredilen elçilerle birlikte kendi elçilerini Gazimağusa'ya gönderdi. Memlûk Devleti'nin elçilerini huzuruna kabul eden Kral II. Pierre, onlarla görüştü. Bu görüşme esnasında elçiler, Kral'a babasının Sultan'a karşı geçmişteki hatalarının görmezden gelindiği, barışın ise Venedik ve Cenevizlilerin talebi üzerine sultan tarafından kabul edildiğini belirttiler. Ancak bundan sonra herhangi bir düşmanca tutum sergilenmesi hâlinde, sorumluluğun tamamen kendisine ait olacağını küçümseyici bir üslup ile Kral'a aktardılar. Adet olduğu veçhileyle, elçiler haddini açtığı için hapsedildiler. Fakat dört gün sonra elçiler özür dilemek suretiyle affedildiler. Daha sonra elçiler, Kral'ın huzuruna kabul edilip

⁹⁰⁶ Malatî, *Neylû'l-Emel*, C. I, s. 384; Ergun Üstün, "Memlûk Devleti'nin Kıbrıs'ı Hâkimiyeti Altına Alması", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, S. 1, Aralık 2018, s. 31.

⁹⁰⁷ Gülmez, *Lusignan Hanedanlığı Döneminde Kıbrıs*, s. 217.

30 Aralık 1370 tarihinde iki taraf arasında barış yemini yapıldı.⁹⁰⁸ Bu antlaşmaya göre; antlaşmanın geçerliliği yirmi yıl olup, iki tarafta bulunan esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılması ve İskenderiye baskınından beri kapalı olan Kudüs'teki Kıyame Kilisesi'nin yeniden açılarak hizmete girmesini içeren maddelerden oluşmaktaydı. 1390 yılına kadar geçerli olacak bu antlaşmadan çekilmenin cezası 20 bin dukalık bir yaptırım olarak belirlenmişti.⁹⁰⁹

IV.VII. MEMLÛK DEVLETİ İLE FRENKLER (HAÇLILAR) ARASINDAKİ ELÇİLİK TEATİSİ

Haçlılar düzenlemiş olduğu seferler sonrası, esas olarak Bilâdü's-Şâm'ın batı ve güney kesimlerinde, özellikle Filistin, Lübnan sahilleri, Antakya ve Dimyat gibi bölgelerinde hâkimiyet kurmuşlardı. Memlûk Devleti'nin tarih sahnesine çıktığı sırada Frenkler;⁹¹⁰ Yafa, Akka, Arsuf, Safed, Trablus, Sûr, Gazze, Ramle, Hısnü'l-Ekrad,

⁹⁰⁸ Coureas, *Latin Cyprus And Its Relations With The Mamluk Sultanate*, s. 396; Üstün, *Memlûk Devleti'nin Kıbrıs'ı Hâkimiyeti Altına Alması*, s. 32.

⁹⁰⁹ Gülmez, *Lusignan Hanedanlığı Döneminde Kıbrıs*, s. 227-228.

⁹¹⁰ Yukarda zikredilen Frenklerin bölgedeki tarihsel gelişimi şu şekildedir: Birinci Haçlı Seferi sonunda, 1099 yılında Kudüs Haçlı Krallığı kurulmuştu. Kudüs Haçlı Krallığı'nın askeri savunmasında Kral'ın ordusunun yanı sıra şövalyelerin gücü de büyük rol oynamıştı. Bu şövalyeler daha sonra bölgedeki Haçlı kralları ile şehir hâkimleri nezdinde söz sahibi olmuşlardı. Ebru Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten*, S. 66, 2002, s. 87; Tapınak Şövalyeleri (Templier tarikatı) 1119 yılının sonunda II. Baudouin'in verdiği iziyle Champagne şövalyelerinden Hugues de Payns ve arkadaşları tarafından kurulmuştu. Daha sonra 1128'de toplanan Troyes Konseyi'nde bir tarikat olarak tanınmıştı. Hospitalier Şövalyeleri (Hospitalier tarikatı) ortaya çıkışı Tapınak Şövalyeleri'nden biraz daha eski olduğu bilinmektedir. Süleyman GENÇ-Mehmet Şamil BAŞ, "Kudüs Haçlı Krallığında Askerî Tarikatların Kuruluşu ve Yükselişi", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2, 2024, s. 480; Esasında bu şövalyeler XI. yüzyılın sonlarına doğru kurulmuş bir hayır kurumudur. Bu kurumun kuruluş gayesi Kudüs'e gelen yoksul ve hasta hacı adaylarına yardım etmektir. Bu iki tarikat hem hayır işleriyle hem de askerî konularla meşgul olmuştu. Daha sonra bu gayelerinin dışına çıkarak iktisadi alanda gelişme gösterip ticaretle söz sahibi olmuşlardı. Bu iki tarikat kendilerini sadece papaya karşı sorumluydu. Sayıları ise iki bin civarında olup Haçlıların çekirdek gücü olan en çetin süvarileri grubuydu. Bu şövalyeler Kudüs'ü sahile bağlayan "hacılar yolu"nu muhafaza altına almakla işe başlayıp bütün Haçlı seferlerine katılmışlardı. Kudüs Krallığı (1099-1187) döneminde Merkab, Hısnü'l-Ekrâd, Sahyûn, Arka, Kevkeb ve Beytu'l-Cibrîn kaleleri Hospitalier Şövalyeleri; Safed, Bağrâs, Tartûs, Gaston ve Gazze kaleleri Tapınak Şövalyeleri hâkimiyetinde bulunuyordu. 1144 yılında Trablus Kontu II. Raymond'un, Hısnü'l-Ekrâd'ı Hospitalier Şövalyelerine vermesiyle de gerçek anlamda bir güç haline geldikleri bilinmektedir. Selahaddin Eyyûbî'nin 1187 yılında Hittîn Savaşı ile Hospitalier Şövalyelerinin meskûn olduğu Kevkeb, Beytu'l-Cibrîn ve Sahyun kalelerini ele geçirirken Tapınak Şövalyelerinden de Gazze, Dârum, Safed ve Bağrâs kalelerini almıştı. 2 Ekim 1187 tarihinde Kudüs'ün zaptından sonra da buradaki şövalyelerin Sûr'a ve Antakya'ya gitmelerine müsaade etmişti. Tapınak Şövalyeleri Selahaddin Eyyûbî'nin ölümünde sonra Eyyûbî Devleti'nde dâhili çalkantılar ve Eyyûbî hükümdarlarının yardımıyla Bağrâs, Sayda, Safed ve Kudüs'ün Mescid-i Aksâ kısmına hâkim oldular.

Kerek, Şevbek, Taberiye, Askalan, Beyrut, Şakıf-i Arnun ve Sayda coğrafyası üzerinde hâkimiyetleri söz konusuydu. Zikredilen coğrafya üzerindeki Frenk hâkimleri ile Memlûk Devleti arasında sık sık elçilik teatisi gerçekleşmişti. Bu elçilik teatilerini emân dileme, antlaşma, ateşkes ve barış başlıkları altında ifade edilebilir.

IV.VII.I. Emân Elçileri

Memlûk Devleti ile Frenkler arasındaki elçilik teatisi çoğunlukla savaş sırasında emân dileme çerçevesinde gerçekleşmişti. Şöyle ki; Sultan Baybars tahta oturduktan sonra Frenklerin muhkem hale getirmiş olduğu kaleleri ele geçirmek gayesi içine girmişti. Bu düşüncesini eyleme geçirmek için Frenklerin hâkim olduğu kaleler üzerine ordu sevk etmişti. Memlûk Devleti'nin ordusu kale ya da kaleleri kuşatma altına alınca, oranın hâkimi teslim olmaktan başka çaresi kalmayınca elçi gönderip emân dilemekteydi. Mart/Nisan 1265 tarihinde Sultan Baybars ordusuyla Arsuf'u kuşattığı sırada, kaledekilerin teslim olmaktan başka çaresi kalmamıştı. Bundan ötürü elçi gönderip emân dilemişlerdi. Böylece Sultan Baybars orayı teslim almıştı. Keza Memlûk Devleti'nin ordusu 15 Mayıs 1266 tarihinde Safed'i kuşatma altına aldığı anda Frenkler zor durumda kaldığından elçi gönderip emân dilemişlerdi. Sultan emân dilemelerini kabul etmişti.⁹¹¹ Ancak kaledekilerin yanlarına gümüş, savaş teçhizatı gibi şeylerin almamaları ve kaleyi tahrip etmeden ayrılma şart koşmuştu. Ardından elçiler kalelerine geri dönmüşlerdi. Bu esnada Sultan Baybars onların niyetlerini test etmek amacıyla bazılarını mendil göndermişti. Ayrıca bazılarıyla kalenin kapılarını açmaları hususunda anlaşmıştı. Kaledeki Frenkler, bundan haberdar olunca kendi aralarında anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Bu sırada canlarını kurtarmak isteyen on beş kadar Frenk, kaleden atlayıp Memlûk ordusuna sığınmıştı. Bu Frenkler, Sultan Baybars'ın huzuruna götürülünce Sultan onlara hil'atgiydirmişti. Daha sonra içerdeki Frenklerin teslim olmasını sağlamak için bu kişiler "Sultan ve askerleri tarafından iyi bir şekilde karşılandığını" haber vermek amacıyla kaleye gönderilmişti.

Hospitalier Şövalyeleri ise Arsûf ve Kevkeb'i ele geçirdiler. 1229'dan sonra Akkâ, Frenklerin Filistin'deki başlıca karargâhı haline geldi. Dolayısıyla da Memlûk Devleti'nin kurulmasıyla aynı coğrafya hüküm süren Frenklerle ilişkiler kurması ve elçilik teatisinde bulunmuş olmaları pek tabiidir. Ramazan Şeşen, "Dâviyye ve İsbîtiyye", *TDVİA*, IX, *TDV Yayınları*, İstanbul 1994, s. 19-20; Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", s. 87-93.

⁹¹¹ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, s. 46-48.

Ancak bu kişiler kaleye girince aldıkları hil'atve hediyeleri kaleden aşağı attılar ve emân dilemekten vazgeçtiler. Bunun üzerine öfkelenen Sultan Baybars şiddetli bir şekilde kaleyi muhasara altına aldı. Nihayetinde yenileceğini anlayan Frenkler 23 Temmuz 1266 tarihinde cuma günü tekrardan elçi gönderdiler. Elçi, Sultan Baybars'a daha önceki şartlar karşılığında anlaşmak istediğini ifade ettiyse de Sultan bu kez emân dilenmesini kabul etmemişti. Fakat Cuma namazından sonra Memlûk askerleri için yapılan dua sırasında Safed Kalesi'ndeki Frenkler "*Ey Müslümanlar emân*" deyip teslim olmak istediklerini belirtmişlerdi. Böylece İkinci saatlerinde Safed ele geçirilmişti.⁹¹²

Frenkler, emân dileme hususunda bazen kale tamamen kaybettikten sonra harekete geçerken bazen de civardaki başka bir kalenin ele geçirilmesinden sonra işgal sırasının kendilerine geleceğini anlayıp Sultan'a emân dilemek için elçi göndermekteydiler. Şöyle ki; Akka hâkimi, Sultan Kalavun'un ölümü üzerine Kahire'ye Philippe Mainboeul liderliğinde bir elçilik heyeti göndermişti. Bu elçinin gönderilme nedeni, Memlûk Devleti'nde taht değişikliği olduğundan dolayı yeni hükümdarla sulhu gerçekleştirmektir. Fakat Sultan Eşref Halil bu heyeti kabul etmemişti.⁹¹³ Nitekim Sultan Eşref Halil, 17 Haziran 1291 tarihinde babasının başlatıp amacına ulaşamadığı Akka'ya saldırmayı planlıyordu. Ardından ordusunu çok güçlü bir şekilde hazırlayıp Akka üzerine sefere çıkmıştı. Bu seferle Akka'yı yıkıp darmadağın etmişti. Bu ahvalde Frenkler, Sultan Baybars'a elçi gönderip emân dilemişti. Frenklerin son ana kadar direnmelerinin sebebi ise Akka'nın onların merkezi konumunda olmasıydı. Daha sonra civar bölgedeki Frenkler, Sultan Eşref Halil'in ordusunun ihtişamından korktuklarından ötürü emân dilemek için ona elçi gönderme başladılar. Böylece Akkâ'nın fethi ile Frenklerin bölgedeki varlığı sona ermişti.⁹¹⁴

Zikredilen elçilerin bir ulak görevini de üstlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim emân dileme sırasında seçkin ve sözünün eri kimseler gönderilmemişti. Çünkü ifade edildiği üzere 1266 yılında Safed kuşatması sırasında gelen ilk elçi emân dilemek üzere gelmişti. Daha sonra kaleye dönünce içerdeki Frenkleri ikna

⁹¹² Musa Demir, *Memlûk-Haçlı İlişkileri*, s. 128-129.

⁹¹³ Şeşen, *Sultan Kalavun ve Oğlu*, s. 83.

⁹¹⁴ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 117- 119.

edemediğinden ötürü Sultan Baybars kuşatmaya devam etmişti. Eğer söz konusu elçi, Frenklerin nazarında söz ve itibar sahibi olan bir kişi olsaydı emân dileme hususunda onları ikna etmiş olurdu.

Elçi göndermek suretiyle emân dilemek, sultanlar tarafından her zaman kabul görülmemektedir. Nitekim 17 Nisan 1285 tarihinde Sultan Kalavun, Hospitalier Şövalyeleri'nin hâkimiyetinde bulunan Merkab Kalesi'ni kuşatma altına aldı. Bu kuşatmada zor durumda kalan kaledekiler, elçi gönderip emân diledi. Ancak Sultan Kalavun, emân dilemelerini kabul etmedi. Emânın kabul edilmemesinin sebebi ise, bu kaledeki Frenklerin daha önce yaptıkları fenalıklardı. Çünkü Frenkler, bölgede hem Müslümanlara hem de Hristiyanlara zarar vermektedir. Ayrıca bu kale hâkimleri Moğollarla çok sık ittifak etmişti.⁹¹⁵

IV.VII.II. Barış Elçileri

Tarih boyunca barış, devletlerarasında önem kazanan hususların başında gelmektedir. Barışın tesis edilmesi için elçi daima büyük rol oynamaktaydı. Memlûk Devleti ile Frenkler çoğu zaman savaş halinde oldukları için bu savaşların sona erdirilip barış ve güven ortamının oluşması için elçiler sorumluluk almaktaydı. Bu başlık altında Memlûk Devleti ile Frenkler arasındaki sulh elçileri ele alınmaktadır.

1261 yılında Sultan Baybars'ın Dimaşk'ta bulunduğu sırada askerlerine Beyrût yöresine saldırmalarını emretmişti. Bundan dolayı Frenk elçileri, Sultan'ın huzuruna gelip barış talebinde bulunmuştu. Sultan ise, elçilerden bu sulhun karşılığında bazı şeyler talep etmişti. Elçiler, bu taleplere karşılık vermeyince de onları aşağılayıp geri gönderilmişti.⁹¹⁶ Daha sonra bu saldırılar karşısında zor durumda kalan Frenkler, Sultan Baybars'a elçi gönderdi. Elçi, Yâfâ kontu Sir John tarafından göndermekteydi. Sultan, elçilerle yaptığı görüşmenin sonucunda, aralarındaki sulh anlaşmasının yenilenmesi ve esirlerin takas edilmesini kararlaştırdı. Bunun üzerine Sultan, elindeki Frenk esirleri Dimaşk'tan Nablus'a sevk etti. Ancak bu sırada Frenkler yeni bir elçi gönderdi. Elçi, daha önce Müslümanlara bıraktıkları Zer'in yerine bazı yerler talep etti.

⁹¹⁵ Hamide Hale Erdem, *XIII. Asırda Suriye Bölgesinde Memlûk-Haçlı Münasebetleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2017, s. 62-63.

⁹¹⁶ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 538.

Sultan elçinin talebine bu şekilde cevap verdi: “Zer’in’e karşılık Nasır Selahaddin zamanında kendilerine Merc-î Uyun ve Tibnin’den bazı yerlerin verildiğini, bunun dışında da başka bir yerin verilmesi söz konusu değildir.” Anlaşma sağlanmadığından dolayı Sultan, Frenk esirleri serbest bırakmadı ve inşaat işlerinde çalıştırmak için Dımaşk’a getirtti. Daha sonra ise Sultan askerlerinin Frenk topraklarına akın yapmalarını emretti.⁹¹⁷

13 Haziran 1266 tarihinde Sultan Baybars, Safed’i kuşattığı sırada kalenin civarındayken bazı Frenk şehirlerinin elçileri gelip onunla sulhun yenilenmesi hususunda görüşme yaptı. Bu elçilerden bir tanesi Sur hâkimi Philip of Montfort’un elçisiydi. Elçinin gelme amacı; Sultan Baybars ile Sur hâkimi arasında sulhun tesis edilmesiydi. Sultan Baybars, elçiyi huzuruna kabul etti ancak onu soğuk karşıladı.⁹¹⁸ Ardından elçiyi dinledikten sonra ona haşmetli bir şekilde sertçe çıktı. Sultan’ın elçiye bu şekilde davranmasının sebebi ise; Sultan, daha önce Sur hâkimine elçi gönderip barış şartlarını teklifinde bulunmuş olmasıydı. Sultan, daha önce onlara bildirdiği hususu, elçiye şu şekilde hatırlattı: “Emân istiyorsanız benimle düşman olan Frenkleri yanınızdan uzak tutun.” Nitekim Frenkler, Payas’a saldırınca Sur hâkimi onlara yardım etmişti. Ayrıca Sultan, elçiye şunları ifade etti: “Elçilerimizden biri, Cenevizlilerin haklarının belirlenmesi amacıyla bana ulaştı. Onlar Akkâ kıyılarında güçlü gemileriyle deniz savaşına katılırken, ben ve ordum karada konuşlanmıştık. Sur hâkimi ise Akkâlılara destek için gelen Cenevizlilerle birlikte hareket ediyordu. Ben barışın sürdürülmesini sağlamaya çalıştım; ancak sizden hiç kimse buna katkıda bulunmadı. Bu nedenle, sulhun bozulmasının sorumluluğu efendinize yüklenmiş oldu.” Sur elçisinden sonra Beyrut hâkimi Isabella of Ibelin’in elçisi beraberinde hediyelerle Sultan Baybars’ın huzuruna geldiğinde, Sultan Baybars onunla görüşürken elçiye şöyle dedi: “Bizimle ittifak yapan efendiniz öldü. Ayrıca Beyrut’ta korsanlarınız, Atabek’in gemisine denizde müdahale edip ailesine kötü davrandı ve gemiye el koydu.” Bunun üzerine Sultan Baybars elçiyi azarladı. Ancak elçi, Sultan’a hiçbir şekilde cevap vermeden geri döndü.⁹¹⁹ Çünkü Sur hâkimi Banyas’a saldıran

⁹¹⁷ Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 538; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 103.

⁹¹⁸ Holt, *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290)*, s. 13-15.

⁹¹⁹ Musa Demir, *Memlük-Haçlı İlişkileri*, s. 122-126; Erdem, *XIII. Asırda Suriye Bölgesinde Memlük-Haçlı Münasebetleri*, s. 28.

Frenklere yardımda bulunmuştu.⁹²⁰ Beyrut elçisinden sonra Sultan Baybars, Yafa elçisini kabul etti. Bu elçiye: “*Efendisinin anlaşmayı ihlal edip kaleye mancınık kurdu*” şeklinde ikazda bulundu. Yafa elçisinden sonra ise Sahyun elçisi, Sultan’ın huzuruna geldi. Sultan ise, elçiye de efendilerini bizzat kendisi gelmediği gibi kuşatmaya da yardım göndermediği için kızıp onu geri gönderdi. Safed kuşatmasından ötürü her Frenk, sahip olduğu kale adına münferit davranıp elçi göndermekteydi. Bu durum Frenklerin o dönemki birlik ve beraberliğinin sekteye uğradığını göstermektedir. Ayrıca gelen elçilere de efendileri ile ilgili cevap verilmekteydi.⁹²¹ Sultan Baybars, elçileri geri gönderdikten sonra askerlerini savaşa teşvik ve motive etmek amacıyla onlara bahşiş dağıtıp yanlarında kuşatmaya katıldı.⁹²²

18 Temmuz 1266 tarihinde Akka Kralı’nın elçileri beraberinde hediyelerle Sultan Baybars’ın huzuruna geldi. Sultan Baybars ile elçiler arasında sulh anlaşması yapıldı. Bu anlaşmaya göre; üç köyle birlikte Hayfa Frenklere verilecek, Akka şehri ve çevresindeki diğer topraklar ise Sultan Baybars ile Frenkler arasında eşit şekilde paylaşılacaktı. Sayda bölgesi ise ova kesimleri Frenklere, dağlık kesimleri ise Sultan’a bırakılacaktı. Ayrıca on yıl süreli bir ateşkes yapılacak, esirler karşılıklı olarak serbest bırakılacaktı. Sultan Baybars, elçilerle bu anlaşmaya varması üzerine, anlaşmayı tasdik etmek amacıyla Kâdı Muhiddin Abdüzzahir ve Emir Kemaleddin b. Şî’t’i elçi olarak Frenk elçileriyle birlikte Akkâ Kralı’na gönderme kararı aldı. Sultan, elçilerle birlikte Antakya’dan alınmış yirmi esiri de hediye olarak gönderdi. Sultan Baybars kendi elçileri gönderirken Akkâ Kralı’nın huzuruna çıktıklarında nasıl davranmaları gerektiği ile ilgili bazı tembihlerde bulundu. Bu tembihlerinin ana çerçevesi, elçilerin Akkâ Kralı’nın huzurunda fazla alçakgönüllü olmamaları yönündeydi. Akkâ Kralı tahta oturur bir şekilde elçileri huzuruna kabul edince elçiler, onun buyurttuğu yere oturmadılar. Bunun üzerine Akkâ Kralı, onlara iki kürsü getirtti ve elçiler onunla karşılıklı olarak kürsüde oturdular. Elçiler bu girişimleriyle eşitlik ilkesini dikkate almışlardı. Daha sonra vezir, elçiden mektubu almak için elini uzattı ancak elçi mektubu ona vermedi. Bundan dolayı Akkâ Kralı mektubu almak için bizzat kendisi

⁹²⁰ Aynî, *İkdu’l-Cümân*, C. II, s. 8-9; Erdem, *XIII. Asırda Suriye Bölgesinde Memlük-Haçlı Münasebetleri*, s. 28.

⁹²¹ Musa Demir, *Memlük-Haçlı İlişkileri*, s. 122-126.

⁹²² Erdem, *XIII. Asırda Suriye Bölgesinde Memlük-Haçlı Münasebetleri*, s. 28.

elini uzattı. Böylece elçi mektubu Kral'a verdi. Akabinde mektup okununca Kral, anlaşmanın bazı şartlarını kabul etmedi. Bunun üzerine elçiler de Kral'ın huzurundan ayrılarak Kahire'ye döndüler. Sultan Baybars'ın elçilere vermiş olduğu direktifler doğrultusunda elçiler hem Kral'ın huzuruna kabul edilip oturtulması hususunda hem de anlaşma şartlarının değiştirilmesi hususunda tolerans göstermemişti.⁹²³

Haziran 1267 tarihinde Hısnu'l-Ekrâd Hospitalier Şövalyelerinin elçileri Sultan Baybars'a gelip sulh talebinde bulunulmuştu. Sultan Baybars, elçilerle bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre Frenkler, Hama ve İsmâîlîler'den almış oldukları yıllık haracı kaldırdı. Sulh antlaşmanın geçerlilik süresi ise 10 yıl, 10 ay, 10 gün, 10 saatlik olarak belirlendi. Bu sulh antlaşmasının üzerine yemin edilmesi için Hâcib el-Mukrî elçi olarak Hospitalier üstadına yani Hısnu'l-Ekrâd'a gönderildi.⁹²⁴ Bu sırada Beyrut hanımefendisi İsabel'in elçileri de Kahire'ye gelip Sultan ile görüşme yaptı. Görüşmenin sebebi ise; Kıbrıs Adası'na tüccar taşıyan ve Emir Atabek Aktay'a ait olan bir geminin tamir edilmesi gerekmişti. Bunda dolayı Beyrut Limanı'na yanaşmıştı. Beyrut hanımefendisinin kardeşi, gemideki tacirlere önce emân vermiş, sonra ise bu kararından vazgeçip onları tutuklatmıştı. Bundan dolayı Sultan Baybars ile arası bozulan Beyrut hanımefendisi, sulh yapmak amacıyla elçisini Kahire'ye gönderdi. Sultan, Beyrut elçisini huzuruna kabul edince ona gemi meselesini açıp onların yaptıklarını tenkit etti. Elçi ise tacirlerin mallarını, geminin parasını vermeyi ve onları serbest bırakmayı taahhüt edip Beyrut'a döndü. Elçinin Beyrût'a dönmesinden sonra İsabel, aynı yıl yeni bir elçisini Memlûk Devleti'ne gönderdi. Elçi, bazı esirler ve ele geçirilen malları Sultan Baybars'a getirdi. Beyrut hanımefendisi, limanda esir edilen tacirleri ise 1268 yılında Sultan'a gönderdi. Ertesi yıl Beyrut'tan bir grup esir daha Sultan Baybars'a teslim edildi. Nihayetinde 1269 yılında gelen elçiden sonra Sultan Baybars ile İsabel arasında sulh antlaşması imzalandı. Ancak zikredilen elçilik teatisi ve esirlerin serbest bırakılmasından sonra sulh sağlandı. Sulh

⁹²³ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 52.

⁹²⁴ Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 44; Aynî, *İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 8-9; Şeşen, *Sultan Baybars*, s. 82-86.

sürecinin iki yıl sürmesinin nedeni, Sultan Baybars, Beyrut'ta bulunan tüm Müslüman esirleri kurtarana kadar uzlaşmayı ertelemek istemesinden kaynaklanıyordu.⁹²⁵

Nisan 1267 tarihinde Sultan Baybars'ın Safed'de olduğu sırada Sur hâkiminin elçisi geldi. Elçi, Sultan ile aralarında var olan barışın idame etmesini talep etti. Elçinin sulh halini devam ettirmek istemesindeki asıl sebep ise; Sur'daki şövalyeler, güney Lübnan bölgesinde yer alan Maşgara'ya düzenlemiş oldukları baskın sırasında Nimrod Kalesi'ndeki (Subayba) ileri gelen adamlardan "Sâbık Şâhin" adlı birini öldürülmüş olmasıydı. Bundan ötürü bozulan sulhu yeniden tesis etmek istiyordu. Sultan, elçiyi ve beraberindekileri huzuruna kabul edip ayakta ve rahatsız edici bir şekilde beklettirdi. Ayrıca zikredilen sebepten ötürü de elçileri azarladı. Nihayetinde Sultan onların sulh talebini kabul etti. Sultan ve Sur şehri ile ona bağlı 99 köy için on yıl süreli bir ateşkes antlaşması imzalandı.⁹²⁶ Ayrıca Sultan, öldürülen Sâbık Şâhin için de Sur hâkimini 15 bin Sur dinarı ödemeye mahkûm etti. Elçiler yarısını ödeyip kalan yarısını ise ileriki bir tarihe erteledi.⁹²⁷ Bunun yanı sıra elçiler, Kahire'ye gelince beraberinde ellerinde bulunan birkaç esiri de getirmişlerdi. Elçilerin bu eylemi, Sultan'a iyi niyetlerini göstermek amacıyla olduğu aşikârdır.

1267 yılında Akkâlî Frenkler, yeni tahta oturan Kıbrıs Kral'ı III. Hugue Akka'ya davet edip bağlılık yemini etmişlerdi. Böylece Akka hâkimiyetini eline geçiren III. Hugue, Sultan Baybars ile sulh yapılmasına karar verdi. Bunun için de Sur hâkimi ile görüşüp Sultan'a elçi gönderdi. Sultan Baybars, Dımaşk'ta bulunduğu sırada Frenk elçilik heyeti değerli hediyelerle onun huzuruna geldi. Sultan Baybars ile elçiler arasında yapılan görüşmeler neticesinde Memlûk Devleti ile Akka Frenkleri arasında on yıl sürecek olan sulh şartları üzerine ittifak sağlandı. Memlûk Devleti ile Frenkler arasında toprak paylaşımı yapıldı. Bu anlaşmanın önemli maddelerinden bir tanesi ise Memlûk Devleti ile Frenkler arasında esirlerin takas edilmesi meselesiydi. Sultan Baybars, Frenklerin bu anlaşmanın şartları üzerine yemin etmeleri için İbn Abdüzzâhir ile Emir Kemâleddin es-Sîs'i elçi olarak Akka'ya gönderdi.

⁹²⁵ Holt, *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290)*, s. 42-43.

⁹²⁶ Nüveyri, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 295; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 44; Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 8-9.

⁹²⁷ Holt, *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290)*, s. 13-15 Nüveyri, *Nihâyetü'l-Ereb*, C. XXX, s. 295; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 44.

Beraberinde papaz ve rahiplerden oluşan esir yirmi Frenk'i de bu elçilik heyeti ile gönderdi. Elçilik heyeti 7 Temmuz'da Akka'ya ulaşır III. Hugue ile görüştü. Fakat III. Hugue esir takası şartının daha sonraya bırakılmasını ifade etti. Bunun yanı sıra III. Hugue, elçilik heyeti ile yaptığı görüşmede Fransa Kralı IX. Louis'in kardeşi olan I. Charles d'Anjou'dan korktuğunu ve ona danışmadan herhangi bir sulh anlaşması imzalamayacağını beyan etti. Ayrıca diğer anlaşma şartlarını da kabul etmemesinden ötürü elçilik heyeti sulhu gerçekleştiremeden geri döndü. Dolayısıyla Memlûk Devleti ile Frenkler arasında sulh için yapılan elçilik teatisi kimi zaman sonuç vermeyebiliyordu.⁹²⁸

1268 yılında Sultan Baybars ordusuyla birlikte Yafa'ya sefer düzenlemek amacıyla yola çıktı. Gazze'ye vardığı sırada Yafa hâkimi Jean d'Ibelin kendisini karşılamak ve ağırlamak için bir elçisini gönderdi. Yafa hâkiminin böyle bir girişimde bulunmasının asıl sebebi ise aralarında var olan barış anlaşmasıydı. Sultan Baybars bu ağırlama teklifini, onları oyalamak amacıyla bir süre kabul eder gibi göründü. Daha sonra bunu fırsata çevirip orayı kılıçtan geçirdi. Yafa halkı şehri bırakıp Akka'ya gitmek zorunda kaldı.⁹²⁹

Sultan Baybars'ın 1271 yılında Akkâr ve Kureyn fethetti. Bu esnada Sur hâkimi John de Monfort, Memlûk ordusunun kendi topraklarına saldırma ihtimali göz önüne alıp Sultan ile sulh yapmaya karar verdi. Bunun içinde Sur hâkimi, Sultan Baybars'a elçilik heyetini gönderdi. Elçilik heyeti Sultan'ın huzuruna gelince sulh için görüşme yaptı ve antlaşmak için ortak bir mutabakata varıldı. Bu anlaşmaya göre; Sur'a bağlı olan on beldenin Frenklere, beş beldenin ise Memlûk Devleti'ne verilmesi ve geriye kalan yerlerin paylaşılması hususunda anlaşma sağlandı. Sultan Baybars, bu anlaşma üzerine yemin edip Sur hâkimi John de Monfort'un da yemin etmesi için elçisi *derc kâtibi* İbn Kaysârâni'yi ona gönderdi. İbn Kaysârâni ile Ayâz Mukrî'nin Memlûk Devleti ile Frenkler arasında imzalanan antlaşmaların yemin nüshasını tasdik etmek amacıyla Sultan Baybars tarafından birçok kez Frenklere elçi olarak gönderilmişti. Bu iki elçinin 1271 yılında Akkâ Kralı'na gittiği de bilinmektedir.⁹³⁰

⁹²⁸ Erdem, *XIII. Asırda Suriye Bölgesinde Memlûk-Haçlı Münasebetleri*, s. 243-44.

⁹²⁹ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 53.

⁹³⁰ Musa Demir, *Memlûk-Haçlı İlişkileri*, s. 166-171;

Öte yandan Sultan, onların isteğini yerine getirerek Bedreddin Beyserî'nin himayesi altında Trablus'a güvenli bir şekilde gitmelerine izin verdi.⁹³¹

Sultan Kalavun, 1 Mayıs 1281 tarihinde Akka civarındaki Ruhâ mevkiindeyken Akkâ'ya bir elçi gönderdi. Daha sonra Lâcûn'da konaklayıp elçisinin dönmesini bekledi. Daha sonra Sultan'ın elçisi, Akka ve Merkab elçileriyle birlikte geldi. Sultan, 2 Mayıs 1281 tarihinde elçileri emirlerinin huzurunda kabul etti. Burada elçilerin mesajını dinledi. Görüşmeler sonucunda taraflar arasında bir mutabakata varıldı.⁹³² Elçiler antlaşmayı, tüm Frenkler (Beytü'l-Esbitar) adına yaptı. Bu antlaşma on yıl on ay on gün ve on saat sürecek şekilde imzalandı. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi için 3 Mayıs 1281 tarihi esas alındı. Ardından Sultan, Emir Fahreddin Ayaz el-Mukrî'yi elçi olarak tayin etti. Adı geçen elçi, Frenk elçileriyle birlikte Frenk Kralı'na gidip ondan antlaşmanın onayını aldı.⁹³³ Özet olarak bu antlaşmayla Memlûk Devleti ile Frenkler arasında ateşkes ilan edildi. Ayrıca antlaşmanın süresi boyunca da karşılıklı olarak kalelerin güçlendirilmesi ve silah teçhizatının sağlanmasının önüne geçilebilmesi için antlaşmaya caydırıcı maddeler eklendi. Frenkler, Sultan Kalavun'un hasmı olduğu hiç kimseye sözlü, yazılı veya elçiler aracılığıyla irtibat kurmayacak ve bu vasıta ile yardımcı olmayacaktı.⁹³⁴

1283 yılında Akka Kralı'nın elçileri hem Suriye'ye hem de Mısır'a defalarca gelerek ateşkes talebinde bulundu. Sonuç olarak Sultan Kalavun, elçilerin bu isteğine karşılık verdi. Fakat elçilerin karadan Kahire'ye gelmelerini yasaklayıp sadece deniz yoluyla gelmelerini emretti. Sultan'ın bu şartı koşmasının sebebi ise; elçilik heyetinin, Memlûk Devleti'nin topraklarında casusluk yapmalarına mâni olmaktı. Nihayetinde elçiler deniz yoluyla gelip Sultan Kalavun ile görüştü. Nisan 1283 tarihinde Sultan Kalavun ile Frenk elçileri arasında ateşkes antlaşması imzalandı. Sultan, Frenk elçilerinin huzurunda antlaşmanın üzerine yemin etti. Akabinde Frenkler 'den de yemin almak için Emir Fahreddin el-Hâcib ile Kâdı Bedreddin b. Razîn'i elçi olarak

⁹³¹ İlyas Gökhan, "Kıpçak Bozkırlarından Mısır'a: Memlûk Sultanı Baybars'ın Çocukluk Arkadaşı Beyserî", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 1, 2024, s. 215.

⁹³² Birzâlî, *el-Muktefi 'Ala*, C. I, s. 504.

⁹³³ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye*, s. 98; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, C. II, s. 139; Aynî, *'İkdu'l-Cümân*, C. II, s. 92.

⁹³⁴ Erdem, *XIII. Asırda Suriye Bölgesinde Memlûk-Haçlı Münasebetleri*, s. 58.

gönderdi. Frenklere giden elçiler onlardan yemini alıp bu şekilde ateşkes yürürlüğe girdi. Sultan, antlaşma önerisini emirlerinden oluşan danışma meclisinde tartışmış ve Frenklerle ilişkilerin ekonomik faydalarına dikkat çekmişti. Bu önemi şu şekilde ifade etmişti: “Akka, tacirlerimizin uğrak yeri olan bir kervansaraydır; oradan bize daha geniş bir ürün seçeneği gelir”.⁹³⁵

IV.VII.III. Frenk Elçilerinin Tutuklanması

Memlûk Devleti ile Frenkler arasında elçilik teatileri kimi zaman huzur ve güven içerisinde gerçekleşirken kimi zaman da elçiler tutuklanıp hapse atılabiliyordu. Şöyle ki; 1266/1267 yılında Frenk elçileri Sultan Baybars’a gelip sulh talep etmişlerdi. Bu sırada ise Sultan’ın dört *memlûkü* Kahire’den kaçıp Akka’ya sığınmıştı. Elçiler Kahire’deyken Sultan, Frenkler’den *memlûklerini* talep etmişti. Frenkler ise *memlûklerin* teslim edilmesi için fidye talep etmişlerdi. Sultan bu teklifi reddedip Kahire’de bulunan Frenk elçilerini tutuklatıp hapsedtirmişti. Ayrıca barışın bozulduğunu Frenklere bildirmişti.⁹³⁶ Diğer bir görüşe göre ise; Sultan, *memlûklerinin* kendisine gönderilmesi hususunda baskı yapınca, Kahire’deki Frenk elçileri, kaçan *memlûklerin* Hristiyan oldukları ve bundan dolayı kendisine iade edilmediğini ifade etmişti.⁹³⁷ Daha sonra da bu elçileri tutuklatmıştı.⁹³⁸ Birzâlî; Sultan 7 Ağustos 1291 tarihinde elçilerin serbest bırakılmasını emrettiğini ifade etmektedir.⁹³⁹

10 Ocak 1268 tarihinde Yafa hâkiminden bir heyet hediyelerle Kahire’ye gelmişti. Sultan Baybars gelen elçileri tutuklatmıştı. Ardından Yafa üzerine ordu sevk etmişti. Bu bilgiyi nakleden İbnü’l-Devâdârî, Birzâlî ve Zehebî elçilerin tutuklanma sebebi ile ilgili malumatı aktarmamaktadır.⁹⁴⁰

⁹³⁵ Holt, *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290)*, s. 72-73

⁹³⁶ Makrîzî, *Kitâbü’s-Sülûk*, C. II, s. 2.

⁹³⁷ Memlûk Devleti’ne gelen Frenk elçileri genellikle Arapça konuşabilen kişilerdi. Michael A. Köhler, *Alliances and Treaties between Frankish and Muslim Rulers in the Middle East: Cross-Cultural Diplomacy in the Period of the Crusades*. Translated by Peter M. Holt, ed. by Konrad Hirschler, Brill, Leiden 2013. s. 304.

⁹³⁸ Şeşen, *Sultan Baybars*, s. 96.

⁹³⁹ Birzâlî, *el-Muktefi ‘Ala*, C. II, s. 247.

⁹⁴⁰ İbnü’l-Devâdârî, *Kenzü’l-Dürer*, C. VIII, s. 124; Birzâlî, *el-Muktefi ‘Ala*, C. I, s. 174; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, C. XLIX, s. 35.

SONUÇ

Memlûk Devleti, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla hem komşu devletlerle hem de daha uzak siyasi aktörlerle çeşitli münasebetler geliştirmiştir. Bu ilişkiler; siyasi, askerî, coğrafi ve sosyoekonomik çerçevede şekillenmiş, devletin dış politika anlayışını belirleyen önemli unsurlar hâline gelmiştir. Söz konusu münasebetler kapsamında Memlûkler, komşu ve diğer devletlerle elçilik teatisinde bulunmuşlardır. Bu çalışmada, 1250-1382 yılları arasında Memlûk Devleti'ne gelen ve Memlûk Devleti tarafından gönderilen elçilerin faaliyetleri incelenerek, dönemin diplomatik ilişkileri değerlendirilmiştir.

Çalışma, Abbâsî halifesi, Altın Orda, İlhanlı ve Celayırlı devletlerinden başlayarak Selçuklu Devleti, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Devleti ve Bizans İmparatorluğu ile gerçekleştirilen elçilik teatisini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Ayrıca Resûlîler, Habeş Krallığı, Nûbe Krallığı, Mağrib'deki Merînî, Hafsî ve Zeyyânî hânedanları ile Seylan Krallığıyla kurulan elçilik ilişkileri değerlendirilmiş; Fransa, Ceneviz, Sicilya, Papalık, Marsilya, Aragon, Kastilya, Katalonya, Sevilya, Kilikya Ermeni Krallığı Kıbrıs Lusignan Krallığı ve Haçlı Kontlukları ile yürütülen elçilik teatisi de detaylı biçimde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, Memlûk Devleti'nin hem Doğu hem de Batı dünyasıyla kurduğu elçilik ilişkilerinin diplomatik, siyasi ve kültürel açıdan merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Çalışmada, elçilerin seyahatlerine ilişkin sınırlı da olsa bazı bilgiler tespit edilerek ortaya konulmuştur. Özellikle Altın Orda ve Merînî Devleti'ne giden elçilik heyetlerinin dönüş yolunda yaşadıkları olaylar, dönemin elçilik teatisi sırasında karşılaşılabilecek olası durumlara ışık tutmaktadır. Ayrıca, denizasırlı yapılan elçilik teatisinde elçilerin İskenderiye Limanı'ndan hareket etmeleri ve dönüş yolunda tekrar aynı limana gelmeleri, bu limanın elçilerin karşılanması açısından önemli bir merkez ve bürokratik bir işlev taşıdığını göstermektedir.

Elçi kabul merasimlerinin, elçiyi gönderen devletin önemiyle doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim muteber devletlerden gelen elçiler için düzenlenen törenler daha ihtişamlıydı. Memlûk Devleti'nin elçi kabul merasimleri, modern anlamda devlet başkanlarının yabancı ülkelere ziyaretlerinde yapılan karşılama

törenlerine benzer biçimde gerçekleştirilmişti. Nitekim elçi, kendisini gönderen hükümdarın bir yansımasıdır. Elçiye karşı düzenlenen törenler, gösterilen saygı, yapılan ikramlar ve verilen hediyeler, esasen elçiye değil, onu gönderen hükümdara yönelik bir saygı ve temsil niteliği taşımaktadır. Diğer taraftan Memlûk Devleti'nin elçileri karşılaması, ağırlaması ve saygı göstermesi, elçiyi gönderen devletle münasebetlerinin iyi olmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Elçilik teatisi kapsamında, hükümdarlar arasında gerçekleştirilen hediyeleşme büyük bir önem taşımaktaydı. Gönderilen hediyelerin genellikle nadir bulunan veya değerli eşyalar arasından seçilmesi dikkat çekiciydi. Özellikle hayvanlar ve maddi değeri yüksek nesnelerin gönderilmesine özel bir özen gösterilmiştir.

Diğer bir husus, elçilerin seçilmesi ve gönderilmesi sürecinde nadiren aynı kişilerin tekrar tekrar görevlendirildiğinin görülmesidir. Çoğunlukla her seferinde farklı elçiler atanmakta ve gönderilmekteydi. Bu uygulama, dönemin elçilik teatisi teamüllerine sıkı bir biçimde bağlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, farklı elçilerin gönderilmesi hem elçilik görevlerinin ciddiyetini hem de gönderilen elçilerin temsil ettikleri hükümdarın itibarını koruma amacını yansıtmaktadır. Gönderilen elçinin yetkinliği, deneyimi ve sosyo-politik konumu, elçilik heyetinin başarısını doğrudan etkilediği için özenle seçildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, Memlûk Devleti'nin hem iç hem de dış ilişkilerde elçilik görevini bir itibar ve temsil mekanizması olarak kullandığını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Memlûk Devleti'nde 1250–1382 yılları arasında gerçekleştirilen elçilik teatisini kapsamlı biçimde ele almaktadır. Elçilerin seçimi, görevlendirilmesi, seyahat süreçleri, kabul merasimleri ve hediyeleşme pratikleri gibi diplomatik protokollere dair literatürdeki boşluğun giderilmesine katkı sunulmuştur. Elde edilen bulgular, elçilik teatisinin Memlûk dış politikasında merkezi bir konuma sahip olduğunu ve yönetimin bu mekanizmayı hem temsil gücü hem de siyasi prestij açısından son derece titizlikle kullandığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, Memlûk elçilik tarihine dair mevcut bilgi birikimini derinleştiren özgün bir katkı niteliği taşımaktadır. Ayrıca, Orta Çağ Türk-İslam devletlerinin diplomatik anlayış ve

uygulamalarına ışık tutarak, dönemin uluslararası ilişkiler sistemine dair daha geniş bir perspektif sunmaktadır.

KAYNAKÇA

A. Birincil Kaynaklar

Abu'l-Farac, Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, Süryaniceden İngilizceye çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye çev. Ömer Rıza Doğrul, C. I-II, TTK Yayınları, Ankara.

Anonim, *Târihü'd-Devleti'r-Resûliyye fi'l-Yemen*, thk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, Darü'l-Cil, San'a, 1984.

Ägypten und Syrien zwischen 1317 und 1341 in der Chronik des Mufaddal b. Abî l-Fadâ'il (nşr. ve trc. Samira Kortantamer), Freiburg, 1973.

Anonim, *Tuhfetü'l-Memlûk*, ed. Özgür Kavak. çev. Özgür Kavak, TYEKB Yayınları, İstanbul, 2016.

Aksarayî, Kerîmüddin Mahmud-i, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2023.

Askalânî, İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-Kamine fîa'yâni'l-Mieti's-Sâmine*, Daire el-Muarif el-Osmaniyye, Hayrabad,

Askalânî, İbn Hacer, *İnbâü'l-Gumr bi'ebnâi'l-Umr*, C. V, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad, 1972.

Askalânî, Şâfiî b. Ali, *el-Fazlu'l-Me'sûr min Sireti's-Sultani'l-Meliki'l-Mansûr*, thk., Ömer Abdüsselam Tedmurî, Beyrut, 1998.

Âşıkpaşazâde Tarihi (Osmanlı Tarihi 1285-1502), haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.

Aynî, Bedreddin Mahmud b. Ahmed, *'İkdu'l-Cümân fî Târîhi Ehli'z-Zamân*, thk. Muhammed Muhammed Emîn, C. I-V, nşr. Daru'l-Kütüb ve'l-Vesaik el-Kavmiyye, Kahire, 2009.

Benâkâtî, Seyyîd Ebû Süleyman Fahrüddîn Dâvûd b. Tâcüddîn Ebû'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Dâvûd, *Ravzatü üli'l-Elbâb fî Tevârîhi'l-Ekâbir ve'l-Ensâb (Târîh-i Benâkâtî)*, tsh. Cafer Şûar, Silsile-i İntişârât-ı Encümen-i Âsâr, Tahran, 1929.

Baybars el-Mansûrî, *et-Tûhfetü'l-Mülûkiyye fî'd-Devleti't-Türkiyye*, çev. Hüseyin Polat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre fî Târîhi'l-Hicre*, thk. Zübeyde Muhammed Ata, C. IX, Ayn li'l-Deraset ve'l-Buhusel-İnsaniyyet ve'l-İctimaiyye, Kahire, 1998.

Birzâlî, Alemüddin Kasım b. Muhammed b. Yusuf, *el-Muktefi 'Ala Kitabi'r-Ravzateyn*, thk. Ömer Abdusselam Tedmurî, C. I-IV, Darü İbni Hazm, Beyrut, 2006.

Clavijo, Ruy Gonzales de, *Anadolu, Orta Asya ve Timur (Timur Nezdine Gönderilen İspanyol Sefiri Clavijo'nun Seyahat ve Sefaret İzlenimleri)*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1993.

Cüveynî, Alaüddin Ata Melik, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

- Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. I-IV. el-Matbaatu'l-Hüseyniyye, Kahire.
- Genceli Kiragos, *Moğol İstilası (1220-1265)*, çev. ve not. Fuat Hacısalıhoğlu- İlhan Arslan, Post Yayınları, İstanbul, 2018.
- el-Gubrîni, Ebû'l-'Abbâs Aḥmad b. Muḥammed, *Unvânü'd-Dirâye fî-men Urife mine'l-Ulemâ fî'lmieti's-Sâbia bi Bicâye*, thk. Âdil Nüveyhiz, Lecnetü't-Te'lif ve't-Terceme ve'n-Neşr, Beyrut, 1979.
- Haznedârî, Karatay el-İzzî, *Târîhu Mecmû'i'n-Nevâdiri Mimma Cerâ Li'l-Evâili ve'l-Evâhiri*, thk. Horst Hein-Muhammed el-Huceyrî, el-Ma'hedü'l-Almânî Li'l-Ebhâsü'ş-Şarkıyyeti, Beyrut 2005.
- Hemedânî, Reşîdüddîn Fazlullâh, *Câmi'u't-Tevârih*, haz. Muhammed Ruşen-Mustafa Musevî, C. I, Neşr-Alberz, Tahran, 1957.
- İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir fî Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*, thk. ve nşr. Abdülaziz el-Huveytîr, Riyad, 1976.
- İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm ve'l-'Usûr fî Sîreti'l-Meliki'l-Mansûr*, thk. ve nşr. Murad Kâmil-Muhammed Ali en-Neccâr, Kahire 1961.
- İbn Dokmak, *el-Cevherü's-Semîn fî Siyeri'l-Hulefâ ve'l-Mülûk ve'Selâtîn*. nşr. Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1985,
- İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, *Tarihu İbn Haldûn (Kitâbü'l-'İber ve Dîvânü'l-Mübtade ve'l-Haber fî Eyyami'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber ve men 'Asarahüm Min Zevî's-Sultânî'l-Ekber)*, haz. Halil Şehhâde, C. I-VIII, *Darü'l-Fıkr*, Beyrut, 1985.
- İbn Haldûn, *Rihletu İbn Haldûn*, Darül-Kütübil-İlmiyye, Beyrut 2004.
- İbn-i Haldûn, *Mukaddime*, çev. Halil Kendir, C. I-II, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 2004.
- İbn Hicci, *Tarihi İbn Hicci*, thk. Ebu Yahyâ Abdullah el-Kundurî, C. I-II, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2003.
- İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Çağrı Yayınları, C. 1-15.
- İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, çev. Şerefüddin Yaltkaya, Ankara, 2000.
- İbn Tağrıberdî, Ebû'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf, *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûk-ı Mısır ve'l-Kâhire*, Vizaretü's-Sekâfe ve'l-İrşad, Kahire, 1929.
- İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.
- İbn Vâsıl, Cemaleddin Muhammed b. Salim, *Müferricü'l-Kürûb fî Ahbâri Benî Eyyûb*, thk. Hasaneyn Muhammed er-Rabie- Saîd Abdülfettâh Âşûr, C. V. Daru'l-Kütüb ve'l-Vesaik el-Kavmiyye, Kahire, 1957.
- İbni Bibi, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fî'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçuknâme)*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2023.

- İbnü'd-Devâdârî, Ebû Bekr b. Abdullah b. Aybek, *Kenzü'd-Dürrer ve Câmi'u'-Gurer*, thk. Ulrich Haarmann, C. VIII, İsa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Kahire, 1971; thk. Hans Robert Roemer C. IX. İsa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Kahire, 1960.
- İbnü'l-Cezerî, Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim, *Havâdisü'z-Zaman ve Enbâüh ve Vefeyâtü'l-Ekâbir ve'l-Â'yan Min Ebnâih*, C. II, thk. Ömer Abdüsselam Tedmûri, Beyrut, 1998.
- İbnü'l-Furât, Nâsırüddin Muhammed b. Abdürrahim b. Ali, *Tarihu'd-Düvel ve'l-Mülûk-Târîhu İbnü'l-Furât*, VII, nşr. Kostantin Züreyk, Beyrut, 1942.
- İbnü'l-İbrî İbnü'l-Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, TTK Yayınları, Ankara, 2011.
- İbn İyâs, Muhammed b. Ahmed, *Bedâ'u'z-Zühûr fî Vekâi'i'd-Dühûr*, thk. Muhammed Mustafa, C. I-V, el-Ma'hedü'l-Almânî li'l-Ebhâsi's-Şarkıyye, Beyrut, 1975.
- Kalkaşendî, Ahmed b. Ali, *Subhu'l-A'sâ fî Sınâ'ati'l-İnşa*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- Kâşânî, Ebü'l-Kasım Abdullah b. Ali b. Muhammed, *Târîh-i Olcaytu*, Büngah-i Tercüme ve Neşr-i Kitap, Tahran, 1348.
- Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, haz. Ahmet B. Ercilasun – Ziya Akkoyunlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.
- Mahmûd Muhammed Muhammed, *et-Tarîku'l-Meslûk fî Siyâseti'l-Mülûk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih.
- Makrîzî, *Kitâbü'l-Mevâiz ve'l-İtibâr bi-Zikri'l-Hıtat ve'l-Âsâr*, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.
- Makrîzî, *el-Mukaffê'l-Kebîr*, thk. Muhammed el-Yalavî, C. 7, Darü'l-Garbi'l-İslamî, Beyrut, 2006.
- Makrîzî, *Resâil ve'l-Mesail*, Darü'l-Hadis, Kahire, 1998.
- Makrîzî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *Kitabü's-Sülûk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, Muhammed Abdülkadir Ata, C. I-V, Daru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- Malatî, Zeyneddin Abdülbâsıt b. Halil b. Şahin ez-Zâhirî, *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmûri, C. I-VIII, Mektebeti'l-Asrıyye, Beyrut, 2002.
- Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-Sedîd ve'd-Dürrü'l-Ferîd fîmâ ba'de Târîhi İbni'l-'Amîd*, thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali es-Seyyid, Daru Saadüddin, Dımaşk, 2017.
- Müverrih Hetum, *Gorigos Senyörü Hetum Vekayinamesi*, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Basılmamış Tercüme Eser, İstanbul, 1946.
- Neşrî, Mehmed, *Cihânumâ (Osmanlı Tarihi (1288-1485))*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008.
- Nüveyrî, Ahmed b. Abdülvehhab, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, nşr. Darü'l-Kütüb ve'l-Vesaiki'l-Kavmiyye, C. I- XXXIII, Kahire.

Ömerî, Şihabeddin Ahmed b. Yahya İbn Fazlullah, *Mesâlikü'l-Ebsâr fî Memâlikî'l-Emsar*, C. I- XXVII, el-Mecma'ü's-Sekafi, Abu Dabi, 2002.

Ömerî, Şihabeddin Ahmed b. Yahya İbn Fazlullah, *et-Ta'rîf bi'l-Mustalahi's-Şerîf, nşr. Muhammed Hüseyin Şemseddin*, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1988.

Reşîdüddin Fazlullah, *Camîu't-Tevârih (İlhanlılar Kısım)*, çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan ve "Ahmad Hesamipour Khelejani, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Safedî, Ebüs-Safa Salahaddin Halîl b. Aybek b. Abdullah, *Nüzhetül-Malik vel-Memlûk*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmurî, Mektebetül-Asriyye, Beyrut, 2003.

Şikârî, *Karamannâme*, yay. Mehmet Sözen- Necdet Sakaoğlu, İstanbul, 2005.

Sicistani, Ebu Davud Süleyman ibn'el Eş'as el-Ezedi, *Sünen-i Ebu Davud*, Daru'r-Risaleti'l-Alemiyye, C.6. Beyrut, 2009.

Tetevî, Kadı Ahmed-Asaf Han Kazvinî, *Târîh-i Elfî*, C. I-VIII, ed., Gulâm Mirzâ Tabâtabâyî Mecd, İntişârât-ı İlmi ve Ferhengî, Tahran, 2003.

Usta, Aydın, *Kâtibinin Gözünden Sultan Baybars*, çev. Aydın Usta, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2023.

Vassâf, Şerefeddîn Abdullâh b. İzzeddîn Fadlullâh b. Ebû Nuaym Yezdî Şîrazî, *Tahrîr-i Târîh-i Vassâf*, nşr. Abdulmuhammed Âyetî, Tahran: İntişarat-ı Bünyad-ı Ferheng, 1346.

Yemânî, Tâceddin Abdülbâkî b. Abdülmecid, *Behcetü'z-Zaman fî Tarihü'l-Yemen*, thk. Mustafa Hicâzî, Sana, 1985.

Yûnînî, Kutbüddîn Ebû'l-Feth Mûsâ b. Muhammed, *Zeylû Mir'âti'z- Zamân*, C. I-IV, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire, 1992.

Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyattü'l-Meşâhir ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmurî, C. I- LIII, Darü'l-Kütübî'l-Arabiyye, Beyrut, 1991.

B. İkincil Kaynaklar

Ağır, Abdullah Mesut, *Memluklarda Ticaret*, Çizgi Yayınevi, Konya 2015.

Ağır, Abdullah Mesut, "Memlûk Sultanlarının Gölgesi Altında Hilâfet Kurumu", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 2, 2011, s. 637-651.

Ağır, Abdullah Mesut, "Sultan Kalavun Devri Memlûk-İlhanlı Münasebetleri II. Humus Savaşı H. 679/M. 1281", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 15, 2008, s. 1-10.

Ağır, Mesut-Kürşat Solak, "Memlûk Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki Önemli Siyasî Faaliyetleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S. 14, 2013, s. 107-130.

Ahmed, Muhammed Abdelâl, *Beni Resûl ve Beni Tâhir (Âlâkât el-Yemen el-Hâriciye fî Uhdehuma)*, Darü'l-Marife, Kahire, 1989.

Akgün, Adnan, *Memlûkler Dönemi Akka Şehri*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yüksek Lisans), Erzurum, 2020.

- Akın, Murat Mustafa, *Memlûk Devleti'nde Abbâsî Halifeleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2018.
- Akkuş, Fatma, “Emir ve Devlet: Dimaşk Nâibî Emir Tengiz’in Hayatı”, *Gazi Türkiyat*, 2014, S. 14, s. 127-144.
- Akkuş, Mustafa, “Altın Orda-İlhanlı İlişkilerinde Dinin Rolü”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 11, 2016, s. 1-12.
- Akkuş, Mustafa, “Ermenilerin İlhanlı Dinî Siyasetindeki Rollerini”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 31, 2012, s. 33-47.
- Akkuş, Mustafa, *Moğollarda Din ve Siyaset*, Çizgi Yayınları, Konya, 2020.
- Aktaş, Yasemin, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Diplomasi Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Erzurum, 2015.
- Akyurt, Songül “1365 İskenderiye Baskını”, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S.1, 2021, s. 50-63.
- Allouche, Adel, “Tegüder’in Kalavun’a Ültimatomu”, çev. Mustafa Uyar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 46, S. 1, 2006, s. 243-254.
- Altan, Ebru, “Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu”, *Belleten*, S. 66, 2002, s. 87-93.
- Amar S. Baadj, “Travel by Sea and Land between the Maghrib and the Mamluk Empire”, *The Mamluk Sultanate from the Perspective of Regional and World History*, ed. Reuven Amitai- Stephan Conermann, Göttingen, 2019, s. 279–306.
- Amid, Hasan, *Ferheng-i Faris-i Amid*, Müessese-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, C. I, Tahran 1947.
- Arı, Esra Keskin, *Hafşiler Devleti (XIII.-XVI. Asırlar) Siyasî ve Sosyo-Kültürel Hayat*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Bursa, 2023.
- Arpaguş, Hatice Kelpetin, “Tebşîr”, *TDVİA*, XL, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 226-227.
- Arslantaş, Yüksel, “Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri”, *Belleten*, C. 67, S. 250, s. 781-799.
- Aslan, Naşı, “Risalet”, *TDVİA*, XXXIV, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, s. 125-126.
- Atiye, Amâl Sâlim, *es-Sefârâtü fi'l-Mağribi'l-İslâmî Hilâli'l- Karneyni's-Sâbi'i ve's-Sâmini'l-Hicriyeyn*, Mustafa Estambûlî Muasker Üniversitesi (Doktora Tezi), 2016.
- Atiya, Aziz Suryal, *Egypt and Aragon: Embassies And Diplomatic Correspondence Between 1300 And 1330*, F.A. Brockhaus, Leipzig, 1938.
- Avcı, Casım, “Hilâfet” *TDVİA*, XVII, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, s. 546-553.
- Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2004.
- Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler'de Tarih ve Tarihçiler*, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.

- Ayaz, Fatih Yahya, “Memlûk-Türkiye (Anadolu) Selçuklu Münasebetleri”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2016, s. 73-114.
- Ayaz, Fatih Yahya, “Türk Memlûkler Döneminde Mısır Halkının Siyasî Olaylara Karşı Tutumu”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7 S. 1, 2007, s. 45-93.
- Ayçiçek, Ayşe. “Kilikya Ermeni Baronluğunun Ortaçağ Anadolu Tarihindeki Yeri Üzerine”, *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2018, s. 61-82.
- Bal, Mehmet Suat, “Türkiye Selçukluları, Mısır Memlûkleri ve Altın Orda Devleti’nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak”, *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 17, 2005, s. 295-310.
- Bâlârec, Abdurrahman, “Kırâat fî’l-Âlakati’s-Siyâsiyye Beyne Devleti Beni Ziyân ve’l-Memâlik min Hilâli’l-Murâsalâti’d-Diplomâsiyye (Beyne’l-Karneyn H. 7-9/ M. 13-15)”, *Mecelletü’l-Hikme li’l-Dirâsâti’t-Tarihiyye*, S. 2, 2014, s. 161-173.
- Başkan, Yahya, “Karamanoğulları Beyliği”, *Anadolu Beylikleri (İslam Tarihi ve Medeniyeti)*, C.11, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018.
- Bauden, Frédéric, “Diplomatics in the Service of Diplomacy: Was the 692/1293 Truce Negotiated by the Kingdom of Aragon with the Mamluk Sultanate Ever Ratified? ”, *Mamlûk Studies Review*, S. 27, 2023, s. 1-53.
- Baytop, Turhan-Nebi Bozkurt, “Misk”, *TDVİA*, XXX, TDV Yayınları, Ankara, 2020, s. 181-182.
- Bâz, Kerem es-Sâvî, *Memâlikü’n-Nûbe fî’l-Asri’l Memlûkî*, Mektebetü el-Anglo el-Mısıriyye, Kahire, 2006.
- Behrens-Abouseif, Doris, *Practising Diplomacy in the Mamluk Sultanate: Gifts and Material Culture in the Medieval Islamic World*, I.B. Tauris, London, 2014.
- Biçer, Bekir “İslâm Coğrafyacılarının Eserlerinde Kürtler Hakkındaki Rivayetler (9. Yüzyıl – 13. Yüzyıl)”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 17, 2014, s. 165-187.
- Bostancı, Fatih, “Altın Orda Devleti ve Memlûklü Devleti Arasında Diplomatik İlişkiler 1261-1264 (Berke Han ve Baybars Dönemi)”, *Orta Çağ’da Diplomasi*, ed. Ercan Gördegir, Efe Akademi Yayınları, İstanbul 2020, s. 85-112.
- Bostancı, Fatih, “Altın Orda Devleti’nde Yerleşik Hayatın İlk İzleri: Saray Şehri”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 6, 2021, s. 229-240.
- Bostancı, Fatih, *Berke Han Dönemi Altın Orda Devleti Tarihi (1256-1266)*, Efe Akademi Yayınları, İstanbul, 2021.
- Bozkurt, Nebi, “Nûbe”, *TDVİA*, XXXIII, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 222-223.
- Bozkuş, Mehmet Ali, *Orta Çağ’da Alâiyye (Alanya) ve Alâiyye Beyliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 2017.
- Ceran, İsmail, “Merînîler Devleti”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 6, 2013, s. 223-268.

- Clot, Andr , *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı*,  ev. Turhan Ilgaz, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2005.
- Coureas, Nicholas, “Latin Cyprus And Its Relations With The Mamluk Sultanate-1250–1517”, *The Crusader World*, ed. Adrian J. Boas, 2015, s. 391-418.
-  akır, Ömer Faruk, *Memlûk Devleti'nde Merkeziyetçi Yapının Oluşumu*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2021.
-  elik, Burak, *İran Moğollarının Atası Hülegü Han*,  izgi Kitapevi Yayınları, Konya 2021.
-  etin, Altan. *Memlûk Devleti'nde Askerî Teşkilâtı*, Eren Yayınları, İstanbul, 2007.
-  etin, Altan, “Meml kler Devrinde Kârimî Tüccarları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 35, s. 71-87.
-  etin, Altan, “Memlûk Sultanlarının İn'am ve İhs nlarına Dâir”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 26, 2006, s. 101-114.
- Çıplak, Esra, “Meml klerde Eğitim ve Tören Alanları: Meydanlar”, *XIX. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler (Türk-İslam Devletleri Tarihi)*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2024, s. 189-209.
- Dehm n, Muhammed Ahmed, *Mu'cem el- lef z et-Târihiyye f l-'Asr el-Meml k , Darü'l-Fikr*, D maşk, 1990.
- Durmaz, Abdulkirim, *Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zahir Rükneddin Baybars ve Kilikya Ermenileri*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tez), Karabük, 2013.
- Düzgün, Osman, *Türkçe-Arapça, Arapça – Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.
- Elizabeth, A. Zachariadou, “Karamanoğlu I. İbrahim'in Saltanatının İlk Yılları”,  ev. Mehmet Akif Erdoğru, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1999, S. 14, s. 261-370.
- Erdem, Ayşe Dudu, *İlhanlı-Memlûk Münâsebetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans tezi), Ankara, 1998.
- Erdem, Hamide Hale, *XIII. Asırda Suriye Bölgesinde Memlûk-Haçlı Münasebetleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2017.
- Erdem, İlhan, “İlhanlılarda Ahmed Tekuder Dönemi ve Selçuklular” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23 S. 35, 2004, s. 103-111.
- Erdem, Sargon, “Amber”, *TDV A*, III, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 7-8.
- Erinç, Sırrı, “Cezayir”, *TDV A*, VII, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 483-485.
- Erol, Burak Gani, *Memlûk Deniz Kuvvetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara, 2012.
- Genç, Reşat. *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.
- Genç, Süleyman -Mehmet şamil BAş, “Kudüs Haçlı Krallığında Askerî Tarikatların Kuruluşu ve Yükselişi”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2, 2024, s. 473-496.

- Göde, Kemal, “Eretnaoğulları”, TDVİA, XI, İstanbul, 1995, s. 295-296.
- Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, haz. Mahir Ünlü- Yusuf Çotuksöken, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2015.
- Gökhan, İlyas, “Kıpçak Bozkırlarından Mısır’a: Memlûk Sultanı Baybars’ın Çocukluk Arkadaşı Beyseri”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 1, 2024, s. 208-232.
- Gökhan İlyas. “Memluk- Kilikya Ermeni Siyasî İlişkileri”, *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, ed. M. Metin Hülagü v. diğer, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 67-104.
- Gökhan, İlyas, “Memlûk Sultanı Eşref Halil b. Kalavun’un Rumkale’yi Fethi (1292)”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, S. 14, 2024, s. 263-281.
- el-Gubrînî, Ebû’l-‘Abbâs Aḥmad b. Muḥammed, *Unvânü’l-Dirâye fî-men Urife mine’l-Ulemâ fî’lmieti’s-Sâbia bi Bicâye*, thk. Âdil Nüveyhiz, Lecnetü’t-Te’lif ve’t-Terceme ve’n-Neşr, Beyrut, 1979.
- Güler, Ayşe, *Memlûk Dulkadiroğulları Münâsebetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 2014.
- Güler, Hatice, *Memlûk Sultanlığı (Mesâlikü’l-Ebsâr fî-Memâliki’l-Emsâr’a Göre)*, Berikan Yayınları, Ankara 2019.
- Güler, Hatice, *Memlûk Sultanlarının Alayları*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2018.
- Güler, Hatice, “Memlûk Sultanlarının Saray Törenleri (1250-1517)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 79, 2018, s. 288-298.
- Güler, Önder-Aydın Çelik, “Altın Orda -Bizans Münasebetleri (1261-1395)”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 1, Elâzığ, 2012, s. 161-172.
- Gülmez, Bengü, *Lusignan Hanedanlığı Döneminde Kıbrıs (XIII. – XV. Yüzyıl)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Konya, 2022.
- Güneş, İbrahim, “Memlûk Sultanı I. Baybars’ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2010, s. 343-360
- Güngör, Zeynep, “Aragon Krallığı ile Memlûklar Arasındaki Ticari İlişkiler”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (Göç ve İskân – İktisat Tarihi – Vakıflar Tarihi)*, C. V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 599-610.
- Harekât, İbrahim, “Bâce”, *TDVİA*, IV TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 413-414.
- Hassan Gade, *Les relations diplomatiques entre les Mamelouks bahrides et les ûtats chrétiens en Orient (milieu du XIIIe-fin du XIVe siècle)*, Sorbonne Université U.F.R d’Histoire (Doktora Tezi), Paris 2010.
- Göde, Kemal *Eratnalılar (1327-1381)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.
- Göksu, Erkan. “Ömer Hayyâm’ın ‘Nevrûznâme’sine Göre At ve At Türleri”, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2009.
- Holt, Peter M. *Haçlılar Çağı (11. Yüzyıldan 1517’ye Yakınoğu)*, çev. Özden Arıkan, İslık Yayınları, İstanbul, 2020.

- Irwin, Robert, *The Fiiddle East in the Middle Ages (The Early Mamluksultanate 1250-1382)*, Southern Illinois University Press, Carbondale, 1986.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l- 'Arab, Daru's-Sadır*, Beyrut, C. 2, 1993,
- İpşirli, Mehmet, "Elçi", *TDVİA*, XI, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s. 3-15.
- Jaspert, Nikolas, "The Crown of Aragon and the Mamluk Sultanate: Entanglements of Mediterranean Politics and Piety", *The Mamluk Sultanate from the Perspective of Regional and World History*, ed. Reuven Amitai-Stephan Conermann, Göttingen, 2019, s. 309-344.
- Kafalı, Mustafa, "Özbek Han" *TDVİA*, XXX, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 73-82.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2012.
- Kamalov, İlyas, "Altın Orda-Bizans Münasebetleri (1261-1453)", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 4, S. 4, 2005, s. 3-20.
- Kanar, Mehmet, *Büyük Farsça – Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2016.
- Kanat, Cüneyt. "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri (1260-1277)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 16 S. 1, 2001, s. 31-45.
- Kanat, Cüneyt, "Makrîzî Kitab es-Sulûk'undaki Osmanlılar ile İlgili Kayıtlar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 7, 2000, s. 225-226.
- Kanat, Cüneyt. "Memlûkler ve Çukurova", *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı*, haz. Erman Artun- M. Sabri Koz, YKY, İstanbul, 2000.
- Kanat, Cüneyt, "Memlûk Devleti'nde Eğlence Kültürü", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2007, C. 22, S. 1, s. 53-62.
- Kapar, Mehmet Ali -Fadime Koçak, "Anadolu'da Bir İstiklal Ateşi: Karamanoğulları Beyliği-Moğol Mücadeleleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2019, s. 245-264.
- Kara, Adnan, *Sultân en-Nâsır Muhammed b. Kalâvûn Döneminde Memlûklü Diplomasisi*, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2022.
- Karadeniz, Hasan Basri, "Dulkadir Beyliği Tarihine Kısa Bir Bakış", *Dulkadir Beyliği Araştırmaları II*, haz. Yaşar Alparslan, Mehmet Karataş, Serdar Yakar, Kahramanmaraş, 2008, s. 20.
- Karaduman, Rakkuş, "Erken Memlûkler Zamanında Resmî Posta Sistemi (Sultan Baybars Dönemi 1260-1277)", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 12, 2024, s. 425-434.
- Kargacioğlu, Ülkü, *Memlûk Türk Devleti'nde Elçilik Kurumu*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 2022.
- Kavas, Ahmet, "Libya", *TDVİA*, XXVII, TDV Yayınları, Ankara, 2013, s. 174-179.
- Kavas, Ahmet, "Tilimsân", *TDVİA*, XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 159-163.
- Kazvinî, Hamdullah, *el-Müstevfî, Tarih-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

- Keleş, Bahattin, *Bahrî Memlûklerde Bölgesel ve Uluslararası İlişkiler*, Nobel Bilimsel Eserler Yayınları, Ankara, 2018.
- Kemaloğlu, İlyas, *Altın Orda ve Rusya*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kemaloğlu, İlyas, “Altın Orda Devleti”, *İslam Tarihi ve Medeniyeti*, C. 9, s. 110.
- Kesik, Muharrem, “Muînüddin Süleyman Pervâne” TDVİA, XXXI, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 91-93.
- Kofoğlu, Sait, “Tekeoğulları”, *TDVİA*, XL, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 348-350.
- Konukçu, Enver, “Berke Han”, *TDVİA*, V, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 506-507.
- Koprman, Kazım Yaşar, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- Korkmaz, Ahmet, *Celayırlı Devleti’nde Ordu (1340-1431)*, Efe Akademi Yayınları, İstanbul 2024.
- Korobeinikov, Dimitri A. “XIV. Yüzyılda Bizans İmparatorluğu ve Memlûk Sultanlığı Arasındaki Diplomatik Yazışmalar”, çev. Murat Keçiş-Uğur Dede, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 31, S. 1, 2016, s. 305-330.
- Köhler, Michael A, *Alliances and Treaties between Frankish and Muslim Rulers in the Middle East: Cross-Cultural Diplomacy in the Period of the Crusades*, Translated by Peter M. Holt, ed. by Konrad Hirschler, Brill, Leiden, 2013.
- Kuşçu, Ayşe Dudu, *Eyyûbî Devlet Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.
- Kuşçu, Ayşe Dudu, “Moğol İşgaline Karşı İstiklâl Hareketlerinin Sembolik Sultanı II. İzzeddin Keykâvus” *Cappadocia Journal Of History and Social Sciences*, C. 9, 2017, s. 90-102.
- Kuşçu, Ayşe D. Erdem, “İlhanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Memlûklerle İlk Teması”, *Türkler Ansiklopesi*, C. VIII, s. 619-640.
- Kuşçu, Ayşe Dudu vd., *Selçuklu Tarihçiliği’ne Başlarken*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları, Konya, 2017.
- Kutlu, Furkan, “Berke Han Döneminde İslam Dininin Altın Orda Devleti’ne Etkisi”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 5, 2020, s. 37-47.
- Küçükakçşı, Mustafa Sabri “Kaftan”, *TDVİA*, C. Ek-1, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 707-709.
- Lewis, Bernard, “Elci”, *El²*, II, Leiden 1991, s. 694.
- Mansuroğlu, Mecdud, “Elçi”, *İA*, IV, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, s. 231.
- Merçil, Erdoğan, “Abdülvâdîler”, *TDVİA*, I. TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 276-277.
- Mikaberidze, Alexander “Historical Dictionary of Georgia”, *Scarecrow Press, Inc.* Lanham, 2007.

Muhammed Fethî Muhammed Abdulcelîl, el-Hedâyâ el-Mütebâdile beyn el-Memalîk ve'l-Moğol Hilâl-ı Ahd-ı en-Nâsır Muhammed ibn Kalâvûn (*H. 693-741 /M. 1293-1340*), *el-Mecelletü el-Müverrihi'l- Mısri*, S. 60, 2022.

Muhaylib, Abîr bint Fahd, “Devru'd-Diplomâsiyye fî Ta'zîzî'l-Âlâkati'l-Hâriciyye Li'l-Devletü'l-Memlûkiyye me Düvvelü'l-Civâr” *Mecelletu Kulliyetü'l-Lugati'l-Arabiyye bi-Îtây el-Bârûd*, S. 37, 2024, s. 2989-3040.

Muslu, Cihan Yüksel, Osmanlılar ve Memlûklar, çev. Zeynep Rona, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.

Moukarzel, Pierre, “The European Embassies to the Court of the Mamluk Sultans in Cairo, Mamluk Cairo”, *Mamluk Cairo, a Crossroads for Embassies*, ed. Frédéric Bauden ve Malika Dekkiche, Brill, 2019, s. 685-710.

Mülâyim, Selçuk, “Revak”, *TDVİA*, XXXV, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, s. 22-24. *el-Mevsuatü't-Tarihiyye (Memüatü min el-Müellifin)*, haz. Şeyh Alevi (Ulvi) b. Abdülkadir Sükkaf, C. 6, 2012.

Moukarzel, Pierre, “The European Embassies to the Court of the Mamluk Sultans in Cairo, Mamluk Cairo”, *Mamluk Cairo, a Crossroads for Embassies*, ed. Frédéric Bauden ve Malika Dekkiche, Brill, 2019, s. 685-710.

Nersessian, Sirarpie Der, “The Kingdom of Cilician Armenia”, K. M. Setton (ed.), *A History of the Crusades II*, 1969, s. 630-659.

Nicol, Donald M., *Bizans ve Venedik (Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine)*, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2000.

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.

Örs, Derya, *Tarih-i Olcaytu: İnceleme ve çeviri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1992.

Özaydın, Abdülkerim, “Aragon”, *TDVİA*, III, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 263-265.

Özaydın, Abdülkerim, “Halîl b. Kalavun”, *TDVİA*, XV, İstanbul, 1997, s. 319-320.

Özbek, Süleyman *Moğolları Durduran Türk-Sultan Baybars*, Berikan Yayınları, Ankara, 2018.

Özbek, Süleyman, “Türkiye Selçukluları-Memluk Münasebetleri (1250-1277)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, 1999.

Özen Firdevs, “Emîr Çoban'ın Ebû Sa'îd Bahâdır Han Üzerindeki Egemenlik Döneminin Sona”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S.10, 2023, s. 523-536.

Özen, Şükrü, “Kâdıkudât”, *TDVİA*, XXIV, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 77-82.

Özgüdenli, Osman G. *Gazan Han ve Reformları*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2009.

Pachymeres, Georges, *Relations Historique*, Ed. A. Failler, çev. Vitalien Laurent, C.I, Paris, 1984.

Paşaoğlu, Derya Derin, “Altın Orda Hanlığı’nda Kadın” *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 34, s. 371-400.

Rice, Tamara Talbot, *Bizans’ta Günlük Yaşam*, çev. Bilgi Altınok, Göçebe Yayınları 1998.

Rizzo, Alessandro, “The Significance of the Written Word in European–Mamlûk Diplomatic Missions”, *Al-Masâq: Islam and the Medieval Mediterranean*, S. 2, 2020, s. 1–18.

Rizzo, Alessandro, “Travelling and Trading through Mamluk Territory: Chancery Documents Guaranteeing Mobility to Christian Merchants”, *History and Society during the Mamluk Period (1250-1517)*, ed. Bethany J. Walker-Abdelkader Al Ghouz, Bonn University Press, Göttingen 2021, s. 487–510.

Sağlam, Ahmet “Anadolu’da Moğol-İlhanlı Otoritesini Sarsan Bir Gelişme: Sülemiş İsyanı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 41, 2015, s. 553-562.

Sağlam, Ahmet, “İlhanlı Hükümdarı Gazan Han’ın Suriye Seferlerinde Ermeniler”, *History Studies*, C. 8, S. 1, 2016, s. 35-55.

Sağlam, Ahmet. “Memlûk- İlhanlı Diplomatik İlişkileri”, *Belleten*, C. 82, S. 93, 2018.

Sağlam, Ahmet, “Nâsır Muhammed Dönemi Memlûk-Altın Orda Münâsebetleri: Stratejik İttifaklar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 11, S. 61, 2018, s. 324-331.

Sağlam, Ahmet, “Moğol-İlhanlı Tahakkümünden Moğol-İlhanlı Tahakkümünden Bağımsızlığa Giden Süreçte Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed b. Kalavun’un Anadolu Beylikleri ile Münasebetleri”, *Tarihin Peşinde Dergisi*, S. 14, 2015, s. 29-50.

Saîdûnî, Nâsırüddin, “Cezayir”, *TDVİA*, VII, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 485-486.

Sansar, Fatih. *Aragon Kralı I. Jaime’nin İberyâ ve Batı Akdeniz Politikası*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Nevşehir, 2023.

Saray, Mehmet, “Altın Orda Hanlığı”, *TDVİA*, II, TDV Yayınları, İstanbul 1989, s. 538-540.

Schamiloğlu, Uli, “Altın Orda”, çev. Bülent Keneş, C. VIII, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Shai Har-el, *Ortadoğu’da Hâkimiyet Mücadelesi (Osmanlı-Memlûk Savaşları)*, çev. Gül Çağalı Güven, Alfa yayınları, İstanbul, 2019.

Sir John Mandeville, *Mandeville Seyahatnamesi*, çev. M. Faruk Kurt, Herat Yayınları, İstanbul, 2024.

Solak, Kürşat, “Anadolu’da Bir Memlûk Hamlesi: Karamanoğulları ve İkili İlişkilere Dair Mülâhazalar”, *Karamanoğulları Beyliği (Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu – II)*, C. 1, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, Konya 2016, s. 276-316.

- Solak, Kürşat, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), İzmir, 2011.
- Solak, Kürşat, “Moğol Sülemiş ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu’da Türkmenlerin Tutumu”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, S. 3, 2014, s. 61-74.
- Soykan, Füsün (Baykal), “Tunus”, *TDVİA*, XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 384-385.
- Subaşı, Ömer, *Gürcistan Krallığı*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2022.
- Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, İstanbul, 2004, s. 247.
- Şen, Mehmet Emin -Galip Bingöl, “Anadolu’da Moğol Tahakkümüne Karşı Aykırı Bir Ses: Beylerbeyi Hatiroğlu Şerafeddin”, *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi*, V/II, 2022, s.381-392.
- Şeşen, Ramazan “Dâviyye ve İsbîtiyye”, *TDVİA*, IX, *TDV Yayınları*, İstanbul, 1994, s. 19-21.
- Şeşen, Ramazan, *Sultan Baybars*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016.
- Takkuş, Muhammed Süheyl, *Tarihü'l-Memalik fî Mısır ve Biladü's-Şam*, Darün-Nefais, Bayrut, 1997.
- Tamdoğan, Zehra Gözütok, *Mağrib'in Unutulan Hanedanı: Merînîler (592-869/1196-1465)*, İlâhiyât Yayınları, Ankara, 2023.
- Tanrıverdi, Ünal, “1261 Sonrası Bizans-Ceneviz İlişkileri ve Cenevizlilerin Galata’ya Yerleşme Süreci”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Aralık 2019, s. 215, s. 214-226.
- Taşagıl, Ahmet, “İlig”, *TDVİA*, XXII, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, s. 108.
- Tâzî, Abdülhâdî, *el-Vesît fî't-Târîhi'd-Düvelî li'l-Mağrib*, C. II, Daru Neşri'l-Ma'rife, Rabat 2001.
- Tekindağ, Şehabeddin, “13. Yüzyıl Anadolu Tarihine Aid Araştırmalar, Şemsüddîn Mehmed Bey Devrinde Karamanlılar”, *Tarih Dergisi*, 1964, s. 81-98.
- Tomar, Cengiz, “Resûlîler”, *TDVİA*, XXXV, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1-2.
- Tomar, Cengiz, “Yemen’de Bir Türk Devleti: Resûlîler ve Âlim Sultanları”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 33, 2009, s. 221-236.
- Tomar, Cengiz, “Yemen”, *TDVİA*, XLIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, s. 401-406.
- Turan, Osman, “İlig Unvanı Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 7, İstanbul, 1942, s. 192-199.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017.
- Tüysüz, Cem, “İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş’ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 22, S. 3, 2018, s. 1649-1675.

Umle, Abdülcabbâr Ahmed, “Alâkatu Nâîbü’ş- Şâm Tengiz el-Hüsâmî bi Sultânî’l-Memlûkî en-Nâsır Muhammed b. Kalâvûn (H. 712-740/ M. 1312-1339/1340)”, *el-Mecelletü’l-Arabiyye li’l-Ulûm ve’n-Neşri’l-Ebhas*, C. 8, S. 3, 2022, 87-122.

Usta, Ahmet, *Hilal ile Haç Arasında Hayatlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022.

Usta, Aydın, “Zırh”, *TDVİA*, XLIV, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, s. 391-394.

Uyar, Mustafa, “İlhanlı Hükümdarlarının İslam’a Girmesinde Rol Alan Türk Sufileri: İlhan Tegüder ve Gazan Han Devirleri”, *Belleten*, C. 76, S. 275, 2012, s. 7-30.

Uyar, Mustafa, “İlhanlı (İran Moğolları) Ordusunda Hiyerarşi: Askerî Yetkililer ve Nitelikleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 49, 2009, s. 33-47.

Uyumaz, Emine, *Türkiye Selçuklu Devleti’ne Gelen ve Giden Elçiler*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2011.

Uzun, Kazım, “Başlangıcından Sultan En-Nâsır Muhammed’in Üçüncü Saltanatına Kadar Memlûk – Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 77, 2021, s. 735-765.

Uzun, Kazım, “Dosttan Kaçıp Düşmana Sığınmak: Memlûk Emîri Karasungur’un Siyasi Faaliyetleri”, *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 2, s. 649-674.

Uzun, Kazım, “Sultan en-Nâsır Muhammed’in Üçüncü Cülûsundan Sonra Memlûk-Altın Orda Siyasi ve Diplomatik İlişkileri”, *Tarih Dergisi- Turkish Journal of History*, S. 77, 2022, s. 15-52.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, “Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş”, *Belleten*, C. 31 S. 124, 1967, s. 601-646.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Sivas – Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti, *Belleten*, C. XXXII, S.125, 1968, s. 161-189.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1937.

Üstün, Ergun, “Memlûk Devleti’nin Kıbrıs’ı Hâkimiyeti Altına Alması”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2018, s. 26-42.

Üstün, Ergun, *Sicilya’da Hohenstaufen Hanedanı ile Papalık Arasındaki Hâkimiyet Mücadelesi (1194-1268)*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 2021.

Vallet, Éric, “Du système mercantile à l’ordre diplomatique: les ambassades entre Égypte mamlûke et Yémen rasûlide (VIIe-IXe/XIIIe-XVe siècle)”, *Les relations diplomatiques au Moyen Âge. Sources, pratiques, enjeux*, 2011.

Vardan, Nurdan, *İslâm Öncesi Türk Kültüründe Elçi ve Elçilik Müessesesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2012.

Witteck, Paul, *Menteşe Beyliği*, çev. O. Ş. Gökyay, Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara, 1944.

W. De Tiesenhausen, *Altın Ordu Devletine Ait Metinler*, Çev. İsmail Hakkı İzmirli,

İstanbul, 1941.

Yakubovskiy, Yu, *Altın Ordu ve Çöküşü*, çev. Hasan Eren, TTK Yayınları, Ankara, 1992.

Yavuz, Yusuf Şevki , “Peygamber”, *TDVİA*, XXXIV, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 257-262.

Yiğit, Fatma Akkuş, “İktidar ve İzdivaç: Memlûk-Altın Orda-İlhanlı Üçgeninde Siyasi Evlilikler”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 49, 2016, s. 103-120.

Yiğit, Fatma Akkuş “Memlûk- Ermeni Münâsebetleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, C. 8. S. 16, 2015, s. 171-206.

Yiğit, İsmail, *Memlûkler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2015.

Yiğit, İsmail “Sefâkus”, *TDVİA*, C. Ek 2, TDV Yayınları, Ankara 2019, s. 483-486.

Yinanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Yuvalı, Abdülkadir, “*Mengü Timur*”, *TDVİA*, V, TDV Yayınları, Ankara, 2004, s. 138.

Yuvalı, Abdülkadir “Ebû Said Bahadır Han”, *TDVİA*, X, TDV Yayınları, İstanbul, 1994.

TDK: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 27 Şubat 2025)